HAJTÁS

"Mély"-interjúk

A kötetet szerkesztette, a bevezető és záró fejezetet irta:

Gyekiczky Tamás

A közzétett interjúk elkészitésében közremüködött:

Mártonfi György

Az interjúk a Soros Alapitvány támogatásával készültek,
melyért ezúton is köszönetet mondunk.

"Minket, uram, az Élet,
már jó előre beledöngölt a
Földbe..."/Interjúrészlet/

Ajánlom ezt a könyvet azoknak, akiktől még
bocsánatot sem kértek.

Sokszor elgondolkodtam azon, milyen szavak kiséretében ajánlhatnám az olvasó figyelmébe e munkát. Az biztos, hogy nem szokványos kötetet tart a kezében. Rendhagyó, mivel a kötet első részének objektiv, tényfeltáró fejezeteit azokkal az emberekkel készült interjúk egészitik ki, akik az első részben csak mint "tények", "adatok" szerepelnek. De rendhagyó azért is, mert a két rész két időpontot tükröz. A szociológiai fejtegetések az ötvenes évekre vonatkoznak, az interjúkat viszont 1986-ban vettük fel, amikor az ötvenes évek szereplőinek életében már csak epizód. Vagy mégsem?

A történet még a kezdetek kezdetén elkezdődött. A nyolcvanas évek elején az Uj Magyar Központi Levéltárban kutatgatva rábukkantam olyan büntetőbirósági itéletekre, melyeket 1952-ben hoztak a munkafegyelem megsértőivel szemben. Feldolgozásuk hosszabb időt vett igénybe, s szerencsére az MTA Szociológiai Kutató Intézetének Szervezetszociológiai Osztálya vállalta a menedzser szerepet . Az itéletek feldolgozása több publikációban az évek alatt meg is történt, s a könyv első fejezete e feldolgozásnak süritett kivonata.

Nem hagyott azonban nyugodni a kérdés, kik lehettek ezek az emberek, élnek-e még, mit csinálnak, mi történt velük? Kérdéseim megválaszolására a Soros Alapitvány ösztöndijasaként láthattam hozzá. Munkatársaimmal hosszabb előkészités és levelezés után majd egy évig jártuk az országot, interjúkat készitve, esettanulmányokat fogalmazva. Amit láttunk és tapasztaltunk azt a záró fejezet tartalmazza, amely talán egy kicsit túlhevülve, az első élmények benyomása alatt fogalmazódott meg. Az interjúk hónapokig lapultak az iró-

asztalom fiókjaiban. Tudtam, megjelentetésük nemcsak kutatói, de morális kötelezettségem is, mert a sorsok tanulsága, egyedisége része annak a történelemnek, amely nem a tankönyvekben iródott meg, hanem a magyar társadalom emlékezetében. Igy minden történet tudósitás, figyelemfelhivás a társadalom alatti létezés lélegzetelállitóan szük világából. Hozzátartozik a látványos sikerekhez, amelyeket éppen e sorsok kérdőjeleznek meg.

A beszéd, a szó ereje úgy gondolom önmagáért vall. A szerkesztő munkája csak annyi lehetett, meghagyja a szövegeket olyannak, amilyennek születtek, mégha sok-sok kérdésben nem is ért egyik-másik véleménnyel egyet.

A közölt interjúk válogatások azokból, amelyeket elkészitettünk. Nyilván a válogatás szempontjai különbözőek lehetnek, én ebben a sokszinüségre törekedtem. Felvillantani a tipusokat, helyzeteket, - hiszen a társadalom maga is konkrét helyzetek sokaságában történik - ez volt a célom.

Nem tudom, mit kivánhatnék az olvasónak. Az irodalmi müvek esetében talán jó szórakozást, vagy valami efélét mondhat a szerző. A következő oldalakon szórakozásról szó sem lesz, igy talán azt kivánhatom, járuljon hozzá e kötet a társadalmi konszenzus újbóli felépitéséhez azzal, hogy gondolkodásra, kérdések feltételére, s régi válaszok lerombolására ösztönöz. Már ezt is megköszönöm.

Budapest, 1987. november 25.

Gyekiczky Tamás

I. A tények

I. Szociológiai bevezető

1. A munkafegyelem makroökonómiai összefüggései az ötvenes években

Az összefüggések szálai messze vezetnek. A politikai vezetés gazdaságpolitikai koncepciójának megértéséhez szükséges annak a történelmi helyzetnek felidézése, amely az ötvenes-negyvenes évek fordulóján kondicionálta a magyar társadalom folyamatait. A két világrendszer éles szembeállitása, mindkét oldal nagymértékü fegyverkezése, Tító Jugoszláviájának kiátkozása, villanásszerüen jelzik a nemzetközi politikai viszonyok állapotát. Az 1949-re kialakult világpolitikai helyzet hatására a magyar politikai vezetés iparfejlesztési elképzeléseit a hadiipar és a haditermelés kiépitésének javára módositotta./1/

A pártvezetés álláspontja szerint "...a beruházásokat mindenkor a politikai szempontok szabják meg és a gazdasági mutatók csak másodlagos szerepet tölthetnek be." /2/

Az egyoldalú ágazatfejlesztés, az autarkiás, "tehát háborús konfliktus esetén is funkcióképes gazdaság" kiépitése meghatározta a gazdaságpolitika egészét. /3/

A háborús készülődés improduktiv beruházások tömegét vonta maga után, a könnyüipar és mezőgazdaság elsorvasztását, az életszinvonal radikális csökkentését eredményezte. A hadigazdálkodás uralkodóvá válása a magyarázat a tervfelemelések, tervfeszitések soha nem szünő sorozatára. /4/

A nyilvánosságra hozott gazdaságpolitikai célok a po-

litikai vezetés számára nem jelentettek komoly kötelezettséget. A hadiipar fejlesztése, a nehézipar kiépitése az életszinvonal és a mezőgazdaság rovására történt, amiről a nyilvánosságra hozott gazdaságpolitikai célkitüzésekkel ellentétben csak a belső szervezeti-politikai irányitó apparátus tudhatott.[15] Az életszinvonalpolitika célkitüzései továbbra is nagy súlyt kaptak a propagandában, a sajtóban, demagóg igérgetéssé züllesztve le azok valóságos értékét.

A mezőgazdaság és az életszinvonal tudatos visszafejlesztésének rendkivül súlyos következményei voltak. Egyfelől a politikai hatások az 1956-os őszi tragédia előidézésében jelentkeztek, másfelől a gazdaságpolitika következményeként a munkaerő társadalmi reprodukciójának feltételei is leépültek. Mind az infrastruktúra, mind az oktatás, müvelődés, mint "nem termelő ágazatok" csekély mértékben részesedtek a megtermelt nemzeti jövedelemből. A munkaerő társadalmi reprodukcióját biztositó feltételek alacsony szintentartása mellett a gazdaságpolitikai vezetés egyre nagyobb követelményeket állitott a saját maga által is preferált gazdasági ágazatok elé- Igy pl. a bányászat tervelőirányzatát egy év alatt 35-40%-kal emelték, ami már teljesithetetlen előirás lett.

A munkaerővel szemben támasztott követelményrendszer - alacsony életnivó mellett egyre nagyobb helytállás - kiélezte a társadalmi feszültségeket. E feszültségek a rendőri-politikai terror eszközeivel csak ideig-óráig voltak kezelhetőek.

A gazdaságpolitika által előtérbe helyezett ágazatokon belül is megjelent a rablógazdálkodás, a természeti feltételek ésszerütlen, maximalista kihasználása, pazarlása. Ez a gazdálkodási mód kiváltotta egyrészt a termelésben dolgozó müszaki értelmiség elégedetlenségét. Másrészt a feszitett követelmények, a munkavédelmi előirások be nem tartása megnövelte a munkások ellenállását is. E két csoport tiltakozásának a növekvő munkahelyváltoztatásban adott hangot. A munkahelyváltoztatásokban megjelenő ellenállások leküzdését a politikai vezetés a fegyelem, a terv és munkafegyelem erősitésével vélte elintézhetőnek./6/

A gazdaságpolitika uralkodóvá tette a mennyiségi szemléletet, háttérbe soritotta a minőségi termelést. Ezzel együtt járt a fogyasztási cikkek választékának beszükitése.

A fogyasztási cikkeket előállitó ágazatokban megjelent a szériagyártás, a modernnek tekinthető tömegtermelés, azonban a piac kikapcsolása, a gazdaság "védőfallal" történő körülbástyázása a szériagyártást alapvetően más társadalmi-gazdasági körülmények közé illesztette be, mint a tőkés társadalmak szériagyártásra alapozott fogyasztási cikk termelése.

A termelés irányitásának bürokratikus, utasitásokon alapuló központositott rendszere, a valóságos érték és árviszonyok kikapcsolása a termelés minden elemében éreztette hatását.

Az anyagellátási gondok, a termelés feltételeinek politikai értékeken alapuló elosztása, a dolgozói csoportok

érdekeinek kikapcsolása, a termelés mennyiségre orientált követelményei rendszeressé tették a rossz minőségü, selejtes termékek gyártását, az anyagpazarlást, a munkafolyamat alacsony hatékonyságú szervezését.

A gazdasági racionalitás figyelmen kivül hagyása a politikai vezetést állandó adminisztrativ beavatkozásra késztette, mivel a gazdálkodás egész mechanizmusa csak az adminisztrativ beavatkozások állandó jelenlétében müködött.

"A trösztök és a központok utasitásait is figyelembe véve 1951. első felében minden bányaüzem 1024 minisztériumi és egyéb felső szerv által kiadott körrendeletet és utasitást kapott"- jellemezte a helyzetet Berend T. Iván./7/

A politikai rendszer központi értéke lett a fegyelem, a rend, ami alatt a központi-adminisztrativ normák feltétlen érvényesitését értették. A központi elképzelések valóra váltását szolgálták a tervtörvény, és a büntetőjogi eszközök. /8/

A beavatkozások nagy része hatástalan maradt. A munkafegyelem betartásának adminisztrativ eszközei pl. nem tudták megakadályozni az önkényes kilépéseket, igazolatlan hiányzásokat. Nem tudták megakadályozni, mivel a büntetni kivánt magatartások forrása az adott gazdasági rendszer volt. A dolgozói fellépések, válaszreakciók az intézményesült viszonyok által teremtett helyzetekre.

Az anyagpazarlást büntetőjogilag szankcionálták, de a mennyiségi mutatókon alapuló tervgazdálkodás maga után vonta az anyagpazarlást, mivel e mutatószámokat csak a

szükségesnél több anyag beépitésével lehetett teljesiteni.

E gazdasági feltételek mellett "Képtelenség volt folytonos termelést elérni, és felszámolni a hó végi, negyedévi hajrákat, amikor maximális anyag- és munkaerőpazarlással - teljesitették - a tervet". /9/

Megállapitható, a politikai vezetés az önmaga által teremtett helyzet következményeként keletkező társadalmi konfliktusokat a dolgozói-vezetői magatartások büntetésével kivánta feloldani. A feszültségek feloldásának ilyen tipusa a legszorosabban következett a magyar társadalom politikai uralomgyakorlásának akkor kiépitett formájából. A politikai érdekképviselet intézményeinek leépitésével együtt járt, hogy a társadalmi viszonyokból fakadó konfliktusokat tudati szintü problémának tartották. /10/

A politikai vezetés a társadalomban jelentkező problémákat "természetes közegükből átemelte" az abszolutizált tudati problémakezelési sikra, s mint morális, etikai, jogi problémákat akarta megoldani. E stratégia együtt járt az adminsiztrativ eszközök kiméletlen igénybevételével, ami a jogi szabályozás lehetőségeinek túlértékeléséhez vezetett. /11/

Igy a társadalmi konfliktusok feloldása a magatartásirányitás, magatartásbefolyásolás eszközeivel, a propagandával, a meggyőzéssel és a büntetéssel azonosult.

2. Munkaerőgazdálkodás és munkafegyelem

A makroökonómia rövid áttekintése után meg kell vizsgálnunk a munkaerőgazdálkodás e korban kiépült rendszerét, mivel a munkaerőáramlás irányitása, a munkaerőszükségletek kielégitése, a munkaerőgazdálkodás politikai-jogi szabályozása közvetlen összefüggésben állnak a munkafegyelem problémakörével.

A társadalmi mobilitással foglalkozó elemzések, irások tanulsága szerint 1949-től nagyarányú átrétegeződés kezdődött meg a magyar társadalom szerkezetében./12/ E mozgások szorosan kapcsolódtak a gazdaságfejlesztés gyakorlatához. Az iparfejlesztés uralkodó elképzeléseinek megfelelően a mezőgazdaságból az iparba áramlott a munkaerő. E struktúrális mobilitás kiegészült egy nagyarányú intergenerációs mobilitással, tömegesen megnyitva ezáltal a társadalmi rétegződés hierarchiájának alján elhelyezkedők előtt a "felemelkedés", a jobb megélhetés útjait.

A nagy társadalmi mozgásokat részleteiben elemezve több olyan szabályszerüséget fedezhetünk fel, amelyek a társadalmi feszültségek akkumulációjához járultak hozzá.

A mezőgazdaságból az iparba áramlást siettette a politikai vezetés torz és elhibázott mezőgazdasági politikája. A parasztság a beszolgáltatási kényszer, a kényszerszövetkezetesités alól menekülve földet, termelési eszközt maga mögött hagyva tömegesen ment az iparba dolgozni. Ennek következtében a müvelés alatt álló földterület radikálisan csökkent./13/

Amennyiben a dolgozó ipari munkavállalását nem követte földjének állami-szövetkezeti tulajdonba, használatba vétele, úgy a beszolgáltatási kötelezettség előirásai földjére is kiterjedtek.

Ugyanakkor országosan előfordult, hogy a tagositások következtében a müvelés alatt álló földterületek hozama is csökkent. A helyzet odáig fajult, hogy 1952-re a helyi tanácsok már nem vették át állami kezelésbe az elhagyott földeket, hiába ajánlották ezeket fel az iparba vándorolt dolgozók. Még a vállalatok vezetőségei is megpróbáltak közbenjárni dolgozóik érdekében, mindhiába. A földtulajdon - néha kényszerüen vállalt - léte az iparban foglalkoztatott dolgozót kiszolgáltatta a kétlakiság ellen inditott politikai-propaganda kampánynak. E dolgozói csoportot a munkafegyelemmel foglalkozó sajtó és propaganda anyagok mint a leginkább fegyelmezetlen csoportot mutatták be. /14/

Az új ipari munkáság egyik forrása a kisipar volt. A kisipar - sokak számára érthetetlen okokból történő - leépitése mögött az a gazdaságpolitikai törekvés állt, hogy az elsorvasztott kisipar munkásait, alkalmazottait átirányitsák az ipari munkaerőtartalékok népes táborába. /15/

Az ipari foglakoztatottak másik jelentős csoportja a munkanélküliek köréből került ki. 1948-ban a munkaközvetitő irodák havonta kb. 50 ezer munkanélkülit regisztráltak. /16/ E szám természetesen nem mond semmit az éves összlétszámról, mint ahogy a létszámingadozásokról sem. A munkanélküliek tekintélyes része 20 év alatti, ill. 55 év feletti volt,

50%-ban szakképzetlen. A helyreállitási időszak végére, illetve az első ötéves terv kezdő évére a munkanélküliek nagy serege felszivódott.

A munkaerő tömeges kiképzésének kezdetéig az iparositás első két évében /49-50/ a munkaerőutánpótlás emlitett három csoportja kevés munkaerőt adott a népgazdaság számára.

A munkaerőigények kielégitetlensége miatt a munkaerőtervezés, a munkaerőmozgások adminisztrativ irányitása került előtérbe.[17] Regisztrálták az önkényesen kilépőket, nyilvántartották az üzemen belüli munkaerőtartalékokat, végül országos hálózattal megszervezték a Munkaerőtartalékok Hivatalát. Mindezzel párhuzamosan bevezették a munkakönyvet, az adminisztrativ ellenőrzés egységesitett dokumentumát.

A munkaerőpolitika a gazdasági fejlesztések munkaerőigényének biztositásában számolt egy negyedik munkaerőforrással, a gazdaságilag nem preferált ágazatokból leépitésre kerülő munkáslétszámmal. Ezek a dolgozók alkották az átképzősök e körben népes csapatát.

A feszitett tervek munkaerőigényei fellenditették a munkaerőtoborzást. A munkaerő toborzására szervezett országos és vállalati hálózat minden erőfeszités ellenére sem volt képes feladatának eleget tenni. Pedig 1952-től szigorú büntetőjogi normák védték a munkaerőtoborzás egész rendszerét. Amennyiben a toborzott dolgozó önkényesen kilépett, nem önkényes kilépés, hanem sikkasztás miatt itélték el,

ami szabadságvesztés-büntetéssel járt együtt.

A munkaerőtoborzásra érvényes volt mindaz, ami a tervgazdaság egészére. A munkaerőigények mennyiségi szemlélete, a nem megfelelő szakmaszerkezet kiközvetitése, a szakszerütlen toborzási szervezés nagyba hozzájárultak a társadalmi feszültségek növekedéséhez.

Nehezitette a helyzetet a fogadó vállalatok munkásszállóinak állapota, a vállalati infrastruktúra hiánya. Egy sztálinvárosi jelentés irta le az uralkodó állapotokat: "A telepre kerülő új, toborzott munkaerőket egészségügyi szempontból megvizsgáltuk, a 30%-a tetves. Az állandóan növekvő munkaerők számához viszonyitva kevés az orvos...A jelenlegi ivóviz ellátás egészségügyi szempontból aggályos. A dolgozók ideiglenes barakkokban és a már elkészült lakóépületekben laktanyaszerüen vannak elhelyezve...a mosakodás nehézségekbe ütközik...a alkóházakban a vizvezeték nincs még bekapcsolva, és igy a WC nem müködik... Az MTH kirendeltség munkája feleslegesnek tünik. Nyilvántartást vezetnek, amelyből kitünik, hogy pl. március hónapban Dunapenteléről 100 dolgozó távozott, de ennek okairól nem tudnak felvilágositást adni. A szervezett munkaerőgazdálkodás sok kivánnivalót hagy maga után, mert a vállalatok által korábban igényelt munkaerőt visszaküldték." /18/

A korszak propagandája pozitiv értéknek tekintette a munkaerőhiányt. Hosszútávú törvényszerüségnek állitották be, s az adminisztrativ munkerőgazdálkodás szükségességét ezzel magyarázták.

A munkaerőgazdálkodás adott rendszere társadalmi konfliktusokat hivott életre. A konfliktusok megszüntetésére a politikai vezetés előszeretettel nyúlt a munkafegyelem kérdéséhez. Az iparositás okozta konfliktusokat a dolgozók mulasztásaira vezette vissza, s e magatartásokat fegyelmezetlenségként kezelte. A fegyelmezetlennek kikiáltott dolgozókat megfosztották a munkahelyváltoztatások lehetőségétől, igy az adott körülmények között végzett munka vállalására kényszeritették őket. A munkaerőgazdálkodás rendszerére nemet mondó dolgozók mint "renitens elemek" büntethetők és ellenőrizhetők lettek. Ezekkel az intézkedésekkel akadályozták meg azokat a dolgozói fellépéseket, amelyek a végzett munka körülményeit "vitatták", s a szociális helyzetre, a bér-kérdésére, a munkásszállók helyzetére kérdeztek volna rá. Ugyanakkor a dolgozói csoportoknak, vagy magának a dolgozónak a munkaerőgazdálkodás megkötéseivel szemben egyetlen fegyvere maradt, a csendben, feltünés nélküli kilépés.

Az adminisztrativ kényszerintézkedések a munkaerő-gazdálkodásban leképződött uralmi viszonyokat védték a dolgozók törekvéseivel, érdekeivel szemben.

3. Az iparositás során kialakult munkaszervezet müködésének néhány jellemző vonása

A munkafolyamat társadalmi környezetének ismerete mellett elengedhetetlen feladat szemügyre vanni a munkafolyamatot közvetlenül felépitő szervezeti és hatalmi viszonyokat. A társadalmi makrofolyamatok ugyanis - nézetünk szerint - a munkafolyamat alakulását kondicionálják ugyan, ellenben a feltételek és mozgásterek alakitása nem zárja ki a munkafolyamat autonóm rendszerének müködését. Igy pl. az életszinvonal-politika vázolt alakulása a dolgozók társadalmi helyzetét nagyban lerontotta ugyan, azonban, hogy melyik dolgozói csoport, milyen körülmények között, hogyan reagált erre az életszinvonal visszaesésre, az a reagálások szinteréül szolgáló üzem és munkaszervezet belső összefüggéseiből is következett.

Az 1945. előtti Magyarország iparában kétféle munkaszervezet-tipus dominált. Egyrészt továbbéltek a tudományos vezetés előtti munkaszervezetek, másrészt elterjedtek a taylori alapelvekre épitett munkaszervezetek. A hagyományos tipusú munkaszervezetekből nőtt ki a szakmunkásság szakszervezeti mozgalomban, munkásmozgalomban, szociáldemokrata pártban betöltött monopol pozicióját./19/

A tudományos munkaszervezés igazából a harmincas évek végére kibontakozó hadikonjunktúra iparfejlesztő hatásával párhuzamosan terjedt el. A gépgyártás mellett elsősorban a textiliparban vezették be a taylori alapelveket./20/

A negyvenes-ötvenes évek fordulóján kibontakozó iparositás nem homogén munkaszervezet-struktúrával találta szembe magát. Ez azt is jelentette: többféle, egymástól eltérő logikán alapuló társadalmi viszonyrendszer kapcsolódott a munkaszervezet müködéséhez./21/

Az 1950-es évek elején kibontakoztatott iparositási hullám az elvek és a formális előirások sikján taylori alapelveken nyugvó munkaszervezet kialakitására törekedett. E törekvéseket jól jelzik a munkaszervezet müködési keretét adó társadalmi viszonyok hierarchikus kapcsolatrendjének kiépitése, a teljesitménybérezés bevezetése, a munkanormák standardizációja. A munkaszervezet kiépitése azonban csak látszólag szolgálta a tudományos munkaszervezés alapelveinek megfelelő munkaszervezet kialakitását. Elmaradt a tudományos vezetés alapelveinek teljes körü bevezetése, a normamegállapitások a politikai igényeket szolgálták, valamint a munkaszervezés tudományos alapjából ideológiai szürők beépitésével számüzték a tudományos eredményeket, a normamegállapitásokat a "tapasztra" helyezték./22/
A taylori munkaszervezet müködésének legnagyobb akadálya azonban a munkaszervezet müködési feltételeit adó, erőforrás korlátos hiánygazdaság volt.

A müködési zavarokat csak fokozta a centralizált tervgazdaság politikai és gazdasági müködésképtelensége, a tervalkuk állandóan változó játéktere, Mindezek következtében - a magyar iparra azóta is jellemző - sajátos munkaszervezet tipus jött létre; olyan, amely sajátosan ötvözi

egybe a taylori, fordi alapelveket,a bürokratikus előirásokkal; az ún. kvázi bürokratikus munkaszervezet./23/ Természetesen e mellett megmaradtak - máig változó szervezeti viszonyok között - az iparositást megelőző munkaszervezet tipusok is.

A taylori alapelveken alapuló munkaszervezet kiépitésének társadalmi okai az ötvenes években a következők voltak:

1./Kialakult a nagyipari tömeggyártás. A magyar iparfejlesztések ezen időszakban követett mintája; a szovjet modell; már létrejöttekor felszivta a tudományos vezetés elveit./24/ Lenin álláspontját azóta is sokszor idézték, kevésbé közismert azonban a sztálini iparfejlesztések nyomán kialakuló munkaszervezetek belső müködési logikája. A további kutatások szükségességét hangsúlyozva azt megállapithatjuk, hogy a militarista, bürokratikus normák mentén szerveződő hierarchiák ráépitése a munkafolyamatra a sztálini korszak "eredménye" volt. Az izolált részmunka tevékenységeket ezáltal koordináló szervezeti rendszer a taylori alapelvekből is sokat hasznositható.

2./ A nagy iparfejlesztések hatására a mezőgazdaságból az iparba, iparilag kvalifikálatlan munkaerőtömeg áramlott át. E munkaerő munkábaállitása csak a betanitott munkára alapozott munkaszervezet keretei között bizonyult megoldhatónak. Ezzel párhuzamosan a politikai hatalomért vivott harcában, majd később, politikai uralmának fenntartásáért a Rákosi féle vezetés támadást inditott a szakmunkásság

ellen, főként a régóta szervezett-szakszervezeti tag, szocdem-munkások ellen. A munkáscsoportok autonómiájának politikai felszámolása rákapcsolódott a munkaszervezet új tipusának kiépüléséből származó autonómiavesztés folyamatára.

3./ A hatékonyság kérdései társadalmi méretü problémaként már a szovjet átalakulás kezdeteinél megfigyelhetők. A tudományos "vezetés" adaptációja is ennek köszönhető./25/ A magyar iparositás folyamán kialakitott tervgazdaság állandó tervtúlteljesitési kényszerével hatékonysági problémák sorozatát hozta létre.

A politikai élet küzdelmeinek elemzéséből nem látjuk egészen pontosan, mi történt a munka világának mindennapi történetében. A politikai élet szemügyrevétele elárulja azonban, hogy a régi - és az iparositás előtt hagyományos munkaszervezetben nagyfokú autonómiával rendelkező - munkásgárda ellenállt az iparositásnak, vagy legalábbis ellenállni próbált a hatalmi pozicióját veszélyeztető kihivásnak. A szervezett érdekérvényesités hiánya, az érdekképviselet politikai kifejezésformáinak felszámolása azonban a munkásellenállás formáit átvezette a teljesitményvisszatartás, munkaütemlassitás máig is jól ismert üzemen belüli világába.

A taylori alapelveken nyugvó munkaszervezet eleve korlátozza a munkásautonómiát, végeredményben ezért született meg. Mig azonban a modern - fejlett tőkés országokban végbemenő - iparfejlesztés a változások ellen ható munkásellenállásokat a szociálpolitikai intézmények kiépitésével, a szervezett érdekképviselet legalitásának megteremtésével le tudta törni, addig az ötvenes évek elején a politikai és

szociálpolitikai engedmények elmaradtak, sőt nagyban romlottak a munkaerő-reprodukcióhoz szükséges társadalmi feltételek.

A leirtak ellenére állitjuk, a politikai játékszabályok bevezetése, az új munkaszervezet kiépitésének munkásautonómiát korlátozó hatása nem számolták fel a vezetés és munkáscsoportok közötti alkuk rendszerét, nem tették szükségtelenné a munkaszervezet müködéséhez szükséges konszenzus kialakulásához vezető tárgyalásokat.

A kvázi-bürokratikus munkaszervezet esetében

> "arról van szó, hogy a bürokratikus ellenőrzési rendszer segitségével kivánják a termelési rendszer fenntartásához szükséges érdek és cselekvési egységet létrehozni..." /26/

A formális-bürokratikus előirások mellett jellemző erre a munkaszervezetre, hogy müködése elképzelhetetlen a munkások szakmai tudásán alapuló egyéni vagy kollektiv beavatkozása nélkül. A vezetés funkcionális hatása alig érezhető a végrehajtás szintjén, ami a vezetés hatékonyságát lerontja. A hatékonyságot romboló tényezők között szerepel a vezetés adminisztrativ feladatokkal történő túlterhelése, az értekezleteken való részvételek sokasága, a felettesekkel való érintkezés formálisan kötött rendszere. Az ötvenes években a munkahelyi vezetésnek különösen sok ilyen tipusú feladatot kellett elvégezni.

A vezetést lekötöttsége akadályozta a termelési folyamat irányitásában, amely igy részben a munkáscsoportok kezébe csúszik át. Ennek következtében a "kvázi-bürokratikus" munka

szervezetben a relativ autonómia lehetősége nyilik meg bizonyos munkáscsoportok számára. A lehetőség kialakulása nem kötődik szorosan a kvalifikáció szintjéhez, a munkáscsoportok iparon belüli előéletéhez. Az autonómia játékterét a munkaszervezet konkrét müködése alakitja ki, változékony keretek között húzva meg határait. E munkaszervezet-tipusban is szükséges tehát az érdekek egyeztetésén alapuló egyetértés kialakitása, különben a munkafolyamat zavartalansága nem biztositható.

> "A vállalati vezetés üzem és mühelyszintü képviselői tehát a munkások azon csoportjával, rétegével folytatnak érdemi tárgyalásokat, akiknek a tevékenysége révén a rendelkezésükre álló korlátozott ösztönzési és egyéb eszközökkel, illetve a lehető legkisebb idő- és energia ráforditásával garantálni képesek az érdekek kompromisszumának minimális szintjét. A vezetés a termelés folytonosságának fenntartására irányuló törekvése során szisztematikusan a dolgozók lehető legszükebb rétegére támaszkodik, ezáltal a maga számára is a "teljesitmény-visszatartás" cselekvési stratégiáját tartja rentábilisnak."/27/

A vezetés stratégiája, a munkaszervezet müködése alakitja ki a munkáscsoportok centrum-periféria viszonyaira osztható elrendeződését.

A vezetéstől átvállalt feladatok honorálása hosszú bér-

alkuk tárgya lehet. Ebben a centrumhoz tartozó dolgozói csoportok erősebb nyomást fejthetnek ki a vállalatvezetésre, mint a kollektiv fellépésre gyenge esélyekkel rendelkező periféria-csoportok. A lehetőségek különbözősége viszont egymás riválisává teszi a munkásság csoportjait. E tény felhasználása gazdagitja a vezetés taktikai eszköztárát, másrészt a dolgozói csoportok egymás feletti kontrolljának kialakitására vezet.

A kvázi-bürokratikus munkafolyamat tehát az üzemen belüli latens alkufolyamatokon alapul. Az ötvenes években a vezetés és a munkáscsoportok - politikailag tiltott - megegyezésére méginkább szükség volt. Ennek szükségessége nemcsak az iparositás során kialakitott kvázi-bürokratikus munkaszervezet müködése miatt merült fel, hanem a feszitett tervgazdaság erőforráskorlátos hiánytendenciái miatt is./28/

A gazdaság müködőképessége, a termelés folyamatossága, a termelési feltételek akkut hiánya következtében a szervezetileg-jogilag előirt, politikailag megerősitett normák sorozatos megszegése útján volt csak biztositható. Igy pl. a vállalatvezetés - a tervcélok teljesitését tartva szem előtt, mivel léte, politikai értékelése ennek sikerétől függött - a termelés eredményessége szempontjából fontos munkáscsoportnak tágabb mozgásteret biztositott. Vagy a hiánygazdasággal együttjáró túlmunkák, évvégi hajrák eredményessége attól függött, a "holtidényben" milyen konszenzus alakult ki a vállalatvezetés és a munkások csoportjai között. E konszenzus kialakitásában a szabadság kiadása, az otthoni mezőgaz-

dasági munka engedélyezése éppúgy helyet kaptak, mint a bérezés és jutalmazás kérdései.

A vezetés számára előnyös helyzetekben, a számára előnyös befektetéseket mérlegelve még nagy erőfeszitések árán is hajlandónak mutatkozott a termelési feltételek összeségét biztositani azoknak a munkáscsoportoknak, amelyek ezáltal a termelésben kiemelkedő eredményeket érhettek el./29/

4. A munkafegyelem értelmezése az iparositás magyarországi sajátosságainak tükrében

A vállatvezetés különbözőképpen viszonyult a dolgozók csoportjaihoz. A jog adta alternativ lehetőségeket maximálisan kihasználva más-más szankciókkal sújtotta a munkafegyelmi vétségeket elkövető dolgozók különböző csoportjait.
A centrumcsoporttal kötött konzenzus következményeként az érdekképviseletben gyenge, társadalmi helyzetében periférián lévő csoportokkal szemben keményebb szankciót alkalmaztak.
A politikai vezetés mindenkire kiterjedni akaró represszív büntetési törekvése megtört a valóságos viszonyok talaján, de a "maradék ügyek" is elegendő munkával látták el a bíróságokat. /52-53-ban kb. 15 ezer itélet született meg./
A társadalmi-politikai represszió a dolgozói érdekérvényesitést a csendes, "zajtalan" fellépésre, az önkényes kilépésre, illetve az igazolatlan hiányzásra redukálta. Mindkét magatartás a munkaszervezettel való elégedetlenség kifejezője, ahogy már Taylor is felismerte./30/ Lényeges különbség van azonban az elégedetlenség mértéke között. Az önkényes kilépés végleges szakitási szándékot jelent, mig az igazolatlan hiányzás lehetőséget ad a megszakadt kapcsolat helyreállitásához.
Az érdekérvényesités jelenléte mindkét magatartás esetében kimutatható. Erről az egyről a kor szereplői is meg voltak győződve, mivel az önkényesen kilépők és igazolatlanul hiányzók megbüntetését a politikai vezetés a példastatuálás szándékával határozta el, s ezáltal a magatartásminta terjedésének

igyekezett gátat vetni.

A munkaszervezettel szembeni fellépések egyéni és kollektiv formában történhetnek. A két forma társadalmi tartalma jelentősen eltér egymástól, azonban a kvázi-bürokratikus tipusú munkaszervezet inkább az izolált, egyéni fellépéseknek teremt táptalajt, mintsem a kollektiv értékeken nyugvó csoport cselekvésének.

A korszak társadalompolitikája - az emlitett életszinvonalvisszaesés, a munkába állitási kényszerek - az elégedetlenségeken túlmenően az ellenállás bizonyos formáit is kiváltotta. Ezekre nyilt, legitim formában nem kerülhetett sor, igy a munkások számára maradt az ellenállások csendes, passziv alakja.

Az iparositás kétféle - egymástól különböző - ellenállási tipust indukált. Egyrészt a volt kvalifikált szakmunkások - pozicióvesztéséből fakadó - ellenállását; ezt politikai módszerekkel törték le, - pl. harc a szakszervezeti árulók ellen-, másrészt a változásokkal együtt járó struktúraátalakulás kiváltotta a nem kvalifikált - periférián lévő - munkáscsoportok ellenállását is.

II. "Bírósági Ügyek"

1. Az elitéltek társadalmi helyzete

Az elitéltek társadalmi helyzetének leirását a következő fontosabb társadalmi viszonyok mellett tudjuk elvégezni. Az elitéltek társadalmi térben való elhelyezkedése /születési hely, lakóhely/, a vagyoni helyzet /vagyon ill. jövedelem/, képzettség /kvalifikáció/, családi-személyi háttér /nem, kor/. Lehetőségünk nyilt mindezeknek a viszonyoknak több generáció függvényében történő elemzésére is.

Lakóhely, születési hely

A társadalomszerkezeti vizsgálatok bebizonyitották, a társadalom térbeli tagoltsága fontos társadalmi tulajdonságokat hordoz. Ezt húzta alá adataink matematikai-statisztikai elemzése. Kiderült, az elitéltek társadalmi helyzetét jellemző változócsoport legfontosabb eleme a születési hely, illetve lakóhely változója.

Az elitéltek születési helyének tipusai között dominál a nagyközség településtipus. Az elitéltek 41 %-a itt született. A nagyközség mellett a kisközség a legjelentősebb településtipus. A két településkategóriában együttesen az elitéltek 67 %-a született. A városokra a születések 27 %-a esik. Ez a várostipusok között egyenletesen oszlik meg. Nagyvárosban /Főváros és Törvényhatósági jogú város/ az elitéltek mindössze 11 %-a született.

Az elitéltek lakóhelyének tipusait megvizsgálva kiderül, az elosztás a születési hely tipusainak elosztásával megegyezik. Csupán a városok egymás közötti aránya rendeződött át, nőtt a Fővárosban lakók száma a Fővárosban születettekéhez képest.

A születési hely és az állandó lakóhely megegyező eloszlása azt mutatja, az elitéltek életútjuk során nem hagyták el azt a településtipust, amelyben születtek. Igy, ha mobilitásuk, fluktuációjuk kibontakozott, az az egyes településtipusokon belül jött létre. Az elitéltek számára az ipari munka vállalása nem jelentette a "magasabb településosztályba"történő belépést./31/ A munkáslét ingázást, bejárást, munkásszállásokon lakást hozott magával. Mintánkban olyan társadalmi jellegzetességre bukkantunk, amely a magyarországi iparositást végigkisérte, s amely hosszabb távú hatásában létrehozta a településszerkezet és társadalomszerkezet töréseinek egymásraépülését./32/

Az elitéltek csoportjára jellemző tehát, hogy nagyrészt nem a nagyvárosi munkásosztályból kerültek ki.

Az elitéltek vagyoni helyzete, jövedelme

A vagyoni helyzet meghatározásánál biróságok regisztrálására alapoztunk. A biróságok a földet, házingatlant, telket, szőlőt tekintették vagyonnak. Az elitéltek 84 %-a minősült ennek alapján vagyontalannak. A vagyonosok átlag 5 hold birtoknagysággal rendelkeztek.

A biróságok elé került dolgozók jövedelme havonta átlag 810 Ft. Ez alatta maradt az iparban foglalkoztatottak egy havi

átlagbérének. /Az ipari foglalkoztatottak átlagbére 1952-ben 928 Ft. Forrás: = História 84/2./ Alatta maradt az ipari munkások 1952-es egy havi bérének is. /Az ipari munkások egy havi átlagbére akkor 1050 Ft. Forrás: Statisztikai Zsebkönyv Bp. 1956./ A jövedelmi adatok még kisebbek, ha az eltartottak számát is figyelembe vesszük. Igy az egy főre jutó átlagjövedelem családonként /háztartásonként/ 200 Ft.

Szakképzettség, kvalifikáció

A szakképzettség fogalma alatt vizsgálatunkban, miként a társadalomstatisztikában is, az ipari munka normáinak, ismeretanyagának tudását, illetve nem-tudását értettük. Igy a mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódó tudásanyag nemtudásként, pontosabban szakképzetlenségként szerepelt. Az ipari munkatevékenység normáinak ismerete - nem ismerete alapján kialakitott szelekció elfedett egy lényeges társadalmi különbséget, azt, hogy más tipusú kvalifikálatlanságot takar a földtulajdonos gyermekének szakképzetlensége és mást a mezőgazdasági alkalmi munkásé.

Az elitéltek 86 %-ánál állapitható meg a szakképzetlenség.

A szakmák között két jelentősebb csoport tünik ki, a vasipari és az épitőipari szakmák tipusai.

Az elitéltek alacsony iskolai végzettséggel rendelkeztek. 81 %-uk a 6 elemis küszöbhatár alatt szerepel. /Az ismert adatokat 100 %-nak véve/, 12 %-uk analfabéta.

Az eddigiekből több összefüggés körvonalazódik. Az összefüggések néhány fontos társadalmi jellemző kummulációját

mutatják.

Először a szakképzetlenség és a vagyontalanság kummulációját emlitjük. E csoport a minta 73 %-át alkotja.

A községekben lakók túlsúlyát ismerve megállapitjuk, a büntetőjogi szabályozás túlnyomórészt a falusi szakképzetlen, vagyontalan dolgozók csoportját érintette. A falusi szakképzetlenek a teljes minta 60 %-át alkotják.

A vagyontalanok az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők körében találhatók. A vagyontalanság és az alacsony iskolai végzettség is együttesen fordult elő mintánkban.

Az elitéltek szakképzetlenségét az apáik foglalkozási csoportjai nagy statisztikai valószinüséggel határozták meg, amiből az következik, hogy az apák társadalomban elfoglalt helyzete meghatározta - elitélt - gyermekeik képzettségi szintjét. A büntetőjogi represszió egy több generációra visszanyúlóan társadalmilag hátrányos helyzetben lévő csoportot érintett.

Családi állapot, kor és nem

A társadalmi rétegződéssel foglalkozó elemzések rámutattak arra, hogy a társadalom termelt viszonyaitól látszólag távolálló viszonyok milyen lényeges szerepet töltenek be a társadalmi rétegződés rendszerének létrehozásában. Ilyen társadalmi különbségeket hordoz a lakosság nemi megoszlása, vagy életkorának szerkezete./33/

Mintánk elitéltjeinek 83 %-a férfi, 17 %-a nő. Mivel a minta a férfi elitéltek többségéről tanúskodik, a családi állapotban a nős, illetve nőtlen kategória dominál.

Jelentősebb ennél a családos-egyedülálló bontás, mivel az elitéltek 49 %-a egyedülálló.

A nemek lakóhely tipusok szerinti eloszlása azt mutatja, a nők a nagyvárosokban, a férfiak a kisközségekben voltak túlsúlyban.

A minta nemek szerinti megoszlása a magyar népesség nemek szerinti megoszlásához viszonyitva férfitöbbletet ad.

Mintánk női aránya jóval alatta marad az 1952-ben foglalkoztatott nők társadalmi súlyának. Ez azt jelenti, a dolgozó nők kevésbé voltak hajlamosak a munkafegyelem megsértésére. Ugy tünik, a konfliktusvállalási hajlandóság a férfiak esetében magasabb, mint a nőknél.

Az elitéltek korátlaga 29 év. A minta a 19-30 év korcsoportjába sürüsödik, ez a csoport a minta 66 %-át jelenti. Magas a 19-20 évesek száma. Az elitéltek korcsoportjai jelzik, az idősebb korosztályok is jelen vannak mintánkban, azonban a fiatalokkal szembeni arányuk kisebb /33 %/.

Az elitéltek között a nők fiatalabbak, mint a férfiak. A nők átlagéletkora 25 év, szemben a férfiak 32 évével. Az elitéltek minden korcsoportban alacsony iskolai végzettséggel rendelkeztek és szakképzetlenek. Az analfabéták 60 %-a 30 év alatti, mig az idősebb korosztály a 6 elemis határ körül tömörödik.

Az egyes lakóhelytipusokban lakás előnyei és hátrányai azonos módon érintették a korosztályokat. Igy a fiataloknak már életútjuk kezdetén tartósan a bejárásra, ingázásra kellett berendezkedniük. Életmódjuk sajátos alakulása nyilván-

valóan kihatással volt a fiatal korosztály munkaszervezeten belüli előremenetelére, pályafutásának sikerességére.

A minta kormegoszlását az 1952-ben elitéltekéhez viszonyitva tudjuk megitélni. Mintánk 29 éves átlaga valamivel alacsonyabb, mint az összes elitélt 35-36 éves korátlaga. Az országos minta fiatal korszerkezetét most nem érintve megállapithatjuk, a fiatal kor kétségkivül hordoz egy fontos társadalmi tulajdonságot. Arra gondolunk, hogy a pályát kezdő korosztályok számára "természetes" törekvés mobilitásuk fenntartása, mivel hosszú időt igényel annak a helyzetnek kialakitása, amelyben az egyén megtalálja "számitását"; s mind az anyagi juttatások, mind a munkaszervezetet jellemző normák és értékek terén elfogadható munkahelyet talál. Az adminisztrativ munkaerőgazdálkodás éppen ezt a "természetes" mozgékonyságot akadályozta, hiszen a munkaerő militarizált keretek közötti mozgatása nem adott lehetőséget az egyéni elképzelések, törekvések érvényesitésére. Igy a fiatal korosztályok szinte belekényszerülnek a konfliktus vállalásába, mivel normális gazdasági magatartásuk kifejtését akadályozta a megkötések kiépitése.

A munkaerő adminisztrativ megkötése, majd az adminisztrativ normák megsértése miatt inditott büntetőeljárás egy sajátos életszakaszban lévő korosztályt érintett.

A családi háttér az eltartott személyek számának ismeretében pontosabban kirajzolható. Az elitéltek által eltartott személyek száma átlag 3 fő. Ez az átlag az elitélten kivüli eltartottak számát jelenti, az átlagos családi nagyságot

/pontosabban háztartásnagyságot/ 4 főben állapithatjuk meg. Mivel az elitéltek 49 %-a egyedülálló, az elitéltek nagy részének olyan társadalmi-szociális gondokkal kellett megküzdenie, amelyek nem lebecsülhető nehézségeket okoztak nekik. Az alacsony korcsoportok alapján megállapithatjuk, a fiatal korosztályra éppolyan nagy súllyal nehezedett a hozzátartozók, családtagok eltartása, mint az idősebbek csoportjára.

Az apák foglalkozásának, valamint az elitélt első munkahelyének elemzéséből kimutatható az ipari munka hagyománya. Nem állapitható meg egyértelmüen a mezőgazdasági múlt dominanciája.

Az elitélt csoport sajátossága tehát abban áll, hogy az elitéltek életútjuk során nem lépték túl a betanitott munkás - szakmunkáslét határát, másfelől az iparositási hullám kibontakozása döntötte el számukra véglegesen a kérdést, a mezőgazdaságban maradnak-e, avagy az iparban vállalnak munkát. A munkafegyelem megsértői ellen hozott szankciók ezek szerint nem az ipari munkakultúrával nem rendelkező csoportok "iparba törését" szolgálták, bár az elitéltek között voltak elsőgenerációs munkások is.

Az elitélteket tehát a következőkkel jellemezhetjük. Vagyontalan, szakképzetlen, falusi dolgozó csoportok. Jellegzetességük a fiatalabb kor, nagy eltartott-szám, alacsony jövedelem. Társadalmi-szociális porblémáik miatt munkaszervezeten belüli konfliktusaik átitatódnak társadalmi létükből eredő motivációkkal. Főként egyedülállók és férfiak azok, akikre a birróságok itélete kiterjedt.

2. Az elitéltek területi, foglalkozási mobilitásának jellemzői

Az elitéltek zömmel 1949-1952. között léptek az iparba. /Átlag 1950-ben/ Olyan csoportról van szó, amely - 1952-ig számitva - nem túl régen dolgozott az iparban.

Elitéltjeink ennek ellenére átlag 2 munkahellyel rendelkeztek. Ez az átlag tükrözi, sok elitélt már az első munkahelyéről kilépett - e miatt a büntetés - de még vagy nem helyezkedett el, vagy már a második munkahelyén találta a büntetőjogi felelősségrevonást kezdeményező hatóság.

Az első munkahelyen átlag 7,5 hónapot, a második munkahelyen 6 hónapot, a harmadik munkahelyen 3 hónapot töltöttek. A munkahelyeken töltött idejük csökkenő tendenciát mutatott.

Az elitéltek nagyobb részét az első munkahelyen érte a büntetés. Magas azonban a munkahelyen egy hónapnál kevesebbet töltők aránya, az ő körükből kerülnek ki azok a csoportok, akik második, harmadik - esetleg negyedik - munkahelyet nem az iparban találták, hanem azon kivül.

A vándorlások mögött az ipari munkába állást követő "természetes" mobilitásról van szó, annak a munkahelynek megkereséséről, ahol az egyéni és a vállalati- üzemi törekvések egybehangolhatóak. Az már az elemzés más szintjére tartozik, hogy az ötvenes évek elején kibontakozó adminisztrativ munkaerőszabályozás épp ennek a folyamatnak igyekezett gátat vetni. A dolgozói törekvéseket árulja el az átlagkeresetek növekedése. /700-750-800 Ft az átlagkereset az első, második, harmadik munkahelyen./

Az első munkahely ágazatánál a legnagyobb arányban az

építőipar szerepel, majd a bányászat, vas- és fémipar és a mezőgazdaság következnek. Ugyanez a sorrend a második munkahely esetében is. A kép csak annyiban módosul, megjelenik azoknak a jelentős csoportja, akik egyik népgazdasági ágazatban sem helyezkedtek el, tehát elkerülték az ipari munkát. Tartja a mezőgazdaság a fontossági sorrendben elfoglalt helyét, jelezve, nem kevés volt azoknak a száma, akik az ipari munkából kilépve a mezőgazdaságban kerestek és találtak munkát. A mezőgazdaságon és az iparon kivüli - alkalmi - munka gyüjtőhelye a különböző iparágazatokból elvándoroltaknak.

Az elitéltek első foglalkozását vizsgálva a legjelentősebb csoport a segédmunkásoké. Egyenlő arányokban szerepel a betanitott munkás, az állami gazdasági dolgozó és az ipari szakmunkás csoport. A második foglalkozást nézve a két domináns csoport az ipari segédmunkások és az alkalmi munkások csoportja. Valószinüsithető, az elitéltek számára az iparban való munkavállalás tartós segédmunkás létet jelentett, a fő pozicióváltás a segédmunkás és az alkalmi munkás /napszámos/ lét között zajlott le.

Az első munkahelyek többsége Budapesten, Baranya, Nógrád és Veszprém megyében volt. A második munkahelyek esetében majdnem ugyanezek a jelentős megyék, azzal a különbséggel, hogy itt Szabolcs-Szatmár megye is nagy súlyt képvisel és csökken a budapesti munkahelyek aránya.

A megyék közötti mobilitás elemzéséből kimutatható, hogy a munkahelyek közötti mozgások egy-egy megyén belül lokalizálódtak.

Az elitéltek területi mozgását két tényező alakitotta. Az egyik tényező az iparositás által teremtett munkalehetőségek területi eloszlása, a másik a lakóhelyek munkaalkalmakkal való ellátottsága. A népességvándorlást a két pólus közötti szakadék inditotta el.

Az elitéltek munka után vándorolva "megéltek" az iparositás által teremtett foglalkoztatottsági struktúra és az ország objektiv - gazdasági - fejlettsége között feszülő ellentétet. A munkaalkalmak alacsony száma miatt az iparositás által munkalehetőségeket nyújtó területen kényszerültek elhelyezkedni.

Az elitéltek egy része munkavállalásában az iparositás által kialakult társadalmi-gazdasági helyzetnek engedelmeskedett. A foglalkoztatási kinálat azonban nem mindig találkozott egyéni elképzeléseikkel, törekvéseikkel. A kor politikai-jogi szabályozása az egyéni elképzeléseket, törekvéseket ki akarta iktatni, és az elhelyezkedési "kényszerpályákat" stabilizálni.

Az egyéni törekvések és a foglalkoztatottsági szerkezet közötti ellentétből fakadt a munkahely-elhagyások jelentős része. Az önkényes kilépés tipikus esete az egyéni és a társadalmi-politikai érdekek összeegyeztethetetlenségének. Természetesen e helyzet csak akkor áll fenn, ha az érdekek összehangolásának folyamatát a jogi-szabályozórendszer is gátolja.

A továbbiakban néhány összefüggést szeretnénk különkülön is megvizsgálni.

A különböző korcsoportok majdnem azonos időben, 1949-1952. között vállalták az ipari munkát. Az 1945. előtt

ipari munkát vállaló elitéltek 21-45 éves korig azonos arányban vannak jelen. Az elitéltek fiatalabb korosztályai közül tehát egyesek már korán /12-14 évesen/ munkába álltak, másrészt az idősebb korosztályok is csak az iparositás fellendülésének időszakában vállalták az ipari munkát.

A 45. előtt munkába álltak betanitott, segédmunkásként, ipari tanoncként léptek életútjuk legelső foglalkozásába. A 45-48. közötti iparba áramlók életük legelső foglalkozásainál megtalálható az alkalmi munka, a napszám is. Az 1949-1950. közöttiek főleg segédmunkások, az 1951-52. közöttiek alkalmi munkások. A legutoljára munkába állt csoport életútjának első foglalkozása összetételében vegyesebb, az alkalmi munkások mellett jelentős a cselédek, az önálló gazdálkodók, a segédmunkások csoportja. Összeségében túlsúlyban van a mezőgazdasági kvalifikálatlan /időszaki, kisegitő munkát végző/ csoport. Adataink ugyanakkor jelzik, 1952-re az iparositás hatására elinduló munkaerővándorlás elérte az önálló mezőgazdálkodási gazdálkodókat is - nem kis szerepe van ebben a társadalmi kényszernek -, a kvalifikálatlan mezőgazdaságiak mellett ugyanis ez a jelentősebb csoport, ami ekkor állt munkába.

A jövedelmek a munkába állás időpontjának függvényében a következőképpen alakultak: 1945. előtt és az 1951-ig munkába álltak magasabb átlagkeresettel rendelkeztek, mint az 1951-52-ben iparba lépett dolgozók. Az eltérés azonban nem jelentős, a csoport átlagkeresete itt is a 900 Ft köré tömörül. E tény azt is jelenti, az iparban töltött évek számától függetlenül - az azonos munkakört dijazva - alakul az

elitéltek keresete.

A falun élők különböző csoportjai különböző időpontokban kerültek az iparositás vonzásába. Először azok léptek be az iparba, ahol az életút első foglalkozása is kifejezetten ipari jellegü volt, majd fokozatosan a kvalifikálatlan csoportok. Természetesen mindez a mintába került elitéltekre vonatkozik, de társadalmi jelentőséget is tulajdonithatunk neki, amennyiben arra gondolunk, hogy a földosztás hatására falura visszavándorolt csoportok 1949. után ismét megindultak az ipari munka irányába.

A megyei eloszlások vizsgálata azt mutatja, majdnem minden településről nagy arányban főleg 1951-52-ben kerekedtek fel az elitéltek, azt megelőzően csak Pest, Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében voltak nagyobb fokú munkaerőmozgások. 1951-52-ben viszont Nógrád és Baranya megye az első a sorban, őket Budapest és Bács-Kiskun megye követi. A különböző megyékben lakó elitéltek más-más időpontban léptek az iparba.

Az elitélteket a munkába állásra az általuk eltartott személyek száma is motiválta. Az 1951-52-ben iparba lépők több eltartottal rendelkeztek. Valószinünek látszik, az iparba lépésre azért is 1951-52-ben határozták el magukat, mivel az életszonvonal visszaesése ebben az időben jelentkezett a legélesebb formában.

A következőkben azt vizsgáljuk, az életút első foglalkozásából milyen munkaszervezeti pozicióba vezet az elitéltek útja. A mezőgazdasági - kisegitő családtagként munkába álltak 71 %-a ipari segédmunkás lesz, az ipari tanulók, tanoncok

pusztán 50 %-a lesz ipari szakmunkás, segédmunkásként dolgozik közülük további 23 %, a többiek különböző foglalkozásokban oszlanak el. A betanitott munkásként, segédmunkásként kezdők zöme megmarad ennél a poziciónál, pl. a segédmunkások 89 %-a marad segédmunkás. Az alkalmi munkásként kezdők nagyobbik része segédmunkás lesz, másik része állami gazdasági dolgozó.

Az állami gazdaságban fizikaiként kezdők megmaradnak ebben a pozicióban, az önálló gazdálkodóként kezdők viszont szintén segédmunkások lesznek az iparban. Jól látható a tipikus életút a segédmunkássá válás.

A segédmunkások 23 %-a áll csak azokból, akik segédmunkásként kezdték életpályájukat, főleg alkalmi munkásokból, kisegitő családtagokból duzzad fel csoportjuk. A cselédek, az ipari tanulók, az önálló gazdálkodók ezzel hasonló arányban képviseltetik magukat a segédmunkások között. Látható, a segédmunkás pozició a mindent összegyüjtő, mindent felölelő ipari munkaszervezeti"státusz".

Az életút első foglalkozását összevetve a második munkaszervezeti foglalkozással, az előbbi tendenciák megerősödni látszanak. A mezőgazdasági kisegitőként, alkalmi munkásként életpályájukat elkezdők esetében viszont nagyrészt visszaáll a kiinduló helyzet: 25, ill. 18 %-uk ismét mezőgazdasági kisegitő, illetve alkalmi munkás lesz.

A büncselekmény elkövetésekor négy jelentősebb foglalkozási csoportot mutathatunk ki. Négy olyan tipikus csoportot, amely tipikus életpályát jár be. A négy csoport

esetében ugyanakkor nagyfokú életpályastabilizációról számolhatunk be.

A büncselekmény elkövetésekor szakmunkásként dolgozók fele szakmunkásként lépett az első ipari foglalkozásába, s ipari tanulóként, tanoncként kezdte életútját. Ehhez a csoporthoz jelentős számban jöttek a "egyéb" foglalkozási csoportból, amely az általunk jelzetteken kivül található. E csoporthoz tartoztak a volt köztisztségviselők, magánalkalmazottak, részükre az ipari munka "deklasszálódást" jelentett.

A betanitott munkásként elitéltek többsége az ipari munkába álláskor is betanitott munkás volt. Jelentős közöttük az a csoport, amely életútjának első foglalkozását is e pozicióban látta el. A betanitott munkások egyik csoportja segédmunkás munkakörből kerül betanitott munkakörbe, a többiek állami gazdaságban, termelőszövetkezetekben kezdték életútjukat.

A segédmunkások - már bemutatott - csoportja a legnagyobb. Jelentős részük már az iparba is segédmunkásként állt be, illetve életének első foglalkozása is a segédmunka.

Összefoglalva elmondható, az iparban betöltött pozíciók sorozata nagyfokú stabilitást mutat. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne játszódnának le pozicióváltások, pl. amikor az állami gazdasági dolgozók segédmunkásokká válnak.

Hasonló folyamatok tapasztalhatóak a negyedik csoport, az állami gazdasági fizikai dolgozók esetében. Legnagyobb csoportjuk állami gazdasági fizikaiként kezdte életpályáját.

A foglalkozás szerinti rétegeződés időfolyamatának elemzése az életút teljes egészsében nagyfokú állandóságot, stabilitást mutat. Az életút első foglalkozása eldöntötte azt a munkaszervezeti poziciót, amelyet az elitéltek a bűncselekmény elkövetésekor betöltöttek.

Az elitéltek életében a legfontosabb változás az iparba való belépés volt. Ezért is mondhatjuk, elitélteink esetében nem munkáskarrierről beszélhetünk, hanem az ipari munkássá válás folyamatáról. Az ipari munkából való kilépés után a státuszok romlása figyelhető meg,amennyiben a kilépettek között az alkalmi munka, a napszámos lét dominál.

3. A büntetőjogi eljárást kezdeményező munkahelyek jellemzői

A munkahelyek ágazati, területi elhelyezkedése

Ebben a fejezetben bemutatjuk azt a munkahelyet, amely az eljárást megindította az elitéltek ellen. A munkahelyek ágazati megoszlása a következő: Az épitőipari, bányászati munkahelyek a mintába került munkahelyek 66 %-át tették ki. E két ágazat messze kiemelkedik arányával a többi közül. Tiz százalék felett van a vas-fémipari munkahelyek aránya, a többi 1-2 %-os.

A munkahelyek 50 %-a volt /Budapestet is beleszámitva/ azokon a területeken, amelyekre az ötvenes évek beruházásai összpontosultak. /Komló-Pécs, Sztálinváros/ Ez azt jelentette,

A foglalkozás szerinti rétegeződés időfolyamatának elemzése az életút teljes egészsében nagyfokú állandóságot, stabilitást mutat. Az életút első foglalkozása eldöntötte azt a munkaszervezeti pozíciót, amelyet az elitéltek a bűncselekmény elkövetésekor betöltöttek.

Az elitéltek életében a legfontosabb változás az iparba való belépés volt. Ezért is mondhatjuk, elitélteink esetében nem munkáskarrierről beszélhetünk, hanem az ipari munkássá válás folyamatáról. Az ipari munkából való kilépés után a státuszok romlása figyelhető meg, amennyiben a kilépettek között az alkalmi munka, a napszámos lét dominál.

3. A büntetőjogi eljárást kezdeményező munkahelyek jellemzői

A munkahelyek ágazati, területi elhelyezkedése

Ebben a fejezetben bemutatjuk azt a munkahelyet, amely az eljárást megindította az elitéltek ellen. A munkahelyek ágazati megoszlása a következő: Az építőipari, bányászati munkahelyek a mintába került munkahelyek 66 %-át tették ki. E két ágazat messze kiemelkedik arányával a többi közül. Tiz százalék felett van a vas-fémipari munkahelyek aránya, a többi 1-2 %-os.

A munkahelyek 50 %-a volt /Budapestet is beleszámitva/ azokon a területeken, amelyekre az ötvenes évek beruházásai összpontosultak. /Komló-Pécs, Sztálinváros/ Ez azt jelentette,

a büntetőjogi szabályozás azokon a területeken volt különösen erős, ahová az iparositás nagyarányú tőkét és munkaerőt koncentrált. Valószinü, nem általában a munkafegyelem, hanem a gazdaságpolitikailag kiemelt népgazdasági ágak munkásainak fegyelmezése volt fontos a politikai vezetés számára.

A munkahelyek vezetőségének viszonya az elitéltekhez

Ebben a rövid részben szeretnénk egy-két ténnyel jellemezni a munkahelyek elitéltekkel való kapcsolatát.

Először nézzük: mikor, milyen esetekben ad a vállalat kedvezményt az elitélteknek. Az esetek nagy részében a munkaszervezet az elitélteknek nem hajlandó kedvezményeket adni. Az elutasitott kedvezmények listája a munkaviszony megszüntetésétől kezdve az aratás-cséplés engedélyezéséig mindenre kiterjed. A dolgozói kérések visszautasitása azt jelentette - a kor munkajoga szerint -, hogy az elitélt számára a formális érdekérvényesités útja végetért. A tiltások maguk termelték ki a dolgozói - tiltott - fellépéseket. /Pl. ha a dolgozó munkaviszonyának megszüntetéséhez az igazgató nem járult hozzá, a dolgozó már csak az önkényes kilépést "választva" tudta elhagyni munkahelyét./ Az egyoldalú tiltások csapódnak le a vállalat és a dolgozó kapcsolatában is. A kifejezett tiltások és a hallgatólagos tiltások /elzárkózás a tárgyalások elől/ dominálnak, és ezek a vállalati magatartások jellemzőek a dolgozók /elitéltek/ szociális problémáinak kezelésére is. A munkaszervezet vezetése és a dolgozó

közötti tárgyalásokat vizsgálva feltünően alacsony a megállapodással végződő tárgyalások száma. Magas azoknak az eseteknek a száma, ahol kifejezetten a tárgyalások elutasitásáról van szó. A létrejövő tárgyalásokra is jellemző az időhúzó taktika, a repressziv célzat, a szóbeli megállapodások be nem tartása. Főleg a közvetlen munkahelyi vezetés tárgyal a dolgozóval, de nem ritka az az eset sem, amikor a munkahelyi adminisztráció veszi át a dolgozó ügyeinek bonyolitását. A tárgyalásokban nincs utalás a társadalmi szervezetek részvételére, sem a szakszervezet, sem az egyéb érdekképviseleti szervek nem kapcsolódnak be a dolgozó és a munkásszervezeti vezetőség alkudozásaiba. Amennyiben tehát létrejöttek a tárgyalások, azok a munkaszervezet szervezeti- uralmi viszonyain belül folytak le.

4. Az elitéltek munkaszervezti magatartása és a magatartások motivációi

A magatartások és motivációk tipusai

A mintába került elitéltek 31 %-a önkényes kilépés miatt, 36 %-a igazolatlan hiányzás miatt állt a biróság alőtt. 7 %-uknál az igazolatlan hiányzást követte az önkényes kilépés, további 15 %-uknál pedig az önkényes kilépés anyagi tartozással járt együtt /toborzási dij vissza nem fizetése, munkaruha leadásának elmulasztása/. A minta 10 %-a munkakönyvvel kapcsolatos cselekményt követett el /hamisitás, munkakönyvvel kapcsolatos szabályok megszegése/.

Az igazolatlanul hiányzott müszakszám adatsora bemutatja, eltérő időtartamú hiányzásokról van szó. Az átlagosan hiányzott müszakszám 7-8 müszak, de az egyhónapi, illetve egy hónapon túli hiányzások az összes igazolatlan hiányzások 24 %-át képviselték. Ennek magyarázta abban van, hogy az igazolatlan hiányzások nagy részére a mezőgazdasági munkák elvégzése miatt került sor, ami hosszabb időt igényelt.

A munkakönyvvel kapcsolatban elkövetett büncselekmények - általában véve - a dolgozók számára előnyös helyzetet teremtettek. Az előnyös helyzet azonban nem anyagi előnyökben, hanem a szabadabb munkavállalásban jelentkezett. Mindössze 2 %-uk kapott volna több bért új munkahelyén. Magas viszont a tudatos törekvések aránya a munkakönyvvel kapcsolatos szabályok megszegésére.

Ezek után az elitéltek magatartását jellemeztük. A legmarkánsabb csoport az, amelynek akciója a munkaszervezeti kötöttségek feloldására irányul. Azoknak a kötöttségeknek enyhitésére egyfelől, amelyek az ipari munkából erednek /pl stabil napi munkaidő/, másfelől, amelyek megakadályozzák a munkaerő vándorlását. Emlitettük esetünkben fiatal, mozgékony munkaerőről van szó, amely társadalmi helyzeténél fogva hosszú folyamatban próbálja meg összehangolni egyéni törekvését a munkaszervezetek érdekeivel.

A dolgozói konfliktusvállalást elemezve elmondható, a legélesebben kidomborodó motivumcsoport a megélhetési problémákból fakadó motivumrendszer.

Az elitéltek 30 %-a esetében kimutatható, munkaszervezetével a büncselekményt megelőzően is konfliktusban állt.

A konfliktusok fő tipusa a dolgozói kedvezmények, kérelmek, vállalati megtagadása. Azok az esetek dominálnak, amikor a vállalat és a dolgozó alkufolyamatát a jogi szabályozás rövidre zárja, amikor a munkaszervezet vezetésének döntése megfellebbezhetetlen és végleges. Igy a dolgozó - munkás - érdekérvényesitési pályája végleg lezárul /felmondás elutasitása/. Az elitéltek esetében a büntetőjogilag szankcionált magatartások elkövetésére nem előzmények nélkül került sor.

Az elitéltek egyedül, izoláltan cselekedtek, illetve egyedül álltak ki érdekeik képviseletéért, védelmezéséért. 86 %-uk egyedül követte el "tettét", és csupán 13 %-uk lépett fel kollektiven. A kollektiv fellépések koháziója - azonos arányban a munkaszervezet /munkatársi kapcsolat/ és a tradicionális társadalmi viszonyok rendszere volt /rokonsági, baráti kapcsolat, egy helyben lakás/.

A dolgozói magatartások, konfliktusvállalások néhány összefüggése

A segédmunkások azonos mértékben követték el az önkényes kilépést és az igazolatlan hiányzást /34 % - 36 %/, nagyobb arányban a vagyoni tartozással együttjáró önkényes kilépést. A szakmunkások csoportja az önkényes kilépést a segédmunkásokkal azonos arányban követte le, csoportjuk 47 %-a ellenben az igazolatlanul hiányzók között található meg. Csoportjuk nagyon kis része követte el a többi büncselekményt.
A szakmunkások nagyobb arányú igazolatlan hiányzása azzal magyarázható, hogy a vállaltok más viszonyt épitettek ki a

szakmunkásokkal, mint a segédmunkásokkal. A szakmunkások esetében a hosszabb időtartamú hiányzást csak igazolatlan hiányzásnak tekintették, mig a segédmunkásoknál ez már önkényes kilépésnek számitott. Büntetőjogilag ez majdnem mindegy volt, munkajogilag azonban nem. Amennyiben ugyanis nem került volna sor birósági eljárásra, úgy az igazolatlanul hiányzó maximum kap egy vállalati fegyelmit, mig az önkényesen kilépő a kötelező munkaerőközvetités utjára kerül.

Az elkövetett cselekménytipusokat az elkövetés egyedi-kollektiv jellegének függvényében vizsgálva megállapitható, a kollektiv elkövetésekre főleg az önkényes kilépésekmél került sor. Még az igazolatlan hiányzások esetében jelentős a kollektiv elkövetések aránya. Ennek magyarázata, hogy a kollektiv elkövetések legfontosabb motivációja a nyári mezőgazdasági munkavégzés volt, ami azt is jelzi, a kollektiv kilépésekre, hiányzásokra főként a mezőgazdaságból jött munkások esetében került sor. A kollektiv fellépések másik fontos motivációja a keresettel való elégedetlenség. Ez utóbbi tény értehető, mivel tudjuk a kollektiv fellépések azokban az iparágazatokban kerültek sorra, amelyeknek bérlehetőségei alacsonyak voltak. /20 % mezőgazdaság, 19 % épitőipar, 25 % vas-fémipar/. E három ágazat tette ki a kollektiv fellépések 64 %-át. Az iparfejlesztés által különösen preferált területekre esett a kollektiv fellépések 50 %-a. Ezeken a helyeken nem a mezőgazdasági ágazat dominált /Budapestről, Pécs-Komlóról, Miskolc-Diósgyőrről van szó/, hanem az épitőipar és a vas-fémipar /bányászat/.

A kollektiv fellépéseket elkövetők között nagyobb az analfabéták aránya, /13 % szemben 5 %-kal/ iskolai végzettség tekintetében más különbség nem tapasztalható. Nincs különbség a szakképzettség tekintetében sem, a kollektiven és egyedileg fellépők egyaránt azonos mértékben szakképzetlenek /89 %, ill. 87 %/. A lakóhelytipusokat nézve a kollektiv elkövetők között nagyobb arányban találunk nagyközségben lakót, /56 % szemben 44 %-kal/, ami e csoport falusi jellegét kidomboritja. /A kisközséget is beleszámitva ez az arány 80 %-os, mig az egyedi fellépőknél 51 %-os./

5./ A munkafegyelmi vétségek jogi kezelése

A következőkben azt írjuk le, hogy a munkafegyelmi vétségek /magatartások/ milyen jogi formulában jelentek meg, illetve vázoljuk, milyen jogi eszközöket vett igénybe a társadalmi-politikai szabályozás a munkafegyelmi vétséget elkövetőkkel szemben.

Az ítéletet hozó megyei bíróságok sorrendje a következő: A legtöbb ügyet Nógrád megyében intézték, majd Baranya és Budapest következnek. E három helyen az összes ügy 45 %-a zajlott. Kiugró még Hajdu-Bihar megye, az esetek 9 %-ával.

A bíróságok ítéleteik zömét 1952-ben hozták meg. Az ítéletek 84 %-a 1952. áprilisa és decembere közé esett. Amennyiben megvizsgáljuk a büncselekmény elkövetése időpontjának függvényében az ítélethozatal időpontját, azt tapasztaljuk, hogy az ügyek hónapokat húzódnak, sőt hónapokkal, félévekkel előbbi ügyeket is csak 1952-ben vesznek elő. Az időpontelcsúszások jól mutatják az egész jogi eljárás represszív jellegét. 1951. decembere azért választóvonal, mivel ebben a hónapban hangzik el az a Rákosi-beszéd, amely a jogi eszközök gyors bevezetésére vezetett, illetve a munkafegyelem ellen vétőkkel szemben represszív fellépések megsokszorozódását eredményezte.

A bíróságok a mintánkba került cselekmények esetében különböző jogi minősítéssel éltek. Lényegében azonos

jellegü magatartások különböző jogi megitélést kaptak. Ezek a jogi minősitések - büncselekményi minősitések - az elitéltek későbbi sorsát meghatározták.

A mintán belül legnagyobb súlyt képviselő büncselekményi kategória a népgazdasági terv elleni büncselekmény. Ez az esetek 72 %-át teszi ki. Ezután a sikkasztás büncselekménye következik /14 %/, majd a közokirathamisitás.

A sikkasztás miatt felelősségre vontak azok az elitéltek, akik a munkahelyükről kilépve a toborzási dijat nem fizették vissza. Az elitélt tulajdonképpen önkényes kilépést követett el, de ezen felül még a 100-200 Ft-os dijat sem fizette vissza, igy büntetőjogi felelősségét a súlyosabb tényállás alapján itélték meg. Az 1950:24 tvr. - amely politikai okok hatására a toborzási dij vissza nem fizetését a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett sikkasztásnak tekinti - erre az esetre börtönbüntetés, illetve pénzbüntetés kiszabását rendeli, a javitó munka büntetést kizárja.

A közokratthamisitás büncselekménye mögött is önkényes kilépők rejlenek, akik a kilépésen felül - vagy azzal együtt - még a munkakönyvüket is meghamisitották. Velük szemben ugyancsak a súlyosabb felelősségi alakzatot alkalmazták, mivel a közokrathamisitás BTK-ban előirt büntetési tételei a szabadságvesztés büntetést tartalmazták főbüntetési nemként. Ezt a tényt jelzi, hogy a munkakönyvi cselekmények miatt felelősségre vontak

száma megegyezik a közokirathamisitás miatt elitéltek számával.

Bármennyire különböző jogi minősitést kaptak ezek a cselekmények, alapvetően azonos magatartásokat - a munkaszervezettel szembeni ellenállást - szankcionálják a jog különböző rendelkezései. Az elitéltek itélet utáni helyzetére nézve azonban nem mindegy a büncselekményi minősités.

Az elitéltek - vádlottak - nemcsak a munkahelyükön, hanem a jogi eljárás folyamán is olyan szituációsorozatban tevékenykednek, amelyben alkalmuk nyilik érdekeik nyilt vagy burkolt kifejezésére. A különböző el--itélti-vádlotti jogok is ezt a célt szolgálják. Legfontosabb a fellebbezés jogintézménye, annek igénybevétele jelzi, az elitélt mennyiben élt az itélet megtámadásának jogával. Mintánk esetében az elitélteknek mindössze 3 %-a fellebbezett, igy az esetek 95 %-ában az elsőfokon jogerős itélet született. A biróságok a vádlottak mindössze 2 %-át mentették fel.

A népgazdasági terv elleni büncselekmény megállapitását nem jogszabály, hanem a Legfelső Biróság egyedi döntése alapozta meg. Mégis erre a határozatra a biróságok alig-alig hivatkoznak, a tervbüncselekmények esetében az 1950:4 tvr-t idézik. Az 1950:24. tvr hivatkozási esetszáma fedi a sikkasztás miatt felelősségrevontak számát, mint ahogyan a BTK hivatkozások is a közokirathamisitások számát. Az elitéltek jogi hivatkozá-

sát vizsgálva látszólag semmilyen jogi probléma nincs, az itéletek jogilag korrektnek és megalapozottnak tünnek. A törvényességgel a legnagyobb probléma a népgazdasági terv elleni büncselekmények esetében van, azonban a formális jogot idéző joggyakorlat lefedezte ezt a törvényességi ürt. A jogalkalmazás szempontjából tehát mindegy hogy valamely alkalmazni kivánt rendelkezés tartalmilag korrekt-e vagy inkorrekt, ha formailag a norma megjelenése megfelel az előirásoknak. E szerint a törvényesség sem jogi, hanem pl. politikai kérdés. Az elitélt csoporttal szembeni fellépés ezek alapján törvényesnek tünt. A törvényesség látszata valószinüleg befolyásolta az elitéltek fellebbezési gyakoriságát is.

A cselekmények büntetőjogi megitélésének első következménye - a minősités mellett - a főbüntetési nem megállapitása. A főbüntetési nemek követik a büntetőjogi büncselekményi minősitést. A sikkasztás és közokirathamisitás esetszáma majdnem megegyezik a szabadságvesztésre itéltek számával - nem téve különbséget a végrehajtó és a felfüggesztett szabadságvesztés között - mig a javitó-nevelő munkára itéltek száma azonos a népgazdasági terv elleni büncselekményekkel. A magyar büntetőjogi rendszerben a szabadságvesztés és a pénzbüntetés hagyományos büntetési nemnek számitott. Az új büntetési nem a javitó-nevelő munka volt. Az intézkedés ideológiai célja mellett a gyakorlatban a munkafegyelem ellen vétők megbüntetését szolgálta. Ennek

világos bizonyitéka az országos igazságügyi statisztika adatsora. E szerint a tervbüncselekmények egy fajtáját képező munkafegyelem megsértése c. büncselekmény eseteinek száma pontosan megegyezik az ugyanabban az évben javitó-nevelő munkára itéltek számával. Igy a javitó-nevelő munka büntetés kifejezetten a munkahelyi represszióhoz kötődött.

A javitó-nevelő munka időtartama átlag 5 hónap volt. Ezt a büntetést kiegészitette a kötelező fizetéscsökkentés, ami esetünkben átlagosan 16 %-os. A fizetéscsökkentés ilyen nagy mértéke - utalva az elitéltek átlagkeresetére - még nehezebb helyzetbe hozta az elitéltek családját. Mivel a javitó-nevelő munka a dolgozót a vállalathoz, üzemhez kötötte, ott gyakorlatilag korlátlan túlórázást és munkavégzési kényszert jelentett - az elitéltek és családtagjaik számára elveszett annak a lehetősége, hogy ipari keresetüket valamilyen módon kiegészitsék vagy családjukon más módon segitsenek. A büntetés kiszabása után még reménytelenebb helyzetbe kerültek, mint azelőtt voltak.

A szabadságvesztés, illetve a pénzfőbüntetések mellett az elitélteket egy sereg mellékbüntetéssel sújtották. A leggyakoribb - a kötelező és a javitó-nevelő munkával együttjáró fizetéscsökkentés mellett - mellékbüntetés a pénzbüntetés és a közügyektől való eltiltás volt. A pénzmellékbüntetések összegei a pénzfőbüntetéssel megegyeznek, a közügyektől való eltiltás mértéke

pedig 1-2 évre is rug.

A fő és mellékbüntetések mellett az itéletek fontos rendelkezése volt a javító-nevelő munka helyének kijelölése. Elméletileg erre többféle lehetőség állt rendelkezésre. Elképzelhető, hogy - mivel önkényes kilépőkről van szó - az új munkahelyen történik az elitéltek kényszerfoglalkoztatása - természetesen, ha van ilyen munkahely. De elképzelhető az az eset is, amikor - főleg a bünbakállitás repressziv motivumai által vezérelve - az eredeti - már egyszer otthagyott - munkahelyre kényszeritik vissza az elitéltet. Eseteink 70 %-a; a javító-nevelő munkára itéltek 99 %-a; a második megoldás alkalmazását mutatja. Az elitélteket tehát visszakényszeritették abba az üzembe, ahonnan kiléptek és ezzel társadalmi és munkaszervezeti poziciójuk stagnálódását, illetve konzerválódását idézték elő. Előidézték, mivel az elitélt éppen ebből a számára hátrányos helyzetből akart szabadulni, amikor önkényesen kilépett. A jogi represszió komplex módon korlátozta a dolgozó mozgásterét. A dolgozó érdekérvényesitési lehetősége gyakorlatilag a nullára csökkent.

A jogalkalmazás és a jogszabályok végrehajtásának folyamata a jogérvényesülés sajátos folyamata. Minden központilag előirt norma, minden központilag megfogalmazott szabály ellenére a jogalkalmazó szervezetek rendelkeznek olyan relativ autonómiával, amely a jogi szabályok - normák - érvényesülését a jogalkotó szándéká-

tól és céljától eltériti. A bíróságok relativ autonómiáját sok tényező mutatja, eseteinkben azonban két tényezőre hivjuk fel a figyelmet, enyhitő és súlyosbitó körülmények bírósági alkalmazására, illetve a kollektiv elkövetéshez való viszonyra.

A kollektiv elkövetés eseteinek bírósági kezelése politikai jelentőségü. Amennyiben ugyanis kiderült volna az együttes fellépés, úgy komoly politikai büntettet is konstruálhattak volna belőle. A bíróságok ezért igyekeztek nem tudomást venni a kollektiv fellépésekről.

Tapasztalható az a törekvésük is, hogy a vádlottak javára enyhitő körülményeket találjanak. A javitó-nevelő munkát ugyanis csak bizonyos enyhitő körülmények előfordulása esetén lehetett megállapitani. A bírósági enyhitő körülményekről készitett részletezés megmutatja, leginkább az ellenséges célzat hiányát hangsúlyozták, - ekkor ugyanis már enyhébb a megitélés - illetve a büntetlen előéletet, ami bizonyos büntetési mérséklést tett lehetővé. De előszeretettel hivatkoztak olyan körülményekre is, mint pl. az öntudat hiánya, vagy a vádlott osztályhelyzete.

A bíróságok lehetőségekhez viszonyitva enyhébb ügykezelésére utal a súlyosbitó körülmények használata, keresésének gyakorisága is. Feltünően magas azoknak az eseteknek a száma, amikor a bíróság nem talál súlyosbitó körülményt, illetve az esetek nagy többségében olyan tényekre hivatkozik - büntetett előélet - amit a törvény

szerint is figyelembe kell venni.

Talán ennyiből is látható, a bírósági ítélkezési gyakorlat a lehetőségekhez képest igyekezett enyhébben kezelni az ügyeket. Természetesen ez az enyhébb kezelés azzal együtt értendő, hogy az eseteket kezelhette volna súlyosabban is.

A jogi szabályozás és az elitéltek társadalmi helyzete közötti összefüggések

A matematikai-statisztikai számitások elvégzése után a strukturális összefüggések azt mutatták, nagyon alacsony szintü korreláció van a társadalmi státuszt jellemző változócsoport és a jogi szabályozást leiró változócsoport között. A két változócsoport tagjai saját csoportjukon belül vannak magas korrelációs kapcsolatban. Ennek az eredménynek azt a jelentőséget tulajdonitjuk, hogy e szerint a társadalmi helyzet a jogi szabályozás alakulására az itéletalkotási folyamatban már nem hat, illetve a jogi eljárás keretein belül nem érvényesül a társadalmi státusz determinációs hatása. A jogi eljárás egyszer már "megszürt" társadalmi csoporttal kerül szembe. Igy az itéletalkotási folyamat maga, már függetlenedhet a társadalmi helyzettől. Ezt támasztja alá a jogi eljárás politikai célrendszere, a represszió is. Ugyanis a represszív célzat mindenekfelett érvényesül, és nincs tekintettel a vádlottak társadalmi helyzetére. A megtorlást tekinti elsőrangúnak, és közömbös az el-

itéltcsoportok társadalmi hovatartozása. Igy homogenizálja a jog a társadalmilag heterogén csoportokat.

A jogi változócsoport legfontosabb változója az itéletet hozó bíróság megyei elhelyezkedése. A statisztikai elemzés szerint a bíróságok megyei elhelyezkedése meghatározta az itélet rendelkező részét, az enyhitő és súlyosbitó körülmények előfordulását.

A büncselekmények megyei eloszlása azt mutatja, hogy minden megyében - miként a mintában - dominált a népgazdaság elleni büncselekmény. Érdekes, a közokirathamisitást elkövetők Budapesten nagyobb arányban szerepelnek, mint más megyékben - Baranyában pl. nincs is ilyen büncselekmény.

A vádlott állandó lakóhelyének tipusa és a büncselekmény jogi minősitése két változó kumulációját mutatja. A községekben lakó, népgazdasági terv elleni büncselekményt elkövetők súlya a mintán belül nagy /47 %/. Sajátosan jellemző tény, hogy a szocialista városokban lakók esetében 99 %-os népgazdasági terv elleni büncselekménnyel találkozunk, és az is, hogy a toborzási pénz vissza nem fizetői - a sikkasztók - aránytalanul nagyobb mértékben kerülnek ki a falvak lakói közül. /A sikkasztás miatt elitéltek 64 %-a e kategóriából került ki./

A hatásköri és illetékességi szabályok alkalmat adtak az eljárást lefolytató szerveknek, hogy vagy a vádlottak lakóhelyén, vagy munkahelyének megyéjében - járásában - folytassák le a bírósági eljárást. Az állandó lakóhely megyei beosztása és az itéletet hozó

bíróság megyei beosztásának összefüggései azt mutatják, az igazságügyi szervek a lakóhely szerinti illetékességet helyezték előtérbe. Ennek egyik oka, hogy az önkényesen kilépettek gyakran hazamentek dolgozni, vagy otthon végeztek alkalmi munkát, másik oka, hogy a perekkel a munkaerőforrásokat jelentő községek, vidékek lakosai számára kellő példát lehetett statuálni. Erre utal pl. az az eset is, amikor a munkahely szerinti illetékesség alapján lefolytatott eljárás ítéletét megküldték a lakóhely szerinti újságoknak, közzététel céljából. Alig-alig került per lakóhelyen kívüli területen per lefolytatásra.

Az igazolatlan hiányzások ideje - hossza - sem az ítélet súlyára, sem a bűncselekmény minősítésére nem volt kihatással. Egyetlen egy szempont volt döntő, a hiányzás ténye, a proporcionalitás - arányosság - büntetőjogi elve háttérbe szorult.

Ehhez hasonlóan a munkahelyi konfliktusvállalások - munkahelyelhagyások - motivumai sincsenek sem az ítélet súlyára, sem az enyhítő körülmények létére hatással, sőt a jogi minősítést sem határozzák meg.

Annak, hogy a konfliktusvállalások motivációinak nincsen szerepe a jogi minősítésben, nagy jelentőséget tulajdonítunk. Ezáltal lesz bizonyos, hogy a bűncselekmények valóban a jogi szabályozás represszív kreációi voltak, hiszen nem tettek különbséget az elkövetői motívumok között.

A főbüntetési nemek tipusa és a büncselekmény jogi minősitése jogi tényezőktől függ, illetve a magatartás társadalmi-politikai kezelésétől. A munkaszervezeti pozició - foglalkozás, motiváció - nem játszik lényeges szerepet a magatartás jogi minősitésénél.

A jogi eljárás folyamata a munkaszervezeten belüli pozicióktól sem függött közvetlenül, nem mutatott egészében közvetlen összefüggést a munka világával. Csakis a repressziv szabályozás jellemzője e jellegzetesség, hiszen a repressziv szabályozás ennyit és azt emeli ki a szabályozás tárgyából, amire feltétlenül szüksége van. A szabályozás nem ül rá a munkaszervezet belső folyamataira, s a joggyakorlat nem is igyekszik feltárni annak logikáját.

Megállapitásaink szerint az enyhitő körülmények a bíróságok helyzetétől függenek. Ez azért érdekes, mivel a jogalkalmazási elvek szerint az elitélt személyisége, az ügy jellege az, ami az enyhitő körülmények alkalmazását, illetve a súlyosbitó körülmények mérlegelését lehetővé teszi. Elemzéseink szerint a bíróságok éppen erre nem voltak tekintettel, igy az enyhitő körülmények léte a bíróságok területi elhelyezkedésétől - azaz a bíróságon belül az eljáró, erre az ügyre szakosodott biró szellemi képességétől - függött. A biró nem az egyedi esetet tartotta szem előtt, hanem az ügy politikai-társadalmi vetületét. Igy adódhatott, hogy az enyhitő körülményeknek semmi közük ne legyen az egyes konkrét ügyekhez,

hanem a kor ideológiájának megfelelően a represszív szabályozás törvényességi látszatát szolgálva kerüljön be az egyes ítéletekbe. Az enyhítő körülmények a represszív szabályozás eszközei lettek.

Mellékletek I. MÁSOLAT!

A Népköztársaság Nevében!

A járásbíróság mint büntetőbíróság B-n 1952. évi október hó 1. napján megtartott nyilvános tárgyalás alapján meghozta a következő

i t é l e t e t :

1952. évi október hó 1. napja óta előzetes letartóztatásban lévő S.J. vádlott, aki 1933. szeptember 5-én született, ... lakos, magyar állampolgár, nőtlen, családfenntartó, 4 elemit végzett, segédmunkás foglalkozásu, szülei János és Mária, vagyontalan, havi kereset 7-800 forint, büntetlen,

b ü n ö s

a tervgazdálkodás érdekét veszélyeztető büntettben.

A járásbíróság ezért S.J. vádlottat 10 % - tiz - %-os bércsökkentés mellett végzendő 3 - három - hónapi javitó-nevelő munkára itéli, amelyet a Vas- és Fémmüvek gyárában, részére előirt munkakörben köteles végezni.

A bércsökkentés nem érinti azonban a részére folyósitandó családi pótlék összegét.

A bíróság elrendeli a vádlott előzetes letartóztatásának megszüntetését és azonnali szabadlábra helyezését.

I n d o k l á s .

A bíróság a vádlott nyilatkozata és az ismertetett nyomozati iratok alapján az alábbi tényállást állapitotta meg:
A segédmunkás foglalkozásu, munkás származásu családfenntartó, beteg édesanyját és 14 éves leánygyermekét tartja el - vádlott a Vas- és Fémmüvekgyára üzeméből 1952. julius 26, 2. szeptember 5, 7, és 17. napjain távolmaradt.

Vádlott a fenti tényállásban irt cselekménynek az elkövetését beismerte és bünösnek érzi magát.

Védekezésében előadja, hogy édesapja kórházi ápolás alatt volt, majd meghalt. Édesapja betegsége, majd temetése mind az ő vállára nehezedett, s miután édesanyja is beteg, neki kellett a betegséggel és temetéssel felmerült dolgokat elintézni. Előadta azt is, hogy ezen ügyek intézésére a vállalattól kapott egy pár napot, azonban az engedélyezett napok az ügyei elintézésére nem voltak elégségesek, és ezért maradt távol igazolatlanul az üzemből. A bíróság védekezését nem fogadta el, mégpedig azért, mert a családi körülményei nem szolgálhatnak mulasztás indokául.

Minthogy a vádlott önhibájából eredő ok miatt a megállapitott időn keresztül számára előirt munkát nem végezte el, munkaerejét a termelésből kivonta, a termelésre vonatkozó jogszabályokon alapuló kötelezettségét megszegte, őt a rendelkező rész szerint bünösnek kellett kimondani.

Az igazolatlan mulasztás veszélyezteti Népgazdaságunk, tervünk, vagy legalább is annak valamely részlete megvalósitását, sérti a szocialista épités érdekeit és ezért a társadalomra veszélyes.

A bíróság azonban ugy látta, hogy a cselekménynek oka nem a dolgozók társadalmával való szembehelyezkedés és cselekményét nem kártevő célzattal, hanem öntudatának nagymérvü elmaradottsága, politikai képzetlensége folytán követte el.

A bíróság ezért vele szemben börtönbüntetés helyett a szocialista munkafegyelemre nevelés érdekében javító-nevelő munka kiszabását látta szükségesnek.

A javító-nevelő munka tartalmának, valamint a bércsökkentés mértékének megállapitásánál a bíróság tekintettel volt a vádlott büntetlen előéletére, beismerésére, töredelmes megbánására, fiatalabb korára, beteg édesanyjára és kistestvérét kell eltartania, és kereseti viszonyaira.

Amennyiben a vádlott itéletében irt kötelezettségének nem tesz eleget, vagy a munkafegyelmet sulyosan ujból megsérti, a javító-nevelő intézkedés még hátralévő időtartamával szemben végrehajtható.

Vádlott elden a Vas- és Fémmüvek tervbüncselekmény miatt a feljelentést megtette.

Vádlott cselekménye megvalósitja 1950. évi 4.tvr. 4.§1. bek - ben meghatározott, a 9.§.1.bek-szerint büntetendő büntettet.

B. 1952. október 1. napján

Cs.P.sk. ülnök

W.E. sk. ülnök

dr.N.I.sk. tanácsvezető

Az itélet jogerős és

végrehajtható.

dr.N.I.sk. jbiró.

Irásba foglalva 1952. október 20.

Az itéletet fogalmazta dr. M.J. jb. fog.

Mellékletek II. MÁSOLAT!

A járásb-róság
B. 21010/1952/2.

A Népköztársaság nevében!

A járásbiróság, mint büntetőbiróság tervfegyelem megsértésének büntette miatt vádolt S.I. ellen folyamatba tett bünügyben az 1952. október hó 7. napján tartott nyilvános tárgyalás alapján meghozta a következő itéletet:
az 1952. október hó 6.napján őrizetbe vett S.I. nős K.E.-val 1917. január 7-én született, ott is lakik, gyárimunkás. 1945-ig mg. napszámos, illetve gazdasági cseléd, apja néh. András, anyja P.V. 2 kk. gyermeke van, 2 1/2 hold juttatott földje van, büntetlen előéletü, terhelt bünös munkafegyelem megsértésével elkövetett tervfegyelem megsértésének büntettében:
a járásbiróság ezért S.I. terheltet 4 /négy/ havi javító-nevelő munkára kötelezi, melyet volt munkahelyén, az M.K. Üzemek M. Vasgyári Üzemében köteles 1952. október hó 13. napjától kezdődőleg elvégezni; - elrendeli a terhelt azonnali szabadlábra helyezését és kötelezi, hogy munkahelyére ezen napon érjen vissza és az üzemvezetőség által kijelölt munkát kezdje meg. - Javító-nevelő munkájáért az egyébként járó munkabér 15 /tizenöt/ %-kal csökkenetett része illeti meg. A csökkentés nem érinti azokat a pótlékokat, amelyek családtagjai után járnak.
A Vállalat a munkabér csökkentett részét a számfejtést követő 15 nap alatt köteles a 108.890 sz. csekkszámlára az államnak befizetni.-
Terhelt amennyiben egészségi állapota megengedi, a lehetőséghez képest eddigi munkakörében foglalkoztatandó, magasabb illetménnyel járó munkahelyen a javító-nevelő munka tartama alatt nem foglalkoztatható, az üzemi termelés érdekében azonban alacsonyabb munkakörben lehet foglalkoztatni. Ha terhelt kötelezettségének igazolatlanul nem tesz eleget, vagy a munkafegyelmet sulyosan sértő magatartást tanusit, amit az üzem-

vezetőség a bíróságnak jelenteni köteles, a javító-nevelő munka még hátralévő tartamával azonos tartamu börtönbüntetést kell rajta végrahajtani, s az ezzel felmerülő bünügyi költséget az államkincstárnak a terhelt megtériteni köteles.
A jogerős itéletet végrehajtása végett a bíróság a vádhatóságnak a IGH.-nak és a fent ...emlitett vállalatnak a jogügyi osztály 64.637/19.... sz. feljelentésére hivatkozással megküldi.

I n d o k o k:

A bíróság a terhelt beismerő vallomása alapján tényként állapitja meg, hogy a terhelt az 1949. évtől kezdődőleg a rendelkező részben megjelölt üzem tisztitómühelyében állott, mint gyári munkás alkalmazásban. 1952. julius hó 4-től a terhelt fizetéses szabadságának kiadását kérte abból a célból, hogy T.-én levő földjén az aratást és cséplést a szabadság tartama alatt el tudja végezni. Minthogy azonban részére ebben az időpontban az üzem folytonossága és a terv teljesitése érdekében az üzemvezetőség szabadságot adni nem tudott, a terhelt 1952. julius 4-én a munkából önkényesen elmaradt, s az aratás és cséplés után 1952. julius 18-án munkahelyén önként ujból jelentkezett, azonban az üzem ekkor már nem vette vissza, mert önkényes kilépőnek tekintette és munkaviszonyát fegyelmi uton időközben megszüntette. -
Terhelt ugyanabból a célból hagyta el munkahelyét, hogy nemzetgazdasági szempontból szintén nagy jelentőséggel járó más természetü munkát végzett el, ez azonban a cselekményét teljesen menthetővé nem teszi, mert kimaradása az üzem részlettervének megvalósulását kétségtelenül veszélyeztette, hiszen épp a terv teljesitése érdekében tagadta meg tőle az üzem a szabadságának kiadását. - Viszont az is kétségtelen, hogy a terheltet kártevő célzat nem vezette, s igy a bíróság a terhelt bünösségét az 1950. évi 4. tvr. 4§-ába ütköző és a 9.§. 1. bek. szerint minősülő tervgazdálkodás érdekeit sértő büntettben bünösnek mondta ki. -

Kártevő célzat hiányában a bíróság a vádinditványnak megfelelően javító-nevelő munkát állapitott meg börtönbüntetés helyett. A javító-nevelő munka időtartamának megállapitásánál, valamint a fizetés csökkentés mérvének megszabásánál a birőság figyelembe vette, hogy egyrészt a terhelt nem kivánta az üzemet végleges en önkényesen elhagyni, másrészt, hogy távolléte alatt nemzetgazdasági szempontból fontos munkát végzett.- Ezért a munka tartamát 4 hónapban, a fizetés csö-kentés mérvét pedig csupán 15 %-ban állapitotta meg.

A terhelt a tárgyaláson arra is hivatkozott, hogy a rendes üzemi munkáját az öntőmühelyben 2 oldali sérve és más betegsége miatt nem tudja kellően ellátni. Bár ez a körülmény, hogy a terhelt beteg, a tárgyalás adatai szerint bizonyitva nincs, a bíróság az itéletben kifejezetten hangsulyozza, hogy a terhelt a volt munkahelyén csak abban az esetben foglalkoztatandó, ha egészségének ártalma nélkül azt megteheti. Amennyiben a javító-nevelő munka során orvosilag bebizonyosodna, hogy terhelt volt munkahelyén egészségének veszélyeztetése nélkül tovább nem dolgozhatna, ugy az üzem vezetőség olyan munkában köteles őt foglalkoztatni, amelyet egészségének veszélyeztetése nélkül elvégezhet.-

A bíróság a javító-nevelő munka időpontját október hó 13-ában állapitotta meg azért, hogy az itéletnek az üzemmel való közlésére megfelelő idő álljon rendelkezésre, ennek hiányában ugyanis, az üzem a terheltet fegyelmi uton történt elbocsátása miatt a munkába nem fogadná vissza.

Sz. 1952. október hó 7-én.

Dr.D.F. sk. járásbiró	Aláirás sk.	Aláirás sk.
a tanács elnöke	biró	az akadályozott
		B.A.biró helyett

Ez az itélet jogerős és végrehajtható.

Sz. 1952. október 8-án.

Aláirás sk.járásbiró

JEGYZETEK

A szociológiai bevezető tanulmány Gyekiczky Tamás: A munkafegyelem jogi szabályozásának társadalmi háttere az 1952-es év Magyarországán /Müv. Min. Marxizm.-Leninizm. Főosztály Szociológiai Füzetek 40. sz. Bp. 1986/ c. mü II-V. fejezeteinek átdolgozott, és kibővitett változata.

1. Berend T. Iván: A szocialsita gazdaság fejlődése Magyarországon 1945-1979. Bp. Kossuth, 87.old.
2. Berend T. Iván: Gazdaságpolitika az első ötéves terv megindításakor. 1948-1956. Bp. Közgazdasági és Jogi Kiadó 95. old. 1964.
3. u.o.
4. u.o. 92.old.
5. Berend T. Iván: A szocialista gazdaság... 89. old.
6. A müszaki értelmiség és a hatalom kapcsolatának szépirodalmi példáját mutatja be Galgóczi Erzsébet Vidravas c. regényében.
7. Berend T. Iván: A szocialista gazdaság.... 116. old.
8. Egy; a vidéki napilap szerkesztőségének szóló levél szerint az itéletek közzétételének az az indoka, hogy a munkába álló dolgozók a jövőben ne kövessék el az eltéltek által elkövetett büncselekményeket. MTH Iratanyag, Elnöki Iratok. 3005/52 sz. Uj Magyar Központi Levéltár
9. Berend T. Iván: A szocialista gazdaság.... 118. old.

20. Varga László: Pató Pálok, vagy Sztahanovisták?
Magvető, Bp. 1984. 90. old.

21. Kiss József: Vázlat Csepel társadalomtörténetéhez 1919-1945.
Müvelődési Minisztérium ML. Főosztály Szociológiai Füzetek 36.sz. Bp. 1984.

22. Rákosi Sándor: Normarendezések 1948-1950-ben.
Tanulmányok a Népi Demokrácia negyven évéről c. kötetben. /Bp. Kossuth 1985./ 201. old.

23. E fogalom pontositásáról lásd Makó Csaba: A társadalmi viszonyok erőtere a munkafolyamat c. könyvet.
Közgazdasági és Jogi Kiadó Bp. 1985. 151. o.

24. Makó Csaba: A taylorizmustól a munkaszervezeti reformokig. Bp. Akadémia Kiadó 1985. 47. old.

25. u.o.

26. Makó Csaba: A társadalmi viszonyok erőtere.... 297.old.

27. u.o. 310. old.

28. Kornai János: A hiány. Bp. KJK 1978.

29. Arra gondolunk, hogy a sztahanovista élmunkások számára a vállalatvezetés biztositotta mindazokat a munkafeltételeket, amelyeket a "normál" termelési folyamat résztvevői számára nem. Erre szép példa Wajda: Márványember c. filmje.

30. Taylor: Üzemvezetés. A tudományos vezetés alapjai.
Bp. KJK 1983. 29. old.

31. Egy településosztályba tartoznak a szociológiai paraméterek alapján azonos társadalmi jellemzővel rendelkező települések.

32. A társadalomszerkezet és a településszerkezet egymásra épülésére a hetvenes évek településszociológiája figyelt fel. Szelényi Iván, Konrád György,Enyedi György munkáiban található az összefüggések bővebb elemzése.

33. A társadalmi egyenlőtlenségekkel foglalkozó gazdag szakirodalomból most csak Hegedüs András: A szocialista társadalom strukturája /Bp. 1966. Akadémiai Kiadó/ és Ferge Zsuzsa: Társadalmunk rétegeződése /Bp. 1969.KJK/ munkáira utalunk. Az idézett szerzők máig érvényes elemzéssel bizonyitják a termelésen kivüli viszonyokból fakadó társadalmi minőségek /nem,kor/ társadalmi egyenlőtlenségrendszerben játszott szerepét.

II. A Sorsok

B. Sándor

A szüleim nem tökéletes életet éltek, mert elváltak. Apám felkerült Budapestre. Itt volt hivatásos tüzoltó 20 évig. Ahogy elváltak, felkerült Budapestre. Ahogy kijártam az általános iskolát, akkor még eleminek nevezték, nem tetszett valahogy, nem tudtam elviselni anyámnak a viselkedését. Amit én tudok, 6 emberrel élt. Vágyódtam és el is mentem apám után fel Pestre. Ott bekerültem egy pékségbe. Volt egy zsidó cég, egy 8 kemencés pékség. Bekerültem oda inasnak.

Háború előtt volt, 39-ben. Bekerültem a pékségbe kitanultam a szakmát. Utána még egy évet ott dolgoztam, mint segéd. Kimentem utána Csepelre, mert apám lakott ott. Kimentem hozzá, és bekerültem a Weiss Manfrédba, a csepeli gyárba. Na, ott nem soká dolgoztam, mert karbantartó telepre kerültem be legelőször. Oda vettek fel. Onnan bekerültem egyből a tüzoltóságra. A gyárnak Budapest fővárosi testület után Magyarországon a legnagyobb testülete volt. 12 kivonuló szerünk volt, 4 db mentő autó. Jó magam is kiképzést kaptam, mint mentős. Ugyhogy egyik 24 órában tüzoltószeren, másik 24 órában szabad, akkor a következő 24 órában meg a mentő kocsival jártam.
Mint fiatal levente köteles voltam. Na hát nem voltam satnya, kényeztetett kis vézna kölyök. Elég jó kondicióban voltam. Betettek a disz-századba, a csepeli leventék közül. Hát ott jártunk a disz században, kivonulás, ünneplés, meg disz menet.
Az egyik alkalommal, mikor foglalkozás volt, Pestről az egyik laktanyából kijött egy személykocsi, benne egy őrnagy, egy százados, sofőr.

Sorakozó az egész disz-század. Elsétáltak előttünk a két tiszt, végignézett rajtunk, rajtam. Kiáll. Harmadik, negyedik megint kiáll. Na már eleve nem voltak elveszett gyerekek, aki a disz-századba bekerült. De még ez is meg lett válogatva. Na ez is kiáll, az is kiáll. Hát jó felét kivették a disz-századnak. Közte jómagamat is. Na menjünk az irodára. Ott felirták, hogy hivnak, mikor születtünk, miért születtünk. Kérem nem tudom biztosan, négy- vagy öt napra rá megkaptuk a SAS-behivót. Erre kellett nekik ez a disz-szemle. A SAS behivót nem lehetett variálni. Vagy megy, vagy jön a karhatalom aztán puff, két lehetőség van! Bevonultam!

45. március 26-án akkor ment a front keresztül Sopronon. Az volt ott a legutolsó állomás. A következő már Bécsújhely. Ott mi félreálltunk egy páran. Tisztek sehol nem voltak. A legfelsőbb hadúr egy őrmester volt. Félreálltunk, felmentünk az erdőbe. Napokat, heteket nem aludtunk, nem pihentünk. A háború légköre, a durrogtatás, az a robbantgatás, bombázás, nem tudtunk aludni. Reggel felébredünk az erdőben csend van. Mi történhetett uram Isten. Hárman voltunk. Hát menjünk lejjebb, Lementünk a völgybe. Tömve volt a völgykatlan oroszokkal. Már akkor keresztül ment az eleje, át voltak Ausztriába. Ez meg az utóvéd csapat volt. Ott mikor meglátták bennünket, katona ruhában voltunk, de puska, fegyver, meg ilyesmi nem volt, mindjárt jött az X hadnagy. Kik vagyunk, mint vagyunk, mit akarunk? Hát katonák vagyunk, hát menni akarunk haza. Nekünk elég volt

ebből a játékból. Na de hát ne menjünk haza, mondja a hadnagy. Gyertek ide, beöltöztetlek benneteket. Öltözzetek be orosz ruhába, maradjatok itt velünk, menjünk ki Németországba, üssük agyon Hitlert, és utána jövünk haza, és elmentek haza. Nem bánjátok meg.

Bár mentem volna. Bár mentem volna! Mert ha életbe maradok, akkor más szemmel nézne rám a világ, mint igy. Haza, haza. Megutáltam azt a szót, hogy haza. Nagyon sok keserüséget, borsot tört az ember orra alá. Elindultunk haza, de nem jutottunk csak Bicskéig Soprontól. 3 nap alatt. Gyalog mentünk. Ott már jött az utóvéd csapat, ugye a karhatalmisok. Szedték össze a násznépet. Megkértek bennünket, hogy menjünk egy kicsit segiteteni eltakaritani a romot odakint. Kikötöttünk Asztrahánban. Az ott van a Kaspi-tenger torkolatánál. 11 hónapot lehúztam odakint. Kórházba kerültem, mikor hazakerültem. Sok bajom nem volt a 42 kg-os testsúlyom mellett, malária, sárgaság, skorbut, gennyes hashártya gyulladás.

Kórháza szállitottak, ezért kerültem haza. Lehet, hogy a következő zászlóaljig nem birtam volna ki, addigra fel dobtam volna a talpam. Egy kis szerencsém is volt.
Mikor kikerültem 88 kg voltam - egy héttel a fogságba esés előtt - 11 hónap alatt felére csökkent.

Két év kellett, hogy felépüljek. Ugyhogy nagyon sokáig csapoltak engem. Jártam hetenként kétszer kezelésre. Tele volt a hasüreg sárvizzel. Akkor beszúrtak két helyre is tüt, kiszivta

a pumpát, kiöntötte, megint visszatette. Ez ment kétszer egy héten.

Mikor hazajöttem Oroszországból a kórházvonattal, hát azt se tudtam van-e Magyarország, vagy mindent agyon bombáztak, a vidéket is, vagy csak Pestet, vagy él-e az apám, él-e az anyám? Semmit nem tudtam. Azt tartottam a legbiztonságosabbnak, hogy ide jöjjek haza B-re. Na itt megtaláltam az anyámat. Nem voltam nála talán csak 3-4 hónapot, amig magamhoz tértem. Ujból felmentem Pestre, és ott dolgoztam a gyárban.

A pékségbe, hogy igy mondjam, jobb volt mint talán az anyám hasában. Nagyon jó helyem volt.Nagyon jó. Szerződésünk volt. Négyen voltunk inasok, 12 segéd, a főnök, meg a két fia. 8 kemencét ez a legénység látta el. Rettentő jó hely volt, mert ott megvolt a lakásunk, külön legény szoba volt. Mostak ránk, kosztot kaptunk. A cipőfüzőtől a nagykabáton keresztül, az ingen át, a kalapig, tehát teljes ruházatot, mindent ők vettek. Mint inasok jártunk inasiskolába, hetenként kétszer. A Honvéd utcában volt az inasiskola, oda jártunk be.
Mielőtt kimentünk az ajtón jelentkezni kellett a főnöknél. Tehát nem lehetett akárhogy kimenni az utcára, Én nem akarom dicsérni, de a 83 éves zsidó embernek az volt a jelszava, hogy nem akarom azt, hogy engem megszóljanak miattatok, vagy úgy nézzetek ki, mint egy suszter-inas. Ha innen kimentek úgy nézzen ki mindegyiktek, mint akit skatulyából húztak ki. Ha nincs ruhátok

tessék szólni! Hát volt. Alsónemüm, ingem, alsónadrág, minden ilyesmi több negyvennél darabonként. Felsőruházat 10-12 öltöny.

A munka kemény volt. Nagyon kemény volt, mert éjjel 1 órakor kezdtünk dolgozni. Délig tartott. Délig úgy, hogy már délre ki volt takaritva. Na most ez alatt az idő alatt 4 inasból kettőt minden héten váltottunk, járt kihordani. Először reggel korán a süteményt a viszonteladóknak. Füszereseknek, tej-csarnokokhoz. 8 óra után a kenyeret. Triciklivel hordtuk kifelé. A másik héten meg a másik kettő. Ugyhogy a munka nehéz munka volt. De azt nem lehet egy lapon elmondani, hogy a koszt milyen volt hozzá. Már eleve, hogy magában a pékségben a tej, a cukor, vaj, adott volt, már eleve nem lehet éhen pusztulni. Akkor hát rettentő jól főztek, nagyon jó háztartást vezettek. Mindennek dacára történetesen nem tetszett valamelyiknek a vacsora, akkor meg volt engedve, hogy bemenjen az öregasszonyhoz, a naccságához, főnökhöz, hogy adjon neki vacsorapénzt. 50 fillér volt a vacsorapénz. Kenyeret nem kellett venni. De viszont 18 fillér volt a legfinomabb paprikás abált szalonnából 10 deka. 50 fillért kaptunk vacsorapénzt.
Mint inas-gyerek hát felvettük a vacsorapénzt, közbe kimentünk a konyhába a szakácsnéhoz, nagyon éhesek vagyunk, adjon vacsorát, mielőtt még megvacsoráztunk volna! Volt egy kis leleményesség.

Véletlenül kerültem ide. Mert mikor felmentem apám után, Pestre, legelőször mindjárt bedugott kifutó fiúnak a Visegrádi

utcába. Ott nem voltam csak két hétig. Akkor találkoztam egy volt iskolatársammal, akivel együtt jártunk itthon iskolába. Annak az apja is tüzoltó volt, az enyém is. Össze is jártak az öregek. Ez a gyerek már akkor ott volt ennél a cégnél pékinas. Találkoztunk az utcán, egyszó, két szó, menjek át. Persze, hogy mentem, ismerős is leszek ott. Igy kerültem oda, igy cseppentem bele.

Kérem egyetlen egyszer volt vita a pékségben. Egyetlen egyszer fordult elő, hogy a Mischel - az előmunkás - az egyik gyereket pofonvágta valamiért. Bejött az öreg, a főnök, amikor belépett a pékségbe, meglátta, abban a pillanatban összehivta az egész garnitúrát, segédeket. Uraim, egyszer és mindenkorra vegyék tudomásul, hogy itt Önöknek nincs joga arra, hogy bármelyik gyereket is megüssék. Ha valami differencia, van tessék nekem szólni. De még egyszer bárki meg ne próbálja tenni, mert abban a pillanatban megkapja a munkakönyvét!
Nagyon szigorú ember volt igy. Ugyhogy én a 4 év alatt egyetlen egyszer láttam az öreget mosolyogni.
Három évig mint inas, 1 évet, mint segéd voltam nála.
S akkor kerültem ki Csepelre.

Két oldali tüdőgyulladást kaptam. Megfáztam, és mint tudvalevő a pékségben elég sok a szálló lisztpor. Az orvosnak az volt a javaslata, hogy legalábbis egy ideig óvakodjak a lisztportól, mert ártalmas a tüdőmnek. Ezért hagytam ott, ezért jöttem el onnan.

Apám ott dolgozott, ott lakott Csepelen. Apám ott dolgozott,az u.n. edény gyár volt valamikor, de a háború alatt át lett alakitva tüzérségi osztálynak, gránáthüvelyeket gyártottak, ott dolgozott. Bevitt oda, és onnan kerültem be a tüzoltósághoz.

A Weis Manfrédnél a hadianyagban dolgoztam. 15 és 21-es tüzérségi gránátokat szereltünk élesre. Az egyik üzemben kifúrták a végén a gyújtófejnek a helyét. Aztán húták oda a mi üzemünkbe. Mi pedig a gyújtófejet csavartuk bele. Ezt nevezték úgy, hogy élesre szerelni. Becsavartuk élesre, ez azt jelenti, hogy 15 cm-es és 21 cm-es tüzérségi lövedékeket csináltunk. Mikor be volt csavarva utána csak egy kis koppanás, és ment volna el az egész üzem. De hát ugye mindegyikbe bele lett téve a biztositószeg, ládába csomagoltuk. Szállitottuk ki a vagonba, és vitték kifelé a rendeltetési helyére.

Mint fiatalnak, nem ismertem azt, de általában az akkori fiatalok sem, hogy elfáradunk. Addig volt fáradt, mig éhes volt. Ugyhogy én soha a magam részéről nem riadtam vissza, sőt volt egy eset, amikor önként vállaltam azt, hogy a több kereset érdekébe, mert 80 fillér volt az órabérünk, tovább dolgozzam.

Egy ilyen hosszú asztalon, ahol betették a gyújtófejet, ott festették le az asszonyok, egy minta után a számokat, bizonyos számokat. S akkor gurult végig azon az alacsony asztalon a másik végén az asztalról le kellett venni, onnan meg vitte két ember egy ilyen kétkarú fogóval és rakta bele a ládába. Na oda két ember volt rendszeresitve az asztal végére, hogy leszedjék. Én vállaltam önként, hogy nem kell a másik. Tegyék oda, ahová jobban kell, ellátom magam. A 21-esnek a magja 96 kg, 8 órán keresztül! Én vállaltam, hogy egyedül elvégzem a munkát, természetesen a dupla órabérért. Örömmel csináltam. Kerestem! Volt erre mód, mert kevés volt az ember. Volt rá lehetőség. Ők is örömmel fogadták, a vezérkar.

Nálunk az volt a divat - akkor már anyám megint visszakerült apámhoz Csepelre -, hogy akár én, akár apám hazamentünk a gyárból, mind a ketten letettük a pénzt az asztalra, mert hetenként egyszer, pénteken fizettek. Most, hogy milyen életem volt otthon, milyen volt a gyerekkori életem, legénykori életem? Egyáltalán lehet legénykornak nevezni? Ha kellett 20 fillér a támlás székre a moziba, akkor azért kétszer-háromszor kellett könyörögni anyámnak, hogy kapjak. Minek az neked?! Ezt csináltam a pénzből.

A háború után, mikor hazakerültem fogságból, akkor idejöttem B-re az anyámhoz, mert akkor ők már megint különlettek. Olyan értelemben, hogy egyszer, s mindenkorra. Az anyám összepakolt mindent az utolsó tüig, hogy nehogy agyonbombázzák és lepakolt haza B-re, Csepelről. Hogy az urát agyonüti a bomba, az nem számit! Csak a bútort, a cuccot, azt nehogy tönkre tegyék. Na, akkor aztán végképp elváltak.
Mikor én hazakerültem, újból felmentem. Bementem a tüzoltóságra. Ott megint tönkretette az életemet a jó anyám! Könyörgött, most jöjjek haza. Akkor ott ismerkedtem meg a feleségemmel.

Ott volt abban a házban, ahol apám volt a házmester. Abban a házban a háztulajdonosnál volt szobalány, cseléd. Ott ismerkedtem meg, akkor kerültem össze vele. A forinttal vagyunk egyidősek. 46. augusztus 1-én az első forintot, az első keresetemet együtt költöttük el. Akkor megint, hogy ők széthurcolkodtak, jött jó anyám, már másodszor életemben. Minek kell nekem külön élni, minek igy, minek úgy. Jöjjek haza, itt van a ház B-n. Ugyis egyedüli gyerek vagyok, enyém lesz, stb. Hazajöttünk, hogy itt munkát kapunk mind a ketten a feleségemmel. Majd ő vigyáz a gyerekekre.

Akkor már az első gyerekem is megvolt. A második este, amikor hazamentünk, rettentő csete-paté. Egy utolsó, egy kibirhatatlan vén boszorkány az anyám. Senkivel nem tud kijönni. Neki senki nem kellett. Se az ura, se az anyja, se a testvére,

se a gyereke. Senki. Egy kellett neki, olyan ember, aki biztositja számára az italt, a jólétet, a semmittevést! Bedőltem hát, egy anya csak nem akar talán rosszat. Hazajöttem, otthagytam, hogy majd itt. Innen meg kidobott három nap után. Menjek ahova akarok, ez az ő háza!
Ez volt a második eset, amikor beletaposott az életembe. Akkor visszamentem megint, de akkor már nem vettek vissza Csepelen.

Meg is értettem, hogy nem átjáróház az ott. Akkor hallottunk, hogy kereseti lehetőség,mert az ember mindig azon van, hogy - máma is azon vannak az emberek - azt nézzék, hol lehet többet keresni, és megpróbál odamenni. Ez az igazság. Akkor is ez volt. Hallottuk, hogy a bányászok jól keresnek. Nekiindultunk a párommal, lementünk Pécsre. Amikor kezdtem, akkor voltak, akik azt mondták, hogyha egy héten csak egyszer eszik, akkor is csak hajában főtt krumplit, akkor se megy a bányába. Mondtam, hogy én azért is megpróbálom, azért is lemegyek. Ott is emberek vannak, és azért is lemegyek, mert ennyire félnek tőle egyesek, meg el akarnak riasztani tőle. Fel is vettek minden további nélkül.

5 évet dolgoztam két hónap hiján a bányában lent, az István aknában, mint földalatti munkás.

Bár az országban a munkásság mindenütt olyan lenne, mint a bányászság, a bányászok. Ezt tudom mondani. Azt az összetartást, ami ott van. Pl. ott volt olyan eset, hogy a faluba, az üzletbe valami oknál fogva nem hoztak kenyeret. Reggel mentek el az emberek, úgy nevezték, hogy megyünk siktára. Tehát megyünk dolgozni. Nem tudtak vinni reggelit magukkal. Nem volt kenyér, nem kaptak. Hát senki nem kapott, nemhogy egy-két ember, senki. Na bementek, bement a jó nép, - egy müszakba 5-600 ember dolgozott -. Átöltözött mindenki disz-magyarba, munkaruhába, feketébe. Kimentünk a nagycsarnokba, leült mindenki körbe a fal tövébe, ahová tudott. Aki tudott,az pipázott, mert ugye lent Pécsett dohányzás nincs. 8 órát,vagy 12 órát rágyújtani nem lehet, aki lent van, az az életével játszik, mivel sújtólégrobbanás veszély van. Elég az hozzá, hogy leültünk, kijön a bányamester 3/4 6-kor, hogy na tartsa az eligazitást, ki hova megy. Felállt a főbizalmi, hogy mester munkatárs, nem szállunk le! Hogy, hogy? Mi az, hogy nem szállnak le? Nincs mit együnk. Nincs kenyér. Nem hoztak tegnap, meg még ma sem a boltba. Hát hogy, hogy? Hogy igy, hogy úgy. Addig kérem nem szállunk le, mig nem lesz kenyér. S ez egyöntetü volt. Fél órán belül megjelent a kenyeres kocsi, ott az aknánál. Mindenkinek adták ingyen a kenyeret. Tessék itt a kenyér.

Később aztán, hogy mondja, magát a szakszervezetet is terrorizálták, a Rákosi-rendszer kezdetén. Terrorizálták olyan értelemben, hogy vagy azt csináljátok, amit mi akarunk, vagy pedig le vagytok váltva. Tehát igy nézett ki az. Nem gyakorol-

hatta azt a hatáskörét, azt a hivatását, azt a valamit, ami tulajdonképpen a munkásságnak a képviselete.

Ezt úgy lehet érzékelni, hogy csökkent a kereset, az alapbér, emelkedett a norma lépten-nyomon. Emelték a normát pl. olyan értelemben, hogy - csak a hasamra ütök s egy számot mondok - ma a norma 15 csille volt, és ez éveken keresztül annyi volt, de akkor amikor ez a gabalyodás ott elkezdődött, akkor hirtelen a 15-ről felvitték 18-ra, de ugyanazért a pénzért. Amikor látták, hogy a 18 is megy, akkor egy hét múlva már 20 lett vagy 21.

Nem lehetett ellene tenni semmit, mert az orrára lett ütve. Nem nagyon ismertem a pártszervezetet ott. Meg hát sehol, mert én nem foglalkoztam vele. Én azt tartottam, hogy vannak erre hivatott emberek, a politikusok. Azok se igen tudják mindig megoldani azt, amit kellene. Akkor mit akarok én szürke. Egyedül maradt a szakszervezet.

Igazságtalanul ment, de két lehetőség volt, vagy befogja a száját az illető, vagy pedig kap egy békejobbot, amiben benne van a munkakönyv is.

És voltak elbocsátások. A hangadókat rúgták ki. Azért úgy nézett ki a helyzet, hogy akár bányász, akár ipari munkás, vagy bármilyen munkásember legyen az, ha már 8-10-nek kitelt az ideje, azoknak általában családjuk volt, akit el kellett tartani. S ha keserüen is, ha fájó torokkal is, de inkább befogta a pofáját magyarul mondva, minthogy a kezibe adják a munkakönyvet, és kenyér nélkül maradjon a család. Kénytelen volt.

Jöttek a fegyelmik is lépten-nyomon.
Hogy magamról itéljek, vagy magamnak egy esetét mondjam el, a bányánál ebben az időszakban, én mint börtöntöltelék is voltam 3 napig! Három napig miért? A kisfiam karonülő volt - az első gyerek - a második gyerekkel terhes volt a feleségem. Szülni kellett neki. Bementem a bányamesterhez, a szakszervezeti titkárhoz, mert a feleségemet bevittük a kórházba. Tudtuk, hogy lehet gyereke 5 is, de csak császármetszéssel. Na most én ott laktam vadidegenbe. Nem odavalósi, nem tősgyökeres voltam. Se ismerős, se senki. Bementem, hogy a feleségem bent van a kórházban szüléssel müteni fogják. Itt van a kisgyerek, 1 éves, karonülő, nincs kire hagyni. Nekem reggel 5 órakor el kell menni a munkába, mert bányászbusszal jártunk be, este 4 óra 1/2 5 van mire hazaérek. Erre az időre én egy éves gyereket nem tudok otthagyni magára. Hova tegyem, mit csináljak. Adjanak nekem 8 nap szabadságot. Valószinü ennyi idő múlva hazajön az asszony. Azt mondták, szó se lehet róla, oldjam meg, ahogy akarom, ahogy tudom. A bányának a tervteljesités érdekében minden kézre szüksége van. A magánérdek, a magánéletem senkit nem érdekel, csak a tervteljesités.

Erre én: Nekem első a családom, utána jöhet a munkahely. Próbáljam megtenni - mondták. Hát én megpróbáltam megtenni, és meg is tettem. Egyszerüen otthon maradtam, mert nem tudtam mit kezdeni a gyerekkel. Hazajött a feleségem, 8 nap után hazaengedték a kórházból. Másnap reggel már elmentem dolgozni. Rá két hónapra egyik este fekszünk, kopogtatnak az ajtón. Ki az isten nyila lehet az! Megyek ki, hát egy rendőr. Parancsa van,

hogy előállitson az őrszobára. Mondom, megtudhatnám, hogy miért? Neki nincs felhatalmazása arra, hogy részleteket közöljön. Öltözzek és menjek vele. Hát ezen ne múljon. Se nem loptam, se nem gyilkoltam, nem vagyok csavargó, hát mit akarhatnak. Bementem az őrszobára.

9 óra tájban jöttek. Bementem az őrszobára, ott az őrparancsnok előadta, hogy néz ki a helyzet. Engem feljelentett az üzem igazolatlan mulasztásért. Két hónappal, vagy három hónappal előbb történt az eset, hogy otthon kellett 8 napra maradjak. 8 nap igazolatlan mulasztásom van, s engem be kell vigyenek másnap reggel Pécsre az ügyészségre. Tárgyalásom lesz. Ügy is volt, annak rendje-módja szerint, másnap reggel bekisértek a biróságra, az ügyészségre Pécsre, hogy na majd meg lesz a tárgyalás. Ez volt hétfőn reggel. Ott mindjárt az ügyész kihallgatott. Hogy volt, mint volt, miért volt. Na, akkor megnyomtam a gombot. Jött a fogd-meg. Levittek a zárkába, elszedtek mindent, mint a raboktól. Bevágtak a fogdába, szépen ott voltam hétfőn, kedd, szerdán ebéd után egyszer jön az egyik fegyőr, szólitja a nevem. Menjek ki! Kimegyek a folyosóra, menjen oda a végére, ott van egy szék. Oda üljön le. Leültem, jött egy másik rab. Se szó, se beszéd, kezdett szappanozni, borotválni. Mondom, mit akarnak ezek. Megborotváltak, indits vissza a cellába. Fél óra múlva indits kifelé. Hát voltunk többen ilyen igazolatlan mulasztással, hogy aztán a többieknek milyen indokuk volt, azt én nem tudom. Pécsett az ügyészség egyik szélén van a városnak, a biróság épülete

meg a másik szélén. Nyolcunkat összevasaltak, mint a kutyákat, összeláncoltak, és keresztül kisértek a városon.

Gyalog. Húztuk a láncot, mint a kutya, amikor elszakad. Átmentünk. Megtörtént a tárgyalás. Hogy volt, mint volt. Hát kérem 6 hónap javító-nevelő munkát kaptam, mellette 20 % bércsökkentéssel. Ezt itélte rám a bíróság, amiért 8 nap igazolatlan mulasztásom volt. De, hogy miért, az nem érdekelt senkit.

Tudja mit mondott az ügyész: Azt, hogy miért nem fogadtam valakit, cselédet. A gyerek mellé, pesztrának, amig én dolgozok. Miből fizettem volna ki? Én miből élek? A fizetésemet odaadnám egy vadidegen cselédnek? Akkor meg azért zárnak be, hogy burzsuj vagyok, mert cselédet tartok. Ez volt az álláspontja az akkori bíróságnak. Fogadni kellett volna cselédet, de akkor is el kellett volna menni dolgozni.

Elrendelte, hogy 6 hónap, 20 % bércsökkentés, közben elrendeli az azonnali szabadlábra helyezést. De azért még visszafelé az ügyészségig, keresztül a városon, még azért összeláncoltak bennünket, úgy kisértek.
Tehát ilyen retorziók voltak, hogy elbocsátottak.

Jogos volt, vagy jogtalan? Egy józan paraszti észnek a megitélése alapján.

Feleségem semmit nem tudott az egészről. Azt tudta, hogy bevittek a bíróságra, de hogy megöltek, vagy felakasztottak, vagy mit csináltak, semmit nem tudott.

Csak akkor tudta meg, mikor hazamentem.

Hallani lehetett már, hogy a Horthy-hadsereg annak idején vasfegyelem volt, abban az időben pedig vak-fegyelem.

5 évet dolgoztam 2 hónap hiján, beleuntam ebbe. Akinek az apja, nagyapja nem ott született, nem ott élte le az életét, ő maga nem a bányába született, hanem felnőttként került oda, az elég ritka, hogy ott meg is öregedjen.

A munkát, a bányászatot azt nem lehet egy lapon összehasonlitani a földfeletti munkával. Mert ha kint akár a tsz-ben, akár a gazdaságban valaki ide megy, oda megy, azt én is megrovom, sőt el is itélem. De a bányászatot nem lehet ehhez hasonlitani. Azt ahová leszálltam ugyan tudtam, de hogy feljövök, azt senki nem tudja.

A biztonság semmilyen sem volt. Amit magunk csináltunk, az volt. Amit biztositottunk, olyan biztonságban éltünk. Mit lehetett biztositani? Pillérezni, hasábfákat, pilléreket rakni a plafon alá. Előfordult olyan eset, hogy beosztottak bennünket az egyik fejtésbe biztositónak. Nyolcan voltunk, azt hiszem, elhordtuk a fát, hozzá fogtunk pillérezni, közbe a kisördög hozzáfogott dolgozni. Jött egy kifúvás, Mint egy templom tornyostól, ledőlt...

na most betakart ott két embert, nem tudott elmenekülni. Hatan elmentünk, kettő ott maradt. Mire visszamentünk, mire kikapartuk, akkorra megfulladtak. Hát ilyen biztonság volt.

Elég sürün voltak balesetek, elég sürün. Gázkifúvások,

omlások, sújtólégrobbanás. Mindig többet akartak,a biztonságra a minimálisat, a termelésre a maximumot.

Nem érintkeztünk, csak az aknászokkal. Néha-néha a bányamester leszállt, vagy a főmérnök. Magával a csapatvezető vájárral két szót szólt, csillével vagy beosztott vájárral nem diskuráltak.

Volt olyan aknász, aki-hogy mondjam?- emberséges volt. Embernek nézte azt a csillést is, volt aki nagyon akarta, mint máma is van olyan, nagyon akarta mutatni, hogy én vagyok a Jani. Embere válogatta. De különösebb kapcsolatunk nem volt. Ők megadták a feladatot, tessék csinálni! Ha többet csináltunk, több volt a boritékban, ha kevesebbet csináltunk, kevesebb volt, de ennek mennie kellett.

Nem volt rossz a kereset. De ez megint munkahelye válogatta. Én dolgoztam olyan munkahelyen, ahol 18-20 forintot kerestem müszakonként, az ötvenes években. De mielőtt a müszak végeztével ki kellett jönni az aknához, hogy kiszálljunk, előbb le kellett ülni egy picit, hogy legyen erőnk kimenni. Hát annyira strapás munka volt. Tolni a csilléket háttal kifelé a vágaton, rossz vágaton. Az oldalnyomás olyan nagy volt, hogy a támfákat, az oldal támfákat ezek tartották volna az oldalfalat, olyan nyomás volt, hogy törte össze. Kifelé valahogy ki tudtam vinni a csillét. Befelé ahogy hoztam már akkor nem fért be, már akkor minden támfát faragni kellett a fejszével. Ugyhogy már a hétvégén a derekamon nem volt bőr, és kerestem 20 forintot, vagy 22 forintot egy müszakba. Mert nem

volt teljesitmény, csak kinlódás meg erőszak. Akkor bekerültem egy másik vájár mellé, ott dolgoztam vele majdnem 2 évig. Elővájásban dolgoztunk. A megyei R. gárda parancsnok volt ez a vájár. A pártnak volt ez a rendezőgárdája, annak a parancsnoka volt. Na, amellé bekerültem. Megismertük egymást. Ő is elfogadott. Látta, hogy akarok, tudok. Majd két évig dolgoztunk. Ott a 8 óra hosszában nem dolgoztunk soha kettőnél többet, és 300 forinton alul sose kerestem müszakonként.

Olyan volt a munkahely, hogy volt szén. Pillanatok alatt lett szén. A préselő géppel belement jobbról, balról már kijött a 8 csille szén egyből. Akkor gyorsan én már felraktam a stemplit, az ágyalatot neki, rakta, beállitotta, két tételt kivettünk, már nem kellett tovább csinálni, még egy óra sem telt el.

Részben szerencse, részben meg befolyás kérdése volt ez. Részben befolyás kérdése.

Az én feleségem csak a háztartásban dolgozott, mivel beteges volt. Örültem, hogy a gyerekeket el tudja látni. Tehát ő semmiféle kapcsolatot nem tartott fenn az én munkahelyemmel.

Nem mondták meg nyiltan, de tudták, ki az a vájár. Pl. az egyik csapat megkereste, mert olyan helyre tették, ami nem tetszett, mint befolyásos embert. Az egyik csapat megkeresett, mondjuk,

300 forintot, a másik nem keresett, csak 100 forintot, mert a lehetősége nem volt megadva. De ő nem szólhatott. Nem szólhatott egy szót sem.

Nem tudom szándékosan, vagy félelemből, vagy miből, aki valamit szólt, annak egyszerüen elnéztek a feje felett. Majdnem úgy nézett ki a helyzet, hogy hát éppen nyiltan nem mondták ki, de azt lehetett érezni, hogy hát jó, jó, úgy kellett neki, miért járt a szája. Valahogy ez ment.

Nem lehetett bányászatot összehasonlitani más munkával. Bementem szépen és mondtam az üzemvezetőnek, hogy kérem le akarok számolni, mert én nem születtem a bányába, és nem is akarok elpusztulni itt. Ezt nem nekem találták ki. Lehúztam 5 évet. Magyarországnak minden munkabiró embere lehúz a bányában, a föld alatt 5 évet, Magyarországnak lesz annyi szene, hogy még az ükunokáknak is elég lesz. Kérem engedje meg, hogy leszámoljak. Akkor hagytam ott. Eljöttem haza, ide. S akkor kerültem be a gazdaságba.

Volt akit engedtek, volt akit nem engedtek. Na, engem pl a bányászat alatt, a bányában dolgozás ideje alatt nem először akartak vinni segédvájárnak, tanfolyamra. Nem vállaltam, mert már úgy dolgoztam, mint vájár. Csillés létemre. Nem vállaltam. Akkor vinni akartak vájár iskolára, hogy menjek el vájár iskolára, hiszen már tudom, csak le kell vizsgázni. Már abba is belenyugodtak volna, ha nem megyek el az iskolára. Menjek el csak a vizsgára. Nem megyek. Nekem nem kell. De

több lesz a pénzem! De kevesebb a biztonságom, szabadságom.

Én mint szürke csillés, mint egy segédmunkás bármelyik pillanatban odaállhatok a főnök elé és azt mondhatom, hogy kérem nekem ebből elég volt, le akarok számolni. Nem lesz oka neki azt mondani, hogy nem lehet. Igy egy egyszerü szürke kis ember vagyok. De ha én elmegyek és leteszem az iskolát, vagy levizsgázok, ők kitanittatnak engem, szakmunkást csinálnak belőlem, akkor jogosan vághatja a fejemhez, hogy ezért tanittattunk ki?!
Tehát itt volt az én biztonságom, és szabadságom.

Albérletben laktunk, egy kis falusi házat béreltünk, és onnan jártam be. Utána hazajöttünk. Ez volt a harmadik húzása jó anyámnak.

Megint eljött utánam. Pedig nem levelezt ünk. Eljött utánam és fél napig beszélt, addig főzte a fejem, hogy gyertek haza, meg igy, meg úgy, részben ez is befolyásolt. Habár én is kezdtem akkor már unni azt a dolgot. Nem élet az, a bányászat. Nekem legalábbis nem volt az. Mert az ember, ha semmit nem csinál egy sújtóléges bányában, egész müszak alatt csak ül, akkor is, ha kiszáll, annyira fáradt, ha itt én 48 órát éjjel-nappal dolgozok, naponkint fele annyira sem vagyok elfáradva, mint ott 8 óra alatt.
Ugyhogy mikor én onnan hazamentem, kiszálltam, elmentem haza, megebédeltem, se arra nem volt kedvem, hogy valahová elmenjek, se arra, hogy valamit csináljak otthon. Csak aludni, aludni, meg aludni. Tehát ez nem élet.

Haza evett a Plútó bennünket. Hazajöttünk. Elég könnyü volt elhelyezkedni. Mindig van felvétel. Bekerültem egyszerü rakodónak. 13-14 évig voltam rakodómunkás a központi szállitáson. A mai korosztály ezt nem tudja, mi az a munka, ahhoz képest, hogy mi mit csináltunk. Akkor még nem volt szalag, nem volt felvonó, nem volt semmi. Akkor még a kombájnok zsákba engedték az aratáskor a gabonát. Tele volt egy zsák, akkor azt el kellett vinni. Ment a traktor a pótkocsival, nem állt meg. Menet közbe kaptuk a zsákot, vittük a kocsira. Mentünk tovább, raktuk a kocsira. De gyorsan, mert a másik traktor nehogy hamarabb megrakodjon, mint mi. Elébünk nehogy menjen, mert az nekünk időveszteség. És akkor rohanás.

Természetesen több pénzért hajtottunk. Ha egy fuvar kiesett nekem, az még lényeges pénzt jelentett.

Ma minden gépesitve van. Akkor meg semmi nem volt. Azért dolgoznak könnyebben, százszorta. S azért én nem vagyok ellene a fiatalságnak, mert a fiatalság közt is van, de sok van, aki elmegy a munka temetésére.

Senki nem akar már dolgozni máma. Tanulni akar. De mi lesz velük, istenem?! Ki fog dolgozni, ha mindenki főnök lesz? Sokkal több eszük van, mint nekünk volt. Mert nem azon van, hogy a kislapát már nem elég, vegyük a nagyot. A fészkes fene, nem kell a kis lapát se. Dehogy kell! Esze van. Csakhát itt a a probléma. Mindenki azért mérnök se lehet. Akkor ki fog dolgozni, mert csak kell dolgozni. Azt a tehenet meg kell fejni.

Trágyát ki kell vinni, azt a takarmányt be kell kazlazni.

Az öregebbik fiam itt van a tehenészetben. Számtalanszor hallom tőle, hogy egyszerüen nincs ember, nem tud eljönni szabadságra. Szabadnapra se, mert aki van is, ha két napot dolgozik, harmadik nap már nem megy. Mert nehéz.

Bekerültem rakodónak. Rettentő sokat kellett dolgozni. Volt egy szállitásvezetőnk, még szerencse, hogy az az ember emberséges volt. Volt benne betyárbecsület. Megkövetelte a munkát, és én ezt soha nem is bántam. Kérje meg azt a munkát, mert nekem az volt az elméletem mindig, - sokat veszekedtem is a munkatársakkal emiatt; mert akkor is voltak már benne olyanok, hogy na hol a munka, hadd kerüljem ki, vagy úgy álljunk hozzá, hogy más is hozzáférjen -, hogy én nem azért jövök el hazulról, hogy ne legyek otthon. Azért jöttem el, hogy pénzt akarok keresni, és mettül többet, mert annál nagyobb darab kenyeret tudok adni a családnak. Nekem ez volt az elméletem. Ez meg is látszik a kezeimen, meg a lábaimon.

Ném volt kezdetben semmi baj. 1977-ig az első infarktusig nem éreztem semmit. Nem tudtam mi az, hogy nehéz, mi az a sok. Na majd aztán kéősbb én is próbáltam a mai fiatalság eszével gondolkozni, hogy muszáj nekem nyugdijba menni innen, mint rakodó? Elmentem traktoros iskolára. Elvégeztem. 4 hónapos volt a traktoros iskola ott a gazdaságba, ~~kijártak~~. Itt volt helybe a központba. Kijártak a KPM-től, rendőrségtől előadók, gépészmérnökök, mint oktató. Kresz-tanitásra a Békés megyei kapitányságnak a kresz-propagandistája volt.

Három hónapot töltöttünk le az iskolából, amikor a gazdaság megvette az első, mert most már több van neki, u.n. járműbuktatót Olaszországból. Cukorrépa vagonirozáshoz, prizmázáshoz. Az monstrum gép, felhajt rá akár két teherautó, akár traktor pótkocsival, van egy ilyen nagy platója, mintha ez az asztal lenne, itt megáll a teherautó, akkor hidraulikával megemeli és a végén belefolyik egy bunkerbe a rajta lévő répa. Szalag segitségével viszi tovább. Tehát akkor megvették ezt a járműbuktatót, egy nehézgépet. Na erre kezelő kell. Akkor elkezdte a vezérkar összedugni a fejét, na kit kellene elküldeni. Inditanak egy iskolát Hatvanban a Cukorgyárnál, egy nehézgépkezelői iskolát, de kit kéne elküldeni? Gondoltak egyet az igazgatóval, meg kéne próbálni két-három embert erről az iskoláról kiemelni. Ugyis benne vannak a tanulásba, nem úgy megy nekik, mint aki máma kezdené. Részben meg kicsit pofára is ment. Nocsak, hát kit kérdezzenek meg. Hát a legfontosabbat.
A Kresz-oktatót. Az igazgató szerint a kresz volt a legfontosabb egy járművezetőnek. Kérdezte, abba ki hogy áll? Adjon az oktató olyan javaslatot, hogy volna-e az osztályában valaki - két-három ember - akit javasolna, és aki túlságosan nem fogja megsinyleni ezt az iskolát. Tehát le tud itt vizsgázni akkor is, ha még egy hónap van vissza. De már most átvezénylik egy másik iskolára. Erre aztán összedugták a fejüket az igazgató meg a százados. Hát hármunkat kiszúrtak,magam is benne voltam. Elküldtek Hatvanba. Elmentünk nehézgépkezelői iskolára. Vállalom-e. Akkor én már tényleg a fiatalság fejével gondolkoztam, hogy az nem kér kenyeret és megint egy kenyér lesz ne-

kem a traktorvezetői jogositvány mellett a nehézgépkezelői vizsga is.

Nem kell zsákolni és a nagyvillát, meg a nagy lapátot emelgetni. Elmentem. No de azért mégis ez volt a fő foglalkozás, a fő szempont nekem a traktorvezetői vizsga. Az ha sikerül a nehézgépkezelői mellette, akkor jó. Tehát mikor elmentem azt az egy hónapot, mert a másik két hónapos volt, 1 hónapot még ide is kellett tanulni. Lejárt az 1 hónap, kapom a táviratot, hogy ekkor meg ekkor lesz a vizsga. Üljek vonatra előző nap és menjek haza. Mondom, nem úgy lesz az főnök! Hát hogy? Ugy, hogy maga a kocsiját el fogja küldeni értem. Mert ha én egész éjszaka utazok Hatvanból, le M ig, kérdem én magát, törten, fáradtan maga hogy állna oda vizsgázni? Beleegyezett, rendben van. Délután 4 órára ott lesz a kocsi értem. Ott is volt, elhoztak haza. Levizsgáztam, akkor még azon az iskolán volt egy hónap hátra a vizsgáig. Akkor kezdtem el a kéthónapi anyagot egy hónap alatt ott begyürni.
Addig nem érdekelt az.

61-62-ben volt, azt hiszem. Tehát akkor egy hónap alatt lezavartam a másodikat. Akkor utána megjött az a nagy monstrum, utána mint kiképzett szakember, én kerültem oda, én lettem a vezetője neki. Na ott dolgoztam pár éven keresztül, mert ez csak szezonális munka.

Nem lehetett meggazdagodni, egy olyan családnál, ahol 5 személyre egy kereső van.

Három gyerekem volt, a feleségem a háztartásba tudott besegiteni.

Pillanatnyilag, eleinte javult a helyzet, később megint romlott. Eleinte javult olyan értelemben, hogy 50 fillér volt nekünk a mázsapénzünk, mint rakodónak. Ahány mázsát teljesitettünk, annyi 50 fillér naponta, pluzs 2,50 biztositott órabér. Tehát a 8 órára a 2,50 az 20,-Ft. Ha semmit nem csináltam, az akkor is megvolt. Erre jött rá a teljesitménybér. De később a forintnak csökkent az értéke, romlott.

Nem panaszkodhattam a gazdaságban most a legvégén sem. A kezdet-kezdetén 2-3-4 év jó volt, meg most ugyanaz a 3-4 év, a végén, hogy abbahagytam.

Én egy oltári hülyeségnek tartom 56-ot. Amilyen cirkuszok voltak, habár itt semmi nem volt, már ahhoz képest, ahogy hallotta az ember, hogy Pesten, meg a nagyvárosokban mi volt. Ennyire süketek, ennyire analfabéták az emberek, hát mit csináltak.Pl. itt a gazdaságba. Jöttek, hogy majd ők megváltoztatják a világot. Fészkes fenét, semmit nem változtattak meg. Mink leszünk az urak most már. Fogták a párttitkárt, fényes üvegekből volt csillag kirakva. Fogd a talicskát, hord el onnan, a párttitkárnak. Ez nem tartott soká. Vége lett, a párttitkár összekapkodta azokat az ürgéket, fogd a talicskát, hord az üveget vissza úgy, ahogy volt. Nem is találok szavakat rájuk.

Túl sokat nem változott a helyzet. Nem érzékeltük. "Hajts" ez volt a jelszó. Na, utána, amikor már megvolt a traktoros iskolám, megvolt a nehézgépkezelői, volt egy érdekes eset. Az Országos Cukoripari Tröszt gépészeti főelőadója volt az iskolaparancsnokunk ott a nehézgépkezelői iskolán. Máskülönben üzletkötő volt, Magyarország részéről. Kijárt Kubába, meg ide, oda, cukornádakkal bajlódott. Vége lett az iskolának, ő tartotta a politikai órákat az iskolán.

Még a traktoros iskolán is volt politikai oktatás. Anélkül nem megy semmi, nincs! Politikai oktatás nélkül nincs. Ő tartotta, hogy a marxizmus igy, a marxizmus úgy. Mit ad Isten, vége lett az iskolának, két hét múlva baja lett a gépnek. Sarkadról a Cukorgyártól, mert nekik már korábban is volt ilyen gépük, telefonon kihivtak egy szerelőt. Kijött, javitotta, dolgozott. Ott munkaközben kérdezte, hogy hallottam-e, hogy az Országos Cukoripari Tröszt gépészeti főelőadója kiment üzletet kötni, és irt vissza egy levelet, hogy töltsék be az állását, neki nem kell. Előtte két héttel ő mondta, hogy igy a leninizmus. Hagyjuk már a dumát! Ilyenek az emberek.

Én nyiltan meg merem mondani, egy baj van, hogy a Jani bácsi nem polipnak született. Hogy annyi csápja lenne, hogy mindenhova elérne. Mert ő nagyon jó dolgokat ad ki, vagy a közvetlen munkatársai. De mire idejut, a tizedrésze sem valósul meg. Ha ő azt mondja, hogy zöld, kimondja, mire ide ér, már szürke.

A vezérkarnak, a középvezetőnek, meg a munkásnak is úgy kell megfogni azt a munkát, hogy abból valami haszon is legyen. Tehát szivvel, lélekkel, odaadással kell dolgozni, becsülettel, ami nagyon kevés van. Itt a gazdaságba az egyik kerületvezetőnek pl. volt egy traktorosa. A gépek drótkeritéssel be voltak keritve egy udvarra. Zárt helyen van. Volt egy nagykapu csinálva rajta. Reggel jött az egyik srác, begyújtja a traktort, hogy megyen dolgozni, hát fogta magát, miért kerüljön a nagykapuhoz a traktorral, zsupsz keresztül, ilyen betonoszlopokkal volt a drótkerités. Vitte a betonoszlopot is meg a drótkeritést is. Keresztül ment rajta. Na ide figyeljen, nem mondták neki azt, hogy jól tetted. De azt se, hogy miért tetted? S ilyen nagyon sok van, ilyen nemtörődömség, ilyen felelőtlenség. S amikor a kerületvezetőnek én ezt felvetettem az egyik alkalommal, Pista bácsi, hová jut ez az ország? Hová jutunk mi, ha igy végeznek az emberek és nem kérik számon tőlük, hogy hát becsületesen próbálj dolgozni.

Sok tapasztalatom van a felelőtlenségre, a nemtörődömségre.

Most az elmúlt időszakba javult a kereseti lehetőség, de sokat romlott a fegyelem, a nemtörődömség miatt. Pl., hogy kik tudnak, tudtak itt érvényesülni, miért kell ezt, vagy miért lehet ezt megengedni, ez mind kérdés. Miért nem tudnak odahatni, hogy ne csak a bólogató Jánosok próbáljanak, vagy tudjanak érvényesülni, hanem azt nézzük meg, hogy valóban az az

ember hogy dolgozik, mit termel. Milyen hozzáállása van a munkához. S azt próbáljuk kiemelni, vagy jobban megfizetni. Ne pedig azt, aki mindenbe belemegy, és mindent ráhagy, mert ezt a főnök mondja. Szerintem ez nem jó.

Mikor ezeket az iskolákat letettem, akkor évekig folytattam még a munkát. 22-23 évig voltam egyszuszra ennél a cégnél. Legutòlsó két évbe a mühelyfőnök felhivta a figyelmem, hogy Sanyi bácsi, nem gyerek már, jöjjön be a mühelybe alkatrész raktárosnak. Könnyebb lesz a munkája, nem ázik, nem fázik. Nem rázatja magát egész nap a traktoron. Hát jó, rendbe van, bemegyek raktárosnak, de mi lesz a forinttal? 2.500,-Ft. Mondom, akkor inkább rázatom magam! Az nem pénz. Addig-addig beszélt, hogy idefigyeljen, itt lesz egy hónapot, másfelet, meglátjuk, hogy milyen lesz a hozzáállása a munkához. Mondom, én azt hiszem, hogy nem máma jöttem ide a céghez. Maguknak már ezt, mint főnököknek tudni kell, hogy nekem milyen a hozzáállásom. Tehát vagy tudnak adni egy elfogadható bért, amiből meg lehet élni, mert nekem nincs más óhajom, nincs más kivánságom. A becsületes munkám után, emberhez méltó életet akarok. Semmi több. Nekem ez kell. Csak addig dumált, csak addig főzte a fejem, hogy bent leszek egy hónapig és fel fogják emelni 3.000,-Ft-ra. Ezt ő garantálja, és még utána. Na kérem eltelt 5 hónap, eltelt 6 hónap, akkor csak az volt, hogy be kell járjak a központi raktárba vételezni, alkatrészeket, csapágyakat, gumikat, hát ami a gépekhez kell. Főtengely, kivételeznem, lehozom. Nahát ott nekem segédmunkásnak kellett

lenni, mint raktárosnak. Traktorosnak kellett lenni, mert nekem kellett bevezetni a traktort, pótkocsival, mikor kihoztam az árut. Könyvelőnek kellett, hogy legyek, mert amikor kihoztam, akkor be kellett könyvelni. Ha kiadtam egy félmarék szeget, egy-két csavart, megint könyvelni kellett, hogy milyen és ilyen számú géphez ezt adtam ki. Akkor rámsózták, hogy a gépudvart is lássam el, tartsam karba. Adjam ki a munkagépeket a területre, ha viszik valahová. Akkor a végén már jött mivel felszereltek egy U-28-as traktorra egy hidraulikus emelőt, egy darut... kint a határban tönkrement, összetört, mit tudom én, traktor vagy éppen pótkocsi. Na menjek ki a daruval, tegyem fel a kocsira, majd behozzák.

Hát ez lett, De a pénzről mindenki hallgatott.

Eltelt hat hónap, eltelt egy év, eltelt másfél év, pénz sehol.

Egyik alkalommal már rettentő begurultam elkeseredésemben.

Bementem a kerületvezetőhöz és mondtam neki, hogy mi újság.

A követelmény nap mint nap nő.

Olajfütéssel volt a nagy szerelőcsarnoknak a fütése, s legalább két órával hamarabb be kellett füteni - és azt nem lehet magára hagyni -, hogy mire 7 órára jönnek, elfogadható idő legyen, hogy ne fagyjon oda a villáskulcs a kezükre, vagy a kerékanyához az ujjuk. Ott laktam helyben, kitelik tőlem. Mindig felkeltem 1/2 5-kor 5 órakor már bent voltam, melegitettem előbb végig a vezetéket, gázolajcsövet, mert belefagyott az olaj a csőbe, mert kezdetlegesen volt megépitve, mire be tudtam gyújtani. Ezt egész télen minden áldott nap csináltam. Kérem egy köszönetet, egy jó szót én ezért nem kaptam.

Itt egy embert vettek figyelembe, aki nagy kalapot tud emelni, és mindenben azt tudja mondani, mindegy ha igaza van, ha nincs; ha ezt a főnök mondta, akkor biztos igaz.
De ha egyetlen egyszer én azt mertem mondani, hogy ez nem jól van, ez nem igy van. Azért, mert kimertem nyitni a számat, az igazságtalanság miatt, a nemtörődömség miatt, soha nem estem bele a prémiumba, jutalomosztásba, a kitüntetésbe.

Na akkor jött a fordulópont. Nagyon nagy elkeseredésemben kitörtem, és bementem a kerületvezetőhöz, hogy minden áldott nap nő a követelmény, a pénzről meg mindenki hallgat. Azért nem gondolják, hogy túlzásba viszik, valamiből nekem is meg kellene élni. Tudja, mi volt a válasz? Nincs jogom megitélni, hogy mikor és kinek adjanak fizetésemelést. Na akkor nagyon csúnyám mondtam az Istentől kezdve az ördögön keresztül mindent. Mit képzelnek, nekem csak a munkához van jogom.

A szakszervezet Bólogató János, uram! Bocsánat, Bólogató János. Azért, hogy ne kelljen neki dolgozni, azért elmegy szakszervezeti titkárnak. Ilyenek.

Raktár után kaptam az infarktust. Raktáron, amikor veszekedtem. Bementem a központi raktárba vételezni. Tudtam, hogy ennek a traktornak kell egy tárcsa, vagy egy fogaskerék. Ezt kéne betenni, és tudna termelni. Igy meg itt áll hetekig bent a műhelybe. Ott veszekedtem óraszámra, mig végül sikerült kapni, vagy nem sikerült kapni, mert valóban nem volt. Nem hoztam, akkor megkaptam, hogy biztos nem is akart adni, azért nem

adott. Innen jött az infarktus kérem. Ez napos munka volt.

Három kerülete van a gazdaságnak. Minden kerületnek van egy vezetője, olyan mint a századparancsnok a katonaságnál. Nagyon összevesztem vele, akkor egyből beadtam irásban a felmondásomat. Akkor jöttem ide lakni, mert valahol dolgozni kell. Hát hová menjek? Van a vasútnak a túloldalán az épitő ktsznek az irodája, telephelye. Bemegyek, volt a gazdaságból egy-két ismerős is. Közvetlen maga az elnök is, az is ott dolgozott hajdanában a gazdaságban. Mondom neki, Jani bácsi, lehetne itt valami munkát maguknál találni? Hogyne lehetne! Beálltam a kőmüvesek mellé segédmunkásnak. Kérem itt nem egészen másfél évet dolgoztam, amikor megjött az infarktus. Annak a következménye. A másfél év alatt itt három kitüntetést kaptam. Olyan pénzosztás nem volt, hogy én ne lettem volna benne. Kérdem én, hogy a huszonhárom év alatt, ott soha egy fillért, soha semmit nem kaptam, más ember voltam, más volt a nézőpontom, nézetem, másként dolgoztam, mint itt?

Nekem világéletemben az volt a nézetem, hogy egyszer odaevett a fene engem valahová, akkor onnan menjek nyugdijba. Nem szerettem a mászkálást, máma itt, holnap ott. Ha a hátamon fát vágnak, akkor is kibirom. Ez volt az elméletem.

Most is úgy gondolom. Ha, most én dolgozni mennék, ha csak egy kicsi kis mód volna rá, nem szeretném változtatni a munkahelyemet.

Kőmüvesek mellett dolgoztam. Épitettük a házat, emeletes házat épitettünk. Hordtam oda neki a téglát, a maltert, a betont, meg hát ami kellett. Kerestünk. Kerestem, mert volt teljesitmény. Majdnem másfél évig csináltam. Akkor jött az első infarktus. Azt mondta az öreg hentes mester Csabán, a kórházba, tudja mit Sanyi komám, úgy gondolom várjuk meg mig letelik ez a táppénz, az éves táppénz, utána én leszázalékolom magát. Mondom, maga tudja főorvos úr. Ezóta igy vagyok.

Mikor ide bejöttem a gazdaságból, akkor a temetőbe mentem lakni. A feleségem ellátta a temetői teendőket, mint temetőcsősz, én meg eljártam be a ktsz-be dolgozni.

Legelőször amikor hazajöttem, az anyám házába mentünk lakni. Onnan pár nap múlva kizavart, akkor jöttem be a gazdaságba dolgozni. Bejöttem a gazdaságba dolgozni legelőször kaptam kint egy tanyát a gazdaságtól. A tanyán 5-6-8 évig laktunk. Onnan jártak be a gyerekek iskolába, vasút mellett télen-nyáron gyalog. Egyik alkalommal egyik este vége volt a munkának, oszt bent a központban M- ban a kultúrházban volt egy büfé. Bementünk, hogy megiszunk egy pohár sört, aztán ment haza ki merre lát. Ahogy bementünk, bementem én is, ott volt a direktor. Hozzáfogtunk ott beszélgetni. Akkor kezdték itt ezt a lakókerületet, ahol én is dolgoztam. Akkor kezdték a szolgálati lakásokat építeni. Hat darab ikerlakást, tehát hat épület két-két lakással, két családnak. Volt egy-két ház, ahol

laktak is. Fájt nekem a fogam arra, hogy mégis csak bent van az artézi viz, villany van, ott meg a tanyában villany se volt. Kútból ittunk. Meg hát ez csak közelebb volna. Bementem, hogy megiszok egy korsó sört. Ott van a direktor. Előjött a szava erről az épitkezésről. Na, majd mondom neki, úgy sóhajtozva, jaj, főnök de szerencsés órában született az a valaki, aki azokat megkapja. Mondom, én is régóta itt vagyok már, öreg gyerek vagyok itt, a gazdaságba, meg ott a tanyában is sokat laktam. Azt mondja a direktor, Sándor, kérte maga egyáltalán, hogy kapjon egy ilyen szolgálati lakást? Ugyan mondom, főnök, hát hogy merhetek én ilyesmit, hát nem ilyen csóró Jankóknak csinálják azt, mint én vagyok. Van arra hivatott benfentesebb nálam. Erre rettentő begurult a direktor, hogy mondhatok ilyet, hogy képzelem én, nem a dolgozóinak csinálja. Ja, mondom, álljon meg a menet, dolgozó és dolgozó között különbség van. Dolgozó és munkás az nem ugyanaz. Na ide figyeljen, holnap reggel bemegy a kerületvezetőhöz és megmondja, hogy az egyik lakást válassza ki, hogy melyiket, az én parancsomra, az egyik lakást adja ki, utalja ki magának.

Tátottam a szám, ez nem igaz. Hazamentem, csóró feleségem majd kiugrott a bőréből örömében, annyira örült, hogy változik egy kicsit, javul a körülmény. Másnap reggel megyek be, hát nem voltam 15-20 méterre az iroda ajtótól. Egyenest mentem be, rögtön megnézem, hogy ott van-e a kerületvezető és megmondom neki, hogy mi az ukász, direktornak mi a parancsa. Egyszer hirtelen elsuhan mellettem egy autó, odanézek, hát a direktor. Kiugrott belőle, megy befelé. Na, jó reggelt, hogy

vagytok, mit csináltok, mi újság? Mit csinálunk ma. Erre odaértem én is, megyek be, ahogy meglátta, hogy megálltam mellette, azt mondja a kerületvezetőnek, ezt a szélső lakást azonnal utald ki, add oda a kulcsot neki, és amikor teheti, adjál neki járművet és költözzön be. Viszont látásra, én megyek! Igy kaptam meg. Ettől kezdve lett jobb a körülmény.

Amig össze nem vesztünk a kerületvezetővel, hogy megelégeltem, hogy a munka mindennap több,de pénz sehol, ott laktunk. Hát természetesen, aztán a lakást le kellett adni. Eljöttem

Eljöttem a gazdaságból. Legelőször biztositottak a ktsz-ben munkát. Ez volt az első indulás. Most már mit csináljak, valami lakást kellene nézni, mert valahol lakni kéne. Jöttem-mentem, hol kapok lakást, hol kéne kivenni egy ágyat, valamit. Találkoztam az egyik ismerőssel. Itt dolgozott a temetőben. Itt volt sirásó. Mondja, hogy mi járatban vagyok? Mondom, hogy nézgelődök, kéne nekem valami sufni, ahol meghúzódhatnánk, mert összerúgtuk a bocskort a cégnél, onnan menni kell. Idejöttem dolgozni, de most már valami lakás kellene. Nem volna kedvem idejönni temetőcsősznek, azt mondja? Félek? Hogy az isten nyilában félnék, mitől?! Az élő emberektől kell félni, nem a halottaktól. Az már fel nem kél egyik sem, hogy megharapjon. Na, jól van. Azt mondja, ide figyelj. Itt úgy néz ki, hogy máma, holnap elmegy a temetőcsősz, azt mondja menni kell neki, mert lop, csal, zsarol, mindent csinál. Csak jót nem.

A tanács azt mondta neki, hogy mondjon fel magának, de nagyon gyorsan, aztán tünjön is el a láthatárról.
Menjek be a tanácshoz, különben ő is megy be, majd ő beszél vele, hogy adják oda nekem. Be is mentem, akkorra már ez a cimbora is bement, szólt. Én is mondtam, hogy mi járatban vagyok. Mondták, hogy lehet, semmi akadálya. Na, két nap múlva már pakoltam is be a cuccot, s mikor azt felszámolták, mert állitólag a Temetkezési Vállalat fog ide épiteni, koporsóraktárt, irodát, szóltak, hogy próbáljak valamit nézni. Azt mondta a tanácstitkár, hogy kamatmentesen biztosit 100.000 Ft-ot hosszú lejáratúra, próbáljak venni egy kis házat. Mondom, én ilyen hülyeséget nem csinálok, mi a biztositék, hogy én holnap nem dobom fel a bocskort, s akkor ki fogja kifizetni az adósságot. Mert nekem adósságom életemben sose volt, meg nem is lesz. Az életünk árán, az egészségünk árán, infarktussal hordtam a földet, sirt ástam, meg az épitőmunka, összehoztunk egy kis pénzt annyira, hogy meg tudtam venni ezt a házat. Igy alakult.

A nyolc osztályt mindegyik gyerek elvégezte. Három gyerek közül két fiú egy lány. De tovább nem tanultak. A két fiúnak nem volt ángungja hozzá. A legöregebb gyerek nagy markos kölyök, dolgozni szeret, tud, de már a hetedik, nyolcadik osztályt úgy járta ki, hogy az iskolába festette a keritést, tömte ki a madarakat a szertárba. Ez volt a hetedik neki, igy vizsgázott le, annyira nem birta. Minden csinált, csak tanul-

ni ne kelljen. A másik gyerek is hasonlóképpen volt. A kislánynak volt esze. Jó jeggyel végzett, mondhatni kitünővel, de mint mondtam egy keresetből 5 személyre kellett a pénz, nem lehet gondolni, hogy tanittassam is. Amikor a kislány az 5 évvel fiatalabb, mint a gyerekek, elérte a 8, osztályt, akkor a nagyobbik gyerek azt mondta, hogy apu, miért nem engeded továbbtanulni Mártát? Számitásból fiam, Én szerettem mindig a holnapra is gondolni. Nemcsak a mára! Én nem birom a magam erejéből. Azt mondja, most már mink is hozzá tudunk dolgozni. Igen fiam, de téged holnapután elvisznek katonának, meg a másikat is és egyedül maradok, egy keresettel. De még akkor nektek is kell egy kis surranó pénz.

Nyolcadik után idejött mindegyik fiú a gazdaságba dolgozni. Fogatosok, kocsisok voltak. Ott kezdtek dolgozni, utána bekerültek az állattenyésztésbe, tehenészetbe és utána meg elvitték őket valóban, ahogy számitottam, katonának.

Elvisznek katonának benneteket, utána megint egyedül maradok egy keresetre, én ebből a keresetből nem birom Mártát tanitattni. Még ha titeket nem visznek el katonának, te nem akarsz, nem tudsz, nem szeretsz tovább tanulni. Lehetőség se igen van rá. Na most én semmi szin alatt nem akarom azt megélni, hogy nekem a fejemhez vágja valamelyik gyerek, hogy a lányból nagyságos asszonyt csináltam, kitanittattam, de az én keresetem árán, én izzadtam meg érte. Azt fogjátok monddani. Ha máma nem, majd jövőre, de igy lesz. Ha én magam nem birom, én a ti keresetetekre nem számitok.

Márta férjhez ment, a fiúk megnősültek. A kislány anyám falujában van férjnél, négy gyereke van. A két fiú az itt lakik B- be. A egyik traktoros, a középső, itt a gazdaságba, amit én otthagytam, a legöregebb az is itt lakik, az pedig itt van a tehenészetben, tehenész.

A lányom is dolgozik, mert van egy jó kis ura, hogy a kávé meg a pálinka, az ott legyen mire ő felkél, meg a meleg szoba. Csak neki ne kelljen megmozdulni.

Nem folytatta egyik sem a tanulást.

Márta 17-18 éves volt, amikor férjhez ment. A két gyereket meg 18 éves korában elvitték katonának. A legöregebb Szegeden szolgált távol, a kékeknél, a kisebbik gyerek meg Pesten volt a disz-században.

Nincs idő a fiataloknak az öregekkel bajlódni. Nekik családjuk van, én ezt megértem, de csak részben. Nekik külön családjuk van, mindenkinek. Családja van, gondja baja, háztartása van, munkahelye van. Csak egyet nem értek. Ezelőtt az én koromba, a régi öregek egy szülő 8-10-12 gyereket fel tudott nevelni, volt rá ideje. Máma a 12 gyereknek nincs rá ideje, hogy eltartson egy szülőt. Miért van ez?

Mint munkás, mind kifogástalan, a lány is. A lánynak egy baja van, hogy már régen nem lett volna muszáj egy olyan életet élni neki, amilyen van, egy alkoholista egy kötekedő, egy verekedő, egy csavargó mellett. Mert a nem dolgozás mellett kölcsönkért, ellopja a pénzt, berúg, hazamegy. Még kisebbek a gyerekek, éjszakának idején fülinél kapja a gyerekeket, viszi ki, húzza az utcára és hajigálja ki őket sorba. Mert én vagyok

a Jani, mert berúgtam. A lány különb volna, akkor már rég otthagyta volna. De neki is tetszik ez az élet, mert ő is megszerette a tintát.

A középső gyereknél egy, emitt meg kettő gyerek van. Ez a középső gyerek, ez megsértődött. 6 hónappal az anyja temetése után eljött egy vasárnap a kislánnyal, akkor még egyedül voltam. Meg mertem kérdezni tőle, hogy mond fiam csak ennyit érdemel anyád? Temetés óta még egyszer sem voltál, nem telt egy szál virágra kivinni a sirjára. Nem szeretek én temetőbe járni. Nahát én akkor megmondtam. Hogy nem sül ki a szemed, ezt érdemli, amiért felnevelt, hogy már eltelt egy fél éve, hogy eltemettük, de még nem voltál megnézni a sirját, nem érdekel. Meghalt, oszt oda van minden!
Akkor behúzta a kaput, azóta nem nyitotta ki.
Na? Isten, hát nem kopik a kapu!
Nem nyitja ki, nem kell behúzni. A legöregebbel járunk össze. Én is oda be-benézek, ő is. Ha valami van, ő szokott segiteni. Semmi öröm nincs, csak a megszokás. Az egyhangú szürkeség. Sehová nem járok, egyedüli szórakozásom egy doboz, a tv.
Nyáron néha átmegyünk Gyulára, vagy háromszor a fürdőbe. Nekem is jót tesz lábaimnak, a sok lépcső, a sok nehéz munka után. Nem kivánkozom sehová. A magam csendességében, a nyugalom, a békesség, semmi más.
Semmi más nem érdekel. Ez az óhajom, hogy ez meglegyen, s nekem ez elég. Énnekem már vágyam sincs semmire.

D. József

1928. decemberében születtem S-ben. Öten voltunk testvérek, sajnos ugy alakult a sorsunk, hogy szüleink korán elhaltak. A testvéreim közül ma már csak három él. Amikor szüleim meghaltak, 14 éves voltam, én voltam a legidősebb. Igy aztán nagyon nehéz volt elindulni az életbe, mert csak egy dédnagymamánk volt, aki gondoskodott rólunk. Igy már 15 éves koromban elmentem dolgozni az S-i Siküveggyárba. Ott anyagszállitó lettem, az üvegnek az alapanyagát szállitottuk csillékben. Ekkor a gyárban még nagyon sok volt a kézi munka.

1948. őszén vonultam be Tapolcára katonának. 1952. márciusában szereltem le. Amikor bevonultam, már a gyerek megvolt, a legidősebb fiam, de már a második gyerekkel volt terhes a feleségem, amikor megkaptam a behivót. Valamennyiünket innen a környékről Tapolcára vittek. Épitő alakulat volt, nagyon nehéz volt akkoriban, mert akkor alakult meg a Néphadsereg, uj laktanyákat, utakat, keritéseket, mindent kellett épitenünk, sokat dolgoztunk benn. Nehéz volt, meg felszerelésünk is alig volt, ki volt az embernek a könyöke, lába, bokája, aztán télen is csak fáztunk. Persze, jókat nevettünk, dehát igazából még egyenruhánk sem nagyon volt. Hiányos volt a felszerelésünk, 49-ben, amikor Zala megyében dolgoztunk, 33 fokos hideg volt és hát bizony nagyon fáztunk. De az ember ekkor már hozzá volt szokva a nyomorusághoz, én legalábbis ugy voltam vele, hogy birtam a gyürődést. 52-ben aztán leszereltem. Ekkor az Acélgyárba mentem vissza dolgozni. Ott is nehéz munkám volt. 300-350 q-át kellett egyszerre megmozgatni, ugy, hogy 15 má-

zsás nagy vasdarabokat raktunk csillére, lemázsáltuk, ide toltuk, oda toltuk, szóval naponta kijött a 300-350 mázsa. Nagyon nehéz fizikai munka volt. Az Acélgyárból elmentem az Öblösüveggyárba dolgozni.

Tudja, kicsit ekkor már konyitottam a zenéhez. Soha nem tanultam zenélni, apám zenész volt, egy hónapot tanitgatott engemet, aztán ugy elkezdtem érezni a zenét. De többet én nem tanultam sem iskolában, sem máshol. Az Öblösüveggyárban dolgozott egy-két barátom, fiatalok voltak, aztán mondták, hogy van itt egy szinjátszó csoport, amiben kellene zenélni. Igy kerültem én át az Öblösüveggyárba. 13 évig voltam a zenekar aktiv tagja. Több dijat, jutalmakat is kaptunk ez alatt az idő alatt. Országos első helyezést kaptunk S-ben is, a fesztiválokon dijat nyertünk. Azóta sincsen ilyen jó csapat, nagyon jó kollektiva volt, emberileg is összetartoztunk, és a zenében is megértettük egymást. A munka mellett pedig nem is volt könnyü a szinjátszó csoportban zenélni. Nappal dolgoztunk, állandóan fizikai munkán, szabadidőnkben esténként, hétvégén pedig mentünk Kazincbarcikától kezdve az országban mindenfelé játszani fesztiválokba, meg mulatságokba, esküvőkre is. Az Öblösüveggyárban dolgoztam egészen addig, amig - már már 15 éve - el nem mentem hivatásos zenésznek. Kb. 15 éve dolgozom mint hivatásos zenész. Ma is igy dolgozom, másfél éven van még a nyugdijig. Annakidején sokkal rosszabb volt, mert a zenélést meg a munkát együtt kellett csinálni. Muszáj volt, pedig nem volt kibuvó.

A családban 7 gyerek volt, a 7 gyerekből 5 fiu, kettő pedig kislány. Igy aztán hajtani kellett, hogy meglegyen a gyerekeknek a ruhára való, az élelem. De hála Istennek, mára már összejött minden, a fiuk megnősültek, a lányok férjhez mentek, unokák vannak bőven.

26 unoka van, sőt ma már nemcsak unokák vannak, hanem vannak dédunokák is. Gazdag ember ma sem vagyok, de boldog ember az igen. A gyerekekkel még ma is szót értünk, olyan szellemben nőttek fel, hogy jól megértik egymást, és én is meg tudom velük magamat értetni. A fiuk már mind tul vannak a katonaidőn, az egyik fiam járja a világot, Kubában, Libiában, Kievben volt. A lányaim közül az egyik benzinkutnál dolgozik. A második fiam teherszállitó rakodómunkás, a harmadik fiu az S-i Kohászban dolgozik, betanitott fizikai munkás, a másik fiu, a harmadik egy faluban vett házat, oda nősült, ott valami párttitkár féle. A párttitkárság mellett persze dolgozik, nagy erőgépeket, traktorokat meg ilyeneket vezet. Ugy dolgozik, hogy megvan a pénze is és a munkáját is elismerik. Többször járt Moszkvában különböző tapasztalatcsere utakon. Persze a fiuk többre is vihették volna, de tanulni egyik sem akart igazából. Csak a munka, a munka, mindjárt munkába akartak menni, hogy segitsenek itthon, mert itt még sok volt az éhes száj és bizony kellett az ő segitségük is. Én is elfáradtam, sok volt azért nekem is egy kicsit, valahogy olyan rossz korszakba született bele az ember. A szüleim ugye korán elhaltak, aztán nekünk kellett, vagy nekem, öcséimet utnak inditani, aztán a

dédmama is meghalt, szóval volt baj elég sok. Aztán meg jöttek a gyerekek, azt kell mondani, hogy sajnos, mert megállitani ezt a nagy gyerekfolyamot nem tudtuk. Nem ugy volt az akkoriban, hogy az ember csak ugy elveteti a gyereket. Aztán akkor egy kis lyukban, egy kozos, penészes lyukban laktunk. Mentünk be a Tanácshoz lakásért, azok meg azt mondták nekem, hogy minek csináltam őket. Hát képzelje el, még ma is fel vagyok ezen háborodva.

Nagyon sokat dolgoztam. Reggel 5-kor mentem a gyárba, aztán éjjel 2-kor, 3-kor kerültem haza a zenélésből. De befogadtak a zenész kollégák is, ami akkoriban nagy szó volt. A kis szobában aztán hol az egyik gyerek sirt fel, hol a másik, igazából nem is tudtam pihenni. Nagyon rosszul esett reggelenként a felkelés, tulajdonképpen sose pihentem ki magamat, mert azért, ha nem is voltunk mindig éjfél után zenélni, 10-12-nél hamarabb akkor sem vetődtem haza.

Akkor nemcsak az volt, hogy ezt meg azt támogatni kell, mint ma, amikor már a kétgyerekes családokat is támogatják. Az is volt, hogy a vezetőség ugye többezer forint ellenében volt csak hajlandó valamit csinálni. Nekem meg nem volt pénzem, igy aztán sosem tudtam őket megfizetni. Nem is volt lakásom egy jó darabig.

Az első lakás, amit adtak aztán, valahogy - máig sem tudom hogyan - olyan volt, hogy egy konyha meg szoba egybe, egy helyiség volt, alatta pedig pince. A pince be volt szakadva, ugyhogy először be is lehetett menni a pincébe. Kimentünk akkor az erdőre, vágtunk fát, lefedtük a lyukat, plédet raktunk rá, befedtük földdel, aztán így lehetett a padlón valahogy járni, mert így nem estünk be a pincébe. De ez a ház nagyon vizes volt, penészes, nedves, a gyerekek nagyon sokszor voltak ettől betegek.

Ez a lakás nem azonos azzal. Ezt szociális körülményekre való tekintettel épitették ide nekünk cigányoknak a hegyre. Akiknek 3-nál több gyereke volt, az kapott egy két szobakonyhást lakást itt. Adtak hozzá egy nagy telket is, ami mint a ház sem, nem a mienk, továbbra is az állam tulajdona, de mi használhatjuk. Azonban az az igazság, hogy mi ezt a házat már egy háromszobás tanácsi lakásból cseréltük. Ezt a házat ugyanis eredetileg egy házaspár kapta, akinek nem tetszett itt, én meg olyan ember vagyok, hogy szeretek csirkét tartani, malacot, a ház körül baromfit ezt-azt és erre nagyon jól megfelelt nekünk ez a ház.

Külön van egy szoba itt elől, amiben a nagyobbik lányom lakik. 3 kislánya van, ő elvált a férjétől, igy aztán ide költözött, visszajött hozzánk. A gyerekeket tulajdonképpen én nevelem, állandóan itt vannak, meg hát ki segitse őket, ha nem a nagyapa meg a nagymama. Ebben a szobában a másik lányom lakott, én meg lent, a telekszinten csináltam magamnak egy helyiséget, ahol én laktam. Ott laktam, az volt az én szobám, meg amig a lányok itt laktak, a lakásom is. A lányok aztán lakást kaptak, én pedig felköltöztem ide be a házba.

A feleségem most ment nyugdijba, már nem dolgozik. A szállodában volt konyhán kisegitő, nagyon megbecsülték őt. Ugy került a szállodába, hogy én ott zenéltem és megkérdeztem a munkaügyön, nincs-e valami állás. Azt mondták, hogy a konyhán van egy kisegitő állás. Mondtam, majd megbeszélem a feleségemmel, és ha ő is ugy gondolja, idejön dolgozni. Aztán igy lett, idejött ő is dolgozni. Alig akarták elengedni, amikor nyugdijba ment. Most azért haragszanak rá, mert nem akar nyugdij után visszamenni dolgozni.

Nagyon beteg volt pedig, többször volt kórházban itt-ott. Nem tenne jót az egészségének, ha visszamenne dolgozni. De nincs is nekünk arra a pénzre szükségünk, annyi ugyanis mindig összejön, amiből meg tudunk élni és még az unokákat is támogatni tudjuk. Tudja, én is a legszivesebben elmennék nyugdijba, mert nagyon meg vagyok idegileg viselve. Szeretem az embertársaimat, de az a zaj, az a cigarettafüst, az a sok részeg ember, ami ott van az étteremben, az csak lassan felőröl engem is. Vágyik az ember egy kis pihenésre. Meg sok barátom, ismerősöm meghalt már, látom, hogy el tud az ember szaggatódni. Vágyom ár én nagyon a nyugalomra, pedig nem vagyok olyan ember, aki ne tenne ezt meg azt a ház körül, ne lenne állandóan dolga, ne csinálna mindig valamit. Tojást szedek a csirkék alól, kiscsirkét keltetek, kapálok, ások, mindig van valami munkám. De már nagyon vágyom a nyugalmat.

A hivatásos zenészeknek van egy szervezete, ugy hivják, hogy OSZK, valami országos szakszervezet, ennek van egy helyi részlege, ennek vagyok én is a tagja. Budapesten van a központ, oda tartozunk mi zenészek. 6 órás a müszakunk. Orvosilag ez a 6 óra van megengedve. De amikor a szállóban dolgoztam, ott éjjeli bár volt, éjjel dolgoztam, az a 6 óra tulajdonképpen majdnem duplán számitott, ha az idegi megterhelést vesszük. Nappal nem tudtam aludni, meg itt volt a munka, gyerekek, igy mindig félálmosan mentem be zenélni. Hét és fél évet huztam le a szállodában. Mondta is nekem az igazgató, hogy D.bácsi, maga egy nagy ámokfutó volt. A hét év nagyon kikészitett, volt olyan pillanat, amikor azt mondtam, ezt nem birom tovább, megyek vissza a gyárba, pedig ott fizikai melós voltam. Arra gondolok néha, lehet, hogy ha nekem valami jó szakmám lett volna, akkor nem is kellett volna kétfelé hajtani, sokkal nyugodtabban tudtam volna élni.

Fokozatosan lett egyre több a pénzem. Az 50-es évek közepén kerestem olyan 2.200 Ft-ot, amikor elmentem zenésznek, akkor 2.700 Ft-ot kaptam. Tudja, nem is a pénz számit, hanem hogy milyen nehéz a munka. Itt a zene sem könnyü. Koncentrálni kell egész éjjel fáradtan, magára a zenére, ez a tizenöt év mintha 30-35 év lett volna. Felgyorsul zene közben az ember szivmüködése meg érverése, aztán sokkal gyorsabban müködik maga a szervezet is.

Én mindig kijöttem a munkatársaimmal. Mindig igyekeztem becsületesen elvégezni azt, amit rám biztak. Sosem volt olyan, hogy rámszóltak volna a többiek, hogy te Jóska, lazsálsz. Sőt, ha valami minőségileg jobbat kellett csinálni, azt a főnök direkt rámbizta.

Az üveggyárban üvegfuvó voltam. Serlegeket, kelyheket csináltunk, poharakat, és mindent amit egy üvegfuvónak csinálni kell. Volt már akkor is gép, sokat segitett nekünk, de azt a sallangmentes kézi munkát, ami az üveggyártásnak a lényege, a gép azt sohasem tudja megcsinálni. Amig világ a világ, az üveggyártás mindig is ilyen kézi munka lesz.

Az üvegfuvók kezére dolgoztam. Volt ilyen fordító, ahol a serlegek meg az üveg jött be, azt nekem kellett tisztántartani, meg az üvegeket arrább rakni, meg az üvegfuvók keze alá dolgozni. Sokat dolgoztam a kemence épitésén is. Meg van ugyanis határozva, hogy amikor kiég a kemence, hogyan kell azt rendben tartani, és én ott is dolgoztam. Nagyon egészségtelen munka volt, mert meleg volt és sok volt a salak, meg sok volt a szálló por. Nekem ezért több pénz nem járt, a müvezetők ugy nyilatkoztak, hogy igaz, hogy olyan helyen dolgozom, de nekem ezért pénz nem jár, mert nekem ez a feladatom, hogy ott igy dolgozzak. Pedig megérdemeltem volna ezért pénzt, mert jó pár évig azt csináltam, amiért járni kellett volna ilyen pénznek. Lehet, hogy ebben közrejátszott az is, hogy elmentem zenésznek, aztán ugy voltak vele, hogy nekem ugyis megvan a pénzem, minek még plusz pénzt adni. Irigység volt.

Az Acélgyárban nem volt veszélyes a munka, nem volt az egészségre ártalmas, csak nehéz, nagyon nehéz volt. Meleg az volt ott is, meg mindenfelé szállt ott a por. Tudja, azonban nekem nem a munka jelentette a nehézséget. Az volt a nehéz, amit a gyerekekért kellett gürcölni, hogy meglegyen az esti tea, a vájling, amiben este mosdatni lehetett őket, maga ez a gürcölés, ez volt nagyon fárasztó. Ma már másképpen van, és tulajdonképpen ez jobb is, hogy az ember elmegy szinházba, moziba, ide-oda, nemcsak hajt, nemcsak gürcöl. Persze ma is vannak, akik a pénzt hajtják, ide-oda teszik, aztán meg gyüjtik, de hát ők is előbb-utóbb ki fognak készülni.

Meghalt az öcsém, öngyilkos lett. A felesége zavarta bele a halálba. Az egyik hugom most halt meg ebben az évben. Felnevelte a gyerekeit a hátán cipelve, lerokkant, betették őt kórházba, aztán már onnan nem is jött ki. Egyik öcsém él, meg az egyik hugom. Talán jobb lett volna mindannyiunknak, ha a papám meg a mamán él, talán. Dehát igy mi munkásemberek lettünk, aztán, hát ide jutottunk.

Amikor elkezdtem dolgozni, odaadtam az öregasszonynak az egész pénzt, aztán az mindig ránk költötte. Vett cipőt, ételt ezt-azt a gyerekeknek rajta, de hát ez igy volt, ha menni kell, akkor aztán menni kell dolgozni. A velem egykoru fiuk azok jártak mind iskolába, ide-oda, nekem nem lehetett, nekem mennem kellett dolgozni. Meg lehet szokni a munkát, én aztán meg is szoktam. Produkálni mindig kellett. Most is a megye leg-

jobb zenekarában játszom, most sem lehet csak ugy félvállról venni a dolgot. Meg ha nem dolgozik az ember, nem is nagyon ismerik el. Engem itt a megyében mindenki ismer. Még a határőrségnél is elengedték a fiamat, aki átment a határsávba gombázni, mert a tiszt ismert engem. Szórakozás közben ugyanis én mindenkivel elbeszélgetek, aztán hát mindenki ismeretséget köt velem. De ez anélkül, hogy én ne dolgoznék, soha nem ment volna. A baj azonban az, hogy már egyre nehezebben megy minden. Nehezebben kapcsol az agy, nehezebben mozog a kéz, én már nem megyek a pénz után, kollégáim azok változtatják a zenekarokat, én örülök ma már, hogy ott vagyok, ahol vagyok.

Lépést tartunk a legujabb slágerekkel; "Szerelem az első vérig" abban van két sláger, vagy a "Házibuli"-nak a zenéje, leirjuk a számoknak az angol vagy olasz szövegét magnóról, meghallgatjuk a felvételt, aztán meg lejátsszuk. Csináljuk mi, és nagyon jól. Amikor jönnek le a budapesti müvészek hozzánk és be kell szállni dobolni meg gitározni, ők is csodálkoznak, hogy milyen jók vagyunk.

Ma gitározok, legelőször azonban bőgőn kezdtem. A bőgő után ilyen spanyol gitáron játszottam, ez még nem elektromos gitár volt. Egyszer aztán megyek be a próbára, jön a zenekar vezető, s mondja: öregem hoztunk neked Pestről egy basszusgitárt. Mondtam neki, hogy az nem ugy van, azt meg kell ismerni, ki kell próbálni, aztán tudok csak vele játszani. Azt mondja erre: szombatra a szállóban orvosbál lesz, neked ott gitároznod kell. Kész. Szó ami szó, szombatra megtanultam a basszusgitár kezelését. Keservesen, nehezen dolgoztam meg

órte, de a végén ment. Tulajdonképpen bőgő meg basszusgitár egy. Csak a gitár hurrendszere más, azt viszont meg lehet tanulni.

Nekem az apám meg az anyám eredeti cigányzenész volt. Apámtól örököltem ezt a hajlamot. Megszólal egy dallam, én azonnal tudom, hogy mit kell ott fogni. Erre jött rá a rutin. Én soha nem gyakorolok itthon sem, ott a zenekari próba, az arra való. Itthon mást csinálok. Csirkét nevelek meg kapálok. Csodálkoznak is az emberek, hogy öregem, te sose tanultál, aztán hogy lekiséred a primást vagy a szólógitárt. Igen ám, de nekem minden idegszálam ott van. Aki tanulta a zenét, az félvállról megcsinálja ezt, az szinte nem kell neki különösebben még oda sem figyelni. Nekem azonban teljes egészében oda kell koncentrálni. Egy pillanat töredéke alatt kell eldönteni, mi való oda, hogyan lehet valamit szépen lekisérni. Nagyon oda kell figyelni.

Teljesen más ez a munka, mint a gyárban. Ott az volt, hogy dolgoztunk, megizzadtunk, letusoltunk, hazajöttünk, aztán pihentünk. Egy fél óra, aztán az embernek már eszében sem volt a munkája. De a zene, az nem ilyen. Főleg, amikor az ember idős.

Feleségemet kb. ugy 1940-től ismertem. Együtt nőttünk fel. Mint fiatal gyerekek, együtt játszottunk, hancuroztunk. 46-47-ben aztán komolyabb lett az ismeretség köztünk. Ekkor kezdtem el udvarolgatni neki. A szülei nem is nézték jó szemmel, nem volt cigányok között akkor sem nagy a vagyoni különbség, de az apja az fuvaros volt, én meg árva, nincstelen fiucska. Nekem semmim nem volt, az a ruha csak, ami rajtam volt. A szülei szerették volna, ha módosabb gazdagyerekhez kerül a lányuk. De bennünket ez nem érdekelt. 48-ban aztán összeházasodtunk, aztán jött is mindjárt az első gyerek. Aztán a szülei belenyugodtak ebbe a házasságba főleg, látták azt, hogy én is iparkodok, zenélgetek, fenn tudom azért a családomat tartani. Az anyós aztán a végén, halála előtt mondta is, hogy büszke rám, nem gondolta volna ő eztet akkor. Tudja, én tartottam el az anyóst, elvált a férjétől, aztán haláláig én tartottam el. Pedig ő annakidején nagyon ellenem volt.

Amikor katona voltam, ott laktak az anyjánál. A feleségemnek akkor dolgozni kellett. Az Acélgyárban dolgozott, különben nem tudta volna a gyerekeket rendesen ellátni. Amikor leszereltem, már várt egy uj öltöny ruhával, a keresetéből tetőtől talpig felöltöztetett. Kellett is az a ruha, mert 80 kilóval, jó kondiban szereltem le. Aztán mindjárt mentem dolgozni, felvettem a kapcsolatot a zenészekkel, aztán zenélni is kezdtem.

A seregben nem is mondtam, hogy zenélni tudok. Pedig voltak ott zenészek meg zenéltek is. Én azonban ugy gondoltam, maradjak csak szürke szamár, jó ez nekem. Mehettem volna mesterlövész tanfolyamra például. Nagyon jól lőttem. De a feleségem lebeszélt erről. Aztán lejöttek a Honvédelmi Minisztériumból agitálni, hogy maradjak benn. A feleségem erről is lebeszélt. Repülős tiszt lehettem volna. A feleségem irta a levelet, dehogy mész te sehova, gyere haza minél előbb. Pedig egy jó motorszerelő lehettem volna, szakma lehetett volna a kezemben, aztán talán jobban boldogultam volna az életben. Sajnos a legnehezebb szériában voltam benn katona, jól kifogtam. Pedig nagyon gyorsan ment az előmenetel, akinek jó szövege volt, 6 hónapos tanfolyam után mind tiszt lett, hadnagyként jöttek vissza. Ezt is elmulasztottam. Nekem ez se adatott meg. Bennünket akkor még horthysta tisztek képeztek ki, nagyon szigoruak voltak, nagyon meghajtottak bennünket.

1952, mikor leszereltem, az egy mélypont volt. Sokat kellett melózni. Nem volt akkor gépesitettség, aztán nekünk kellett kézzel mindent megcsinálni. Fizikai erővel kellett pótolni minden gépet. 5-6 emelet magasságra sarogjával vittük fel a betont, maltert, meg mindent. Volt, aki ugy érezte, nem birja, nem is birhatta. A fizetés is gyenge volt, nem nagyon látszott belőle, hogy mit csinál az ember.
Ebből, pláne, akinek sok gyereke volt, nem nagyon lehetett megélni. Jött aztán a 3 éves terv, meg az 5 éves. Tervkölcsönt, békekölcsönt kellett jegyezni. Igy aztán még az sem maradt a boritékban, ami még jobban kellett volna. Én sem kaptam

vissza sose azt a pénzt. Elvesztek, el kallódtak a kötvényeim. Minden évben néztük, de sosem nyertünk. Aztán, azt hiszem, egyszer be is gyujtottam velük. Jegyezni kellett, én ebből nem csináltam problémát.

15 éve lakunk itt, nincs szennyvizelvezető csatorna, nem szedik össze rendesen a szemetet, a Tanács meg csak hiteget bennünket. Ut nincs, sárban járunk, fenn vagyunk a hegyen, egyszerüen, ha jön egy kis eső, vagy tél van, ide még a mentő sem tud feljönni. Kidobtak ide egy csomó cigány családot, aztán semmiről nem gondoskodtak. Pedig ide is jöttek most januárban, hogy kell városfejlesztésre adni, meg hasonló. Adni azt kell mindig, de kapni azt sose kapunk semmit. A vikkendházakhoz ragyogó müutakat csinálnak, ide nekünk meg semmit. Vannak ott a strand környékén olyan szép villák, olyan beosztása van a tulajdonosnak, hogy oda meglesz a müut egy-kettőre. De ide? Igéret az van, az mindig van. Volt itt országgyülési képviselő, hogy majd ő intézkedik. Elmegy egy év, két év, három, megválasztják megint, aztán igér megint, aztán sehol semmi. Hát ezek itten a bajok.

Irtunk levelet, hogy mi szivesen hozzájárulnánk a kötöttségekhez. Minden család beadja a maga 3000 Ft-ját, lehet, hogy még a költségeket is fedezné. De még igy sem akarják megcsinálni, igy is elfordulnak az embertől. Még ha mi nem támogatnánk pénzzel, nem nyujtanánk a Tanácsnak kezet, akkor megérteném, hogy elzárkóznak tőlünk. De mi is akarjuk, és mégsem kapunk semmit. Ez nagyon-nagyon bánt bennünket.

Az egyik vejem magánfuvarozó, a kisebbik lányom férje, De ők elköltöztek. Kaptak egy szép lakást. Nekik jól megy, hál Istennek. Dolgozik a vejem reggeltől-estig, de meg is keresi a pénzét hál Istennek. Öröklakást kaptak, befizettek 150-et, aztán egy nagyon szép lakást kaptak bent a városban. Jól megy nekik, ugyhogy még rám is morognak, hogy nincsen butorom, van egy televizióm, egy rádióm meg egy ágy. Pedig én vettem butorokat, csak odaadtam a két lányomnak. A nagyobb lányomnak nagyon kellett a butor. Részeges férje volt, verte őket, nem tudott az összeszedni egy butorra valót sem. Hát persze, hogy odaadtam neki, a semmirekellőnek. Aztán meg nehezen tudott a lányom megszabadulni ettől a részeges frátertől. A fiaim nagyon dühösek voltak, hogy odaadtam a butort. De a nagyobbik lányomnak, annak kellett, nem annak a részeges férjének.
3 gyereke van, én nevelem most is őket. A kisebbik unoka szive teljesen kivan. Volt ugy, hogy éjszaka hazament a nagyobbik lányom férje, aztán beretvával kergette ki az utcára a családot. Hát ilyen volt, aztán sikerült elválni, de most a lányom is egyedül neveli a három gyereket. Kapnak valami segélyt, de az semmire nem elegendő. A volt vejem ma sem dolgozik, bujkál az ország különböző részeiben, hogy ne kelljen gyerektartást fizetnie. Jól bespájzoltunk vőben. Nagyobbik fiam is ott volt már a véribe, mert neki is nekiugrott ez a barom. A lányomat fojtogatta részegen, és a fiam meg nem engedte, erre nekitámadt. Én vertem aztán el innen. Alig tudtuk kiszedni a karmai közül a fiamat is. A gyerekek készültek ki azonban igazán ettől. A kicsi olyan szivbántalmakat kapott, hogy gyorsan kórházba, intenziv osztályra kellett őt vinni. Hát mert volt ugy, hogy éjszaka jöttek át, hogy az apu hazajött

részegen, és nekik az ablakon kellett kimenekülni, nincs hol aludniuk. Szóval szörnyü tragédiák voltak itt a családban.

A gyárban, érdekes, nem voltak veszekedések. Pedig lehetett volna veszekedni, mert mindig van valami, amin össze lehetne ütközni. Van ugy, hogy az egyik nem dolgozik, rávár a másikra, a másik meg megcsinálja helyette. Nekem is volt egy-két kollégám, aki helyett nekem kellett megcsinálni a munkáját. Én nem szóltam soha senkinek egy rossz szót sem, még azt sem mondtam, hogy te, hát csináld már meg ezt. Pedig engem is bosszantott ez a dolog, mert hát végül is az én bőrömre ment ki. Bosszantott, mert egy brigádban vagyunk, ő is megkapja érte a fizetést, aztán nekem kell helyette dolgozni. De én nem veszekedtem soha. Nem is adtam rá alkalmat, okot, ha meg valaki adott, én nem szóltam egy szót sem. Velem nem volt nehéz dolgozni senkinek. De volt olyan dolog is, hogy én éreztem, hogy többet dolgoztam, mint a másik, aztán az kapott 60 fillér béremelést, én meg nem. Ezért azért szóltam. Na, azt a választ sem teszem zsebre. Azt mondták: öregem, te nem jöttél el a szemináriumra, neked az a plusz pénz nem járt. Pedig én bementem vasárnap, szombati melóra is, ha kellett, csak mondták, hogy be kell menni, én bementem. Dehát nekem olyanok voltak a családi körülményeim, hogy én nem tudtam pluszban elmenni se ide, se oda. Zenélni kellett, pénz kellett, mert itt volt a 7 gyerek. Engem ezzel büntettek. Ez a büntetés nekem egész sokat

jelentett. Mert ugye az órabérek halmozódtak, egyik helyről a másikra csak-csak kevesebbet kaptam, ugyhogy engem aztán ez inditott el arra, hogy hivatásos zenész legyek. Pedig nem örömmel mentem el, mert amikor fizikai melós voltam, volt szabadidő, karácsony, ujév, a zenész szakmában ilyen nincs, itt zenélni kell.

Interjú P-névei

Édesapám bankigazgató volt, de nem igazi bankigazgató. Tulajdonképpen tisztviselő ember, mert a t-i takarékpénztárnak volt az igazgatója. A B-i takaréknak volt ez egy kihelyezett bankja, annak volt a tisztviselője. Fix fizetése volt, mint most is pl. az OTP vezetőinek. 23-ban, vagy 21 körül kerülhettek T-ra. Ők ott élték egészen 43-ig az életüket. Én ott születtem, ill. nem ott, mert Miskolcra vitték be édesanyámat; mert beteges asszony volt; amikor születtem. De T-n nőttem fel, egészen 43-ig. Harmadik elemibe kerültem be Sz-re. Itt jártam ki a harmadik-negyediket, akkor a második polgárit, aztán jött a háború. Akkor Miskolcra kerültünk a háború alatt, mert édesapámnak a bank összes holmiját Miskolcra kellett bevinni. Ott volt egy pincéje a banknak, amibe be kellett szállitani, s mi is oda kerültünk. De nagyon hamar visszajöttünk. Ugyhogy tulajdonképpen hamarabb átestünk a felszabaduláson, mint bárki. Hazajöttünk, már januárban itthon voltunk. Édesapám felkérték, hogy nyissa meg a bankot, ő meg is nyitotta és ment minden tovább. Akkor kezdődött az iskola is.

Polgári után bekerültem Miskolcra az apácákhoz. Liceumnak a neve Tanitóképző volt. Ott jártam az elsőt, utána megszüntették az apácákat,az iskolát átvette az állam.
Akkor voltam másodikos. Az igazság az, hogy még negyedév körül megkaptuk az értesitőt. Én nem akartam sohasem tanitó-

nő lenni. Apámnak volt a mániája. Nagyon szerettem a gyerekeket, de a tanitói pályát nem választottam volna. Ügyesen rajzoltam, divattervező szerettem volna lenni. De mivel az az apa szerint nem volt egy nyugdijas állás, nem lehettem. Na, megszüntettek minket és kollégiumba akartak küldeni. Édesapa azt mondta, hogy szó sem lehet róla.... Most is vannak ilyenek. Akkor kivettek az iskolából és a kollégiumból, ill. a lányotthonból. Hazakerültem, itthon voltam talán másfél évig. 49, vagy 50-ig. Akkor utána mikor megindult Sz-en a Kiskereskedelmi Vállalat, mert államositották az összes kereskedelmet, akkor egyszer jött haza édesapa és mondja, nem akarsz te dolgozni? De mondom igen, na akkor gyere velem. Emlékszem, a vezető a János bácsi volt, az igazgató.... felvettek, mind ilyen ismerős emberek voltak. Én nagyon szerettem menni dolgozni, nagyon - nagyon szerettem. Itt voltam a konfekció boltban. Benne voltam a DIVSZ-be, benne voltam a Magyar-Szovjet Baráti Társaságba, szakszervezetbe, ami csak volt, kultúrcsoportba.

Nagyon nagy szerettel neveltek bennünket. Anyának, meg apának mindene volt a három lánya. A nővérem már kész tanitó volt, az angol kisasszonyoknál végzett. De ő a negyvenes évek végén ment férjhez. 48-ban, vagy 49-ben. Tanácsnál dolgozott, most nyugdijas pedagógus.
A húgom az még kicsi volt, négy és fél évvel volt kisebb, mint én. De nagyon nagy szeretetben élő család voltunk.

Szüleimnek mindene volt a három gyerek. Semmi más. Ők nem jártak szórakozni, ők csak azért éltek, hogy a gyerekeiket neveljék.

Abban az időben a nők nem dolgoztak, édesanyám sem. Tanittattak minket. Magán órára is jártunk. De abban az időben nem mi jártunk, hanem hozzánk jártak a tanitók. Mind a hárman zongoráztunk, ha jól emlékszem 9 évet. Nővéremnek Stájerországból került ~~haza a~~ tanitőnő, nekem Münchenből volt egy nevelőnőm, Németországból, amelyiket aztán a 40-es években vissza vittek. A húgomnak már nem jutott. Neki csak egy öreg néni volt, aki magyar volt, de csak háború előtt, mert háború után már nem volt neki. Sajnos a német nyelvről teljes egészében leszoktunk. De, hogy mondjam, háború után sem volt problémánk. Mert édesapa nagyon becsületes, nagyon rendes ember volt és mivel ő soha nem dicsekedett, de amikor elkezdték a háború után faggatni az embereket, akkor ő megmutatta azt a papirt, amit 18-ban kapott, s sose volt édesapámnak problémája.
Igen, de ezt nekünk sose emlitette, mert azt mondta, nem akart belekerülni semmibe. De ő ugyanugy megmaradt igazgatónak, mint azelőtt volt. Édesapa borzasztó magas vérnyomással küszködött, szivasztmája volt, koszorúér elmeszesedés. Nagyon sokat szenvedett, de azért kihúzta, amig csak lehetett. Aztán lekerült nyugdijba.

Akkor itt is hagyták Sz-et. Elmentek haza, mert ott volt a kis házacskájuk, kis szőlőt szedegettek össze. De édesapa nagyon-nagyon vallásos ember volt.
Iparkodó, kaparkodó, de mindent a gyerekeinek. Pedig mi nem érdemeltük meg, hogy őszinte legyek.
Édesapám még akkor aktiv dolgozó volt, amikor szólt nekem, hogy hát elmennék-e dolgozni. Nagyon szivesen elmentem dolgozni. Szerettem azt a munkahelyemet. K. bácsi volt a főnök, egy Auschwitzból visszakerült zsidó bácsi. Nekem bácsi volt, de olyan 40 év körüli lehetett. Megértettük egymást. Csak ketten voltunk egy nagy boltban. Abban az időben a piacon vásárolgattak inkább az emberek, meg a cájg nadrág ment, ami most farmer, de csak a melósnak. Akkor még inkább csináltatták a ruhákat. Akkor kezdtük behozni azt, hogy kész ruhát is lehet venni. Ha jött valaki, jókat nevettünk, mert azt mondja, igy kell ruhát eladni, hátul meghúzzuk, akkor elől jó. Kimentek Izraelbe.

Először nem bántottak minket. Nem volt semmi. Mikor aztán a két párt egyesült a szocdem és a kommunista párt, utána jöttek a nehéz világok. Akkor mindenkit lesitteltek. Kádár elvtársat is lesittelték.
Nézze, nagyon keserves volt. Sz- en mindenki megbotránkozására az én nyakamban volt a kereszt helyett a vörös csillag először. Én raktam föl. És szivből fölraktam.

Nagyon-nagyon helyeseltem azt, hogy az emberek egyformák. Mert azelőtt én azt láttam, hogy kasztosodás volt. Volt a felső tizezer, volt a középosztály és volt az alsó osztály, ami jelenleg is megvan, jelzem.

Abba az időbe egy úrilány, ha szóba állt, már háború előtt, egy egyszerü fiúval, azt nagyon megrótták. De az egyszerü fiúk között is volt, meg az egyszerü lányok között is nagyon sok rendes ember. Hát bizony nagyon helyeseltem, hogy nincs meg ez. Én nagyon-nagyon jól éreztem magam a munkások, munkáslányok között. Mert a munkahelyemen is én voltam az egyedüli, aki ilyen voltam. A többi nem. A többi mind munkáslány. Igaz, hogy polgári iskolába együtt jártunk, ismertük egymást. De valahogy abban az időben, amikor én még a polgáriba jártam, már első, másodikban még nem jöttek létre olyan komoly barátságok. Már inkább abba az időbe, amikor az ember nagyobb. Én nagyon-nagyon örülök neki, hogy ez igy van. Énnekem azóta is vannak jó barátaim, jó ismerősöm azokból a régi világból. Nagyon jól el tudunk beszélgetni egymással, igaz, hogy ritkán jön rá sor, de azért megcsináljuk. És mondom, azt az elvet, amit akkor hirdettek, hogy testvériség, egyenlőség, aki ma született, az nem tudja megérteni, hogy az mi volt. Az annyira feldobta az embereket, hogy mostani szóval mondanánk. Szivvel-lélekkel harcoltunk abba a romba, abba a nyomorba, Mert hiába kaptuk meg a fizetésünket, nem kaptunk a boltba semmit érte. Mikor férjhez mentem, egy lepedőért sorba álltam reggel 8-tól du.4-ig, egy szál lepedőért. De hozzá kaptam valami rongyot, ami

szintén két méter. Tudja mi ez? De már örültünk, hogy eddig jutottunk. Mi harcoltunk, meg mi gürcöltünk. Mert nekünk nem számitott. Nekünk azt mondták, hogy ma megyünk, mit tudom én, utat épiteni, s mentünk.

Addig tartott minden, amig Rákosi elvtárs bele nem szólt a dolgokba. 53-54-ig. Az 50-es években volt aztán nagyon nagy a szoritás.
Mikor elmentünk a DIVSZ-be, a KISZ-nek az elődjébe, rögtön éreztem valamit. Még akkor az első férjem udvarolt nekem. Aztán az apámat közbe nyugdijazták és az első férjem vette át a hitelszövetkezetet, tehát az apám bankját is. Ebbe a hitelszövetkezetbe került az első férjem. Megismerkedtünk egy bálba. Ő csapta a szelet és ő volt Magyarországnak az első fiatal népi demokratikus bankigazgatója. Még a rádió is köszöntötte. Nagyon aranyos fiú volt egyébként. Mondom, összeakadtunk. De nem azért, mert bankfiú volt. Nem azért. Valahogy a sors úgy összehozott minket. A következőképpen. Sarkon volt az üzlet. Én jöttem erről, ő jött erről, egymásba botlottunk. Ő elment, már az áruházzal szemben volt a hitelszövetkezet, én meg a sarkon. Hát csak megnézte, hogy kibe botlott, meg én is. Másnap találkoztunk, megnéztük egymást. Tudja abban az időben még nem úgy volt, mint most, hogy szervusz,szervusz. Akkor ott még meg kellett ismerkedni, meg kellett találni a formáját, hogy ismerkedünk meg. Nem úgy, hogy, hát gyere velem Rózsi. Ővele jártunk

Együléseken. Egyszer megyünk, akkor is volt ilyen
a azt mondja L. Máriát pedig felkérjük, hogy azon-
tálnyal hagyja el a termet. Csak néztem. Mondom
ki mit csináltam rosszul? Semmit nem csináltam
Hát a férjem, mint vezetőségi tag, ő sem tudott
ki vagy zárva, légy szives hagyd el a termet, de
ő is van zárva, osztályidegen. Hát az uram azt mond-
ok sem lehet róla, hogy elmegy. Itt marad velem,
nya lett volna akkor kijönni. Nagyon fájt. Ő
érte, ne féljetek, többet nem fog jönni.
párttag jelölt, én azt is ott hagytam. Ő is
azt mondta, nem érdemlem meg én azt azután
Ha éjszaka jöttek, megkocogtatta az ablakot,
ol1, én éjszaka mentem. Ha munkaidő után
or munkaidő után mentem. Ha szombaton, ha vasár-
én mentem. Bármit, bárhová kellett menni.
nk agitálni, gyalog, biciklivel, kinek milye
végig jártam a környéket.

m, ő olyan 23. Nem együtt jártunk mi agitálni.
külön. Ő udvarolt nekem esténként, amikor
t, akkor ő jött hozzánk. Tudta ő, hogy én
mindent végig csinálok.
nap múlva hallom az egyiket, másikat, mind
1 így nem tetszett a képe. Aki nem tetszett,
kirúgtak. Utána jött a vállalattól, hogy e-
ságták.

Engem meg nem is rúgtak ki, csak elhelyeztek. Sz-nek egy eldugott
Áthelyeztek egy pici kis füszerüzletbe. Sz-nek egy pártoltak,
helyén volt. Utólag, ahogy meghallottam, engem pártoltak,
mert tudták, hogy rendes melós vagyok, meg becsületes ember
vagyok. Próbáltak menteni. Nem ment, nem sikerült. Volt,
aki a nyakukra lépett. Erre fogták magukat és kihelyeztek
T-re. Minden áldott nap oda jártam ki biciklivel, meg
vissza. 10 km-t! 10 oda, 10 vissza, ilyen őszi időben. De
megcsináltam. Hát persze, hogy előbb-utóbb lerobbantam,
mert én se birtam mindent, jól átfáztam. Akkor mondták ne-
kem, hogy ide hallgass, vagy felmondasz, vagy nagyon csú-
nyán fognak elbocsátani. Mit volt mit tenni, Mari beadta a
felmondását. Lelépett! Ugyhogy aztán ott is ki voltam téve,
aminek ki voltam téve. Legjobb, ha innen eltünök. Meg is
mondták olyan emberek, akik benne voltak. Eltünni, eltünni
innen, mert itt semmi jó nem lesz.

Én is elmentem T-re a szüleimmel.
Egyszerre mentünk mindnyájan. Addig itt voltak ők is.
Mert mondom, megmagyarázták nekik, hogy-mert barátja mindig
volt apámnak - gyorsan lelépni. Na akkor ott voltunk T-n.
Akkor összeakadtam én a régi ismerős fiúkkal. Negyobbak vol-
tak mint én. Na megállj, majd Miskolcon szerzünk neked
Hát úgy is volt. állást.

Egyszer jött egy lap. Jelentkezzek M. Zoltánnál Miskolcon a Gépgyárba. Hát jó. Sose felejtem el, kiléptem otthon a kapun, pont egy kéményseprőbe ütköztem. Mondom, nekem szerencsém lesz. Felültem a vonatra, bementem Miskolcra a Gépgyárba. Jelentkezem a portán, kérem szépen M. Zoltánt keresem. Kiszól a portás, Zoli gyere. Mit akar? Keres egy lány! Azt mondja a Zoli, szép? Kidugja az orrát, azt mondja mit akar? Mondom neki... Jóska küldött. Ja, maga az! Hát ez is egy ilyen régi vágású srác volt, az apja valamikor kéményseprő mester volt. Hát nem srác, mert énhozzám képest idősebb. Én voltam 17, vagy 18, ő meg olyan 35 körüli volt. Akkor nem volt tegeződés, meg semmi. Föl is vettek engem oda beirónak. Mi nagyon hallgattunk, hogy itt mi volt, meg hogy volt. Nem lehetett abban az időben megmondani, hogy mi volt, Mert akkor úgy se vettek volna fel, mert nem kellettem volna senkinek. Munkahelyet keriteni kellett, a szüleim nem birtak tartani. Apám nyugdijat keveset kapott, örültek, ha éltek. Hát sikerült!

Na egy hónapig bent voltam. Egy hónap múlva behivott engem az ottani szakszervezetis, üvölt rám, káromkodik, veszekszik, hogy nem ég le a képemről a bőr, egy rendes munkásembernek foglaltam el a helyét, mert én egy mocskos osztályidegen szemét vagyok. Szóval, amit csak el lehetett sorolni. Ő énhozzám kedves, meg kegyes, vegyem tudomásul....

Nem lehetett ellene mondani semmit. Mehettem volna a sittre. Aki szólt egy szót, elvitték a sittre. Hát kérem szépen abban a korban voltunk, amikor az ÁVH megállt, és bárkit elvitt. Bárkit elvitt. A barátnőm apját is elvitték. Miskolc elég jó búvóhely volt egy darabig. Hát akkor elmentem, dolgóztam. Nagy hatalmas, oszlopos valaminél. Egy nagy dög valami a szabad ég alatt, és úgy képzelje el, hogy most nem is tudják elképzelni, hogy milyen volt. Szörnyü valami. Volt nekem egy akkora pici asztalkája, fönt az a hatalmas géprész, azt mindig karral emelgetni, húzni.... sokszor majd megszakadtam. Mindig kék-zöld voltam. A kezemet össze nyomkodtam, valamivel tartani kellett.
Hát azért mentem, csináltam.... össze voltak ezek a vastag kb. 3-4 mm-es lemezek hegyesztve, és akkor megdolgozták, utána pedig ilyen másfél centis fúróval fúrtuk. Nagyon meg voltak velem elégedve, mert én a legelső alkalomra 104 %-ot teljesitettem. Boldog voltam.
Nahát ment ez egy darabig kérem szépen, amig fizikailag ki nem merültem. Nézze olyan ember, aki fizikai munkát életében nem végzett, az hamar kimerül, akár hogy tetszik is, akár milyen szivvel-lélekkel csinálja az ember.
Lerobbantam, tönkre mentem.

Hát egy három hónap, amit kibirtam, többet nem.
Férfi brigádban dolgoztam. El lehet képzelni, ilyen régivágású munkásemberek. Amit tudtak, segitettek azért nekem. Nagyon aranyosak voltak azért úgy hozzám. Mindig szerettek.

Ez volt a szerencsém, nagyon szerettek engem. Én sose tudtam senkit bántani, mindig segitettem, ahol tudtam. Segitségért az ember csak segitséget kap.
Nem volt harmónikus a kapcsolatom a főnökökkel. Ott csak eltiprás volt. Ott nem lehetett haverkodni, nem lehetett beszélni.
Esetleg a brigádvezetővel, akivel jobban megértettük egymást. Kiadta a parancsot. Ő törődött tovább a dolgokkal. Ugyhogy nekem ilyen alapon, mondjuk, nem is volt problémám. Nem is szóltak hozzám. Megkérdezték, hogy jól dolgozom-e, vagy sem, aztán hagytak békén.
Azt nem éreztették velem, hogy ki vagyok, a pénzem ugyanúgy megvolt, mint a másiknak, aki a normát elérte.

Én akkor aztán lerobbantam. A férjemet közben bevitték katonának. Mert őt a háború alatt nem vitték be katonának. Akkor ő két hónapig bent volt Diósjenőn. Leszerelt, és utána azt mondta, hogy ő már nem engedi, hogy dolgozzak, tessék haza menni. Tessék, álljak lábra. Utána megesküdtünk, 51-ben. Otthon maradtam. Az uram főkönyvelő volt. Mit volt mit tenni, elkezdtünk szaladgálni. Mivel T-n voltunk, ott laktunk, másik lakásunk nem volt. Anyósom rettenetesen haragudott, hogy engem vett feleségül, nem a húgomat, na de hát mit csináljak, ha engem akart. Hát aztán fiatalabb is voltam jóval akkor. Sose felejtem el, amikor eljött megnézni, az állomáson vártuk a volt férjem, a húgom, meg én.

Mezőkövesdi állomáson, mert matyó asszony volt. Az anyósom nem az én nyakamba,hanem a húgom nyakába borult. Azt hitte, hogy ő lesz a menye.
Most nevetek, de akkor dühöngtem.

Elkezdtünk állást keriteni. T-n s kőbányában sikerült neki fizikai munkára elkerülnie, csillésnek. Máshová nem vették fel. Na de legalább meg volt a kenyere. Megszületett az első fiúnk 52.szeptemberében. Akkor utána az uram kapott egy tüdőbeszürődést. Hát ő se volt hozzászokva a fizikai munkához, habár summás családból származott. Az édesapja summás volt, de ő már rendesen leérettségizett. Nem végzett olyan komoly fizikai munkát.
A csillésségben meg az állandó jeleggel tolni a csillét, nem gyerekjáték, az nagyon nehéz. Aztán bizony a koszt nem volt valami hires, Mert húst abban az időben imitt-amott láttunk esetleg. Már úgy, ha az ember mondjuk csirkét nevelt. Mert abban az időben, mire az ember felnevelte, már el is pusztult. Ez volt a probléma. Nagyon nehezen éltünk.
Édesanyámmal laktunk, közben édesapám meghalt. Mikor a fiam született, akkor halt meg az édesapám. Nagyon várta az unokát. Mindig szeretett volna fiút. A nővéremnél az első fiu volt, de őnáluk, apuéknál sosem volt. Az első halva született, az fiú lett volna, de mi hárman lányok voltunk ..... Apámnak mindene volt tehát a fiú. Szegényke már nem élte meg.

Nem dolgoztam egészen 53-ig. A férjemnek le kellett számolni, mert ott nem lehetett dolgozni. Akkor anyu bement a miskolci takarékhoz, és ott üzletszerzőnek felvették az uramat. A régi ismeretség azért csak megvolt. Igy sikerült ugyanahhoz a bankhoz kerülni, amelyiknél apa volt. Abban az időben kijárt pl a szénbányához is, mert ott voltak a bányászok, rengeteg pénzt kaptak, és hogy betétkönyvbe tegyék a pénzüket. Akkor még agitálni kellett az embereket. Azután valami százalékot is kapott, valami-kis fizetést. Kért, hogy látogassam meg, mert hosszabb ideig lesz kint. Kimentem, és nagyon megtetszett az a hely. Ha maga látott édes, pici települést, kevés lakossal, az az volt. Ott mindenféle előitélet nélkül befogadtak, a férjemet is persze, ő lett a vezetőhelyettes.
Prima hely volt. Ott senkit nem érdekelte, hogy a káderlapja milyen az embernek. Ott lehetett dolgozni, ott meg volt a pénzünk, meg volt a kosztunk. A bányász boltban narancsot kaptunk abba az időbe. Banánt kaptunk, mindent, amit csak szemünk, szánk megkivánt, azt megkaptuk. Jóhelyre kerültünk. Mi is kaptunk egy lakást, már úgy értem, egy szobácskát, és pont a párttitkárnál, pont ő adta ide a szobáját. Nem volt semmi problémánk. Éltünk egy jó darabig. Én mint gépkezelő dolgoztam. Megbizták azzal, hogy az anyagot szerezze be, ha hozzák, akkor tárolja. Ilyen raktárosféle volt. De az uramnak volt egy nagy hibája, hogy nagyon szerette a tütiket! Nagyon szeretett inni. Most is emlékszem, hogy 8 forint 40 fillérért reggelit, ebédet, vacsorát kaptunk. De az olyan bagatell összeg volt, olyan semmi pénz.

Még a kenyeret is adták. Annyi kenyeret ehettem, amennyit akartam. Nagyon-nagyon jó volt. Ott voltam talán másfél évig, aztán ezt az állást megszüntették, négy órás állás lett belőle. Abból viszont nagyon kevés volt a pénz. Azt már nem vállalhattam. Közben két gyerek lett. Anyósom elvállalta a gyerekeket, elvitte Kövesdre őket. Mert nálunk se bölcsőde, se óvoda, viszont egy pénzből nem lehetett már akkor sem megélni, ha az ember haladni akart. Hát a férjem nem volt egy szent ember. Jött az egyik hölgy, jött a másik hölgy egymás után. Én ott is benne voltam a kultúrcsoportba. Itt is benne voltam a kultúrcsoportba, ott is. Nagyon szerettem a kulturális életet. Az épitőiparnak a munkásszálláson volt egy nagy hatalmas csarnoka, ahol dalokat, meg egyfelvonásosokat, meg verset adtunk elő, mert abban az időben ez ment. Utána bál volt, az természetes volt abban az időben. Sose felejtem el az egyik hölgy mondja, gyere nézz széjjel. A földszinten végig ablakok, nagyon szép volt a munkásszállás, mert már akkor, abban az időben heverők voltak, mindenkinek külön éjjeliszekrény kis lámpával, szekrény. Szóval szép, kulturált volt az. Függöny az ablakokon. Nagyon jól nézett ki. S akkor kihiv az egyik asszonyka, és azt mondja gyere csak nézd meg, mutatok valamit... sose voltam féltékeny, ez volt a szerencsém. Engem csak az dühitett, hogy hiába dolgoztam én is, meg hiába dolgozott ő is, hát a barátnőjének egyszerre két pár cipő jutott, nekem meg egy. Dühös voltam. Nagyon mérges voltam, jaj de dühös voltam akkor. S akkor sikkasztást

csinált a férjem. Sajnos! Nagyon szerettem, nagyon tetszett nekem az a hely. Nagyon kedvesek voltak az emberek. Ő elkerült onnan. Szégyelltem magam. Nem tudom, milyen ember volt. Rengeteg adósságát törlesztettem. Nem voltam egy gazdag ember, de mindent eladtam. Olyan szegények maradtunk, mint a templom egere. Fogta magát, elment. Én meg ott maradtam. Ott dolgoztam a konyhán abban az időben. Elment a 31-esekhez, az épitőiparba, gépkezelőnek. Megszünt ez az üzemi konyha, én pedig lementem a bányába. Először csak fogadásból, mert azt mondták, hogy én úgyse merek lemenni a bányába. Igaz csak két hónapot voltam lent. Nem ment tovább. Az a legkeservesebb, amikor az ember mellett meghalnak.

Rablás ment ott. A fákat szedtük ki és hullott le a tető, mert ott már nem volt szén. Az anyag meg kellett. Abban az időben nem voltunk mi ilyen gazdagok, mint most. Láncal húzgálták ki, meg gépekkel ezeket az oszlopokat. Egyszer, nem is tudom mi volt annak a neve, ilyen hosszú vas volt, ami csörlő szerü, ilyen magasan állt. Az illetőre meg ahogy dolgozott, a tető rázuhant, szörnyet halt rögtön. Akkor volt egy másik esetem. Ott mondjuk haláleset nem történt. Ott csak annyi volt, hogy a csille alatt másztunk ki. De nézze, fiatalok voltunk! Mondjam azt, hogy szép volt, Mert higgye el, hogy szép volt.
Olyan összetartó népet, mint a bányásznép maga még nem látott. Ott a vadidegen is figyelt a másikra. Ha soha nem

látta a másikat, akkor is vigyáz rá.
Ott az országból mindenfelől voltak. Erdélytől kezdve a Dunántúlig, Barcika, Ózd, Miskolc, a bányavidék felszedte az üldözött embereket. Nagyon összetartás volt egyébként is. A bánya meg mindekit felszippantott. A szén kellett. Éjjel-nappal dolgoztak. Több ember kellett. Megteremtették a lehetőséget, keresetre is, meg ellátás terén is. Aki csak tehette, odament.

Mint gépkezelő, a férfiakhoz képest elég keveset kerestem. Ugyanazt a normát csináltam, mint egy másik gépkezelő. Normára mentünk. Az attól függött mindig, hogy hány csille ment föl. Tulajdonképpen a gépkezelő a brigádhoz tartozott. Ha a brigád sokat termelt, akkor én is sokat kerestem. Ha a brigád keveset termelt, akkor én is keveset kerestem. De az biztos, hogy jól kerestem. Jó volt a fizetésem. Nem emlékszem arra, hogy mennyit kaptam, de aránytalanul magas volt a kinti pénzekhez képest.
A két gyereknek bizony küldeni kellett a kosztra is, ruhára is meg minden.
Ismét lerobbantam. Az egészségem nem birta a fizikai munkát. Ez volt a bajom. Lerobbantam és az orvos azt mondta, hogy azt a munkát én nem birom. S akkor szépen eltanácsoltak onnan.

Az orvos azt mondta, hogy nem megfelelő nekem a bánya. Akkor elmentem és leszerződtem az épitőiparba én is gépkezelőnek. Nahát az volt egy érdekes. Egy ilyen nagy csörlőre állitottak rá. Mondtam nekik, hogy én azt nem fogom birni. Dehogyis nem. Biztattak. Azt mondták, hogy hát ezt pedig meg kell csinálni. Aztán ráraktak egy betonkeverőre. Nagyon érdekes betonkeverő volt. Ilyen nagy henger, lapos henger, amiből az ember megnyomott egy kart egy lap jött ki, ahonnan jött ki a beton. Ráraktak arra, ott dolgoztam. Hát ott se sokáig, mert kaptam egy vérhast. Nahát, az volt egy kutya betegség. Azt nem kivánom senkinek. Gyorsan bevittek a kórházba. Nem tudom hány hétig, talán négy vagy öt hétig voltam bent a kórházban, ahol megállapitották, hogy a harmadik gyerekemet várom. Rettenetes ovációval gratulált az orvos. Hát mit volt mit tenni. Terhest gyorsan eltanácsolták. Hazakerültem T-re, az anyámhoz.

B-n kaptunk lakást. Nagyon szép lakást kaptunk. A 7.sz. épületben volt két szoba, konyha, előszoba, fürdőszoba. A gyerekek Kövesden, mert se bölcsöde, se óvoda nem volt a munkahelyemen. Még akkor épült B.
Minden hét végén a gyerekeknél voltunk. Amikor a munkának vége volt pénteken, mi hazamentünk, átöltöztünk és gyorsan mentünk le Kövesdre és nem jöttünk, csak hétfő hajnalban. Akkor egyenesen a munkába mentünk. Minden időnket, amit csak lehetett, a gyerekek mellett töltöttünk. Azt mondta,

hogy olyan helyre menjek, ahol gyerek nincs.
Nem szabadott oda menni.
Hát én hazamentem. Szegény édesanyám akkor már agyvérzéses volt. Mert ő 53. októberében kapott agyvérzést. Teljesen megbénult. A húgom volt mellette meg a férje. Én azokhoz mentem le. Nahát nem örültek nekem. Ez az igazság, nem örültek. A b-i rendőrkapitánynak a deportált fia volt a sógorom. A szülei is ott laktak. Oda lettek deportálva. Akkor rengeteg embert deportáltak le. Ott a kőbányában dolgoztatták ezeket az embereket. Összeismerkedtek.
Ez a Pista olyan 26-28 éves volt. Imponáló fiatal ember volt egy 16 éves kislánynak. 56 után el is váltak!

A sogorom szüleivel laktunk. Ők odaköltöztek az anyám beteg nyakára. És az anyámon éltek.... Megkapta a nyugdijat, egyse dolgozott. Ugy képzelje el, négy felnőtt élt az anyámon. A sógor, a húgom, annak az anyja. Fel sem fogtam, amikor odamentem, hogy miről van szó. Ők jobban tudták, hogy miért kell nekem onnan eltünni.... meg a szomszédok is. Én voltam a családban a fiú, Matyi voltam. Matyikám édes, hát ne hagyja, nézze minden eladnak. Hát már semmi nem lesz, még a párnát is eladják az anyja feje alól. Hát ne hagyja már.
Megvárták, hogy meglegyen a szüret, utána összepakoltak és az egész család elment. Na, akkor természetesen vállaltam édesanyám gondozását. Abban egyeztünk meg utána, hogy a húgom egy évig gondozta, a következő év az enyém, az

uram ott marad B-n a lakásba, a következő év a nővéremé. Hát végig csináltam az esztendőt. Összeszedtem a gyerekeimet, minden.

54 áprilisában született a harmadik gyermekem. Lány. Mikor a nővéremre került volna a sor, szinte nem tudom neki megérteni, pedagógus, talán az állását féltette vagy mi. De akkor se kellett volna úgy nyilatkozni, hogy nem fogom hordani az ágytálat. Meg lehetett volna ezt szebben is magyarázni. Ugyhogy a nóta vége az lett, hogy én csak ott maradtam. Aztán sikerült a férjemnek 55-ben hazajönni T-ra a kőbányára. De sokkal jobb helyre. Egy nagyon jó hely volt, jó pénz volt. Sikerült neki oda hazajönni, felszámoltuk a lakást, visszadtuk, odaköltöztünk végképp. Most már tényleg együtt volt a család. Végre! Mert ez az a korszak, amikor hatan tizfelé. De nemcsak mi, mások is igy voltak. Hát akkor nagyon szépen éltünk, hála Istennek. Akkor kezdtük összedni magunkat. A csemeték is csak cseperedtek.

Mindenféle munkaviszonyom megszünt. Akkor abban az időben nem is lehetett gyereket másképpen nevelni, csak ha a szülő otthon marad. És három gyerek, és egy beteg asszony mellett.

Elsősorban a gyereknevelés, másodsorban mezőgazdaság, mert szőlőnk volt. Oda kijártunk. Ott a kötést, permetezést azt csinálni kellett. Hát a kapálást nem birtam.

Mondjuk azért a jövedelem az jött, mert valamennyit kaptunk mi belőle. Nem mindent, mert anyáé volt tulajdonképpen a jövedelem, de anya mindig adott nekünk belőle. Egy olyan havi 400.-Ft érték volt, mert annyit kaptam belőle szüretkor.

Az állandó zaklatás, az állandó reszketés, hogy mikor viszik el az apámat, mikor viszik el a férjemet, mikor visznek el minket, szörnyü volt.
Ez reális veszély volt, abban az időben. Abban az időben bárkit elvihettek. Ugy fiatalt, mint öreget. Az 50-es években... Hát ne haragudjon, mikor valakit azért elvittek, egy egyszerü embert, mert nem birta a beadását beadni és lesittelték érte évekre.

Nyomorúság, nyomor volt. Nagyon nagy nyomor volt. Állandó reszketés volt. Nézze az az osztály, amiben mi voltunk benne, úgy mondták, hogy középosztály, régi középosztály, akkor még ha valakinek 5 hold földje volt, az is kulák volt. Az is reszketett, mert azt is elvihették. Köszönni még az utcán sem mertünk. Tudja mit mondok, képesek voltak azt kitalálni, hogy angol rádiót hallgattunk, amikor rádiónk se volt. Mert tényleg nem volt rádiónk. Mert a háború alatt tönkre ment, újra meg nem telt. S az ember még attól is félt, hogy én valahová elmentem, és ott hallgattam rádiót.

Borzasztó volt. Nem lehetett beszélni. Egyedül arról lehetett beszélni, hogy a boltba ezt kapok, vagy azt kapok, most ezért lehet sorba állni, most azért lehet sorba állni. Vagy most ezt megyek dolgozni, vagy azt. Másról beszélni nem lehetett, mert az embernek a szavát is kiforgatták.
56-ban már nem volt ilyen. 56 nyarától már nem. Tudniilik akkor már valahogy úgy adódtak a dolgok. Mi falun csak annyit éreztünk, hogy sőt, talán nem is 56-tól, hanem 54-től, hogy legalább T-n, már mikor Zsóka született, már nem voltak ezek a nyomások. Akkor, akit akartak, azt már úgyis lesittelték.
Nagyon nagy differencia volt város és falu között. Városon jobb volt... Tulajdonképpen 56 után azért is mentünk el. Mert 56-ban az uramat szintén felszólitották, hogy menjen a fenébe. Akkor voltak ezek a felmondások, mert mikor volt az ellenforradalom, rengeteg sztrájk volt, meg minden. Utána aztán szanálások voltak. Na aztán utána megint visszavették a népet, megint szanáltak.
56-ban ki se mentem az utcára, féltem ... Azt csináltam: varrtam és hallgattam a rádiót, akkor még volt egy néprádiónk. Éjszaka, ha az uram dolgozott, én nappal varrtam és hallgattam, mikor hazajött, mondtam neki, hogy forradalom van. Gyorsan aztán leállitottam, hogy édes fiam, senki nem megy sehová, és kész. Ezzel el volt intézve. Senki nem megy sehová. Szüret volt, pontosan neki álltunk, ugyanúgy csináltuk, mint eddig. Ugyhogy mi sehová nem mentünk, azt hallottuk, hogy a tanácselnököt kipellengérezték, kirúgták az állásából. Csak úgy, ahogy mondták.

Mi senkinek nem szóltunk egy szót sem.
Komoly dolgok nem voltak, a kőbányán sem, sztrájk volt. De akkor mindenki sztrájkolt. Állt a munka, de az országban mindenütt. Sztrájkőrség volt, sztrájkoltak.
De mindig kapták a pénzt. Most ezért adtak, most azért adtak, most amazért.
57-ben rengeteg embert elbocsátottak mindenünnen. Nem azért, mert benne volt, nem volt semmiben sem benne. Akkor utána visszavették, akkor utána megint, csökkentették a létszámot... Na aztán rájött, hogy ő nem marad tovább, nem marad. Először rábeszéltük, ott volt még egy kicsit, Ott maradtunk 58-59-ig. Addig sikerült ott tartani. 59-ben aztán megint jött, hogy ő most már tovább nem marad itt, városra megy. Anyám mondta, hogy édes fiam, neked urad, követni kell.
Az ötödik gyerek a hasamban volt! 58-ban született a negyedik fiam, nővéremnek akkor is szóltam, a húgomnak is, hogy tessék, itt van anyánk. Rettenetes nagy probléma volt. Őrületes probléma volt. Pendliztem. Eladtuk a házat, mert nem volt mit tenni, és vettünk egy picurkát, mert ahhoz képest az volt. T-n nagyon szép nagy házunk volt. De nem is kaptunk volna Miskolcon azért a pénzért semmit. Ott vettem egy egy szoba, konyha, előszoba, spájzos, szuterénes, ami konyhának megoldható volt. A fölső konyhát szobának rendeztem be édesanyámnak. Volt egy 5x5-ös nagy szoba. Gondolhatja, hogy voltunk mi kérem heten!
Hát oda költöztünk, ott is megpróbáltam elhelyezkedni.

Először elmentem üzletszerzőnek. Az nem egy kötött állás. Megpróbáltam, mire hazamentem a ház a fa tetején állt. El lehet képzelni, a gyerekek.

Ugyhogy azt is ott kellett hagyni, nem ment. A régi ismerősök, akik T-ről ismerősök voltak...azok mondták, hogy ne féljetek, ha egy hely lesz, akkor jöhettek.
Miskolcról idejöttem Sz-re, ez nekem akkora különbség volt, mert itt kb. azon a szinten állunk, mint 56 előtt volt a város.
Egy vezető embernek 8 általános iskolája van és engem lenéz, akkor milyen ember? Ez van itt.

Csinált egy gyorstalpalót hozzá. Itt ez van. Kérem a nagybátyám a párttitkár, akkor az unokahúgomat hozom be, az unokaöcsémet, sógor+koma, keresztgyerek. Mondok magának valamit. A kórház most még nem indult be, de már az utolsó takaritónő is fel van már véve. De még azt se tudják, hogy mikor fog beindulni. Itt én egyetlen szivbéli kommunistát nem ismerek... az egész városon.
Meg van állva az idő. Egyszerüen meg van állva. Sz. nem bir ötről a hatra menni magyarul megmondva. Sz. megállt. Itt a kiskirályok uralkodnak úgy mint régen. Nem tudom magának szavakba foglalni mennyire, mert csak érezni lehet. Mert annyira éreztetik ezt velünk.... Nem érdekel senkit, hogy én mit fogok mondani. Lehet, hogy okosat fogok

mondani....
Nem érdekli.
A vasútnál szavunk nincsen, csak a vezetőségnek. A főnöknek, a főnökhelyettesnek. Még az én főnökömnek sincs.

A fiam az ipari szakközépbe járt, technikumnak nevezték akkor. Rettenetesen nem akart tanulni, és mind a mai napig se ment tovább. Nem is vitte semmire.
A második kislányom felnőtt fejjel leérettségizett, Budapesten van, jó helye van. Saját lakással rendelkezik már. Ő az egyedüli, aki elvált.
Akkor van a harmadik gyerekem, az még 18 éves nem volt, mikor férjhez ment egy birkózóhoz. Rengeteg aranyérmet szerzett össze, három gyerekük van. Van egy négy szobás lakásuk. Lányom is leérettségizett, csoportvezető.
Nagyon hamar elváltak a másik lányomék, amikor megszülte a gyereket. El lehet képzelni, hogy ő, aki városon nőtt fel, hogy tanuljon tehenet fejni, ráadásul egy olyan gyenge fizikumu gyerek. Még a háború után születtek, amikor kaja sem volt. A fiam meg a lányok kis alacsony teremtések. Kis vékonyak. Nem egy fizikai munkára termett emberek. El lehet képzelni, mikor az ura kényszeritette tehenet fejni. Megverte úgy az ura, hogy elvált tőle.
Az ura kulturális szempontból buta volt hozzá.

A fiam az nem tanult, a másodiknál meg mondom őszintén, nem telt. Hát ott volt a többi gyerek akkor. A másik lányom 8 általános után otthon maradt. Volt ismétlő iskola, ott varrni tanultak. De nem sokáig, mert hogy elváltunk, az apja elvitte őt magával Pestre. Ő az egyedüli gyerekem, aki elment az apjával. Tulajdonképpen ővele nem is tartjuk a kapcsolatot. Lányom mesélgeti, hogy lakása van. Van egy kisfia, azt is csak egyszer láttam. Akkor van az Öcsi fiam, az kőmüves, az épitőiparnál dolgozik. Akkor van a harmadik lányom, férjnél van, kőmüves a férje. Akkor van a legkisebb, az most ment férjhez, van egy kisfia. Itt lakik 4 km-re. Férje a tsz-nél dolgozik, ő meg a varrodában. Ezeket a pliszérozott szoknyákat csinálják.Itt ismerkedtek meg a vasútnál. Itt dolgozott a férje is.
Iparkodnak, kaparkodnak.
A legkisebb most hetedikes.

Nagyon ritkán, nagyon ritkán jönnek, évek eltelnek, s nem jönnek. Még a Zsuzsa lányommal, meg a Lenkével tartjuk talán legjobban a kapcsolatot. Lenke itt lakik a szomszédba, és ha bejön valamit keres, vásárolni, az állomáson esetleg találkozunk. Még hozzájuk jutok ki a leghamarabb.
Egy 12 órás müszak után az embernek nincs kedve utazgatni. Nyáron meg itt a nagy kert, az embernek azt kell csinálnia. Túl nagy. Az unokákat szoktam nyáron nyaraltatgatni. Segitünk egymáson.

Ott voltam náluk, most az ősszel, segitettem főzni.

Arra nem számitok, ha valaha leesek a lábamról, eltartanak. Mert egyik sem fogja feladni a szabadságát. Egyik sem fogja feladni a házát a hét közül egy se. Még ez a 13 éves is azt mondja, hogy nem.

Vezettettem be a vizet mielőtt eljöttünk ide. Idegennel kellett kiásatnom a gödröt. Idegennel kellett megcsináltatnom a munkát. Nagyon szépen kértem a fiam, és azt mondta, hogy nem, birsz fizetni másoknak, akkor csináld magad! Szegény vagyok, de nem tudok forintot adni. Ha tudnék minden hónapban, vagy évente legalább 20.000.-Ft-ot adni, én lennék a jó. Nem én vagyok az egyedüli szegény. Aki tud adni, ahhoz mennek. A szegényhez nem.
Nekem kell a jövőmet eltervezni. Én az életemet feláldoztam a gyerekeimért, mert ez az igazság. Meg lehetett volna oldani, hogy beadom őket intézetbe és a hét végén meglátogatom őket. De azt mondtam egyet sem, mert ha van egy fél szelet kenyér, az az övéké. Higgye el, hogy ez nekünk mindennapos téma odabent, Mert ugyanaz a helyzet a kollégákkal. Most képzelje el egy élet végig gürcöltem a gyerekeimért...

Tavasszal, ősszel, amikor jönnek ezek a ködös idők, begyullad a májam. A gerincem is teljesen ki van. Nyugdijba nem megyek, nem éri meg. Most megkeresem azt az 5.500-6.000 Ft-ot.
Túlórázni nem engednek, a normákat mindig szoritják.
Most kapnék nyugdijasként egy hónapi fizetést, meg a fizetésemre 2 %-ot, hát az nem éri meg. Az első munkakönyvemet az első férjem eltüzelte. A többi megvan. Azt még valahonnan, nem is tudom honnan, össze kell variálni azokat az éveket. De igy is megvan 20 év. Hát a gyerekek miatt, sajnos, több nincs, mert a gyerekeket fel kell nevelni. Mert mióta a száját ki birja nyitni, rengeteget volt mindegyik beteg.

Odakerültem az épitőiparba a géphez Miskolcra. A D. utcába helyeztek raktári adminisztrátornak, oda sikerült felvenni t-i ismeretség folytán. Nagyon jó hely volt, akkor már nem ütötték az embert. Szóval nagyon aranyosak voltak. Sok időm ki volt esve. De amikor oda kerültem... na maga sem fog többet kibirni, mint a többi, mondták-Volt egy irógépük, és én nekiálltam pötyögtetni. Akkor az épitésvezetőségre mindig a központból hivtak ki valakit, amikor a jegyzőkönyvet kellett gépelni. Bevágódtam hozzájuk, úgyhogy csinálgattam a dolgokat.
Jó helyem volt, pénzem is meg volt. Szerettem ott lenni. Elküldtek iskolára. Minden hónapban menni kellett Pestre az anyaggazdászi iskolába. Azt is elvégeztem. A férjem

olyan haláli féltékeny volt, de nem tudom miért volt féltékeny rám? De mind a két férjem.Pedig se szép nem voltam, se semmi nem voltam. Na ezt végig csináltam, megkaptam a bizonyitványt, de sose használtam. Aztán megint jött a gyerek 66-ban. Még akkor nem volt se gyes, se gyed. Sajnos azt a helyet is ott kellett hagyni. Mindig a gyerekek miatt volt valami. Mindig.

A hatodik egy olyan bepottyant gyerek volt, akiről nem is ábrándoztunk, hogy lesz. Én akkor vettem észre, amikor megmozdult. Még az orvos sem akarta elhinni. Pedig igy volt. Na nem baj. Elfért a hatodik is.

Nem, én nem akartam. Amikor a harmadikat mondta az orvos, én akkor már idegbajt kaptam. De hát mit csináljak.

Ez volt....

Férjem se nagyon örült neki. Egyáltalán nem.Ne haragudjon, de minél több a gyerek, annál nagyobb a nyomor. Ez már 67-ben, 69-ben volt! ..... Kérem szépen kijelentette, hogy neki van egy hölgye, aki nem beteg. De hát ő ezzel elmegy. Egy feltétellel, hogy ő nekem csinál még egy gyereket. Tudta, hogy a halálomat jelenti. Egyszer megpróbált engem megmérgezni. Az volt a szerencse, hogy kint a szőlőben, éppen akkor volt egy váltásunk, hogy jött a keresztkoma és ő kapta a marék Seduxent. A markában volt, és dugdosta, hogy dögölj meg, mert nekem már szükségem nincs rád. A keresztkoma fogta meg és penderitette ki és nagy cirkusz volt ilyen téren. Szóval akkor elment, a kislányomat vitte magával. A többi gyerek ott maradt velem, pénz nélkül, fillér nélkül,betegen.

Ott maradtunk. Én tengettem magam. Aztán elmentem márciusban dolgozni. Az orvosnak jártam a nyakára, hogy engedjenek dolgozni, jó helyem lesz. A Kohászati gyárépitőhöz és ezekhez mentem. Nagyon rendes társaság volt, azok igazi kommunisták voltak. Azok tényleg mindenkin segitettek. Egy párttag - nem tudom már a nevét - akinek mindössze 8 általános iskolája volt, de épitésvezetőnek odarakták, az volt a főnök. De esküszöm nem tudta azt, hogy a cserép, meg a tégla között mi a különbség!

Ilyen volt, annyira buta volt. Beadtuk mindnyájan a felmondást és eljöttünk. Ugyhogy elmentem először a szakszervezethez, szóltam nekik, hogy mi van, Szóltam nekik, hogy segitsenek, mert a felmondásom van.

Ez már a 70-es években történt. 71-ben. 71 derekán, vagy végén, nem tudom már pontosan. De inkább 72 elején. Tudomásul kellett volna venni a felmondást, de elsüllyesztették. De hát énnekem azért van eszem. Mondtam a szakszervezetbe, hogy mi van. Nem akartam senkit rágalmazni, mert rágalmazásért engem fognak el. De én tudtam, hogy mire megy a dolog. Megmondtam én nekik, hogy én nem fogok a sittre menni azért, mert én vagyok a raktáros. Csak énrám kenhetik a hiányt. Nézze, egy épitőipari raktár nem úgy van, hogy én bezárom, és a kulcs nálam van. Arra hivatkoztam, hogy sok a gyerek, nem tudok 12 órás munkát vállalni, stb., stb. Segitettek, s aztán végre a munkakönyvem megkaptam. De azt a ledorongolást, amit én kaptam az ottani főépitésvezetőtől, hát az kellemetlen volt, Na, az volt az egyedüli, aki megkörnyékezett. Szóltam a Jóskának akkor, az volt a párttitkár, ő sürgősen leszerelte. Azt gondolták, ha engem

az uram otthagyott, akkor szabad a vásár. Hála Istennek több ilyen problémám nem volt.

Tudja, igen sok álmatlan éjszakám volt, igen-igen sok. Mert ez egy nagyon éles dolog volt. Teljesen úgy nézett ki, mint amikor be akarnak rángatni valakit, aztán mint hullét szépen bevágják a sittre. Amikor megtörtént az, hogy meghozták a lo m^3 padlódeszkát, az abban az időben a 60-as évek végén, 70-ben 22.000.-Ft volt, igen nagy pénz. Innen 100 tégla, onnan 20 cserép, onnan nem tudom két zsák cement. Már sok kicsi sokra megy. Nem birtam. Volt a varrásból egy kis pénzem megtakaritva, meg nyári is volt, a kertből is jött ez-az, sok minden. De hát el kellett valahová helyezkedni. A T-i postán tudták, hogy egyedülálló vagyok, az orvos egyébként is nagyon jó ismerősöm volt. Egy végtelenül aranyos ember volt, igen sokat szaladt hozzám, meg igen sokat gyógyitott. Nagyon sokat segitett. Nem anyagilag, társadalmi szempontból. Mindig azon volt, hogy segitsen rajtam. Ő ajánlotta, hogy a postán van üresedés. Táviratkézbesités. Szóljanak nekem. Szóltak, elvállaltam. Mikor én eljöttem, mondták, kérdezzen meg az utódom engem, hogy csináltam, tanuljanak tőlem, aztán úgy csinálják. Ez nekem egy olyan elismerés volt, s tudja mi a bajom, ha már az elismerésről szóló, az a baj, hogy emberek forittal akarják elismerni már ahol. Pedig egy jó szóval többet érnének. Mert ha valakinek azt mondanák, hogy jól csinaltad, az

a lelkét kiadná sokszor. Nem az, hogy odaadunk neki 200.-Ft-ot na te fogd be a szád, itt van. Sokszor egy jó szó 10.000 .-Ft-nál többet ér, amit nem nagyon lehet elérni. Ott voltam a postán 76-ig. Akkor közben 74-ben megszületett a kislányom, gyes-en voltam. Fel akartam mondani a gyes-t, el is vállalták, de hogy őszinte legyek kiderült az, hogy mire én megcsináltam, hogy visszamegyek dolgozni, addigra a táviratkézbesitést megszüntették. Mondták, hogy visszamegyek újságosnak. Mire végig csináltam a papirjaimat, kisült, hogy nem raknak vissza. Szóval volt egy kis rosszindulat, de lehet, hogy valakinek protekciója volt. Mindegy! Ki akartak rakni D-be. Hát azt nem vállaltam. Nem volt mit tenni, beadtam a felmondásomat. Szabadságom volt. Megadták a szabadságomat, felmondási időmet kifizették. Hát kenyér nélkül nem maradhatok. Kijöttem a postáról, mondom ezt megcsináltad!

Mentem a villanyrendőr felé. Kiérek a villanyrendőrhöz, mondom elmegyek villamossal valamerre.
Ott egy nagy papir kiirva, hogy T-ra campingba takarítókat felveszünk. Na, ide mégy!
Szó nélkül felvettek. A raktárosi állásba volt töltve, de takarítónak felvettek. Elmentem takarítónak, de közben a raktáros megfutamodott. Jó pénzt fizettek. Gondoltam, ha nyugdijba megyek, akkor lehet, hogy ott fogok kikötni.
Én ott voltam egész nyáron. A hegytetőn laktam, már alig

birtam menni, pláne ősszel feladtam azt is, s igy vettem itt Sz-en ezt a kis házikót. Maradt egy kis pénzük, és akkor ami még nagyon szükséges volt, úgy gondoltam kell, azt megvettem. Viszont a campingban megszünt a nyári szezon. De annyira megszerettek, hogy aztán raktárt csináltam, élszakadt egy lepedő, hozták, volt egy varrógép ott, mondtam nekik, adjátok ide,majdmegcsálom. Ugy hogy rendbe raktam, telt az idő.
Na ez volt Sz-en az első pofon, amit kaptam. A szálloda vezetője egy fiatal emberke azzal jött, hogy minek megyek oda dolgozni? Aki vett egy házat, annak minek a pénz! Hát én arról vagyok nevezetes, hogy az én hátamon fát lehet vágni, mindent ki birok. De mikor már én is kiborultam, megfogtam a kulcsokat, úgy ahogy birtam odavágtam az asztalhoz, és azt mondtam most már csinálja MAGA.
Többet nem jövök ide.

Ő mondta az első három hét után, hogy úgyis elfog maga innen menni, mert magát a Juci protezsálta, Mit volt mit tenni. Mert mondom, ami csak létezett megcsináltam, türelmes birka vagyok, mert tényleg mindent kibirok. De amikor én megfogom és a szoba kulcsokat egy az egybe odavágom neki, hogy most már takaritson maga, akkor már baj van.
Felvettem a kabátomat, eljöttem, ott hagytam. Ez vasárnap volt, másnap bementem, hogy adják oda a munkakönyvemet. Aztán a végén kisült, hogy nem én vagyok az egyedüli akivel

ezt csinálta, hanem akinek nem tetszik a képe, mindenkit kiszekált. Azóta őt is kiszekálták. Ilyen helyen igen nehéz elhelyezkedni. Próbáltam, jártam Csokoládégyár, tsz, állami gazdaság, ami csak létezik itt. Hát a varrodával is megjártam. A tanács mellett, a Cukorgyárral szemben volt a központ. Ott azok dolgoznak, akik megkapják itthonra a munkát, azoknak meg itt volt a központ. Én elmentem a főnökkel beszélni, fejhez megyek, nem a lábhoz. Kérem szépen mondja, csak tessék menni, örülünk neki. Egyébként is bedolgozó voltam Miskolcon. Ott is ezt csináltam, ilyen munkát. Jaj nagyon örülünk neki, tessék menni, rengeteg a munkánk. Tessék menni. Irt egy papirt. Aztán lent meg, hogy képzelik ezt, egy darab munka nincs, igy meg úgy. Tessék innen menni, én nem adok munkát. Nekem nem parancsol senki sem. Nem tetszett! Mérges voltam, bőgtem. Fogtam magam felmentem a pártbizottságra. Már én megtanultam hová kell menni. Sirtam, de mondom nem vagyok egy sirós baba. Leadtam nekik, hogy ne tessék haragudni, de ez van. Fogta a telefont, abban a pillantban telefonált. Tessék csak nyugodtan visszamenni, mert meg tetszik kapni a munkát. Visszamentem. Őnagysága igen csendesen kiadta a munkát. Nekiálltam melózni. Közbe valamelyik mondja, hogy te a vasútnál van felvétel. Elmentem. Mondtam, hogy raktáros vagyok, szeretnék elhelyezkedni. Megcsináltam a felvételit. A vasútnál a feje tetejétől az embernek a talpáig mindent megvizsgálnak. Második csoportos lettem a szemem miatt, nem első csoportos. Meg volt a felvétel. Mondtam a bácsinak,

mert a végén kisült, hogy a harmadik szomszédom csinálta a felvételit, az volt a személyzeti vezetőnk, hát én jóval többet kerestem, mint takaritó, meg Miskolcon a campingban, meg itt is. Hát azt mondja tessék várni, körbetelefonált mindenkit. Hát hol van üresedés, hátha tudunk valamit azt mondja. Van a PFT vagy a fütőház, van a forgalom, akkor épitőipari részleg, szóval van. Szépen körbetelefonálta. Nem raktárosi állás, csak egyszerü kis takaritói állás. De 2.100.-Ft-ot igérnek. 500.-Ft-tal volt több, mint amit igértek nekem H-ben raktárosnak. Én a forintot néztem, mert az uram pénzét nem lehetett számitani. Tessék csak oda elmenni, magyarázza nekem. Elmegyek. Találok egy jó magas fiatalembert. Köszönök neki tisztességesen, tessék már mondani a fütőház vezetőt keresem. Azt mondja, én vagyok. Miért tetszik keresni? Mondom neki! Na tessék bejönni az irodába.
Megnézte a munkakönyvemet. Jó, mondta, hány forint órabért tud adni, plusz a délutáni pótlék.
Jó lesz? mondom, jó. Igy volt.

A vállalatoknál nagyon sok volt a túlkapás a 60-as években. Ott ha valakire rászálltak, akkor nem engedték el a munkahelyéről. Nem vették tudomásul a felmondását, mint ahogy nekem is előfordult. S akkor bizony ugy kellett mozdulni hogy dolgoztunk, dolgoztunk, de minek. Volt egy másik munkahely, ami nekem jobban megérte volna, és mondom ez volt

a felkapott szokás.
Ez nem szakszervezet, ami van. A melósnak az érdekeit egyáltalán nem képviseli. Ez nem szakszervezet. Az üzemfőnöknek a lánya szólt,akivel egy osztályba jártam, és mondhatom azt, hogy barátnőm, van egy beutaló. A papa rájött, leállitotta. De sutyiban megy a barátkozás. Nem lehet a takaritónőnek a lányával haverkodni. Mégis meg lett a beutaló.

A második urammal tizenkettőig húztam. Hát a második. Annyira meg tudott alázni egy embert. Az volt a jelszava, hogy a nő arra való, hogy üssük-vágjuk. Na!
Leérettségiztem, nem akartam tovább tanulni. Az első férjem meg volt őrülve, minden elkövetett, hogy ne tudjak menni az iskolába. Emlékszem, hogy kellett menni, és a könyvre mindenképpen be kell vinni pénzt. Mondtam neki, hogy te adjál már nekem annyi pénzt,amig én megkapom a fizetésem, hogy a könyveket meg tudjam venni, Nekem délután 5-re kellett menni a könyvekét, s neki 1/2 3-ig kellett volna hazajönni. Sose fogom elfelejteni, nagyon megalázottnak éreztem magam, amikor mondtam neki, hogy nekem most nincs pénzem, se erre azt mondta, hogy megmondom mindenkinek, hogy ne adjon pénzt, hogy ne járjak iskolába. Felálltam és szó nélül kijöttem. Nagyon szép karácsonyaink voltak, amikor kicsik voltak gyerekek. Azt igyekeztünk mindig úgy csinálni,hogy nekik örömet szerezzünk. Na az az egy az biztos, az első uram karácsony estén sose rúgott be.

Azt az egyet tiszteltem, becsültem benne. Akkor megbirta állni, hogy ő nem rúgott be. Akkor tényleg együtt játszottunk a gyerekekkel. Mindig jó vacsorát csináltam akkor úgy osztottam be a pénzt. Inkább kopltam azelőtt, meghúztam a derékszijat, de karácsonyra kellett, hogy legyen.

Nincsenek barátaim. Teljesen egyedül vagyok. Nincs mit beszélni velük. Egész más normákban élnek, mint én.
Én nem tudok leállni pletykálni, hogy ezen milyen ruha van. Nem voltam sose pletykás. S ha valakit bántanak, én megvédem. Nem szeretem, ha bántanak előttem valakit. Nem szeretem az ilyen embereket. Én megmondom, én a háta mögött nem mondok senkire semmit. Ha valamit akarok, odaállok és megmondom neki.

Észak-Magyarország is irt arról, hogy a Búza téri kocsma előtt a pipázó cigányasszony, amikor az osztrákok, meg az amerikaiak fényképezték, a szoknyáját felemelte és megmutatta a hátuljját, Hát itt tartunk!
Most is kérem szépen mikor Miskolcon volt a vajda választás, a rendőrök nem mertek közéjük menni. Kétoldalt az utcát lezártak, és amikor vége volt a vajdaválasztásnak, 10 mentő jött, szaladgált, mert nem birta hordani az embereket. S akkor ment be a rendőrség. Nem lehet őket megverni. Ha egy rendőr megveri a cigányt, elbocsájtják az állásából. Kirúgják!

Ugy képzelje el, hogyha cigányrendőr van az aztán apritja őket. A saját fajtáját. Az apritja.
Azért nincsenek annyira felkarolva már. Nagyon sok esetben még az van, hogy dolgozni nem akaró cigány bemegy a tanácshoz és a tanács fizet neki... Nem is egyet, nem is tizet tudok. Mert ő ilyen beteg, olyan beteg. Fenét,kétoldali munkahelyundora van. Az még az orvoshoz sem fog elmenni. Mert volt olyan eset, hogy elment az orvoshoz, azt mondja az orvos, hogy semmi baja. Na ezt csinálja meg egy magyar ember. Én nagyon haragudtam egyszer egy orvosra, egy nőgyógyászra. Akkor a hatodik gyermemet szültem. S azt mondta nekem, mi a fenének magának ez a sok gyerek?, Mire én azt mondtam, hogy mi az, a magyarnak nem lehet szülni, csak a cigánynak? Megkérdeztem tőle? Magának jó lesz, cigányhoz fog menni a fia vagy a lánya? Összeházasodnak, odaállnak maga elé. Nem szólt rá egy szót sem. A sok gyerekért nagyon sokat kaptam a nőgyógyászoktól. Mindig azt mondták, hogy hülye vagyok.

F. Lajos

Uram, nekem korábban mindig jól ment, mindig dolgoztam. Egész életemben csak dolgoztam, most már nagyon nem megy jól.

Mátranovákon dolgoztam, fenn az erdőben, fát vágtam. Mindenütt ott voltam, ahol munka volt. Dolgoztam a téglagyárban, a magasépitőknél Salgótarjánabn. Voltam a bányában Nagybátonyban, azután dolgoztam az itteni téglagyárban is. Rákosi idejében dolgoznom kellett, nem volt még olyan munkalehetőség, mint manapság. Nekem nem engedték a munkakönyvemet sem kiadni, úgyhogy nem volt munkakönyvem.

Kilépett pecsétet ütöttek bele, mert otthagytam a bányát. Otthagytam az épitőipart is, mert nem fizettek, nem volt pénz. Ez is Rákosi idejében volt, mert Rákosi azt a szabályt adta ki, hogy aki önkényesen kilép a munkahelyéről, azt ezzel kell büntetni. Igy aztán . másik munkakönyvet kellett váltani, mert a régivel 6 hónapig nem tudtam volna elhelyezkedni sehol. Az első munkakönyvemben volt a legtöbb idő, a második munkakönyvemben meg alig van 11 év, amit a nyugdijhatóság össze tudott szedni. Erre a 11 évre kapok rokkantnyugdijasként most 2.215 Ft-ot. Ezt nagyon keveslem. Ez alig valami, sőt semmi. Szociális segélyt nem kapok, a tanács nem ad, azt mondták, hogy nekem nem jár. Irtam én a nyugdijintézetnek is, hogy végkielégitést adjanak, mert több évet töltöttem munkában. Azt mondták, hogy nekem nem jár, mert ez egy rokkantsági nyugdij.

Tüdőtágulásom volt és szivasztmám.
Fordultam én már mindenhova, sehol nem adtak több pénzt, úgy bánnak velem, mint egy kutyával. Se tüzelőre nincs pénzem, se ruházkodni nem tudok. Orvosra sincs pénzem, de a kórházakat kell járnom.

Feleségem már rég meghalt, ő nem él. Hét gyerek van. A legfiatalabbik nősült, gyereket várnak, övelük élek itt, ebben a házban. Most náluk szaporodás lesz. A tanács megigérte, hogy majd kiutal valamit, ha majd itt lesz a gyerek, egy lakást a fiamnak és ennek a lánynak.

Amikor a járási tanácsnál dolgoztam, az akkori időben ez nagy pénz volt, akkor 1700 Ft-ot kaptam. Amikor idekerültem a téglagyárba, akkor több mint 2000 Ft-ot. Jó pénzek voltak akkoriban.

Annak a munkakönyvnek a munkahelyeit, amit elégettem, nem számitották be.

Azért égettem el, mert beirták, hogy önkényesen kiléptem, és hát 6 hónapot várnom kellett volna, hogy oda menjek dolgozni, ahol nekem jó, ezért aztán új munkakönyvet váltottam, és a régit, hogy ne legyen, el kellett égetni. Igy aztán elvesztek az éveim és alig kapok valami pénzt. Nem tudok megélni, OTP kölcsönt nem kapok. Annakidején, 46-ban, amikor a németek felrobbantották a vasutat, a hidakat, akkor

bezzeg jó volt a társadalmi munka, ahogyan helyreállitottuk. Pénz érte nem kaptunk egy fillért se, hát aztán az ember az élete végén azt se kapja meg, ami jár neki. Pedig az ember azért dolgozik, hogy megkapja azt a kis pénzt. Munka nélkül nem adják azt ma sem.

Segédmunkás voltam, téglát, maltert hordtam. Itt a téglagyárban mindenfajta munkát csináltam: kihordás, behordás, a kemencéhez odakészitettem az anyagot. A bányánál csillés voltam. Mindig ott voltam, ahol hiányzott az ember, uraságin is voltam, csillés is voltam. A csillés és az urasági munka az nagyon jó munkák. Aki lent van a frontban, az nehezebb munka. Összejött naponta 10-20 Ft, az nagyon jó pénznek számitott.

Salgótarjánban, mikor ott dolgoztam, ott laktam az anyósoméknál, feleségem odavalósi volt. Amikor megnősültem, akkor onnan jártam be, s minden munkát elvállaltam. Én mindig oda mentem, ahol jobban fizettek, ahol nagyobb darab kenyeret tudtak biztositani. Ezt nem tagadom, nem szégyellem. Dolgoztam vasánap is, főleg a bányában. Adtak vasárnaponként 200 Ft-ot annak, aki bentmaradt. Hát megérte, volt pénzem. Voltak olyan napok, amikor bizony nem tudtam elmenni dolgozni, mert a családban kikapós volt az asszony, én is kimaradtam. Ilyenkor nem tudtam dolgozni. Aztán volt olyan is, amikor a pénznek az asszony a nyakára hágott, vagy én, akkor üres táskával mentem dolgozni, egész nap nem ettem semmit, de hát itthon a gyerekek se nagyon.

Az ember mindig odament, ahol többet keresett. De hát ezt sem tudtam mindig elérni. Igy volt ez a téglagyárban is. Cigányt nem tettek jobb munkára, a jobb munkákat a magyarok kapták meg. Nekem a ki-behordás jutott, de a jobb munkát azt nem kaphattam meg. Nem tudtam olyan jól keresni. A berakásnál, meg a kirakásnál jobban lehetett keresni. Nekem csak kézre kellett adni, meg szállitani a cserepet és a téglát, azt nem fizették olyan jól. Ettől függetlenül rengeteget kellett dolgozni, mindig csak dolgozni kellett. Látja, most 1800 Ft-tal kiszúrták a szememet.

A bányában betegedtem meg. Amikor robbantottak, akkor be kellett menni utána a füstben kellett dolgozni. Kellett a tervet teljesiteni, nem értünk rá megvárni, amig a füst eloszlik. Be kellett menni a füstbe, aztán látja itt van az eredménye. Aztán volt egy balesetem is a bányában. Megcsúsztam, elestem, bevertem a fejemet. A koponyámban azóta benn van egy csont, néha szédelgek vele. Itt van egy papir róla, hogy kisérő kell ha bárhova megyek, vagy menni akarok. Aztán még egyszer elestem. Akkor pedig eltörtem az arccsontomat.

Munka nélkül soha nem voltam, az biztos. Mindig csináltam valamit. Hol itt, hol ott dolgoztam. Ha be volt irva a könyvbe, akkor állásban voltam, ha nem, akkor csináltam ilyen dolgokat, mint kosárfonás, azt itthon kellett csinálni,

meg zenéltem is. Amikor zenéltem, ennek megint nincs nyoma. Le kellett szerződni, s a banda többi tagja le is volt szerződve, engem csak hivtak, hogy gyere le és húzzad, mentem, megkaptam a pénzt, de én nem szerződtem le. Itt helyben játszottunk a bálokon, esküvőkön, ilyen nagyobb alkalmakkor.

Még nem vagyok 60 éves, 27-ben születtem. Sem irni, sem olvasni nem tudok, analfabéta vagyok. Itt vannak a papirok, nézze meg.

33 évig éltünk együtt az asszonnyal, 52-ben házasodtunk össze. Itthon volt az asszony, nem kellett neki dolgozni, azért van az ember, hogy fenntartsa a családját. Ha nem volt elég, akkor mentem máshová dolgozni. Akkoriban nem volt olyan sok munkalehetőség, igy aztán mindig kellett máshova mennem. De volt úgy, hogy az embert el is helyezték. Pl. az épitő vállalat, ahol dolgoztam, egyszerüen áthelyezett egy másik épitkezésre. Fönt épitettünk a Mátrában egy laktanyát, nekünk meg fel kellett menni utána dolgozni. Persze, hogy otthagytam őket.

Sokan voltunk a vállalatnál egy helyről, egy páran még most is élnek közülük, egy pár meghalt belőlük. De mindegy, mert amikor otthagytuk azokat a cégeket, volt köztünk, aki ottmaradt, volt köztünk, aki eljött.

Az embernek nem tetszett a munkahely, aztán elment. De volt olyan, amikor a vállalat mondta azt, hogy menjünk.

Amikor aztán sok ilyen beirás volt a könyvbem akkor nekem egy másik könyvet kellett váltani. Muszáj volt dolgoznom, ki kellett váltanom. 50 Ft-ért adtak egy másik munkakönyvet. Ezért kaptam 4 hónapi börtönt. Somoskőujfaluban kellett letöltenem a rabokkal együtt. Okirathamisitást sóztak a nyakamba. A budapesti központ jött rá erre. Rájöttek arra, hogy a F. Lajosnak már két munkakönyve van. A budapesti központ intézte el, hogy én Somoskőujfalura kerüljek. Négy hónapot kaptam. Ott augusztus 20-án is dolgoztunk, aki nem csinálta meg a teljesitményt, azt még külön meg is büntették. Meg kellett csinálni a teljesitményt a kőbányában. Ebben a könyvben voltak a munkahelyeim. Ez az, amit el kellett égetnem.

Voltam én tsz-ben, állami gazdaságban, visszajöttem ide a helyi téglagyárba. Ide többször is felvettek, meg többször is eljöttem. Szóval hol ezt, hol azt csináltam. Ez a munkakönyvem megvan. Kettő is van belőle, ezt már ingyen adták. Ezért nem kellett fizetni. Ebben pontosan benne vannak a munkahelyek. Ezzel a másikkal meg a gyerek jár dolgozni ide a tsz-be, mert a téglagyárba le van neki adva a rendes munkakönyve.

Hét végén, vagy ünnepnapon, meg amikor nem mennek el a téglagyárba dolgozni, akkor mennek a tsz-be, aztán keresnek még valami más pénzt is. Aztán volt úgy az 50-es, 60-as, én már nem tudom mikori években, amikor Pest közelében dol-

goztunk az állami gazdaságban, Üllőre jártunk, aztán meguntuk, átmentünk máshová.

Kukoricát kapáltunk, szőlőt kötöttünk, ami volt munka, azt kellett nekünk elvégezni. Aztán volt, ahol szerződést kötöttek velünk. Volt ahol 600 Ft-ot fizettek azért, hogy aláirjuk a szerződést. Ha előbb jöttünk el, akkor vissza kellett fizetni, meg is büntettek bennünket, ha meg nem, akkor miénk volt a 600 Ft.

Volt, hogy az asszonnyal ő is külön, én is külön, összevesztünk, aztán nem mentünk dolgozni. Neki nem kellett, én meg nem mentem. Három hiányzás egy fegyelmi, aztán az ember vehette munkakönyvét. Kemény volt ez, nagyon kemény volt annak idején. Erre kaptunk aztán mindig büntetést. Fegyelmi elé állitottak bennünket, egy bizottság elé. Ott résztvett a mérnökség, a mérnök, az igazgató, a szakszervezeti bizottság, ők adták a fegyelmit.

Nem vettek azok figyelembe semmit, volt két hiányzás, az két fegyelmi, kész.

Mindenkivel szemben ilyenek voltak, ez volt a szabály, ez volt a törvény. Csak hát mi az asszonnyal nem jöttünk ki, aztán többször volt ilyen fegyelmi.

Sz. István

Földmüves voltam. Volt 13 hold fődünk. 47-ben elmentem a bányába. De akkor még nem kaptam munkakönyvet. 48-ban meg elmentem katonának, 2 évig vótam katona. 50-ben, mikor megnősült a bátyám, akkor megint itthon kellett maradni. 50-ben meghalt az öreg, a nagyapám, s 50-ben meghalt a nagyanyám is. Májusban jöttem haza a honvédségtől. Ittmaradtam egyedül az anyámmal. Mit csináljunk a 13 hold földdel ketten? És akkor 51-ben elmentem a bányába. Ott se gyüttem ki, mert 3600 Ft-ot kerestem.

E mellett szántani kellett a földet. Nekünk kellett aratni. 5 holdunk volt gabona. Ketten kellett learatni, kézzel. Akkor még nem volt aratógép. Kiborultam. Otthagytam a bányát, elmentem a 6-os utat csinálni. 53 novemberben megszünt a munka, mert átadták a hidat a forgalomnak. Elmentem a Gépállomásra, ott dolgoztam egész 68-ig.

Hatan voltunk testvérek. Nem hogy nem lehetett megélni, de pénz sem volt. Ha valakinek volt egy kis pénze, akkor az mindjárt földet vett. Előtte egy tehenet, vagy egy jószágot.
6 elemit jártam. Bátyám 4 elemit járt, mert kétszer megbukott. Számolni is tudtam, meg a vegytant. Volt a kémia, meg a történelem. Meg voltam elégedve azért. Meg a tanitó is meg volt velem elégedve.

Mind a hatan árván nevelődtünk fel 5 hónapos voltam, mikor édesapám meghalt.

El akartam menni autószerelőnek, de ahhoz kellett vóna adni egy évre 150 kg-os disznót, meg 300 pengőt. 300 pengőt! Azért éppen lovat lehetett kapni. Akkor szabónak mehettem volna, mert vót itt egy zsidó szabó, az nagyon akarta. Futballoztam. Én nem tudtam vóna ott üldögélni, mert a szabónak ülni kell.

Mikor kijártam 39-ben az iskolát, akkor mán futballoztam. Levente koromban. Meg futottam, atlétizáltam. Épp az ugrás nem ment. Alacsony termetü vótam, de futni tudtam. Ugy is hivtak, hogy Nyuszkó. De itthon meg tiltották. Tiltották, mert hogy dolgozni köll, menni kapálni, meg aratni.

Télen vót 8 db jószág az istállóban. Mindig vótak. Meg az erdőre járni, fát vágni, stb. Mindig vót dolog. Mindenféle termett a földön. 5 holdban volt a vetemény, 3 holdon búza, meg 2 hold árpa. Takarmány: lucerna, meg csalamádé, amit az a jószág evett. Kb. másfél hold gyümölcsösünk is volt. És kaszáló.

Első munkahely az erdészet volt, még 39-ben. 44-ben dolgoztam a sajtüzemben. Amikor begyüttek a szovjet katonák, akkor itthon maradtam 2 évig. A bátyám meg elment 46-ban katonának. S én meg 47-ben elmentem a bányába.

Nem engedtek megnősülni, s a bányába akartam elmenni. A bányász koldus vót a parasztok előtt. Igy anyám ezt sem akarta. Nem akarta azt sem, hogy megnősüljek, mig a bátyám meg nem nősül.

20 éves vót a bátyám felesége, mikor meghalt. A bátyámnak a fia is 20 éves vót, mikor meghalt. Bevonult katonának a bátyámnak a fia, és mindgyárt kórházba került. Én nem tudom meddig volt benn, de pont november 7-én lett temetve.

3-szor bennmaradtam a bányában omláskor. 52-ben a Rákosi-rendszerben volt. Mert akkor nem törődtek a biztositással olyan nagyon, csak a szénkivitellel. Az egy nagy rablógazdálkodás volt. 58-ban visszahivtak aknavájárnak a Gépállomásról. Akkor mán egészen más volt, mozdonyok voltak, fejtőgépek, meg biztositás.

51-52-ben csákánnyal dolgoztunk, meg préselővel, süritett levegővel. 51-52-ben sokszor vót 12 órás müszak. 2 müszakba jártunk, 12 órát dolgoztunk. Azt is próbálták, hogy 4 müszakba, s 6 órát dolgozzunk. De nem gyüttek ki, mert sok vót az üresjárat. Mikor mink szálltunk le, aki lenn vót, az meg gyütt föl. S akkor sok vót az üres járat, a négy müszak miatt. A fejtésbe fél órát kellett gyalogolni, mire kiért az ember.

Vót egy segédvájár, meg a vájárok. Ezek fejtettek. A segédvájárok biztositottak a csilléseknek. Vagy lapátoltak, vagy csilléket toltak.

Egy méternél előrébb nem volt szabad menni, vagy alá kellett biztositani. S elmentek másfél métert, 2 métert, azt akkor összement, összeomlott a fejtés.
Teljesitményben fizettek. A saját korosztálybeli, aki a bányába járt, az mind tönkre van. Aki 10 évet abban az időben ledolgozott a bányában, az már mind nyugdijban van, vagy a temetőben.

Komlóra jártam én, van aki Vasasra. 47-ben gyalog köllött menni Komlóra! 20 kilométer gyalog. Komlóra egy héten egyszer mentem. Vagy kétszer. Szerdán gyüttünk haza, meg szombaton. A vasasiak, azok meg gyalog jártak. Minden nap!
És hófuvásban, esőben, szélben kellett menni, akármilyen idő vót. Sok bányász eltévedt. Volt egy bányász, fújta a szél, megfordult, s akkor visszafelé ment. Ugy hordta a szél a havat, hogy nem lehetett látni.

A csillékhez kértem magamat. Erős voltam, felvettem a vállamra a csillét is.
Volt olyan brigádvezető, amelyik nem volt jó, de vót, amelyik jó vót. Vót egy, akit bevágtunk a sufniba. Nem birtuk fölrakni a csillét a sinre, mert nem láttuk a sint, hogy hol van. Térdig érő viz vót. Nem törődtek 47-ben azzal, hogy pacskerban se lehet lemenni a bányába. A viz a csizmaszárába folyt be. Nem birtuk fölrakni a csillét. Fölemeltük, idetettük, odatettük, mindig úgy kelett tapogatni, hogy van a vas? Nem lehetett látni. Az öreg meg kiabált, aztán bevágtuk

a vizbe. Kiabált, hogy "hajrá,hajrá, áll az akna!"
Hát mit csinálhattunk mást?
A nagyobb fejesek nem jelentettek semmit. Azok fejtést, meg a bányaméretet nem is látták. A bányászokkal nem is foglalkoztak.
Azt bánom, hogy nem mentem Pestre a metróba. Annyira hivott a csoportvezető. Kettőnket, engem, meg azt a H. Gyurkát. Abban az időben azt mondta; biztosit nekünk 10 ezer Ft havi keresetet. 52-ben! A haver el is ment. Megvolt a vájárvizsgája, meg az aknász vizsgája is.

Termett 30 q búzánk, és nem maradt egy szem se. A másik évben a vetőmagot úgy kellett kölcsönkérni, Kölcsönkérni!
Mind le kellett adnunk, mind egy szemig a gabonát.
Anyám elment Bajára búzát venni, hogy vissza tudja adni a kölcsönt. Mert akkor itt nem lehetett venni búzát. Le kellött adni szénát is, bort is, meg baromfit, tojást, mindenfélét.

Nem volt még akkor kollektiv szerződés, akkor aki akart, ment. Még ruhát se adtak 47-ben. Saját ruhában kellett dolgozni.
52-ben már szerződéses vót, mán megvolt ez a kollektiv szerződés. 47-ben ha nem mentem sihtre, akkor az se számitott. Szóval ott a sihttet úgy vették figyelembe, mikor dolgoztam. De 51-ben, teljesen más volt minden.

Mikor katona vótam, akkor adták ki a munkakönyvemet.
Akkor már nem lehetett lógni. Nem lehetett az, hogy na, majd nem megyek, ha nem tetszik.
Orvosi bizonyitványt kellett szerezni, vagy szabadságot kérni.

A Gépállomáson jobban fizettek. Nemcsak, hogy jobban, de megszántottam a saját fődet is, meg haza is hoztam mindent.

A gépállomáson volt olyan hónap, hogy meg kerestem 10 ezer foritnot. Pláne ha kombájnózni kellett. Csak ez nem tartott sokáig. 4 hétig ment ez, az időtől is függött.
Jánoshalmán voltam traktoros iskolán. Van oklevelem is.
A tsz-ben is traktoron dolgoztam. Csak lerobbantam, s akkor otthagytam.

Itt a tsz-ben nem volt traktor. Oszt sokan elmentek haza, ledolgozták a 10 órát. Bejöttem, s a szántást még el kellett menni éjjel tárcsázni, hogy reggel tudjanak vetni.

Engem a pénz is hajtott. Reggeltől estig tartott a müszak. Szerencsére nem volt rendszeres. A vetés, meg ilyesmi egyszer van, nem állandóan.

60-ban eladtuk a termelőszövetkezetnek a földet. Mán 50-ben vót itten egy kis termelőszövetkezet, de csak 50 hold fődje volt. Abba nem léptünk be.

Jöttek, meg nekem is mennem kellett agitálni, nem lehetett kinnmaradni. Vótam Geresden, Fazekasbodnán. Ide meg mások jöttek agitálni.
Ugy vót, hogy állásunkba kerül, ha nem lépünk be, meg minden rossebb. De jobb is, hogy a tsz lett.

Sokan vótak, akik 50-ben leadták a fődet. És elmentek vállalathoz dolgozni. De az a helyzet, hogy a mi nevünkön volt a föld, az enyémen, meg a bátyámén, az anyámé meg a haszonélvezet vót. Én leadtam vóna, ha nem lett vóna az anyámé a haszonélvezet. Mert én nem kinlódtam vóna vele.
Aszongya az anyám, mi lesz vele öregségire? De most is még megvan. Csakhát kevés a nyugdij, 2100 Ft-ot kap. Azért az kevés. Tavaly a tanácstul kapott szociális segélyt.
Én is annyit kapok.

Ha most volnék 18 éves, most is lemennék a bányába. Inkább mint a kapálás. De itt vót a sok főd! Azt se tudtam, mit csináljak. Ha nem lett vóna főd, s ha úgy lett vóna, mint most, akkor nem hagytam vóna ott a bányát. Dehát ennyi földdel! Ketten. Én meg az anyám.

A bányában volt a Sztálin müszak. Akkor vót a legtöbb halott. November 31-én, vagy 30-án született? Arra volt a hajtás

egy hónapig.
Május elsejére is ilyen felajánlás vót. De még most is vót november hetedikére. Akkor kötelező volt ám! Még vasárnap is kellett menni. Nem vót szabad szombat, meg vasárnap! Csakhogy nem stimmelt valami, mert akkor próbálták négy müszakba csináltatni.
A 6 óra, az se jó, mert sokat kellett utazni, hiába.

Ugy volt minden, ahogy Rákosi akarta, Azért történt 56-ban forradalom. Hát mán senki nem birta. Én nem is tudtam, hogy kitört a forradalom. Mert elvoltam szántani .....Martonba szántottam, hát ott meg rádió se vót. Nem is tudták. Senki. Senki. Csak egyik haverunk, az H-ben volt dolgozni, az ott vót, vontatóval, mi meg szánottunk, ketten Martonban. Hát egyszer gyün, hoz egy serclit, kenyeret. Osztán elment haza hozott gesztenyét, elmentünk Sz-re borért, hát ittunk, mint a rossebb. Nem tudtunk semmiről semmit. Hideg vót ott kinn. Mert vót egy deszkabódénk, tüzelni nem tüzeltünk, nincs ott egy erdő sem. Lefeküdtünk oda, ketten. Az öreg Árpáddal. Szegény meghalt már. Másnap reggel vasárnap vót, elgyüvünk haza. Hazagyüvünk, nálunk vót ez a kefetartó rádió, ez a postáról beszélő. Az anyám aszongya:"Hol voltál, te! Nem tudod, hogy kitört a háború?" Mondom, miféle háború? Fölkapcsolom, akkor beszélt a Nagy Imre. Nem tudtam semmiről semmit. Akkor mán aszongyák folyt 3 vagy 4 napja az izé, a forradalom.

Itt nem vót forradalmár. Itt nem vót egy sem. Fönn az erdőben vótak valakik, de az mind vidéki vót.
Mink akkor nem féltünk semmitül. Csak vót jó sok gazember, aki a másikkal kiszúrt. Hazavitte a fegyvert, a szomszédnál eldugta a puskát, vagy a pisztolyt, s feljelentette. S akkor bezárták. Azt hitték, hogy harcos. Szóval gazemberek vótak. Sok ilyen gazemberség történt.
58-ban mán jó volt. De előbb nem. Az üzemanyagtankokat is elöntötte a viz, meg mindent. Semmi üzemanyag nem volt a gépállomáson.
A bányákat is elöntötte a viz. Itten a hidnál vót egy vasércbánya, azt is be kellett szüntetni, mert nem dolgoztak két hétig, és elömtötte a viz.
Onnan mentek aztán dolgozni az uránba.
Amikor a legnagyobb forradalom vót, akkor a bátyám sógora elment Pécsre. Senki nem mert ráülni, de ő elment gázolajért. 3000 literes tank, hát mi az? Semmi. Ha 30-40 traktor egyszer föltankol, akkor mán kész is, Elfogyott.

Én is vótam szakszervezeti tag. De kiléptem. Agitáltak és beléptünk. 10 Ft-ot kellett fizetni havonta. Sokan kiléptek. Az összes traktoros kilépett a szakszervezetből.
Aki az irodában volt meg a mühelyben, azok mind elmentek Harkányba nyáron nyaralni. Minekünk meg akkor kellett aratni, mert akkor mán vótak aratógépek, s azután gyütt a kombájn. Mi akkor se tudtunk elmenni, mikor kombájnozni kellett.

Aztán meg kombájnozás után meg szántani kellett.
Elmentünk vóna, Harkányba mi is, akár egy hétre is.
Nem fizettük a tagdijat. Hiába szóltak, nem fizettünk.

10 éves koromban vótam vérszegény. 60-ban vótam sárgaságban. Nem vót erőm még teát inni sem. Itt feküdtem, az ennivaló benne vót, bele vót reszelve a teába. Zsiros hús... nem lehetett zsiros húst enni. Semmit. Főtt ételt is csak úgy lehetett enni, hogy zsira nélkül. Margarinnal, vagy vajjal kelletett főzni. És teát inni. Édesen. Édes teát. Ez az idegbeteség, ez 10 éve van. 10-15 éve kb.

Aki ledolgozta a magáét az leszállt a gépről, oszt elment. És majdnem annyi pénzt kapott, mint én. Nekem meg éjjel is kellett tárcsázni, oszt engem át akartak verni. Hát nem mindegy!
Hajtottak, ki akartak használni, Mert tudták, hogy én minőségi munkát végzek, és nem mindenkire lehetett rábizni a szántást. A szántást se, meg a tárcsázást se. Mert vót, aki úgy állitotta be az ekét, hogy az egyik csak éppen kotorta a tetejét, a másik mélyebben ment, hogy lássák, barázda is van. De a tsz elnöknek vót annyi esze, hogy vitte a botot. Én most már nem tudom kiszámitani, hogy 25 cm mélyszántás a fődben mennyivel magasabb. Alighanem 8 cm-rel. 25 cm a vágás, amit vág az eke, annak a fődben 8 cm-rel, vagy 10-el

magasabbnak kell lenni. A laza fődben, amit fölforgat.
Vót ahol még 15 cm-re sem ment le a bot. Az utolsó ekefejet leeresztette, hogy lássák a barázdát, hogy mennyi, hogy megvan a 25, vagy a 30 cm. S közben meg csak négy ujjnyi vót a szántás. A tárcsa meg nem ment bele a fődbe.
Amig én vótam, addig vót legalább 5 tsz elnök, meg agronómus is.

50 éves vagyok, kilenc éve voltam az idegklinikán legelőször. Nem vagyok nyugdijban, a tanácstól kapok szociális segélyt. Kapálni, azt nem nagyon birtam. A szőlőbe jártam metszeni, erre-arra.
50 óta a mamával ketten élünk.
Korábban jártam futballozni, különben sehova sem járok.
3 éve eltört a bokám. Akkor elvitt a mentő. Pécsen voltam utoljára. Utaznék, de nem nagyon marad a pénzemből. Régen még közel vót a meccs, játszott itt a Fradi is. Állandóan mentem a helyiekkel meccsre. Pécsre még gyalog is elmentem a futballmeccsért. Akkor még vót a pécsi Dinamó az NB II-ben. Akkor a Hosszú bekerült az NB I-be, már nem tudom hányban, akkor oda is. De csak télen. Mert nyáron meg itt futballoztam én.
A helyi csapatban játszottam.
Mikor iskolába vótam, akkor kellett menni a templomba, de kimaradtam onnan is. A leventéknél is mentem templomba, onnan muszáj vót. Kétszer nem vótam, oszt felirták, hogy ki

nem vót. Körül kellett futni a futballpályát háromszor.
A mama most is jár. Minden vasárnap elmegy.

Bátyámnak baj van a szivével. A tüdejéről le tudták szivni a vizet, de a szivéről nem tudják.
Itt a tanácsnál vót útkaparó, vagy mi. Az utat javitották. Árkokat pucolták. 20 évig, vagy meddig csinálta. 25 is van. Nem nősült meg, úgy állt össze egy asszonnyal. A bányában meghalt a férje az asszonynak, s csak úgy állltak össze.
Van unokája is. Már az is 19 éves.
Hát nem jönnek ők se olyan nagyon, mert fáj a lába. Egy hétig se voltak itten.
Megmondta nekem az orvos, itt ettül a lábam ujjától, itt ahol gyünnek össze ezek az inszalagok, itt elsorvadt.
Csak egy hétig vót gipszben, oszt nem forrt össze, ezek az inszálak. Jövő héten nem is tudok menni.
Ha nem muszáj, nem megyek le. Most mán nem igen megyek le. Még az orvoshoz se megyek. Pedig gyakran kell az orvos ám. Annyi andaxint szedni. Meg altatót. Ha nem szedek altatót. akkor nem tudok elaludni.
Nem jó a tv-nk, a labdarúgó világbajnokság óta. A utoljját itthon már nem tudtam megnézni. De azért csak megnéztem máshol.
A rádió az szól. Vagy újságot olvasok. Vagy elmegyek ide a nagybátyámhoz, annál nézem.

M. Sándor

1933-ban születtem , édesapám a vasutnál dolgozott mint pályaőr. Itt kezdtem D-varsányban az első osztályt, egészen a harmadik osztályig. 40-ben, mivel apukám vasutas volt, és Erdély ide került Magyarországhoz, akkor oda helyezték őt, ott voltunk 1944-ig. A front ahogy közeledett, ujból visszajöttünk.
Az iskolát itt végeztem egészen a hatodik osztályig. Közben mindig voltak féléves elcsuszások. Erdélyben is félbe kellett hagynom az iskolát, akkor itt is.

47-ben édesanyám meghalt, akkor apu ujra megnősült, 48-ban. Akit elvett, annak a férje a háboruban meghalt. Egyedül voltam, aztán amikor apu megnősült, annak az asszonynak is volt egy gyereke. A gyerekek nem egyeztek meg egymással, és a nagynénikém, édesanyámnak a nővére itt lakott V-n aztán idekerültem hozzájuk.

Idekerültem a nagynénémékhez, itt fejeztem be az iskolát is. Az iskola elvégzése után Budapestre a M-hoz kerültem szerszámkovácsnak, először ipari tanulónak.

Fizikailag nem birtam. Volt bányásztoborzás abban az időben, és akkor Komlóra kerültem. Ilyen toborzó jött, és föliratkoztam én is. Csinnadratta féle volt, összehivtak bennünket, hogy ki akar bányásznak menni, mert szükség van a szénre. 48-49-ben lehetett valahogy, az évre nem emlékszem.
16 éves voltam. Komlóra kerültem. Komlóról jött ez a fiatalember, bányász egyenruha volt rajta, hát jól állt neki,

tetszett nekünk is.
Onnan a gyárból körülbelül huszan mentünk. Ott voltam Komlón egy évig.

Fogalmam sem volt, milyen a bánya. Először rossz volt nagyon, de utána aztán belerázódtam. Aztán a nagynénikémék haza hoztak. Mivel én elkerültem tőlük, hoztak a menhelyről egy kislányt. Hát az unatkozott egyedül, meg a nagynénikémnek is el kellett menni dolgozni. Jöttek, hogy gyere haza, nehéz ez a munka neked, meg gyönge is vagy hozzá. Igy aztán hazakerültem.

Most én ugy irigylem a mai fiatalokat, hogy mindenki megválogathatja a szakmáját. Én például éltem-haltam a villanyszerelésért, ha megláttam egy tekercset azt én boncoltam szét. Akkor pillanatnyilag csak szerszámkovácsnak vettek föl, igy annak kellett menni.
Ki volt jelölve, hogy ide kell annyi ember, és akkor oda annyi embert vettek föl, és hiába, hogy én ez szerettem volna lenni, hát hiába.

Az unokaöcsém jelentkezett a M-nál, aztán mondom én is oda szeretnék menni. Ő autószerelőnek ment, mondom akkor jó lenne autóvillamossági, amiben van valami villamosság is. Akkor odamentem, beszéltünk az ipari tanuló felelőssel. Először azt mondta megpróbálja, talán sikerül. Menjek be 3 nap mulva. Bementem 3 nap mulva, azt mondtam hogy oda most nincs hely, ide besorolt. Azt mondja, hogy ezt elvál-

lalom-e? Hát most mit csinálja? Hogy együtt tudjak járni az unokatestvéremmel, elvállaltam.

Ott mint szerszámkovácsok a mi gyárunkból ketten voltunk. Különböző cégektől voltak összecsoportositva egy iskolában. A másik srác az ott maradt, én meg nem. Szakmunkások közé osztottak ki. Az a helyzet, hogy abban az időben nem is annyira a szakma volt a lényeg, hanem hogy annak a segédnek, vagy mesternek oda legyen készitve a kaja; meg cigarettáért kellett elszaladni neki.
Valahogy én másképp képzeltem ezt az egészet el. Hajbókolni soha sem szerettem, Meg ha a mesternek rossz hangulata volt, akkor szörnyü volt. Sohasem volt az, hogy ezt most jól megcsináltad gyerek, semmi, előbb volt egy nyakas.

Voltam az orvosnál is, hogy nehéz ez a munka. Ott kellett állni egész nap a tüz mellett.

Ráadásul balkezes voltam, a kovácsok meg általában jobb kézzel dolgoznak. Például csoportosan kellett ráverni, akkor vezetni az ütemet. Bal kézzel pedig nem tudtam, ha jobb kézbe átvettem akkor csak ügyetlenkedtem.

2 hét volt, amig betanultunk csillésnek. Föld alatt dolgoztam. Ha ottmaradtam volna végig, akkor először mint segédvájár, később mint vájár lettem volna. Megerőltető volt ez is, mert voltak olyan munkahelyek, ahol ruha nélkül tudtunk csak dolgozni. Nem voltak fejlett gépek mint most. Akkor a kézi bontó volt csak.

Csákány. Meg volt a rétcsákány. Kisebb helyeken, ahol nem fértek el, ott csak igy, kis csákánnyal verték ezek az elővájatosok. Dolgoztam ott is. Volt egy vezető vájár, meg én voltam. Ketten-hárman dolgoztunk ilyen kisebb fejtésen. A nagy frontfejtéseken 20-30 ember.

Általában összeszokott gárda volt. Ha frontfejtés volt, akkor átcsoportositottak bennünket, de nagyjából ugyanaz a társaság megmaradt. Meg igy fiatalok voltunk főleg, mert fiatal volt az a vájár is aki tanitott bennünket. Munkásszállón laktunk. Szórakozni ha eljártunk, nem mindig ugy sikerült, ahogy jó lett volna. Ha bekapott az ember, akkor nem ment ugy a munka. Rohadtabb volt dolgozni abban a melegben. Nahát akkor inkább nem mentünk be.

Napi nyolc órát dolgoztunk. Volt olyan, hogy bementünk szombat-vasárnap is. Elfogyott a kaja, és akkor mentünk. Ha szükség volt szombat-vasárnapi müszakra, akkor összeirták, hogy ki akar bemenni. Összeverbuválódott egy egész brigád, de viszont azoknak rögtön ki is fizették müszak után a pénzt. 200 forintot kaptunk egy müszakra.

Volt ez a bányászkedvezményünk, vasutra 30%-ot vagy mennyit kellett fizetni, és a vállalat fizette a többit. Adott egy arcképes igazolványt, azt be kellett mutatni. Olyan két-három hónaponként jártam haza.

Nem mentünk le a bányába, mert volt ott egy nagymenő fiu, aztán belevitt bennünket egy balhéba. Volt ott egy kis közért és onnan szerezzünk pénzt. Ki akartunk menni Jugoszláviába. Én is belekeveredtem, aztán kaptam egy év büntetést a fiatalkoruak börtönében. Rüheltem,de azóta sem volt dolgom a törvénnyel, és remélem, hogy már nem is lesz. Mondták is, mert kaptam két hónap kedvezményt, 10 hónapig voltam bent, hogy mivel ez fiatalkoromban történt, olyan mintha meg sem történt volna. Csak ezután vigyázzak magamra.

Cegléden volt a fiatalkoruak nevelőintézete. Ott bent voltak mühelyek és akinek nem volt szakmája azt ott tanitgattak. Kérdezték, hogy ki mit dolgozott. Mondtam, hogy kovácsnak tanultam. Volt egy kis kovács mühely, ott dolgoztam. Ha az ajtón zárat kellett javitani, megcsináltam.

Komlón volt fegyelem, nem drasztikus fegyelem, vagy kuss fegyelem, de megkövetelték. Nagyobb, sokkal nagyobb fegyelem volt, mint egy gyárban. Szigoruak voltak a munkamenettel. Volt olyan, hogy valaki nem ment le müszakra, annak már két-három nap után a kedvezményéből elvontak. Általában pénz megvonással fegyelmeztek. Százalékkal számoltak, de mi ugy kalkuláltunk, hogy körülbelül hány napi kereset ugrott.

Általában nem a kitermelt szén után kaptunk pénzt, mert például volt hogy olyan helyen dolgoztunk, ahol szénről nem nagyon lehetett beszélni,
A vezetővájárunk az eléggé stabil ember volt, ki tudta harcolni, hogy a pénzünk meglegyen. Meg azért szigoru is volt. Négyen voltunk vele. Általában összetartottunk. Fiatal volt a vájár, de olyan mintha az embernek az apja lett volna. Engem is egy párszor letolt, hogy minek barátkozom azzal a nagymenővel. Ismerte azt, ott dolgozott egy másik csoportban. De az olyan jópofa volt, azért csak mentem vele.

Amikor hazajöttem ide kerültem a F. és Sz-gépgyárba, az öntödébe. Itt van valahol Pesten.
Nem volt meg a szakmám, ott tanultam ki. Először öntödébe kerültem. Hordtuk szét a vasat, ilyen öntödei segédmunkás voltam. Volt darukezelői tanfolyam, és arra föliratkoztam. Utána az öntödében mint darukezelő dolgoztam. 52-ben mentem oda, és 53-ban vonultam be katonának. Mikor leszereltem oda is mentem vissza.
Ugyanabba a munkakörbe, mint darukezelő.

A nehéz munkával ugy van, hogy ha az meber jól érzi ott magát, akkor meg tudja csinálni. Ha viszont nem olyan a környezet, akkor az ember nem veszi észre, s ugy csinálja.

Általában föl szoktam menni bámészkodni, oszt haver volt a darus. Próbáltam mit hogy kell csinálni. Indult egy ilyen darukezelői tanfolyam és letettem a vizsgát, aztán be is osztottak. Nem jelentett több pénzt, de mégis gépen dolgoztam.

Fél évig tartott a tanfolyam, hat hónapos volt. Délutánonként voltak, munkaidő után az előadások, elméleti órák. Munkaidő alatt pedig dolgoztunk. Fönt voltam a darun, de akkor még nem egyedül, hanem a darukezelő is ott volt. Ő figyelte, hogy mit hogy csinálok. Mikor letettem a vizsgát, már nekem kellett önállóan dolgoznom, sőt én lettem a váltója. Mikor az egyik délelőttös volt, akkor a másik délutános, vagy éjszakás, szóval három müszakban csináltuk. Egyedül voltam a fülkében. Lekiabáltunk, beszélgettünk, persze nem volt az olyan mint régen, 3-4 méterrel voltam magasabban mint ők.

Nagyjából az átlag fizetés megmaradt, mert ha jó volt a termelés, akkor a darukezelő is ugyanugy részesült a termelési ereményből, mint az öntő. Legtöbbet a formázó kapta, mert mégis csak ő végezte a legnehezebb munkát.

Fizikailag is övé volt a legnehezebb munka, mert neki kellett döngölni azt a formát bele. Meg hát a szaktudás is az övé volt, mert neki kellett azt a formát megcsinálni, mi csak a vasat öntöttük bele.

Szakember csak a formázó volt. Jó ismerősök, barátok voltunk akkor, persze volt egy pár aki nagynak tartotta magát, de általában nem. Akkor jött divatba a gépi formázás. A gép hozta föl a homokot és már csak egy kört kellett meghuzni és a gép vibrálta bele a homokot a formába. Oda ment több a srácok közül. De annak meg több volt a normája. Szóval mindegyiknek volt jó oldala is meg volt rossz is. Egy óra volt, hogy nem kellett daru. Viszont volt, hogy le kellett venni valamit az autóról, pld. esztergapadot. Akkor fölszóltak, hogy gyere már, kapd le. Le kellett menni. Addig leáramtalanitottam, átmentem. A müszakban egyedül voltam darus.

Az egész esztergapadot ott öntötték, de volt, hogy csak amiben a fogaskerekek vannak, a szekrényeket, azt formázták. Nem minden nap öntöttünk, mert két vagy három nap kellett amig össze tudták ugy dolgozni, hogy a nagy szekrényt egészbe öntsük. Akkor ketten jöttünk be, és egyszerre két fánerből, abból a nagy fazékból öntöttük. Két beömlő nyilás volt, én az egyikről öntöttem, a másik meg a másikról.

A formázó mellé be volt osztva egy segédmunkás, attól függően, milyen munka volt. Ha el tudta végezni egy ember,

akkor egy ember csinálta, de általában ahol az esztergapadot csinálták /a törzsét/, ott két ember volt. Ezek kiszolgáltak, homokot hordtak, döngöltek.

Volt egy müvezető, meg ilyen brigádvezető féle. Ez intézte a szakszervezetet, meg a politikai rendezvényeket. Ő inkább komisszár féle volt.
Egy volt müszakvezető, egy meg aki nem is a müszakot vezette, hanem a fegyelmet tartotta.

Nem is annyira a véleményeket kérdezgették, hanem hallgattak. Azt hallgatták, ki mit mond. Volt, hogy valaki mérgiben elkáromkodta magát, akkor nem ugy fogták föl, hogy mérgiben volt, Rendszerellenes, mondták rá. Például ott volt az egyik munkatársam. A vas kifröccsent, ráesett a kezére, és elkáromkodta magát: hogy az ukrán nem tudom én milyen isten. Föl kellett menni a párt, vagy milyen bizottságra, ott kapott egy fejmosást. Büntetést nem kapott.

Névleg ki volt nevezve egy ember vezetőnek, de tudtuk, hogy ő az. Neki nem kellett dolgozni, csak járt kelt, mocorgott, tette vette magát, beszélgetett a müvezetővel.
Utáltuk. A müvezető az jó belevaló idős bácsi volt. Az egyik szeme hiányzott, de ugy jópofa kis öregember volt, szerettük.

Jó volt a hangulat, a kollektiva, legalábbis a legtöbbel. Mindenhol van, aki nem illeszkedik bele vagy olyan különcködő, hát azt ugy vettük, mintha ott sem lett volna. Segédmunkásból több volt, mint szakmunkásból, de én már szakmunkás lettem.

55-ben szereltem le, 56-ban nősültem meg. Ide jöttünk a nagynénémékhez lakni. Mikor megszületett a kislányom, a folyósóból elválasztottunk egy kis lakásrészt, abban laktunk. Egy ágy fért el benne. A nagymamának volt egy sublótja, azt kaptuk meg. Abban voltak a ruháink, de már a babkocsi jószerivel be sem fért. Akkor elmentünk-D-be, mert ott laktak az anyósomék.

Piliscsabára vonultam be katonának, aztán, hogy volt az árviz54-ben, kivezényeltek minket is D-be. Ott ismerkedtem meg a feleségemmel. Leszerelés után meg is nősültem. 57-ben született meg a kislány az Erzsike.

Az anyósoméknál is egy szoba konyha volt csak. Aztán kaptunk a tanácstól egy lakást. Voltak gazdagok, s nagy házuk volt. Abban az időben még kisajátithatta a tanács a gazdagabbat. Egy családban voltak hárman, és volt öt szobájuk. Nekünk is ott volt a gyerek, és kaptunk egy házrészt. Olyan 59 körül kaptuk meg a lakást. Olyan 13-14 éltünk D-ben, aztán elváltunk. Mosonmagyaróváron, olyan 13-14 km-re D-től volt a mezőgazdasági gépgyár. Oda helyezkedtem el, azon az

egy helyen voltam végig, egyfolytában.

Ott szintén az öntödébe kerültem mint darus. Rögtön fel is vettek, megvolt a darukezelői jogositványom. Itt esztergagépeket csináltunk, ott meg vetőgépeket, meg az öntvényalkatrészeit, kerekeket, kisebb munkákat. A daru az tipusban ugyanaz volt, kisebb teljesitményü, de ugyanaz a daru.

Állandó éjszakás voltam. Kellett a pénz is. Volt, hogy a feleségem nappal ment dolgozni. Egy kicsit aludtam, aztán tudtam a gyerekekre vigyázni. Az egyik kicsi volt, a másik pici. Nem volt még óvoda a faluban.

A feleségem a helyi TSZ-ben dolgozott. Mezőgazdasági munkát végzett. Volt, hogy én is kimentem segiteni neki.

Általában minket nem vettek fel, hanem az apósnak a könyvére dolgoztunk. Akkor, akik bent voltak a TSZ-ben, csak azok dolgozhattak. A hozzátartozóknak, ha csináltak valamit a TSZ-nek, nem fizettek közvetlenül, hanem az após kapta meg a pénzt és tőle meg mi. Bedolgozókat akkor még nem alkalmazott a TSZ. Ha volt valami munka, akkor közösen végeztük az apósnak a részét is, de viszont ők is segitettek abban a munkában, ami ki volt osztva.

Anyósom egyre jobban beleszólt az életünkbe, hogy mit hogy csináljunk, és azt nem türhettem. Külön laktunk, de talán még rosszabb volt, mint mikor nála laktunk. Mi mentünk dolgozni, az anyós főzött otthon. Mikor már külön laktunk, és azt mondtam az asszonynak, hogy ezt főzzél; akkor az anyós -

ne ezt, ebből ezt főzzél, eztet csinálj, szóval ilyen apróságok jöttek. Egyszer az ember azt várta, mikor lesz vége a munkának, máskor azt, hogy mikor lesz este, hogy menjek vissza dolgozni.

A müvezetőnk olyan 50 éves lehetett, már a régi rendszerben is öntő volt. Megértett bennünket is. Néha morgott ránk, mikor egy kicsit tulzásba vittük a hülyéskedést, de ugy belevaló volt. Meg volt is tekintélye előttünk is, mert nem azt volt, hogy fogjátok meg és csináljátok, hanem meg is mutatta, hogy ezt meg lehet igy és ennyi idő alatt csinálni. Az üzemvezető nagyon ritkán jelent meg.

A pénz volt néha vitaalap, vagy ha esetleg valaki jobb munkát kapott. Engemet ez nem érintett, mint darust. A srácok között néha volt morgolódás, hogy na ennek persze oda adja, mert jófiu nála, nekem meg nem. A meóssal volt néha vita, mert nem arra irta rá a selejtet aki csinálta, hanem egy másikra, mert azzal haragba volt. Oszt valóban haragban volt, vagy csak tévedés volt, akkor abban az időben sem tudta senki kideriteni. Szóltunk a müvezetőnek, és el volt boronálva.

Egy alkalommal lejöttek föntről is, mert akkor már odáig fajult a két srác között a dolog, hogy összepofozkodtak a mühelyben. Akkor volt nagyobb dolog belőle. Mühely fegyelmit, vagy mit tartottak. Hogy döntse el a társaság, hogy most elbocsássák-e vagy nem, de hát ki szavazott volna

arra, hogy akármelyiket is elbocsássák. Béküljenek ki, mondták, aztán ott kezet fogtak egymással. Mondjuk ugyan ugy üvöltöttek tovább, de hát akkor már vége volt a fegyelminek.

Voltak akkor is problémák, kisebbek. De, hogy ennyire, sokszor direkten, az nem volt. Végeredményebn nekünk is a zsebünkre megy a játék. A TSZ-nél is sokszor annyit vitatkozunk, hogy egyszerüen, mintha nem is érdekelné a főnököt, hogy hogy lesz az a munka, vagy mint lesz. Például lejön a rendelés, most nem panaszkodni akarok, mert tetszik tudni, hogy van az ilyesmi, ne szólj szám nem fáj fejem...

Szóval az a helyzet, hogy itt ha valaki fölkerül górénak, akkor azt akarja, hogy minél hamarabb meg legyen az övé, aztán utána tovább mint lesz, hogy lesz, nem érdekli. A legrosszabb helyzetben a csoportvezetők vannak. Ők a mühelybe ki vannak adva, mert ott fönn megmondják neki, hogy ezt csináltasd meg, de hogy hogyan oldja meg az teljesen rá tartozik. Alkatrész nincs, vagy annyira későn jön, hogy akkor már mindegy. Például ott volt a Karcsi, ez megmondta az üzemvezetőnek is, hogy csak abban az esetben vállalja a müvezetőséget, ha tényleg az embereknek rendszeresen lesz munka. Ott előre meg volt, hogy ami lejött hozzánk anyag, annak a következő részét már leöntöttük. Be volt ütemezve, hogy a következő hónapra már várják, és annak meg kellett lenni, és megvolt hozzá minden. Kisebb zökkenők akadtak, például géphiba, vagy a koksszal volt valami, de ugyhogy ilyen

fejetlenül ment volna, ha már igy mondom, az nem volt. Körülbelül olyan 68-69-ig lehetett ez igy.

Először voltak ezek a kezdetleges formázó gépek, akkor utána már hozták be a levegősöket. Általában hoztak be ujabb gépeket, annak magasabb is volt a normája. Sokszor még vita is volt, mert nemigen fogadták el az uj gépeket az uj norma miatt. Sok volt falun az idénymunkás. Nyárontavasszal kilépett, ment a földre dolgozni. Ősszel nem volt munka, akkor bejött a gyárba. Akkor bizonyos normája volt az anyagnak, ő meg neki fogott, rabolt mint a hülye. Az mindegy, hogy mennyi a selejt, ment a százaléka, ment az égig. Akkor futott, és elszurta az ember normáját. Tavasszal szépen lelépett. Aki állandóan ott volt munkás, az meg ihatta a levét. Általában vertük a balhét. Adjanak olyan munkát, vagy például csinálják ugy, hogy a jó vigye azt, ne a rosszak. Volt olyan munka, hogy tényleg lehetett rajta keresni. Volt olyan is, hogy alig volt rajta idő. Mig az ember megszámolta, hogy mennyi az a munkadarab, már le is járt a normaideje. Pld. a köszörüsöknél volt ilyen, akik az öntvényeket sorjázták. Aztán a meóssal vitájuk volt nekik. Nekem elmondták, mert engem nem érintett, és a meós sráccal is jóban voltam. Ne szurj ki vele - mondtam -, mert nem keresi meg a hideg vizre valóját sem. Hát lehet, hogy nagy volt a pofája, - mondom - de nem ugy kell azt felfogni. Annak gyereke van, meg nem ugy van, hogy bejön télre, aztán

nyárra itthagy bennünket, hanem itt van tényleg. Akkor aztán addig mentek ezek a viták, hogy megszüntették ezt az egyéni normát, és lett ez a csoport normánk.

Jobb volt a csoportnorma, de voltak itt is viták. Általában aki a jó munkát csinálta az nem vette szivesen, hogy neki is abból a pénzből kell adni annak is, aki csinálja a rosszabb munkát. De viszont neki is meg kellett érteni, hogy ő csak akkor kap érte pénzt, ha abból egy kész alkatrész lesz. Általában azzal lett leállitva, hogy nézd koma, ha neked nem tetszik, akkor menjél oda, az a srác meg majd idejön.

Azt "leizéltük" aki igy csinálta a balhét. Volt egy pár, aki játszani akarta az eszét, hogy márpedig ő nem osztozik senkivel sem.

Korábban - ugy 52-ben - a müvezető osztott szét mindent, ott ellenvetés nemigen volt, vagy ha volt is, kereshettél magadnak másik munkahelyet.

A párttag az beleszólhatott a dolgokba, de az nem volt ez a párt., ami most van, azt nem is lehetett ahhoz hasonlitani. Csak annyit tudtunk a pártról, hogy ki lett adva, hogy a párt igy akarja. Nem az volt, hogy abból nekünk mi lesz a hasznunk, vagy hogy hogy lesz, mint lesz, hanem ezt igy akarják. Ami zugolódás volt, az általában ezért volt. Abban az időben én is fiatal voltam, meg voltak szép dolgok.

De inkább féltünk ettől a párt izétől. A DISZ-ben voltunk. Mondjuk nem is a politika végett, hanem a szórakozás végett. Engem tulzottan nem érdekel a politika, de mondjuk azt csak észreveszi az ember, hogy jó vagy rosszabb, de ugy nem szerettem fontoskodni soha.

56. váratlanul jött. Mi nem is tudtunk semmiről sem. Reggel menni akartam be dolgozni, és nem ment a vonat. Nekem gyerek volt, nem lehetett az, hogy ne menjek be, elindultunk gyalog. Az állomáson toporogtunk egy darabig. Be kell menni akár mi lesz, igazolatlanunk ne legyen, beérünk, amikorra beérünk. Soroksárnál már halljuk, hogy nem lehet tovább menni, mert benn lövöldöznek. Akkor visszafordultunk, eljöttünk haza. Bementünk aztán először, hogy mi ujság van. Mondták, hogy ezek a munkásőrök, vagy nem tudom kicsodák, hogy nincs munka, mert ugy döntött a bizottság, ami alakult, hogy amig a - nem tudom én milyen - követeléseket nem teljesitik, addig nem lesz felvéve a munka. Oszt mi meg ugy voltunk, hogy hát jól van, majd értesitenek, oszt haza jöttem én is.
Mondjuk annak örült mindenki, hogy haza jöhetett. Nem volt munka, de azt mondták, hogy megkapjuk ugyanugy a pénzünket. Rendesen kaptuk is a pénzt. Nem a teljes fizetést, hanem egy bizonyos százalékot kaptunk. Olyan öt hét körül volt, amig nem dolgoztunk. Mikor helyreállt a rend, elkezdtünk dolgozni.

Válás után visszajöttem ide, és az Épitőipari Vállalathoz helyezkedtem el. Itt lakik az egyik ismerősünk, és az volt ott müvezető. Neki szóltam, hogy Józsi, nem-e tudnál ott valami helyet. Mondta, hogy megpróbálom nálunk. Ott helyezkedtem el. Először volt ilyen kis toldi daru, azon dolgoztam. Ehhez le kellett tennem még egy tanfolyamot. A darukezelői jogositvány nem volt jó rá. Épitőipari daru volt, házgyári elemeket kellett emelni. Könnyü szerkezetü elemek voltak, nem ezek a nagy panelek. Itt is fél éves volt a tanfolyam. Pesten végeztem, és vidékre jártunk ki gyakorolni. Ott voltam aztán a darus mellett. Valamivel kevesebb pénzt kaptam, de volt, hogy lejöttem segitettem a termelési munkában.

Egy hét alatt is meg lehetett volna tanulni, ugyhogy nem volt probléma. Első nap mikor a srác odahivott, mondtam, hogy én is darus voltam öntödében. Azt mondja, gyere próbáld meg. Hosszabb volt a kötél, és egy kicsit belengett, de a harmadik emelésnél az ember kitapasztalta, hogy mennyire lendül ki. Meg tudta az ember szokni, hogy nem is volt probléma.

Az épitőiparban a fegyelem nem volt olyan erős, mint máshol. Ez olyan volt, hogy sokszor azt sem tudta az ember, hogy miért kapta a pénzt.

Jártuk az országot, egyszer Szabolcsba mentünk le almatárolót készitени, egyszer Ócsára. Az ország minden helyén volt kiküldetéses munka. Kibérelt a cég egy házat, s ha egy helyen nem fértünk el, akkor két-három házat. Általában

egy-két hónap alatt be szoktunk fejezni egy épületet. Ha kisebb munka, akkor hét-nyolc ember, ha nagyobb munka volt, olyan 15-20 ember utazott.

Volt két-három segédmunkás, ácsok, akik a beton alapzatot csinálták. De nem volt igy, hogy én panelszerelő vagyok, vagy én darus vagyok, egyben dolgoztunk mindannyian.

Volt egy brigádvezető, aki irta az órákat is meg a teljesitményt is, ő számolt el az anyaggal. Akkor volt a Pisti, ő volt a nagyfőnök. Ő csak kijött ellenőrizni, hogy hogy megy a munka. Volt több munkahelye is.
Az öntödében stabilabb volt a gárda. Itt jött, nem tetszett neki, aztán egy hét után nem is jött többet. Mi lett a sorsa nem tudtuk, mert mi kint dolgoztunk. Biztos behivatták a központba, és eltették egy másik brigádhoz, vagy elbocsájtották.

Több volt az ittasan verekedés. Volt olyan, hogy naponta berugott. Sokszor volt vita, hogy gyerekek csináljuk, vagy nem csináljuk.

Abból a brigádból el is kértem magam. Nagyobb része helybeli volt, szabolcsiak; most nem az, hogy cigány, vagy nem cigány, mert én ebből soha nem csináltam kérdést; de általában 8-10 ember közül, akik ott voltak köztünk, abból 6 biztos nem jött, vagy csak annyit dolgozott, hogy a családi pótlékot megkapja. Ezt meg is mondta kerek perec, ennyi nap szükséges, hogy megkapja a családi pótlékot.

Itt öt évet voltam. Közben megnősültem. A nejem elvált a férjétől, ő is elvált asszony volt. Itt laktak a szomszédban, aztán összeismerkedtünk. Én is elmondtam a bánatomat, ő is, és igy összekerültünk.

Összekerültünk, őneki nem volt családja, igy az én két gyerekemmel tartjuk a kapcsolatot. Eljárnak, van két kisunoka is. Ők Mosonmagyaróváron vannak. A fiam még nem nősült meg. A fiam a helyi termelőszövetkezetben mezőgazdasági gépszerelő. A kislányom pedig Mosonmagyaróváron lakik, oda ment férjhez. A kislány unokám most ment első osztályba, most kezdett. A kisfiu meg majd jövőre megy.
A lányom szövőgyárban, vagy kötöttáru gyárban /?/ dolgozik. A vőm pedig a timföld gyárban. Ott vagonrendező. Jönnek be ezek a timföldes vagonok, és ő igazgatja őket el.
Itt szoktak nyaralni, mi is elmegyünk hozzájuk. A volt feleségem azóta sem ment férjhez, ugyhogy nem tartjuk a kapcsolatot. Ott K-ban egész más a szokás. Ott zártabb közösség van, mint itt. Tartják magukat a hagyományokhoz. Ha valaki egyszer elvált, azt egész életében utálni kell.

Megnősültem, oszt mondja a feleségem, meg én is, hogy már semmi értelme az országjárásnak. Körülbelül olyan negyvennegyvenkét éves voltam. Semmi értelme a csavargásnak, próbáljak itt helyben keresni valamit. A nagynénéméknek a kislánya itt dolgozott bent a TSZ-ben, az irodán. Kérdeztem tőle, hogy van-e itt fölvétel? Hát a TSZ-ben nem volt.

Volt mellette egy sertéstelep, oda mentem érdeklődni. Mindjárt fel is vettek. Volt ott egy épitőipari brigád, és oda kerültem mint épitőipari gépkezelő, mert megvolt a jogositványom akkor már ehhez is. Nagy gépek nem voltak. Malterkeverő, szállitószalag, ezeket kellett karban tartanom, meg kezelnem. Ez volt a munkám. Ha nem volt gépi munka, akkor segitettem a srácoknak zsaluzni, meg vasat beszerelni. 10-en voltunk kőmüvesek. Kisebb bérmunkákat végeztünk, átjártunk a TSZ-hez a tehenészeti telepre istállót épiteni.

Itt a pénz megvolt. Lehetett tulórázni. Nekünk is volt egy csomó adósság; nekem a tartásdij, a feleségemnek ki kellett fizetnie a férjének a felét. A feleségem itt dolgozott az iskolában, kaját osztott ki, iskolai büfés volt. Sokszor, ha volt időm, bementem segiteni. Meg vállalatam az iskolában karbantartást, azért is, hogy kapjunk egy kis külön pénzt. Most már - hála istennek - kinyögtük azt a részt is.

Utána átvett a TSZ bennünket, és oda kerültem a tehenészeti telepre. Mikor átvett a TSZ bennünket, akkor még egy darabig ott voltam a kőmüvesekkel, és fölépitettük ezt a tehenészeti telepet. A kazánt mi szereltük be, és jöttek a kazánszerelők, hogy betanitsák az embereket. Mi épitettük, oszt mindig szerettem fülesölni, hogy mi hogy van az ilyen gépi dologgal. El is lestem egy csomót, hogy hogy kell beinditani, és igy tovább. Nem volna-e kedvem hozzá, nem vállalnám-e el, kérdezte ott a telepvezető. Mondom dehogynem.

Ez 75-ben volt, mikor átkerültem a tehenészetbe. 72-74-ig voltam a sertés telepnél, 74-ben átvett a TSZ bennünket. Megszünt a sertéstelep, mert veszteséges volt, vagy lebukott a főnök, nem tudom mi volt. Csődbe jutott, és a TSZ megvette ugy cakon-pakk az egészet, vele együtt minket emberekt is. Hát addig is dolgoztunk mi a TSZ-nek, csak addig bérmunka volt. Most már a TSZ emberei lettünk. Föl is vettek mindjárt TSZ tagnak, ahogy átkerültünk.

Nekem a társasággal nem volt semmi bajom. Szerettem a hangulatot, elszórakozni, elhülyéskedni, meg minden. Általában azon volt mindig a hangsuly, hogy menjen azért a munka is. Most is sokszor van vita, legtöbbször azért szidnak a lányok, - mert beállitó lakatos vagyok - mivel mondom, most könnyebb, azért most már ne is csináljatok semmit, az nem járja.

10%-ot a fizetésünkből mindig visszatartottak abban az időben. Ha nyereséggel zárt a TSZ, akkor a 10%-ot megkaptuk, meg még plusz nyereséget, amivel járt, ugyhogy érdekünk volt, hogy menjen a munka. Volt olyan zárszámadás, hogy kaptunk 15-20 ezer forintot.

Letettem a kazánkezelői tanfolyamot. Itt volt helyben a TSZ-ben, de közben már mint kazánkezelő dolgoztam. 8 hónapos, vagy 10 hónapos volt. Bejártunk Pestre megismerkedni a kazánokkal a nagy Ganz-Mávag-ba. Nem a haszon végett mentem, én ugyanugy kaptam a pénzt, mint ahogy kapta az a fejő. Nekem is érdekem volt, hogy ha fejés van, akkor legyen meleg viz.

Váltottuk egymást, 12 óráztunk. Este 6-tól reggel 6-ig. Végeredményben csak figyelni kellett. Azonkivül ha a tejházban volt valami probléma, akkor azt meg kellett csinálni. Ha valamelyik szivattyu elromlott, azt lecserélni. Voltak közbeeső munkák, de hát én is érdekelve voltam, mert ha leáll a fejés, akkor nincs pénz.

81-ben volt egy Algériai munka, föliratkoztam én is, aztán kimentem, két évig kint voltam. Utána még vissza kerültem a tehenészeti telepre egy fél évig. Nyugat-Németországba egy épitkezés, hát föliratkoztam, kimentem oda is. Az nem vált ugy be, ahogy kellett volna.

Nem a mi cégünk volt a fő épitő ott, a mi cégünk csak az embereket adta hozzá. Ott voltak a helybeli cégtől is. Együtt tulóráztunk a cég embereivel, azok megkapták a tulóra pótlékot, mi meg semmit. Mondván azt, hogy ők a TSZ-nek fizetik ki a tulórát. Hát ne a TSZ-nek fizessék ki, hanem nekünk, a TSZ ugy is megkapja értünk azt az általány dijat,

amiért bérbe adott bennünket. Mi végezzük el a tulórát, akkor kapjuk meg a pénzt. Utóbb megtudtuk, mert annyira elfajult a dolog, hogy a TSZ-től is kijött egy ember - a vezetés közül - és megmondta, hogy a TSZ nem is kért tulórapénzt, meg nem is lenne törvényes kérni. Fél évig, öt hónapig voltunk az NSZK-ban.

Algériában gabonatároló silót csináltunk, négy helyen. Nagy volt a meleg, meg ott preciz munkát kellett csinálni, meg olyan, hogy egy pöttyöt meglátott az ellenőr azon a nikkelezett csavaron, azt már nem lehetett beszerelni. Algériában sem, az NSZK-ban ott meg hajaj. Aztán a németeknél egyéb nevünk nem volt, minthogy kommunista meg diverzáns. A pallér meg ilyen sulyok fejü izé volt...
Aztán egypárszor én is mondtam neki, hogy jól van én kommunista vagyok, akkor te meg fasiszta, oszt kész. Ezek a németek pökhendi nép.

Mi csak azért kerültünk oda, mert ők akik ott voltak - ezek a kőművesek - ezért a pénzért nem vállalták el. Követelték, hogy több pénzt fizessen a tulajdonos, és az meg inkább minket vitt oda, mi voltunk a sztrájktörők.

Hiába magyarázta az ember, hogy nekünk a pénz még ugy is jó lett volna. De hát tulórázni kellett. Olyan nem volt, hogy nem vállaljuk. Egyszerüen kihozatta a német a betont, hogy el kezdtük a tetőt betonozni, akkor be kellett fejezni. Olyan nincs, hogy eddig tart a munkaidő, meg addig.

Addig amig be nem fejeztük, addig tartott. A tulórát kifizette egy magyar ürgének, ő meg fogta és szépen berakta a zsebébe.

1060 márkát kaptunk egy hónapban. És itthon pedig 4300 forintot. Az algériai munka jobb volt, mert ott dollárban kaptuk a pénzt. Tudtam venni egy kocsit, szines tv-t, meg Hi-Fi tornyot, s a házat tataroztattuk.

Skorpiót is hoztam, szeszben van benne. Ott lakókonténerekben laktunk, - direkt tartottunk skorpiót akváriumban. Szórakoztunk vele. Csak vigyázni kellett nagyon. A górék nem akarták megengedni, de sutyiban mindig volt skorpiónk. Valami hobbyt kellett találni, mert az arabok zárt természetüek. Nemigen lehetett barátkozni, külön kolóniánk volt. NSZK-ba nem akart a főnök kiengedni. Aki volt helyettem, tejház kezelő, meg kazánház kezelő az nem felelt meg neki, nem vette komolyan a munkát. Vagy bejött, vagy nem jött be. Aztán, hogy visszajöttem Algirból átvettem én. Tetszett a főnöknek, hogy klasszul néz ki minden, oszt mikor mondtam neki, hogy főnök ki szeretnék menni az NSZK-ba fogta a fejét, hogy márpedig arról szó sem lehet.

Kellett a főnöki beleegyezés. Mondom ne csinálja már, kell az a pénz. Aztán hát mondta, hogy jól van, de vedd tudomásul, hogy elmehetsz nem teszek keresztül, de aszongya ide vissza nem jössz. Na aztán visszamehettem volna oda is, mondta ő is. Csak mikor visszakerültem ide NSZK-ból, akkor

voltak ezek a létszámcsökkentések, és már előtte onnan is valami 6 vagy 7 embert átcsoportositottak másik munkahelyre. Itt a csatüzemben dolgozott az egyik ismerősöm; aztán mondja, hogy próbáld meg beszélj a Ferivel a főnökkel, és gyere oda hozzánk, mert nincs gépbeállitó. Ugy nagyjából ismertek, nem volt, hogy igazolatlanom lett volna. A Feri is többször volt a tehenészeti telepen, ismert. Ez a TSZ annyira nem nagy, hogy egyik főnök ne ismerné a másik embereit. Minden ember azért mindenkit nem ismert, de ugy nagyjából összeverődik a társaság, pláne hosszabb idő után. A feleségem is oda jött dolgozni, egy munkahelyen lettünk.

Beállitom a gépet, és utána az megy magától. Van olyan, hogy 100 ezres sorozat be van állitva, de akkor sem csinálhatom meg, hogy ott csak lődörgök, leülök.

Könnyü munka, nem lehet mondani, hogy nehéz. Van, hogy elég ósdi gépekkel dolgozunk. Nem lehet azt mondani, hogy modern ez, már régen ganédombon lenne a helyük.
Olyan 5200-5300 körül van a pénz.

Hárman vagyunk gépbeállitók egy müszakban. Kezelő olyan 10-12 lány dolgozik általában egy müszakban.

Reggel mikor rákezdik, olyan mintha tébolyda lenne. Sokszor már azt sem tudjuk a sráccal, a másik beállitóval, hol vagyunk. Aztán megmondják ám magyarul, ha valami nem tetszik nekik. Fiatalok, általában 30 év körüli a gárda. Van egy-kettő, aki olyan idősebb, olyan ötven éves az asszonyok közül.

V. József

Dolgoztam bányában, épitőipari cégnél és a vasútnál. Még háború előtt, 38-39-ben álltam munkába. Akkoriban más volt a munka. Azért volt más a munka, mert hát nem mindig mentünk be dolgozni. Amikor bombáztak akkor sem mentünk, de amikor úgy gondoltuk, hogy nem kell, akkor sem mentünk dolgozni. Ezért aztán meg is büntettek 3 pengőre.

Itt helyben már csak 60 körül dolgoztam. Addig jártam hol ide, hol oda, ahol munka volt. Amig pályamunkás voltam, mindig oda kellett menni, ahol a pályát épitettük. Hatvantól Szobig cseréltük ki a fa talpfákat beton talpfákra. Előmunkás voltam.

Miután összekerültünk az asszonnyal, ő is a vasútnál dolgozott. Onnan is ment nyugdijba. 24 évet szolgált a vasútnál.

Amikor pályamunkás voltam, kint dolgoztunk a pályán. Aztán bekerültem a raktárba. Voltam lámpás is, aztán megint raktáros. Azután mindent csináltam, amit az állomáson éppen kellett. Kocsirendező voltam, ha kellett sarus, azt mindig megcsináltam amit rám biztak.

Mindenütt a nehezét fogtam ki. A raktárban például, ahol még maga is azt hinné, hogy könnyü, nagy zsákokat kellett emelgetni. Amikor először felemeltem egy zsákot, nem is birtam. Idő kellett hozzá, mig kettőt el tudtam vinni. Ráadásul itt osztották el a vasúti árut, igy elég sok fordult meg a raktár-

ban. Azt állandóan nekünk kellett a vagonba berakni, kirakni, osztályozni, tudni róla mi hol van, úgyhogy az ember körmére is néztek, ha valami nem volt rendben.

Én voltam a teddide-teddoda ember. Volt egy raktárvezető, egy aki felirta, meg volt még segédmunkás mint én, akivel váltottuk egymást. Legtöbbször több napos müszakokat, 24 órákat csináltunk. A legjobb azonban az volt, amikor lámpista voltam. Akkor csak azt kellett csinálnom, hogy be kellett a vonatkisérőnek, a kalauznak a lámpájába tölteni az olajat; az volt a dolgom. Ma már sajnos ezt nem lehet csinálni, mert jött az elemlámpa, kicserélik az elemet, aztán megy minden a maga dolgában. Hát én meg ezzel az elektronizációval el is vesztettem ezt a jó állást.

Szüleimről nem tudok sok mindent mesélni. Apám meghalt, anyámat is korán elvesztettem. Öten voltunk testvérek. Hol itt, hol ott dolgoztunk. Kaptunk valamennyi bért, ellátást, kaptunk ruhanemüt, de dolgozni kellett. Csináltunk mindent. Amikor nagy gyerek lettem, és már nem kellett iskolába járni, akkor mentem el a vasúthoz dolgozni. Nem volt akkoriban itt munka, mindent elvégeztünk ami éppen adódott. A bárónak itt volt a birtoka, nyaranta ő adott nekem is testvéreimnek is munkát. Kukoricát egyeltünk, cimereztünk. A nagyobbak kaptak napidijban ötven fillért, én még kicsi voltam, naponta tiz fillért. Ebből éltünk. Kellett a pénz. Azután mikor anyánk is meghalt, akkor elkerültünk a gazdákhoz. De volt úgy, hogy a gazdánk

piacra küldött bennünket. Ott árultunk, el kellett adni a zöldséget, meg amit a gazdák termeltek. Volt egy időszak, amikor csendőrlaktanyákban ettünk, oda voltunk beosztva, ott kaptunk meleg ételt.

Testvéreim mind lányok voltak. Férjhez mentek, van amelyik meghalt, van egy aki a bányában dolgozik, és van egy aki öntödében. Iskolát egy se járt sokat, de azért valahogy csak elrendeződött a soruk.

A vasút nagyon jól megfelelt egy magamfajta szegény gyereknek. Elég bolond vagyok, hogy otthagytam a vasutat 48-49-ben, elmentem egy épitkezéshez, Itt kezdték meg helyben a bányászvárost épiteni. Aztán mégiscsak visszamentem a vasuthoz.

Épitkeztünk Salgótarjánban is, van nekem papirom arról, hogy kőmüves vagyok. Ezt a házat a saját két kezemmel épitettem fel. Kőmüves szakembert ez nem látott. Sajnos akkoriban nem lehetett épitőanyagot kapni annyit mint most, igy aztán cementet ez a ház nem sokat látott. A lábazat tartja össze, jó hogy össze nem dől. Fel kellett ezt a házat gyorsan épiteni, mert jöttek a gyerekek, feleség, család, valahol lakni kellett. Már én is untam, hogy állandóan ide-oda járjak épitőiparba, bányába, meghát pályamunkásként a vasúthoz. Az épitőanyagot úgy szedtük össze, hogy feleségem talpalt a tanácsnál cseréért, téglàért, mert akkor ezt még mind jegyre adták. Valahol kellett lenni mindig egy ismerősnek, hogy adjanak valami épitőanyagot.

Három gyerekünk van, két lány és egy fiú.

Az egyik lány itt helyben dolgozik a bányában. Válogat, a szenet válogatja. A másik lányom B-gyarmatra ment férjhez, ott dolgozik valami gyárban valamit, ahol alkatrészeket csinálnak. A fiam G-n van, G-n alapitott családot. Technikus lett. Mindenhol van már unoka, lassan már három-négy unoka is. A gyerekeket még ma is segitjük. Amelyik itt lakik; itt laknak tőlünk 200 méterre; ennek a férje most kint van az NDK-ba. Mi visszük, hozzuk a gyerekeit. Nyugdijasok vagyunk, ráérünk. Iskolába, óvodába visszük, hozzuk őket. Az asszony ráér, főz is nekik, úgyhogy besegitünk még mindig nekik. De nemcsak a gyerekeket segitjük, hanem az asszony családját is. Éppen most halt meg az apósom, az asszony meg lejár Zemplénbe családi ügyeit intézni.

53-ban ismerkedtünk meg a feleségemmel. Az asszony egy erős felépitésü zempléni lány volt, az apjával együtt dolgozott a hidépitőknél, épitették a vasúti pályák alá a hidakat. Ott jöttünk össze kint a pályán és az apósom mondta, hogy most már valami biztonság, valami szilárd kell a lábunk alá. Igy telepedtünk le itt és igy hagytam abba a pályamunkások életét.

Feleségem nagyon fiatal volt akkor. Nemcsak kint dolgozott a vasúti pályánál az apjával, hanem esténként a zempléni emberekre mosott, főzött, rendben tartotta a rongyaikat, házi munkát végzett. Mi is igy ismerkedtünk össze. Közös helyen aludt a pályamunkások és hidépitők csapata, és rám is mosott,

főzött. Igy jöttünk össze vele.

Miután raktáros lettem, már nagyon egyszerüen mentek a dolgok. Előtte azonban még volt egy olyan időszak, amikor dolgoztam Salgótarjánban. Oda vittek dolgozni, és Salgótarjánból nagyon ritkán jártam haza, pedig itt van húsz kilométerre. Hébe-hóba láttam akkor a családot. Inkább ott maradtam hétvégeken is müszakot vállalni, vagy a kőmüvesek mellett valamit csinálni. De ez a megállapodás jót is tett. Volt egy időszak, amikor még nem voltunk összeházasodva, és még nem laktunk itt. Az asszony nem akart idejönni. Akkor hétvégén hol ide, hol oda mentünk. Gyalogoltunk 6 kilométert, mert nem volt busz, főleg ha Zemplénbe mentünk haza, ahonnan nem volt közlekedés. Nem tudtunk másképpen elmenni munkába, csak gyalog.

53-ban lehetett házhelyet igényelni itt, erre még senki nem épitett akkor. Még minden kietlen földes pusztaság volt. Fönt a dombon igényeltünk mi is egy házhelyet, meg is kaptuk a tanácstól, az épitkezéshez való engedéllyel együtt. A nagy nehézséget nem a házhely szerzése okozta, hanem hogy sorra jöttek a gyerekek, az asszony pedig dolgozott. Nem volt aki a gyerekekre vigyázzon, mert én is dolgoztam. Ahogy nőttek a gyerekek, úgy egymásra vigyáztak, a nagyobbik vigyázott a másik kisebbre. Az asszony akkor már a vasútnál volt, takaritotta a vagonokat, de délben azért haza-haza ugrott megnézni

a gyerekeket. Volt úgy, hogy majdnem felgyújtották a házat a kicsik, de szerencsére az asszony éppen időben érkezett. Aztán az első gyerek után alig volt ruházkodni, enni valami. Az asszonynak volt egy abortusza, nem vállaltuk akkor azt a gyereket, aztán többet ilyet nem csináltunk, hiszen jöttek rendesen a nagyobbiknak a testvérei.

Az asszony 6-kor, én meg olyan öt, fél hat felé mentem munkába. Este az asszony előbb volt otthon, én meg még vállaltam plusz munkákat is, hogy meg legyen az a pénz. Nem volt akkoriban szülési szabadság, az asszonynak is sajnos el kellett menni dolgozni, pedig jobb lett volna a gyerekeknek is, ha itthon marad velük. Van a dolognak azonban másik oldala is. Az asszony panaszkodott, hogy munkájára nem tud odafigyelni, állandóan a gyerekek járnak az eszébe. Tényleg lehetetlen dolog úgy dolgozni, hogy közben az ember a gyerekeiért van gondban, nem tudja mi van a kicsikkel, hol vannak, merre járnak. Még szerencse, hogy a főnökök olyan megértőek voltak, és az asszonynak megengedték, hogy haza tudjon menni. Igy aztán a gyerekek délben még kaptak meleg ételt is. Nemcsak én, hanem az asszony is vállalt néha külön munkát. Itt volt a vasúti laktanya, az átmenő vasutasok itt szálltak meg éjszakára. Mozdonyra vártak, a vonatokat itt állitották össze nekik. Az asszony mosott rájuk lepedőt, törülközőt, mert akkor még nem volt gép, kézzel kellett neki mosni.

Az asszonyé 1400-1500 forint, nekem nagyon-nagyon jól fizető esztendőben 3500-4000 forint volt a pénzem.

Nekem 3240 forint a nyugdij, az asszony kevesebbet kap, mert őt lerokkantositották. Neki 2930 forint a rokkantsági nyugdija. Két éve kapja, két éve rokkantositották le.

Nagyon beteg volt, ki van a szive, epéje, mája, lábai, úgyhogy azt mondta az orvos, neki már minden nap külön adomány. Nekem 41, az asszonynak 22 évet ismertek el.

Több mint fél évet voltam beteg egy tüdőbajjal. Bennem most már be van tokosodva. Ugy kezdődött, hogy megfáztam és az orvos nem irt ki táppénzre, mondván, semmi bajom nincsen. Igy aztán tovább jártam dolgozni, de egyszer csak nagyon lázas lettem. Akkor azt mondta az orvos, hogy meghülés. Bevitt a mentő a kórházba, akkor kiderült, hogy tüdőgyulladásom van. Az el is múlt, de maradt valami vissza a tüdőmben. Voltam szanatóriumokban, üdülőkben, Mátraházán is több hónapig.

Itt dolgoztam a faluban, valakinek a kertjét ástam fel, akkor fáztam meg.

Nagyon sokat járok a faluba ezt- azt elvégezni. Munka mellett is csinálom, sőt az 50-es években aratást, cséplést is vállaltam. Ma is sokat járok nyugdijasként ásni, kapálni, szőlőt metszeni, ezt-azt, amit lehet, meg amit meg is fizetnek.

A szabadságom, úgy gondoltam mindig az enyém, azzal én rendelkezem, abba nincs beleszólás, hogy mit csinálok. Tudta mindenki, hogy hogyan élünk, szükségünk van a pénzre. Ugyhogy nagyobb akadály aratás, cséplés előtt nem volt. Azután később is mentem dolgozni - nemcsak aratni, csépelni, mint 52 körül. Voltam a hetvenes években a Sasad Tsz-nél tulipánt csomagolni, tulipán ágyásokat előkésziteni. Voltam az Alföldön is kukoricát törni. Nyugdijasként voltam éjjeliőr egy épitkezésen, de otthagytam, mert sötét üzletekbe akartak belekeverni. Lopták az épitőanyagot és lelepleztem őket, most kell majd mennem tárgyalásra.

Mindig jöttek éjjel az egyik telepről azzal, hogy megkezdődött a vállalat másik munkahelyén az épitkezés, kell az anyag. Aztán amikor kijött a vállalati ellenőrzés, jóba voltam már régen az ellenőrrel, megkérdeztem tőle, hogy igaz-e, hogy a másik helyen épitkeznek, és nagyon örültem neki, hogy már végre elkezdődött valami épitkezés is. Erre az ellenőr azt mondta, hogy semmiféle épitkezés nincs, hogy miről is van szó. Itt pattant ki a dolog, aztán kiderült, hogy maguknak vitték el az emberek az anyagot. A vállalat mondta nekik, hogy ha visszahozzák, vagy ha visszafizetik semmi baj nem lesz, de hát inkább vállalták a büntetést is, nem tudták, vagy nem is akarták visszafizetni az épitőanyag árát.

Akkoriban amikor én még dolgoztam más volt a munkahely mint ma. Akkor még volt rend, fegyelem, ma meg nincsen semmi.

Valakivel jó, valakivel rossz volt a kapcsolatom, valakivel ki tudtam jönni, valakivel nem. De nem mindig dolgoztam olyan helyzetben, hogy többen kellett volna dolgozni. Legtöbbször egyedül voltam, egyedül kellett dolgozni.

Ma nincsen munkaerő, ma mindenkit felvesznek kivétel nélkül a vasúthoz. Az emberek csak úgy tódulnak oda, nem csoda, hogy a munkahelyeken ez a rendetlenség, fegyelmezetlenség van.

Volt egy párttitkár a vasútnál. A mi gyerekeink vallásosak, mi is azok vagyunk. Az a titkár megfenyegetett, hogy elbocsájtanak engemet a vasúttól, ha a gyerekek bérmálkodni elmennek. De azért elmentek a gyerekek bérmálkodni, csak hát fenyegetett. 56-ban, amikor volt a forradalom, én vittem fel szenet a pincéből, hogy ne fázzanak a vasutasok az állomásépületben, mert sztrájkoltak éppen. Ezért mint ellenforradalmi közreműködőt, később jól megvertek.

Nem tudok róla, hogy elküldtek volna ilyesmi miatt embereket, de az ember a vezetőséggel nem is nagyon érintkezik. Nem nagyon tudja, hogy mi van. Egy biztos, engem ezért megfenyegettek. Voltak most ebben a rendszerben is vezetők, akik régebben engem ezért megverettek, hát miért lettem volna jóba velük. De amikor azt mondta a párttitkár, hogy elbocsájtanak, akkor nagyon megijedtem, mert ez a munka itt volt helyben. Sehova nem tudtam volna menni. Megint batyut kötni, tarisznyát kötni

az ember nyakába, ez már nem ment volna három gyerekkel.

Egyszer hagytam ott a vasutat, azt is nagyon megbántam. Nekem mindig a vasútnál kellett volna dolgozni. Az épitőipar, Salgótarján, a bányászat csak kitérők voltak. Utólag okoskodom úgy, hogy mindig itt kellett volna a vasútnál dolgozni. Ma már mindegy. Én akkor ebben nem láttam semmit, de lehet, hogy kőmüvesként többet keresnék, vagy jobban menne, több pénzünk is lenne, de ma már erre nem tudok választ adni.

Küszködtünk egész életünkön keresztül, soha senki nem segitett, nem is vártunk segitséget. OTP-ből vettünk fel valami pénzt a házra, de a kölcsönt azt vissza is kell fizetni. Igaz, hogy a rokonság itt volt házat épiteni, de hát az nem volt sok munka amit ők csináltak, és vissza is kelett azt adni. Segitettünk a gyerekeinken is, ők is épitkeztek, úgyhogy talán azért is lett volna jobb. Mondták nekem, amikor a vasúttól először eljöttem, hogy ott többet kereshetek, de hát semmi nem volt igaz, az egész épitkezés nagy csődbe torkollott bele.

Sz. József

Itt helyben születtem, 1924. november 30-án, András napkor. A szüleim: napszámos volt édesapám. Ők is benszülöttek. Azért viselem a magyar nevet, mert öregapám benősült ide.
Apám félig sváb volt. Az édesanyja teljes sváb, az apja meg teljes magyar. Énbennem most már, mit mondjak, 45 százaléka sváb.
Öregapám tudott németül, a nagymama nem tudott magyarul.
És mégis három fiu, három lány született. Hat családjuk volt.

Nagyapám azelőtt fiákkeres volt. Zsidóknál volt. Ahogy most a taxi van, ugy volt akkor a hintó, és az utazókat szállitották vele. Ez egy külön szakma volt. Jött az utazó, táviratozott, hogy ekkor és ekkor érkezem az állomásra, és akkor a nagyapám kiment eléje. De ő szolga, cseléd volt a zsidóknál.

Havi dijat kapott. Akkor mindenki szegénységben élt, igy ő is.
A másik nagyapa, tehát édesanyám édesapja, az ács volt.
Vidéken dolgozott, mint ács. Azelőtt el szoktak menni - még az én időmben is vidékre dolgozni. A legtöbb elment farsangkor munkát keresni. Husvétkor jöttek haza, akkor egy hetet itthon voltak, megint elmentek és Pünkösdre jöttek haza.
Bejárták az egész országot. Még az én szüleim előtt történt, hogy Törökországban is voltak. Élnek még most is olyan épitőmunkások, kőmüvesek, akik Törökországban voltak dolgozni.
A legtöbb azonban gazdálkodott. Gazdag ember, gazdag porosz nemigen volt a községben, legtöbb olyan 5-10 holdas volt.
Az asszonyok itthon gazdálkodtak a két tehénnel, szántottak,

vetettek, és a férfi meg el volt, hozta a pénzt haza, mert épitőmunkás volt. Ez volt ennek a községnek a jellegzetessége.

Az apai testvérek azok Budapestre kerültek, az anyai testvérek közül a legidősebb még 920-ban Amerikába ment. A másik kettő ki lett telepitve, mikor telepités volt. Az egyik lánytestvér tavaly meghalt, körösztanyám, a fiu volt a fiatalabb, igaz most 77 éves.ez még él Nürnbergben. Ma is tartjuk vele a kapcsolatot. A Pesten élők meghaltak. Kihaltak már.
A lányok meghaltak, férjhez mentek, bár azokkal nem tartottuk a kapcsolatot. Nem látogattak ide haza. Apám volt a legidősebbik fiu. Az egyik öccse, 15 km-re nősült, de az is ki lett telepitve, a másik öccse az meg a háboruban meghalt.

Apám olyan napszámos volt, aki csak lovakkal foglalkozott. Átvette az apjától ezt a mesterséget. Mindig kocsis volt.
A környéken a szegények az össznek olyan 80 százaléka volt. Mi a szegényebbek közé tartoztunk.
Annyira szüleim azért "jómóduak" voltak, hogy azóta sem szeretem a krumpli levest. Reggel volt főtt krumpli, délben krumpli leves, este meg sült krumpli hagymával. Ha egy kis zsir volt rajta, már jó volt.
Volt földünk, két kis darab, de annyi kukorica termett, hogy azt a kis magyolica hizót tudtuk kihizlalni.

Mink hárman vagyunk testvérek. Él is mind a három. Két hugom van. Az idősebbik hugom itt a faluban él, nyugdijas már. Ő a KTSZ-ből ment nyugdijba. Orsózott, mert ez egy szövő és kötő KTSZ. A fiatalabbik hugom B-re ment férjhez, ő a cipőgyárban dolgozik, ez még az első munkahelye. 30 éve, hogy ott dolgozik. Különböző részlegeken van. Utoljára mikor beszéltem vele, akkor azt hiszem a felsőrész-készitőben volt a cipőgyárban.

Az első elemit itt jártam. Jöttek azok a nagyon rossz évek a 20-as évek, akkor az édesapám elment "a pusztának", kocsisnak, ott voltunk öt évet. Volt ez az M. nevezetü község, a pusztából mentem iskolába N-re három éven keresztül. Az 5. és a 6. osztályt megint itthon jártam. Akkor már ismét behurcolkodtunk. Sajnos engem nem küldtek a szüleim polgáriba, mert itt is volt egy polgári iskola a szegénység miatt. Mikor kimaradtam az általános iskolából, a 6. osztályból, ez 937-ben volt, elszegődtek a szüleim. F. ennek a községnek a neve - parasztthoz szolgának. Ott voltam 37 és 38-ban. Majd 39-ben H. községben szolgáltam egy évet.
6 általánost végeztem, de szüleimnek is annyi volt.

Édesanyám mikor szolgáltunk, inkább a háztartást vezette. Kaptunk egy kataszter kukorica földet, ezt müvelte. Az is jó volt még ezeken a tanyákon, pusztákon, hogy sertéssel foglalkoztunk. Mindegyik cselédnek volt sok sertése, 20-30 darab. Ez hozta még a kis pénzt a házhoz. Mert pénzt ott nemigen kaptunk, mint cseléd, hanem azt a kimért sót, 1 liter tejet naponta, petróleumot.
Ott laktunk ahol szolgáltunk.
Öt évig voltunk ezen a tanyán, majd visszahurcolkodtunk be a faluba. Ekkor engemet küldtek el szolgálni. 3 évet egy parasztnál szolgáltam.
Apám itthon volt, mint kocsis, szintén egy zsidónál. Az a zsidó egy bőrkereskedő volt, körbe járta az egész környéket, összeszedte a nyers bőröket.
37 augusztus 20-tól, soha nem felejtem el ezt a dátumot,
38-ban majd 39-ben innentől 12 km-re szolgáltam.
40-ben elmentem iparitanulónak D-re, mint kőmüves. Ez volt életemnek a legnehezebb ideje.

16-17 éves lehettem ekkor.
Soha életemben nem akartam kőmüves lenni. Mindig lakatos féle akartam lenni. Na, de jött a szomszéd, annak ugyanilyen idős fia volt, mint én, és azt mondja ő ugy hallotta, hogy van felvétel ipari tanulónak, inasnak. Hogy én nem mennék-e el.
Azért mentem el, hogy D-t lássam, mert vonaton sem ültem még, és hát.....

Szerződtetett bennünket egy mester D-n, igy lettem inas. Na azért ez volt életemnek a legnehezebb ideje. Tessék elképzelni egész héten át, egy csöpp leves nem volt a számban. Kenyérjegyek voltak már, az édesanyám sütött ilyen gömbölyü kenyereket, be a hátizsákba, ez nem is volt hátizsák, egy közönséges zsák, két krumpli a sarkában, hogy a madzag ki ne csusszon, és lekvár, meg zsir, meg szalonna. Reggelire általában lekvárt ettem, vacsorára, ebédre meg vacsorára szalonnát. Csak akkor ettem levest, amikor hazajöttem szombat-vasárnap.

Három évig voltam ipari tanuló.

A mesterem vállalt a Herceg Eszterházitól munkát, és a pusztákon dolgoztunk. És csináltunk inaskorom alatt egy iskolát, egy uj községházat. Ott tettem le én az első téglát. Hatan voltunk ipari tanulók és a munkavezető engem küldött le, mert a főjegyzőnek kellett jönni és meg kellett "igazitani" az első téglát. Akkor az volt a divat, ahányat ráüt a kalapáccsal a főjegyző, mint tulajdonosa a községháznak, annyi liter bort kell fizetni nekünk. Na mikor én átadom ott lenn az alapba a kalapácsot, hogy tessék főjegyző ur, igazitsa meg a téglát, hát richtig kettőt ütött rá. Hirtelen végigszaladt, hogy kevés nekünk ez a két liter bor, fölteszem a kérdést, mondom: főjegyző ur, ugy tetszik gondolni,hogy ez most már jól fekszik? Akkor valami nyolcszor még kocogtatott rajta.

Kaptunk 10 liter bort.

Budapesten dolgoztam, Budatétényben, a pincében. Ott állitottunk föl a németeknek a repülőgépgyártáshoz esztergapadokat. Onnan vonultam be az SS-katonákhoz, persze kényszerből.
Ez 44 októberében volt.

Budapesten dolgoztam a német megszállás előtt, de a fele falu ott volt. Jött a német sorozóbizottság és beidéztek bennünket a sorozásra. Akkor - ugy mondták - bandavezérek voltak, ennek a Volksbundnak a vezetői, jelentették, hogy itt van még ennyi tartalék férfi itthon, és hát kérnek sorozást. Öten voltunk. Mi nem mentünk sorozásra, bujdostunk. Hát csak holnap elmegy ez a bizottság, csak holnap elmegy, igy ment ez öt napig. Itt kinn a határban, a pincékben, présházakban bujdostunk és volt, hogy a csendőrök utánunk lőttek. Untuk a kinti alvást és jelentkeztünk, elmentünk mi öten még a sorozásnap. Mondja a német tiszt, hogy na most megjöttetek, mert ti miattatok nem tudtunk tovább menni sorozni, itt heverünk már öt napja, mert egy nap alatt el lehetett volna intézni. Két hétre meg is kaptuk a behivót Pécsre. A fémipari tornatermében az alagsorban aludtunk. Már nem tudtak bennünket fölszerelni, sapkát kaptunk, zubbonyt és derékszijat. A mi nadrágunkban voltunk, és a saját cipőnkben. Onnan elszállitottak Komárom megyébe. Ez idő alatt eltelt kb. 10 nap, akkor megszöktem, még két társammal hazajöttem, de itt nem volt nyugságom, és visszamentem Pestre szintén a pincébe.
Ez 44 végén volt.

Mikor mondja a rádió, hogy már Budapestet bekeritették, csak ez a része még nyitva van, éppen mifelénk, az utolsó vonattal el tudtunk jönni. December 4-én jöttek itt be az oroszok, már itthon voltam.

45-ben, talán mondható, hogy 46-ig itthon voltam, lődörögtünk. Munkahely még nem volt, kimentünk a határba gyüjteni, és ami volt, abból éltünk inkább. Lekvárt főztünk, hogy legyen enniva-ló. És egy malacot persze neveltünk.

Az első munkahelyem Simontornyán volt. Odamentek az itteni kőmüvesek dolgozni. Nagy harcok voltak Simontornyán és javitottuk a házakat. Nem sokáig voltunk ott.

Simontornyáról elmentünk egy Komlói vállalathoz, épitő-ipari vállalathoz. Ezen a környéken, a pusztákon, kezdték már felujitani az épületeket, ujat épiteni, istállókat épiteni. Lakások is lettek átalakitva a régi cselédszobákból. Mert mi volt? egy szoba és egy közös konyha. Egy konyhában három-négy család főzött. Ezeket kezdtük akkor lassan átalakitani. Ezt csinálta a Komlói cég. Ott voltam körülbelül 7 évet.

Ez egy komlói cég volt, és az állami gazdaságok rendel-ték meg ennél a cégnél az épitő munkákat. Én nem is dolgoztam Komlón, csak ennél a cégnél voltam és ezen a környéken maradtam.

Akkor az egész még nagyon hasonlitott a maszekséghoz, a régi-hez. Nagyon nem lehetett észrevenni a különbséget. De az biz-tos, hogy már enyhébb volt, mint mikor egy maszeknál dolgoz-tam, mert annyit kelletett azért dolgozni. És ami azelőtt volt, volt már, meleg ételt adtak. Ez volt a furcsa és a jó.

Ez állami munka volt. Voltunk huszan egy brigádban és akkor a vállalat, ez a Komlói Épitőipari Vállalat berendezett egy konyhát. Nem olyanok voltak, mint mostan - ugye padok, meg tábori asztalok - de egy szakácsnő volt. Főzött nekünk, egy tál ételt csinált.

Mind idevalósi akivel dolgoztam. A legtöbbjével még együtt vagyunk. Most is találkozunk. Jó kollektiva volt.
Akkor örültünk, mert nehéz volt a munkásfelvétel. Az hajtotta az embert, hogy megálld a helyedet, hogy hátha fölmondanak neked. Alakult itt helyben egy gépállomás, és átmentem a gépállomásra. Bejöttek a hoffer, körmös traktorok. Ez még forradalmibb volt, mint a gépállomás. Szokták mondani: előre tolt bástyák vagytok. Akkor az ifjuság, függetlenül, hogy milyen szakmája volt, még ha kereskedő volt, vagy épitőmunkás, vagy sofőr, lakatos, mindenki elment a gépállomásra, hogy traktort tudjon vezetni. No ott voltam én is, egy félév után mindjárt brigádvezetőnek neveztek ki.
A gépállomáson 3 évet voltam körülbelül. Egy fél évig traktoros voltam, utána cséplőgép ellenőr három-négy éven keresztül.

Nagyon-nagyon nehéz volt traktorosnak lenni. Főleg mikor szárazság volt, mert ahány bütyök volt a traktoron, annyiszor megrázta az embert. Kemény volt a talaj, főleg a tarlóhántásnál. És az egy kegyetlen munka volt, mert még biciklije sem volt az embernek. Általában kettő-három voltak egy traktoron. Kértem a vezetőséget, mig én szántottam, hogy egyedül hagyjanak rajta. Hosszabbitott müszakban szántottam, 15-18 órát. Tudtam, az a pénz az enyém! De kegyetlen munkahely volt. Tessék elképzelni, mikor éjjel szántottam, hiába adták a pufajkát, megfagyott az ember azon a vas ülésen. Mikor már modernebb hoffer jött, J 35-ös, ahol elöl volt a kipufofó, azt átöleltük, mert meleg volt, és ott elaludtunk, ahogyan az a traktor pöfögött

és rázott bennünket. Inkább nem ittam vizet, akármilyen nagy hőség volt, mert el kellett menni a faluba 5 km-t, hogy tudjunk ivóvizet hozni. És ha hoztam kétliterre valót, az mindjárt fölforrt a melegben.

A jó teljesitményemnek köszönhettem a brigádvezetőséget. Volt három községem, és ott a legfontosabb volt a tsz vezetőséggel kapcsolatban lenni. A tsz brigádvezetője, vagy az elnöke, agronómusa megmondta, hogy ezt a táblát kérem most mélyszántásra, én irányitottam oda a traktorost. Hat gépem volt. Egy gépen általában ketten voltak, különböző falvakból. A legtöbb embert ismertem. Két félévet brigádvezetősködtem.

A pénzösszegre már nem emlékszem. Átjöttem akkor egy évre, mint raktáros. Sokkal kellemesebb volt ez,mint a gépállomáson, mert az kegyetlen volt. Mindig példát kellett mutatni. Eleinte kellett menni a parasztokhoz, megkérni, hogy velünk szántassa föl azt a parcella földet. Nem akartak ráengedni, mert összetapossuk a talajt, ugyhogy ez nem jó. Persze, hogy mélyebben szántott a traktor, föl is hozta az altalajt, és ettől a parasztok nagyon féltek.

Az állami gazdaság rövid idő után kapott gépeket. Utána azután már a tsz-ek is kaptak gépeket és ők maguk csinálták a szántást. Ahogyan alakultak a tsz-ek, meg állami gazdaságok, akkor még könnyebb volt, mert az a traktor el volt foglalva egy hónapig ennél a tsz-nél, vagy állami gazdaságnál.

Akkor elmentem a terményforgalmihoz, mint raktáros. Kinőttem a gépállomásról. Sofőrök is jöttek ide, mikor látták, hogy ez oly nehéz, oly piszkos szakma, annyit kell nélkülözni, volt ugy, hogy már egy hónap mulva otthagyták. Persze én sem maradtam volna annyi ideig, ha nem lettem volna brigádvezető. Mert gépen ülni, az embernek a veséje az leszakad.

Egy évig voltam itt a terményforgalminál, mint raktáros. Majd egy év után kiemelt a megye, a mostani Gabonaforgalmi Vállalat, akkor terményforgalminak mondtuk. A járási székhelyen alakult egy kirendeltség. És akkor egy év után, gondolom a munkám után, mert volt olyan a szomszéd községben, aki már 15 éve volt a terményforgalminál annak nem szóltak, de engemet elvittek, mint felvásárlási ügyintézőt.

Engem az egész község ismert. Aki előttem volt, az pár évig ott volt, talán 10 évet, csak rászokott az ivászatra. És akkor el kelletett mennie. És aki ennek a raktárosnak a főnöke volt, az szólt nekem, hogy nem jövök-e oda. Igy kerültem a terményforgalmihoz. Az már könnyebb volt, miután adminisztrálni kellett. Az adminisztráció sok volt, mert akkor még volt sok egyéni paraszt, s annak be kellett szolgáltatni. Elő volt irva, hogy ennyi aranykorona után nem tudom mennyi buzát, meg zabot, meg **mit** le kellett adni.

A behajtás a tanácshoz tartozott. Csak a terményt kellett megóvni, amit beszedtem és elszállitani. Általában kaptuk a diszpoziciót. Fizikailag nem kellett semmit csinálni. Időszakonként, mikor észleltem, hogy az a nagy garmada, az a 20 vagon, vagy 10 vagon, hogy melegszik - de központilag is jött, hogy tessék ezt átlapáltoltatni - tehát szellőztetni, hogy be ne fülledjen; - akkor voltak kisegitő munkásaim.

Minden járásban volt egy kirendeltség. A munkakör nem volt rossz, de tul szigoruak voltak a megyeiek mihozzánk, mert mirajtunk ütöttek, hogy miért nincs rend abba és abba a raktárba, mert akkor énhozzám tartozott x falu, ami ide 70 km. A legtöbb munkám a tsz-ekkel volt, mert ott központilag kijött, hogy ennek a tsz-nek ennyi buzára kell szerződést kötni, ennyi babra és igy tovább, és nekünk a felvásárlási ügyintézőknek kelletett behozni a kirendeltségre, tehát megkötni a szerződést. Ezt már a téli, januári hónapokban meg kellett csinálni. Általában tudták teljesiteni, de sok nem maradt nekik. Be kellett szolgáltatni.

A szerződéseket kellett nekem megkötni és megbeszélni, hogy mikor kezdenek csépelni, mikor szállitják, és a raktárakat előtte fertőtleniteni. Megmondtam a raktárosnak, hogy most holnapután kezd ez a tsz szállitani, addigra legyen a raktárad, fertőtlenitve legyen.

Gy-n volt a bázis. És parasztokhoz, tsz-ekhez egyaránt kellett járni. Ügyintézők voltunk négyen és az irodai apparátus: kirendeltségvezető, vezető adminisztrátor, bérszámfejtő. Más nem is volt. Hárman voltak.

Két év után, mikor megszünt ez a kirendeltség áthelyeztek engemet is.

Hetenként egyszer vagy kétszer kellett bemenni, mert megkaptuk előre az egész heti feladatot.

Motorral jártam a környéket. Januártól decemberig, hidegbenmelegben, mindennap. Volt olyan község is, ahol két tsz volt, sőt három. Volt egyes számu, kettes és harmadik számu.

A harmadik számu az, mondjuk, amilyenek most vannak. Az egyes például félmaszek volt. A kettes az még-még szocialistább, de

a hármas számu az már teljesen az.

Textilfeldolgozó vállalat létesült ott. Korábban mint kis részleg müködött, de akkor önálló lett. Ide kerültem, mint munkaügyi előadó.

58-tól van ez? Ja, igen, a H-i Gyapjutermelő vállalatnál voltam. 53. XI. hó 1-én léptem be a H-i Gyapjutermelő Vállalathoz. Ott dolgoztam 55. november 16-ig.
Kitüzőnek mondják, tehát az épitőiparban a kőmüveseknél ugy mondják, hogy kitüző. Azelőtt anlegennek mondták, tehát munkavezető. Igen. És utána kerültem, amiről beszéltem, a terményforgalmihoz, 59-től 61-ig.
Öt évet voltam a Gyapjutermelő Vállalatnál.

Volt egy épitőipari brigád, tehát két ácsunk, nyolc kőmüvesünk, 10 segédmunkásunk, no ezeket irányitottam.

Két megyét jártunk, Tolna és Baranyában voltak a gazdaságaink. Gyapjuval, illetve birkákkal foglalkozott ez a vállalat.

Sokfelé voltunk, mert ugye volt szántóföld is, elég sok, és ott raktárakat, magtárakat, terménytárolókat, istállókat, azokat javitottuk.

Maga ~~za~~ igazgató is h-i volt. Jó ismerősöm, vadásztársam volt. És az szólt, hogy jöjjek el.

Olyan 10 éven kersztül vadásztam. Ezt elfelejtettem mondani. Vadásztársaságnál voltam, de mint fizetésnélküli vadőrgyakornokot elküldtek Esztergomba. Ott szereztem meg a szakképzettséget, mint hivatásos vadász, vadőr, 1948-ban.
Szombat, vasárnap dolgoztak, mert olyan gyöngén álltak, hogy

nem volt pénzük. Azt csinálták, hogy bakancsot adtak meg ruhanemüt, de bért nem tudtak adni. En itt dolgoztam, Szombat-vasárnap, de az már passzió is volt, a vadászpuskát fölakasztani a vállra, biciklire, és kimenni a határba.

Volt egy motorbalesetem. Es javasolta az orvos, a kórház, hogy ne foglalkozzam többet vadászattal. Bár ezt nagyon szerettem csinálni, mert szép, az erdőben kint gyönyörü, megvan a szépsége. Minden évszakban szép, mint a hazám.

Mindig itthon laktam, nekem a személyi igazolványba csak ez az egy cimem van.

50-ben megnősültem. Bementem az apai szülőházba, egy picike kis házikó volt és ott laktunk kb. 8 évet.
58-ban már itt kezdtem épiteni.
52-ben született a lányom. Nincs is több gyerekem, mint az egy lány.
A bejárás, meg a munkába menés nem okozott gondot, mert este itthon voltam. Esténként és vasárnap épitettem. Mondhatni azt, egyedül. Volt olykor ilyen, hogy kinn aludtam, mikor olyan sürgős volt a munka, vagy holnap került olyan munka, hogy nem lehetett a kőmüvesekre bizni és akkor. Ritka eset volt, hogy én kinn aludtam a pusztákon, egy éjjel a brigáddal. Es nem is egy helyen dolgoztak, mert két kőmüves például Baranyában volt, a másik két kőmüves Tolna megye szélin.

62. junius 11-én léptem be, ez volt az S-i Vegyesipari Vállalat. Akkor alakult itt, lett önálló ez a vállalat.

Négy évet voltam a h-i szeszfőzdébe, pálinkafőzőbe. Itt voltam először négy évet, majd utána 10 évet szüneteltettem és visszamentem. De 66-ban önálló lettem, mint kisiparos. Kőmüves kisiparos. Otthagytam ezt a textilfeldolgozó céget, és elmentem, kiváltottam az ipart.

Ismeretlenek között keveset dolgoztam. Most 62 éves vagyok és egy hónapot egyhuzamban a községemből nem voltam kint, mert mindig itt dolgoztam, mindig itt voltak a munkáim. Hát 44-ben, mikor Budapesten voltam, ugy körülbelül egy-egy évet, de máskülönben mindig itt dolgoztam, itthoni cégnél, vagy munkahelyeken.

Család, igen az kötött ide, de a falu is. Azért nem akartam eleinte elmenni vidékre, mert a kishugom fiatal volt, kötelességemnek tartottam, hogy ezt nekem föl köll nevelnem. Mondok egy példát: mikor a háboru után voltak a sok disszidálások, hogy elmentek. Van olyan h-i most Franciaországban, akivel megbeszéltük este, hogy itt és itt a kunrádi iskola, ennél a kapunál máma éjjel 1 órakor találkozunk és elmegyünk Franciaországba, vagyis külföldre. Én otthon este mikor lefeküdtem, megpuhult a szivem, mondom, nem hagyhatom itt anyámat, nem hagyhatom itt a kishugomat; mi lesz ezekkel, és az illető, az éjjel várt egy fél órát rán, nem jöttem, elment egyedül. Most minden évben itthon van szabadságon, és ahányszor találkozunk, mindig megszid, hogy miért nem mentem el.
Én is sokat, minden második évben kinn vagyok az NSZK-ba, tán 20 év óta, 30 év óta, de ha kinn vagyok két hetet, akkor csak

haza, ha mindjárt egy hónapot tudnék maradni, csak haza.

11 éve ment férjhez a lányom az NSZK-ba.

Ebben a faluban a svábság az 20-30%. Tudniillik a szegényebbik réteg itthon maradt, mert itt inkább kellett a parasztház, a vagyon, hogy a felvidékiek, tehát Csehszlovákiából és Bukovinából, akik jöttek, hogy azoknak helyük legyen. És nekünk csak két darab földünk volt és egy kis családi ház. Na most, miránk nem is lehetett semmit ráfogni, mert édesapám egy zsidónál szolgált, tehát szerencséje volt, mivel a zsidók intézték annak idején itten a telepitést. Na most, ki volt függesztve egy lista, hogy ezek holnap be lesznek vagonirozva, tehát el lesznek vive. Az én, mi nevünk soha nem volt rajta a listán.

Sok verekedés volt az elején, minden. De most már egy az egész. Milyen nagy feltünés volt, mikor az első sváb lánya férjhez ment egy székelyhez! No, hát kiközösitették s svábok.

Láttam egy filmet erről is. Azt mondom, hogy 80-90 százalékban igy volt a valóságban. A filmesek, vagy aki összeállitotta, egy kissé simulékony volt, hogy igy fejezzem ki magamat. Lehetett volna erélyesebb az egész, mert a valóságban megtörtént ilyen. És tessék elképzelni, van egy családi házam, és kérem szépen, és be lesz telepitve székelyekkel a család; az azt mondja: ő kapta, az övé. A sváb, amig benn volt; hát én épitettem, én verejtékeztem, és te akarsz parancsolni itten? Hát ilyenkor kezdtek ugye, hogy durván fejezzem ki magamat verekedések, meg gyilkosságok is voltak.

Most már nem lehet hallani, hogy te sváb; nem lehet megkülönböztetni se a ruházkodásból. Mert azelőtt, mint is szegények voltunk, de például a székelyek még szegényebbek voltak. Ugy, hogy, annyira szegények voltak, hogy még nem is tudtak rendesen felöltözködni.

Nincs jogom birálni egy kormányzatot, vagy rendszert, vagy egy ilyen periódust, de olyan periódus volt 45-től 60-ig durván, ahol - hogyan mondjam - valóban elnyomottak voltunk. A cigánynak több joga volt, még a bíróságon is, mint nekem, mint svábnak.

Ez már, mondjuk már politika volt ugyan, de kénytelen vagyok elmondani, ahogyan én érzem, amibe én éltem. Például a vezetősége a községnek, inkább kerültek oda a székelyek, mint uj gazda. Na, most nekem mikor sérelmem volt, nem volt kihez menni panaszra. És mikor látta az a sváb, hogy én szorgalmasabb vagyok, többet dolgozok, mint az a cigány, vagy mint .... - mert legyünk tárgyilagosak -, mikor a székely nép idekerült nem is értett nagyon a földmüveléshez. Magam láttam ezt, - ez ne legyen vicc - mikor a vetőgéppel vetett a székely ember, ráült a kocsira és a vetőgépet a kocsi után kötötte, és ő rajt ült a kocsin és hajtotta a lovakat azon a szántáson, a kényelmesség, hogy ne kölljön a vetőgép mellett sétálni. És sok mindenben maradibbak voltak valahogy. Most egyáltalán nem esik szó róla, hogy ez székely vagy felvidéki.

Az én korombeliek, mikor bejöttek, 22-24 éves voltam, nem is kerülgettük egymást. Benszülöttek azt mondtuk: rablók, mert ugye kiraboltak bennünket. Fájt a népnek, hogy elvették tőlünk, mert itt a svábnak, aki itt maradt, azért maradt itten

- nem volt vagyona. A másik rész megszökött és kinn a pusztákon elbujdosott és ott élt vagy 10 évet, de 10 év mulva már visszaszivárgott. Ők kezdtek el először uj házakat épiteni és a falvakat ők épitették ujra. De most már, mondom nincs különbség, mert most a székelyek ugyanugy épitenek, mint a benszülöttek.

Voltam kisiparos. Nyárom,mint kisiparos dolgoztam és 10 éven keresztül - a h-i tanácsé a szeszfőzde, pálinkafőzde - általában októbertől májusig a szeszfőzdében voltam. Volt két munkatársam, akiknek én voltam a vezetője. Télen pálinkafőzés, nyáron a szakmámban.
A gazdák az egész környékből, vagy tiz községből hozták a gyümölcsöt, majd később a törkölyt a szőlőről, és ezeket égettem. Nem volt üres időm.

Nyugdijba menésem előtt három évvel, szólt a tanácselnök meg a titkár, hogy szeretnének egy házi brigádot alakitani. Épitőbrigádot. Én mint maszek kőmüves nagyon keveset dolgoztam egyénieknek. Mindig közületnek dolgoztam, tehát a tanács lekötött engemet, igy egész éven át volt közületi munka, tanácsi munka. A maszekságom alatt, 18 év alatt, hat templomot javitottam Baranyában, amit betataroztam egészen.

Én uj házat nemigen csináltam, csak a vakolás, az volt a kedvencem. Más fölfalazta, vagy maszek, vagy a rokonság, és én a vakolásokat. Volt olyan év, hogy egy utcában csak nyolcat vakoltam, tehát nyolc házat. Mert én azt szerettem legjobban.

A tanácsi munkák nagyon vegyesek, átalakitások, külső tatarozás, belső javitások. Járdát sokat betonoztam már a társközségekben. Kilométer hosszu járdákat csináltam.

Hat éve leállt a szeszfőzde, mert elromlott a kazán. Hét éve nyugdijba vagyok. Az utolsó három évemben, mikor a tanácshoz kerültem, alakitottunk egy-egy épitőbrigádot és a községgazda cimet viseltem.

Meghagytam a müködési engedélyt, megtartottam, vállaltam még munkát amellett. Máig is megvan.
82-ben, községgazda koromban készült el ez a müvelődési ház. Három év alatt épült. El kellett menni,minden héten legalább kétszer anyagért, teherautóval, az Állami Gazdaság adta a kocsikat. Nincs a müvelődési házban olyan szék, olyan asztal, vagy az a rengeteg lámpa, ami nem ment a kezemen keresztül. Ha belépek a müvelődési házba, nagyon szép, akár ki van itt, a nyugati vendégek, ha jönnek, mindjárt odavezetem, mert valóban csodálatos, de ha belépek még mindig remegek. Mert annyi gond volt ottan nekem.

A feleségem az utóbbi hat évben itt dolgozott az otthonban, mint gyermekfelügyelő. Azelőtt a KTSZ-ben volt, mint a varrodának a vezetője.

A ksilányom, mikor a 8 általánost befejezte, akkor Pécsre került az Ybl Miklós Épitőipari Technikumba. Majd mikor azt a négy évet befejezte, akkor két évet a tervező vállalatnál dolgozott. Tervezéssel foglalkoztak. Utána kiment.

Egy benszülött némethez ment feleségül. Unokatestvéremnek a barátja, avval jött négy éven keresztül minden nyáron üdülni, és bár nem találkoztak az első három évben, mert a lány mindig Pécsett volt; egyszer hazajött a lány, mikor ők éppen itt voltak. Rá egy évre bejelenti, hogy ő férjhez megy.

Tetszett is, meg nem is. Hát én mindig azt mondtam, mert tessék megnézni ezt a nagy hegyet, ezt én vermelővel, azt olyan kis kapával háromszor, mert ez akácerdő volt, átdobáltam. És mindig az a gondolatom volt, hogy na, ha megjön a lányom, a vőm majd segit, nem leszek egyedül. Most elkerült. Mikor a feleségem terhes volt, mindig azt mondtam, hogy lányom szülessen, mert öreg napjaimban a betegágyon egy lány mindig jobban elvisel, mint egy menyecske. Azért legyen lányom, szülessen lányom. Most itt van. Most semmi nincsen. Sem ő, sem lány, elmentek.

Egy kislány unoka van. Most 9 éves. Tegnapelőtt föl is hivtuk őket.

S Ferenc

27-ben születtem . Öten voltunk testvérek. Három lány, és két fiu. Már hat éves koromban dolgoztam. Mikor az iskolából hazamentem, nem tanulás volt, hanem menni kellett krumplit szedni, vagy krumplit vetni. Mikor milyen évszak volt. A szüleim szigoruak voltak, de nagyon szerettük őket. Azt mondták, hogy gyerekek hazudni, a családban nem lehet. Olyat sem ismerünk, hogy nem. Szegények vagyunk. Az akkori fiatalság megértette azt a helyzetet, tudomásulvette. A fiatalok öntudatosabbak voltak, mint ma. Ha a szülő azt mondta, vagy tanár, vagy idősebb; ez van, igy van, akkor azt mi tudomásulvettük. S mindig beigazolódott. A fiatalok szeretik megváltani a világot. De a világot megváltani csak munkával lehet, kemény munkával. Ma a fiatalok azt mondják, hogy tanulok, járom a világot, de ez munka nélkül nem megy. Én nem értem azokat a fiatalokat, akik nem tudnak mit kezdeni az idejükkel. Nekünk otthon minden perc, minden óra ki volt szabva. Magunktól is csináltunk, nemcsak parancsra. Tudtuk, hogy mit kell csinálni, és meg is csináltuk. Tiz km-re mentem kapálni. Éjjel egy órakor indultam el, hogy kiérjek mire a nap jön felfelé. 8 éves koromban ez igy volt. Mellettünk volt egy vásártér, ha nagy vásár volt, vittem a korsó vizet árulni, 2 fillérért adtam egy fedővel. Szükség volt a pénzre. Az iskolában ugy ment a tanulás, hogy hamarabb fel kellett kelni egy fél órával, órával. Kétszer-háromszor átolvastam, akkor mentem át az iskolába. Volt ugy, hogy az iskolában csináltam meg a leckét, vagy ott olvastam el. S akkor az is könnyebb volt, mert csend volt az iskolában, mindenki a helyén volt.

Esetleg mondta a szorzótáblát egyöntetüen az egész. Volt idő ott tanulni. Ha kétszer átolvastam, nem tévesztettem.

Nagyon jó tanitó volt. Szigoru volt, kemény volt. Megkezdődött az iskola, villámkérdés, nem lehetett gondolkodni. Ugy vágni kellett egyből rá... ha valaki nem tudott volna, akkor az egész osztály azért nem játszhatott volna. Azt mondta, ha egy nem tudja, nincs játék. Még 10 perc sincs, csak az az egy-két perc, mig kimegy a WC-re. Akkor minden meg van tiltva. De ha megy a tanulás, tudja mindenki, akkor foci. Velünk játszott, velünk futballozott, közénk állt a délutáni tanulási idő alatt. Sokszor tovább is...

Öten voltunk testvérek. Mikor kezdtem iskolába járni, akkor beköltöztünk a faluba. A temető mellék, temetőőrnek. Adtak egy lakást, amiért nem kellett fizetni. Tehát az a lakás közös volt az egyházé is és a községé is. Elől egy szoba-konyha volt, amiben mi laktunk. Hátul volt egy külön bejáratu nagy, olyan 6x6 m-es helyisége, az ilyen szegényház volt. A község ilyen elesett öregeket tartott ott. Hátrább egy kamra, egy nyári konyha, ami a miénk volt megint. Ezért, amiért ott laktunk, ezért a temetőre vigyázni kellett. Ha meghalt valaki, a sirhelyet ki kellett mérni. Kiásni nem nekünk kellett, hanem volt egy önkéntes sirásó. Ki kellett mérni a sirhelyet... Volt egy temető, ami az 1700-as évektől is meg volt, müemlék volt. Meg van a mai napig is.

Volt egy nagyon nagy kert, gyümölcsös. Az a községé volt. Arra is vigyázni kellett. A permetezést a község oldotta meg. De a metszés a mi dolgunk volt. Ezért ehettünk volna, amennyit akartunk. Ez nekünk nagyon jó volt.- Tessék elképzelni, hogy 60, meg 80 fillérért kapáltam egész nap napszámban, meg kaszáltam már 10 éves koromban. 80 fillérért, meg egy pengőért. Egy paraszt bácsi volt ilyen vállalkozó, hogy házat épitett vert falból. Ilyen hosszu, egyenes rudak vannak leállitva a földbe, össze vannak kötve, a két rud közé ilyen széles deszka van betéve. A szegényebbje igy épitkezett. Voltunk huszan a faluból kiszemelve, akik állandóan mentünk neki dolgozni az iskolaszünetünkben, tanyákra, meg a falutól 10-15 km-re. Ahol volt a környéken ilyen munka, mentünk csinálni napszámba. A lányok hordták kosárban, volt két férfi, aki megkeverte a szalmás sárt féllágyra. Egy döngette, mert simára el kellett keverni, a másik három-négy éles bunkós, aki tömöritette, hogy a fal sima legyen. A bátyámmal jártunk 40-ig. 40-ben Pesten volt rokonunk, attól kaptunk levelet. Egyik alkalommal is kint voltunk Rakamaz alatt a falutól vagy 12 km-re. Egy tanyán voltunk kint. Egy este hazajöttek, hogy ennivalót hozzanak az egésznek enni. Bátyám ezalatt már el is ment Pestre. Kapott egy levelet, hogy azonnal menjen, mert a postánál volt egy üres hely. Akkor csak protekcióval lehetett bejutni. Nagyon nagy volt, s nyomás. El is ment a hajnali vonattal Pestre. Onnan ment nyugdijba. Bátyám volt a legidősebb. Ő 24-es volt, a nővérem 25-ös, én 27-es, majd utánam aztán a hugom 33-as azt hiszem, meg volt egy kicsi hugunk, de az négy éves korában meghalt.

Azt sose felejtem el. Mikor halt megfelele, mindenkit névszerint az ágyához szólitott, köszönt el. Mindenkit név szerint. Mondta, hogy mostmár én meghalok, Isten veled. Mindenkitől elköszönt, akkor aztán meghalt.

Ahol születtem járási székhely volt, pénzügyőrség, szolgabirói hivatal, óvódája volt, középiskolája volt. A papnak volt köszönhető a középiskola, általános iskolát is épittetett, azt lehet mondani a saját pénzén. Oda mindenki járhatott, nemcsak a katolikus. Sokat tett a közért! A felszabadulás után idehivták, odahivták ugye 50-ben. Mindenütt ment vele a nép tömegesen, nehogy lekapcsolják, és baj legyen vele. Még utána sokáig ott volt. Aztán elhelyezték sok év mulva.

Édesapámat már 37-be megkezdték hivogatni befelé. Készülni kellett... őtet egyből megtalálták katonának. Akkor bevitték két hónap- négy hónap- hat hónap, hazaengedték. Egy-két hónap mulva megint vitték, megint hivták. Szóval órá már attól kezdve nem lehetett számolni a munkában. 38-ban leszereltették, már ugy, hogy tüdőbeteg lett. Szóval megfázott. Nyiregyházáról Debrecenbe gyalog egy ilyen... szekéren mentek, ősszel. Már havaseső esett, és a saját kiskabátjukban voltak. Annyira megfáztak mind, akik akkor abba beleestek, hogy ő akkor tüdőbeteg lett. Még utána sokat hivogatták be, de leszereltették, mert az orvos megvizsgálta. Betegnek találta, hazaengedték. Otthon volt, megint csak bevitték, de másik helyre... utána aztán még hivták Erdélybe, Felsőmisolyra. Még akkor is behivták, amikor már nagyon beteg volt, és készü-

lődtek a háboruhoz. A Kárpátokba hordták felfelé az ágyukat, meg a géppuskákat darabonként fel a hegytetőre. Köpenyt nem adtak, hanem csak a zubbonyba. Lent jó idő volt a völgyben, de fent amikor a hegytetőre értek ott már hó esett, meg süvitett szél, ott megint megfázott. Aztán a végén leszereltették őket, már a faluból mindet, mert együtt tartottak nyolcan, vagy tizen. A többiek egy 5 éven belül mind meghaltak, apám birta 45 juliusáig. No de azt mondta az orvos, akkor olyan kezdetleges volt a tüdőkezelés, hogy azt mondta nem ragályos. Nem kellett neki dolgozni, sok zöldséget, vitamint enni. A zöldség meg is volt, de hus nem igen volt. A levesből a zöldséget is kiraktuk neki, mert ugy szerettük. Összetartás nagy volt a családban, annyira szerettük egymást. Nem is volt arra időnk, hogy vagyonon, vagy valamin ugye összeszólalkozzon... de komolyabb nem is emlékszem, hogy lett volna a családban. Még a mai napig sem volt. Amikor kijártam a hat osztályt közbe leventébe kellett járnom. Hat osztály után ugye jön a két ismétlő, azt ki kellett járni. De már a két ismétlőt ugy jártam, hogy leventébe is jártam, meg iskolába is jártam, kétszer, kedden, meg pénteken. Az nagyon jó volt. Ma is elkelne, nagyon jó volt... mindig ment szakaszonként feljebb-feljebb, s mire a legfelső szakaszba jut, akkorára kész bevonulási katona volt korra is, meg kiképzésre is. Kész katonává volt kiképezve, meg minden. Olyan jó gárda volt, olyan jó együttes volt az is, énnekem jó szórakozás volt. Csak az, hogy mindig észbe tartani, hogy jaj kedd van, leventébe. Szerettem dolgozni. Amit csináltam, azt szerettem jól megcsinálni.

Most kaptam egy papirt, valamelyik nap a Nyugdijintézettől, hogy van 34 évem és 216 napom. De amit beküldtem igazolást 1942. január 31-től 50-ig, arra meg azt irja, hogy nem került elbirálás alá. Közbe irt a nővérem tegnapelőtt egy lapot, hogy most voltak kint a Nyugdijintézettől kivizsgálni az ügyet. Voltak a tanuknál, voltak nővéreméknél, voltak talán még a tanácsnál is. Kivizsgálták személyesen is. Önáluk voltak utoljára és azt mondták, hogy nagyon-nagyon sok volt rólam irva, és azt mondták, hogy be fognak hivni. Hát tetszik tudni ilyen rosszak, meg igazságtalanságok vannak. Annyit dolgoztunk gyerekkoromtól kezdve, mint egy állat tényleg, és akkor ez az időszak nincs, mert nem volt munkakönyv, mind elveszve.

Az ,hogy valakinek abban az időben, hogy volt munkája, hogy volt kenyere az nagyban függött attól, hogy milyen munkát végzett. Milyen követelődző volt, vagy milyen jó munkát végzett. Aki jó munkát végzett a mezőgazdaságban, bármit amit rábiztak, ami adódott munka, elvállalta. Mindent megcsinált azért a kis pénzért, én rá voltam kényszerülve arra, hogy a család fennmaradjon, legyen mit enni, hogy nekem mindent meg kellett csinálni. Apám 45. julius 6-án meghalt, és akkor is oda voltam kaszálni, mert ugye volt egy tehénke. Minden évben mértek ki nekünk Tisza-töltést 50 m-t, 20 pengőért. Azt kaszáltuk és azon termett annyi fü mindig, hogy a tehénnek elég volt. Minket a szüleink pici koromtól, gyerekkoromtól arra neveltek, hogy becsületesen dolgozni, nem

hazudni, nem lopni, és nem kiváncsiskodni másnál. Tudtunk magunkon uralkodni. Még ha kinált akkor se vettük el, csak ha azt mondta anyánk, hogy szabad, vegyétek el. Az akkori nép, ugy a fiatalság, mint öregek még szerették egymást, segitették egymást és megértették a háboru után, hogy ez az ország romba van, ezt fel kell épiteni. De ezt csak nekünk kell, mert minden országnak meg volt a maga terhe, meg a maga baja. Nem várhatott külföldi segitséget akkor az ország. Ezt nekünk kell felépiteni, nekünk kell csinálni. Csináltuk, csináltuk, dolgoztunk és nem követelőztünk.

42-ben mentem az iskolából hazafelé és már jó 100 méterre voltam a lakástól, amikor az árok parton a fa közt megpillantottam egy fekete ridikült. Kiveszem. Tele volt papirpénzzel, száz pengősökkel. Mindenkit ismertem, tudtam, hogy ez nem idevalósié volt. Nem tudom, hogy kerülhetett oda. Összezárom, hónom alá teszem, megyek haza. Jön velem szemben egy fiatalember, de olyan jó katonáviseltes volt már korra, olyan huszon felőli. Látta, hogy széjjel nyitom és belenézek. Odaér és azt mondja, lelted öcsi, lelted? Mondom leltem. Mutasd. Kivette a hónom alól, elvitte az egészet. Legalább egy-kettőt adott volna. De tetszik tudni nem is sajnáltam. Elmondtam mikor hazaértem. Azt mondta apám ne sajnált fiam, nem mi kerestük. Valaki siratta biztos azt a pénzt. Azt becsüld meg fiam, amiért megdolgozol, annak van értéke.

Mentem Pestre, mert a bátyám irt, hogy Ferkó gyere. Akkor felmentem. Mondtam anyáméknak, hogy valami

szakmát tanulni kell. Már 25 éves vagyok, mindig napszámba fogok járni? A többi falubeliek maradtak. Én elmentem. Anyám nehezen engedett el. Mert hát ugye egyetlen fiát engedte el otthon, a kenyérkeresőt. De hát el kellett menni.

A butorgyárba mentem, pont a lakással szembe volt. Tiszta pestiek voltak, de engemet olyan szivesen fogadtak, énvelem ott egy szóval nem éreztette senki, hogy én egy falusi suttyó gyerek vagyok. Jó munkát kaptam. A lemezlakatos mühelybe kerültem. Azt mondta a müvezetőm, hogy S. kartárs van átképző itt a vállalatnál, ha akarja a szakmát megszerezheti. Nappal dolgozni kell, este, munka után iskolába kell járni. Este iskola, nappal dolgoztam. Hat hónapig kellett járni iskoláa és ott szabadultam fel lemezlakatos szakmában. Ott kaptam szakmunkás bizonyitványt. 450 volt az órabérem. Megkaptam a kedvezményes vasuti igazolványt. Minden vasárnap hazaszaladtam. Egyenesen a munkahelyről a vonathoz, majd a vonattól egyenesen a munkahelyre. Csináltam ezt két évig, aztán nem birtam. Irt az unokatestvérem Miskolcról, hogy gyere le ide, jó hely van. Akkor tényleg közelebb lesz, fele annyi ut lesz hazajönni. Aztán eljöttem Pestről.

Nekem csak jó tapasztalatom volt, jó munkával láttak el, igaz, hogy dolgoztam is. Betanitottak egy peremező gépre. Mert azon a gépen egy ember tudott dolgozni, de nem volt, aki váltsa. Megindult egy ilyen vashordó üzemrész. A peremező gép beindulásához 11 müvelet kellett, kéznek-lábnak. Széken kellett ülni, kéznek-lábnak

ll müvelet volt csak az indulása... nem tudták betanitani. Két hétig ott kellett állni mellette és csak figyelni a kapcsolást, hogy mit csinál. Egy rossz kapcsolás, eltört a gép, vagy valami baj lett. Na én odakerültem, van-e hozzá kedvem? Van. Abban az időben uj munka volt számomra. Betanultam. Már egy hónap mulva ugyanazt teljesitettem, mint a másik, 101 darab volt a 8 óra alatt a teljesitmény. Na végeztem a dolgomat annyira jól, hogy egyik müvezető ment a másikhoz. Add már ide nekem a S - t. Amikor letelt S gyere vissza a mühelybe.

Nem hittem volna, hogy egy falusi suttyó gyereket ilyen jól fogadjanak. Soha nem éreztették velem azt, hogy én falusi vagyok, ők meg városiak. Segitettek mindenben. Szakmailag, anyagilag nem. De hát nem is vártam el. Mindent megmagyaráztak szépen, mit hogyan kell csinálni. Volt türelem. Én a legnagyobb elismeréssel tudok beszélni, én nagyon szerettem az ottani embereket. NB I-es kapus volt a kollégám, akivel dolgoztam. Soha nem éreztette velem, kivitt a pályára, üzemi bajnokságba futballoztam, szóval foglalkoztak velem. A végén azért jöttem el, mert a hühely végébe, ahol az én gépem volt épitettek egy galvanizáló üzemet. Rettenetes savas, erős kénsavas szaga van. Ezt megépitették és az üzem beindult. Beszaladtam a géphez, befogtam a számat, meg bekötöttem, csináltam amig birtam szusszal, utána ki kellett szaladni az udvarra a friss levegőért. Egyszerüen nem birtam. Nem akartak elengedni. Azt mondták, hogy tanitsak magam helyett mást, akkor átmehetek a másik üzembe. Azt mond-

ták én magam keressem meg, azt akit betanitok, a fiatalok közül. Én egyet odavittem, és nem tudtam betanitani, mert nem tudta megcsinálni. Na aztán a végén ott kellett, hagynom őket. Irt az unokatestvérem, hogy gyere le Miskolcra. Itt nem intézkednek, hogy más munkahelyre menjek. Ezt nem birom csinálni. Nem volt a gépre ember, s egy egész üzem áll meg, ha én ezt a gépek otthagyom, s akkor ki csinálja a hordókat.

Ahol én voltam, ott szinte én voltam csak falusi. Mert aki volt vidéki, az mind olyan volt, hogy előtte már sok évvel ott volt. Itt is maradtam volna, és jó sorsom lett volna, ha ez nem jön. A müvezető az igazgatóval ugy elrendezte, hogy egyszerüen megáll az üzemrész, ha az a gép nem megy. Én meg megmondtam, hogy én meg ezt nem birom, mert fulladok megfele attól a savgőztől. Nem akartak elengedni. Már nem is érdekelt. Mert mérges voltam rájuk, hogy annyira nem voltak belátással.

Még otthon dolgoztunk volt az a MADISZ meg abban benne voltunk, mert minden ünnepre, karácsonyra, farsangra szerepet tanultunk, hogy 30-40 fiatal, összejártunk. Volt egy tanitó, aki erre hajlandó volt, hogy tanitsa a szerepet. Jó müsoros előadásokat rendeztünk. Nagyon jól együtt volt az a falusi gárda. Volt a MADISZ meg azt is csak mi csináltuk, mert egy paraszthéznál jöttünk össze... olyan középparaszt volt, egy szobát a rendelkezésünkre bocsátott, azt mondta akkor jövünk, amikor akarunk.

Mikor odakerültem Pestre, jártam erre az átképzőre, de jártam szemináriumra is. De az is abba maradt. Nem volt egy olyan komolyabb mozgalmi élet, akár taggyülés. Senki engem nem kért meg, csak a munkánkkal foglalkoztunk. Május elsején felvonultunk. Névsorolvasás volt. Előtte, aki nem volt ott, annak a napját nem fizették, ha munkanapra esett. De ugy csináltunk, hogy megjelentünk névsorolvasás után. Ott voltunk a felvonuláson, csak nem sorban mentünk. Nekem mindig az volt az izém, hogy lássam már meg Rákosit közelről. Külön csapódtam mindig a tömegtől és mentem, mentem, ugy furakodtam távol az egész gárdától, hogy én közel kerüljek Rákosihoz. Egyszer felkerültem a Nemzeti Muzeum lépcsőjére, ott szavalt Petőfi... na akkor megláttam, jól megfigyeltem.

Miskolcon kezdtem már érezni a Rákosi rendszernek a hatását, mert külön raktak egy üzemrészbe egy szakmunkást, akit elláttak anyaggal, mindennel, abból sztahanovistát csináltak. Nem a legjobb szakmunkás volt. Csak valamiért azt kiemelték és azt ellátták anyaggal, keze alá dolgozott mindenki, azzal csináltattak 170 %-ot. Én meg harmad magammal voltam egy brigádban és volt két tanuló. Lakatos mühelyben dolgoztam. Tessék elképzelni, hogy normázott a normás. Normázni csak ugy szabad a normásnak, hogy a stopper a kezében legyen, hogy az illető akit normáz bármikor megtekinthesse, tehát láthassa. Ez zsebre tette a stoppert. Az egyik alkalommal azt mondta a müvezető, hogy S kartárs meg kell csinálni gyorsan 3000 db vasfürész keretet a városi boltnak. Jön a normás

normázni. Zsebbe a stoppere. Egy ráma előkészitése 40 perc Megkérdeztem, hogy mennyi, azt mondja, hogy 20 perc. Fogtam a kalapácsot, odavágtam, de elhuzta a fejét a kalapács a falnak ment. Sajnos akkor már volt egy gyerek. Hajduböszörményben laktam, onnan jártam be vonattal dolgozni. Közben beteg is voltam 10 hétig. Egész napi munkával 10 forintot kerestem. Annyire levette a normát, hogy 20 %-ot tudtunk teljesiteni.

S kartárs jöjjön az igazgatói irodába. Hát én bementem. Mondtam, hogy tetszettek adni brossurát, hogy lehet normázni. Mi stoppoltuk a 40 percet, ő meg a zsebében stopperozott, hogy mi ne lássuk. Ez nem volt szabályos, és nincs igaza. De hát neki volt igaza és el kellett fogadni. A gyárnak az anyagmozgatója normás lett. A normás valamit megállapitott, nem érdekelte, hogy mit keres az a melós, ahhoz 60 napig nem volt szabad nyulni, megváltoztatni. Ha beledöglött, hogy keveset keresett, akkor is ez volt. Ekkor kezdte ez a rendszer éreztetni a rossz hatását, hogy az egyes embert, a sztahanovistát kiemelnek, bedolgozott egy csomó a keze alá, a többivel meg igy bántak. Mert nemcsak mivelünk, másokkal is igy bántak. Ismertem személy szerint minden szakmunkást, minden tanulót, s azt mondom, hogy ha a legjobb szakmunkást választják ki sztahanovistának, kalapot emelek. De hogy minálunk minek alapján választották ott a lakatos mühelybe azt nem tudom. Ez szinte közepes melós volt csak. De hogy mi volt ennek az oka, a háttérbe mi volt ezt nem tudom.

Na akkor a másik téma jött a békekölcsön jegyzése. A gépgyárban dolgoztam, de már közbe elmentem ide megta-

ni, hogy felvesznek, nem vesznek fel. Hogyan lehetek mozdonyvezető. Lakatos a szakmám. Azt mondták, hogy a hat hónapi fütőséget nem lehet elkerülni. Azt meg nem akartam, hogy fütő legyek. De azt mondták, hogy Pesttól Záhonyig egy vagon szenet be kell lapátolni... akinek szakmája van, lakatos szakmája van, annak hat hónap a fütőség, akinek nincs szakmája, annak két év a fütőség.

Unokabátyám lehivott Miskolcra a gépgyárba. Gyere le hozzánk! Iskolába együtt jártunk, unokatestvérek voltunk. Szerettük egymást, egy padba ültünk. Aztán, hogy Pesten én igy jártam ezzel a savas üzemmel, lejöttem ide. Azt mondtam, fele ut lesz hazajönni a szüleimhez, költség is kevesebb lesz, hamarabb hazaérek, hamarabb visszaérek. Egy nagynéném lakott Miskolcon, özvegy asszony volt, mondtam, hogy annál meg ellakok. Igy lekerültem Miskolcra. Gondoltam, hogy leteszem a mozdonyvezetői vizsgát és eljövök erre a vonalra. Fel is vettek, el is mentem. Betettek egy brigádba, hárman voltunk. Rettenetes nagy munka volt, 7-től 4-ig volt a munkaidő, de már 1/2 4-kor jött a fütőház főnök, hogy fiuk, mondta szám szerint, hogy ilyen és ilyen mozdony áll be. Gyors terhet kell vinni, vagy gyors anyagot kell vinni Pestre, meg kell gyürüzni. Négy óra után, már munkaidő után. Nekiálltunk, másfél óra alatt meg volt a dugattyu gyürüzés. Alig voltunk készen, jött megint, hogy ilyen számu gép jön befelé. Este 7-8 óráig voltunk a fütőházba, mindennap a négy óra helyett. Kötelező volt. Mert ha nem akkor a szerelvény ott marad, de nem fizettek érte semmit. Sőt, ha vasárnap otthon maradtunk, cimünket tudták, meg kellett hagyni otthon a lakáson, hogy hol vagyunk. Ha

elmentünk otthonról moziba, vagy sétálni. Melyik időpontban hol vagyunk, mert ha utánunk jöttek, akkor be kellett menni, megcsinálni, hogy tudjon menni a szerelvény.

Na onnan kerültem le Debrecenbe, Debrecenből kerültem haza 56 tavaszán... egy nappal tul mentem a próbaidőn. Nem akarták kiadni a munkakönyvemet. Mindent megadunk, mindent, csak maradjon. Nem maradtam. Feljöttem Debrecenbe. Nem fogadták el a felmondásomat. Egyszerüen nem adták ki a munkakönyvemet. Itthon voltam a szülői háznál négy hónapot. Mindig irtam a levelet, ők irták, hogy mindent megadnak, csak menjek vissza. Aztán elküldték a munkakönyvemet.

Debrecenbe dolgoztam 56 tavaszáig. 56 tavaszán kerültem aztán le . a gépállomásra. 56-ban terhes lett a fiuval a feleségem, akkor hazajöttünk , hogy akkor már lakjunk itthon a két gyerekkel. Aztán a fiu 56 juliusában született meg.

Böszörményből jártam be vonattal minden reggel a Lakatos gépipari vállalathoz, a Kossuth utcába... itt volt a lakatos üzem. Ott is adtak egy brussurát, hogy a fizetésünknek az 50 %-át lehet jegyezni. Ez a maximum. Ki volt csinálva névszerint, a lista utáni összeget kellett jegyezni, a 100 %-ot, tehát a fizetésének a 100 %-át. Ezut megint nem akartuk. Azt mondtuk, hogy ami a brossurában van jegyezzük, de többet nem. Egyszer jön

a müvezetőm, hogy S. . kartárs, amikor rám került a sor, ami a brossurában van, itt a brossura, amit kiadtak, hivatalosan, államilag. Ebben 50 % a maximum, ezt megjegyzem. De énnekem nem futja többre. Nekem családom van. Egy óra mulva hivattak az irodára, szólt a müvezető, hogy menjek. Na! Már ott várt három idegen elvtárs, vagy ur. Nem odavalók voltak, hanem csak oda lettek kiküldve. Olajosan, koszosan. Tessék, foglaljak helyet, nem ülök le, hogy nézek ki. Ne törődjön vele, üljön le. Na akkor tessék elmondani, hogy miért nem jegyzi, mi a probléma. Ez korrekt volt benne, hogy végig meghallgattak, nem fenyegettek. Elmondtam én is a problémámat, családi gondjaimat, mindent. Meg kellett felezni. Se nem az 50, se nem a 100, hanem megfeleztük 70-re. Volt olyan, aki csak nem jegyezte meg. Üzemátszervezés cimén elbocsátották. Nagyon jó kovácsember volt. Nagyon jó munkaerő volt. A pesti hajógyárban hajógépész, kisujjában volt a szakma. Nagyon jó munkásember volt. Üzemátszervezés miatt elment. Ide bizottság, oda bizottság, el kellett menni.

Az akkori munkások nagy része már szidta Rákosit. Mert nemcsak ez, hanem sok minden volt. Anyagellátás, ezen keresztül keveset keresett, csökkent a kereset. Nem érdekelte a megélhetésünk abban az időben, és ... még Pesten nem éreztette hatását. A müvezetőnk azt mondta, hogy csak egyszer jönne egy olyan alkalom, hogy helyben hagyhatnánk. De mire jött az 56, én már nem voltam ott.

Sok volt a faluból bejáró, sok volt az ottani lakos. Nem ismertem az anyagi hátterüket, hogy otthon hogy állnak, meg hogy ők belenyugosznak. Biztos azért nyugszik

bele, mert vagy a mezőgazdaságban van neki otthon, vagy tőkéje van otthon, pénzforrása.

Énnekem soha nem mondta senki, hogy miért nem vagy párttag, vagy miért nem jossz a pártba. Szemináriumra mondom, Pesten jártam. De ott is elmondta a magáét, aztán jól van, vége a dalnak. Egyszeruen nem volt egy olyan ember, aki azt mondta, hogy fiuk ezt nem kell, de fiuk ezt meg kell jegyezni. Mindenki saját maga döntheti el, hogy jegyzi, vagy nem jegyzi, vagy mit csinál. Mert ugy csináltuk, hogy hat hónap után a hetedik hónapra már gépesitettünk mindent. Volt egy présgépünk, ami nem volt kihasználva. Sokat gondolkodtunk, beállitottuk magunknak. A hetedik-nyolcadik hónapban már 160-170 %-unk volt. Akkor meg már nem nyulhatok a normához, két év után lehetett hozzányulni. Annyira önkényes volt maga a normás a gyáron, az üzemen belül, hogy szinte teljhatalmu ura volt a gyárban a bérmeghatározásának. Teljhatalma volt, mert mindenben ő állapitotta meg... de rosszul, szüken...

Én az igazgatóval akkor találkoztam, mikor behivattak, addig nem. A müvezetőnk egy maszek volt, azt mondták, hogy nagy mühelye volt, több segédet, meg tanulót foglalkoztatott. Rengeteget fusizott ott bent a munkahelyen, de másnak nem volt szabad csinálni semmit. Ha a késemet meg akartam köszörülni, oda kellett hozzá menni, hogy müvezető kartárs tessék nekem megengedni, hogy megköszöruljem a bicskámat. Ő meg ott csinálta a fusit. Volt is egy konfliktusom vele. Egyszer mondja nekem az unokatest-

vérem, hogy csinálj már egy kapukulcsot a rendőrkapitányságnak, mert egy van, egy elveszett. Kéne még egy kulcs. Adott nyerskulcsot, csak ki kellett reszelni. Mondom megcsinálom. Olyan munkám volt, hogy a tanuló volt mellém adva... ilyen vizelzáró felvonólécet csináltunk. Egy ember ott nem tudott mit csinálni, kettő kellett. Aztán amig az elment, reggelizett, vagy WC-re ment, mit tudom én, én addig mindig piszkáltam rajta egy kicsit. Egyszer ott termett a müvezetőm. De mindig figyeltem, hogy oda ne jöjjön. Azt mondja, mi az S. kartárs? Mondom, hogy kulcs, a kapitányság kért meg, hogy csináljak már egyet, itt van a kulcs, csak ezután kell kireszelni. Mutassa, hadd nézzem. Elveszi, és nem is adta vissza. Na aztán az unokatestvérem irt egy levelet, lepecsételte, lezárta. Holnap reggel vidd be és add oda neki. Odaadtam neki, látom veres, mint a paprika... mutatja, hogy mi ez. Mondom, én nem tudom, hogy mi van benne, ezt küldték. Hát azt mondja, minek kellett ezt csinálni? Mondom... olyan időben csináltam, amikor nem hátráltattam semmit, dolgozni nem tudtam, megmondom, ez pillanatok alatt megvan. Mondtam, hogy mire kell, meg azt is hogy kié. Persze összevesztünk. Egy szót se engedtem neki. Egy szót sem...

Itt a gépállomáson dolgoztam 56 márciusától. Laci 56 juliusban született meg, majd ősszel lett a forradalom. A forradalom kitörésének napján halt meg anyám, akkor temettük, október 23-án, december 18-án meg meghalt a feleségem. A fiu akkor volt hat hónapos, a lányom akkor volt két és fél éves. Akkor már a gépállomáson voltam. Mert a

sógorom ott dolgozott aztán ő odavitt. Én biztosra jottem haza a munkahelyre. Azt mondta, mig alakul a sorsom, helyet ad. Na de hát a fiam hat hónapos volt, gondolja az ember etetni kell, meg minden. A második feleségem a szomszédban lakott. Kézimunkát varrt, horgolt másnak is bérbe, saját magának is, ő oda bejáratos volt mindennap. Pártfogásába fogta a fiut is meg a lányt is, dédelgette, gondozgatta... ő tudta a hátam mögött, hogy én már teher vagyok ott. Aztán azt mondta, hogy felneveli ő elvállalja. Egyedüli gyerek volt a szüleinek... engem nem is nagyon ismertek. Én 27-es, ő 37-es. Ő akkor volt husz éves, én meg harminc. De csak összekerültünk. Megbékélt az anyós aztán. Apóssal nem volt probléma. Ez volt április 4-én, amikor elköltöztünk. Esküvő után már a kocsi ott állt az udvaron, rá is pakoltunk a kis lim-lomunkat. Juniusban himlősök lettek a gyerekek. Nagyon nyugős éjszakák voltak. Egy éjszaka kiment a gyerekek után, kimelegedett, megfázott, egy tüdőgyulladást kapott. Beteg, beteg, köhög, nem jól van. A körzeti orvoshoz voltunk, adott neki gyógyszert. De nem javult. Eltelt két hét, három hét. Mostmár menjünk el egy másikba, menjünk el a tüdőgondozóba. Elmegyünk oda, beállitja a röntgenbe, azt mondja, hogy késő. Megkapta a tüdőtágulást, ezt már nem lehet visszacsinálni. Még gyorsan lehet, hogy valamit korrigálunk, de nem sokat. Debrecenbe a szanatóriumba be kell menni. Amikor visszajöttünk, akkor az állami gazdaságba mentem dolgozni. Egymás mellett volt a gépállomás, meg az állami gazdaság. Ott már egy olyan áldatlan állapot volt attól kezdve a háziasszonnyal, hogy sehogyan sem tudtunk kijönni.

Egy kis természetbeni juttatás is volt már. A fejadagot megadták, s azt a fejadagot megorlettem lisztnek. Akkor még munkástanács tag voltam meg ilyenek.

A gépállomáson a melósok, hogy na választani kell munkástanácsot, mert már mindenütt megválasztották, csak még itt nem. Titkos szavazás volt, aztán engem is megválasztottak. Annyi volt a különbség az eddigitől, hogy mindent ugy beszéltünk meg, mint amit azelőtt az igazgató önhatalmilag dontött. Akkor behivott minket a munkástanácsot, elmondta, hogy mit akar, és aztán mi közösen beszéltük meg az igazgatóval együtt. Ő csak elmondta, hogy ő hogyan látta jónak. Decemberben, a feleségem halála előtt két héttel azt mondta nekem az igazgató, hogy el kell menni a lánctalpassal Tatabányára a külszini fejtéshez. Borzasztó jó keresetet igért. Lakókocsiban kell lakni, de 24 órát kell menni a gépnek. Tehát 12 órát dolgozok én, 12 órát a kollégám. De a Bányagép elvitte a lánctalpast, hogy feljavitja, meg rászereli a tolólapokat. Mikor az kész, akkor nekünk menni kell. Ezalatt az idő alatt halt meg a feleségem. Én azt mondtam, hogy nem tudok igy elmenni, mert nem tudom a gyerekeket hol hagyni. A lánctalpasnak az órabére akkor 100,- Ft lett volna. S ebből adtak volna tán nekem 20,- Ft-ot, szóval jó volt. Közbe a kollégámnak megjött a behivója, tényleges katonának, nekem meg meghalt a feleségem. Tessék engem elengedni... előre hat heti fzetést ki kell fizetni a vállalatnak, és akkor elmehet a dolgozó. Azt mondja erről szó sem lehet, ha el akarok menni, akkor mondjak én fel. Na

de nekem meg az a kis pénz jól jött volna. Ebédidőben, az ebédet gyorsan bekaptuk, utána futball. Jött egy fiatalember futballozni. Látom, hogy nagyon jól rugja a labdát. Ki lehet ez, hat aztán mondják, hogy revizor. Nyiregyházáról a központból jött... hát azt mondja, elrendezem én magának... másnap kapom a papirt, hogy menjek be a munkakönyvemért és a hat heti fizetésemet vegyem fel. Na megesküdtünk, ebből fedeztük, aztán ugy mentem el. Elmentünk aztán Miskolcra.

Én mindenhol jól éreztem magam. A legfeszültebb Debrecenbe volt. Nemcsak nekem, hanem mindenkinek feszült volt. Nem is csodálkozom azon, hogy 56 bekövetkezett. Annyi sok elkeseredett munkás volt akkor, köztük én is. ... az életnek menni kell tovább. Azért nem állhat meg, hogy apám meghalt, hugom meghalt, aztán a feleségem meghalt, anyám meghalt. Az életnek menni kell tovább. Nekem gondoskodni kellett a gyerekekről.

Még itt az állami gazdaságban szakszervezeti bizalmi voltam. Én - szivemet lelkemet beletettem a szakszervezetbe, nemcsak az, hogy én bélyeget adjak. Ott ültem a fizetésnél a bérelszámoló mellett. Láttam azt, hogy ki mennyi fizetés kap. Mindenkinek külön-külön személyesen mondtam el, akinek bérproblémája van, itt vagyok. Lehet kolléga reklamálni. Mindenki szóljon, akinek nem jól van valami. De ha nem tudta kiszámolni, hogy neki mi jár, és nekem fehéren-feketén odafent mindent megmutattak, akkor ... ez van, és nézd csak meg te is.

A gépmühelybe összeírtam, hogy neked hány kiló hus kell, neked mi kell, meg mindent. Reggel mentem ki, hoztam be, osztottam szét, névszerint ráírva, hust is mindent. S akkor ezt társadalmi munkában, meg munkaidő után. Dolgoztam kettőig, de négyig voltak az irodában, nekem addig kellett odamenni. Na akkor megkaptam azt, hogy te csak mindig szaladgálsz. Voltak olyan dolgozók, akik ezt mondták. Cséplőgépeket javítottam. Egész nap dolgoztam, csináltam, azt akkor a kollégámnak egész nap a szinét sem láttam... engem bántottak.

... anyósom is nagyon jó, de apósom az nagyon jó ember volt. Azt mondtuk neki, mert ő is szeretett minket, hogy nem jövünk haza lakni, amig nem épit. Az ő részét ott bontsa le, mert a fele az övé, de ha akárhol épit, akkor hazajövünk. Nem gondoltuk, hogy megteszi. Megtette, lebontotta, ezt a telket megvette, ráépitett egy két szoba, konyhás lakást. De saját erőből, mert kőmüves volt, meg segitséggel... itt nem lehetett üveget kapni. Én Miskolcon megvettem az üveget, komplett, elküldtem vonaton haza. Abból itt beüvegeztettük a lakást. Tudtuk, hogy kész a lakás. Azt mondja a konyha lakható volt, egy szobát rendbetett, abba jöjjünk haza. Az nem padlós, csak földes... hazajöttünk, de már a miénkbe jöttünk. Adósság nem volt rajta még 10 fillér sem.

Kerestem már a Volánnál is, elég jól kerestem. Nagyon jó helyem volt az biztos, meg is becsültek, szerettem is ott lenni. Csak már tudtam, hogy itt készen van a

lakás, haza kell jönni, hazajöttünk. Feleségem akkor már az SZTK-nál dolgozott, takarítónő volt. Mind a ketten kerestünk. Hazajöttünk, rendbe tettük a lakást, aztán tavaszon jött az árvíz. 60-ban mikor hazajöttünk decemberben, akkor én négy hónapot nem tudtam elhelyezkedni, lakást is csináltam közbe, kerítést is csináltam közbe. Erdőgazdasághoz jártam fát ültetni a feleségemmel. Május 5-én álltam itt a Volánnál munkába... azóta aztán itt vagyok. Szerelő is voltam, lakatos, minden munkát csináltam. Volt 16 autóbuszunk, 10 teherautónk, azt kellett karbantartani. Ketten voltunk rá egy idősebb bácsival. Na az az idősebb bácsi aztán két év mulva elment a vállalattól. Magam maradtam három évig. Magam végeztem akkor 16 autóbusz és 10 teherautó javitását. Ugy tessék elképzelni, hogy én akkor annyit dolgoztam, mint egy állat. Magam sebváltoztam, kuplunboztam, leszedtem a sebváltót a kocsiról, magam visszatettem. 7,50-es órabérrel vettek fel akkoriban. Havonta 100 óra tulórát csináltam, amit nem fizettek ki, se le nem csusztattam, se ki nem fizették. De meg kellett csinálni, magunktól csináltuk meg, mert ha máma nem csinálom meg, akkor holnapra ugyanaz a kocsi duplán rossz lesz. Tehát hogy holnap nekem ne legyen dupla munkám, nekem ami bejött rossz kocsi, azt meg kellett csinálni. Lejárt a munkaidőm 7-4-ig dolgoztam, aztán este 8-kor jártam haza. "Nem tudjuk kifizetni", mert nincs rá mód. Csusztassák le, vagy csusztasd le. Hát hogy? Akkor holnap ez a kocsi... mert nem csináltam... Nem fizették ki. Három évig főleg igy ment, még akkor is igy ment, amikor ketten voltunk. Annyira vakon, hüen szolgáltam ezt a Volánt, annyira szerettem, hogy én

nem néztem oda annak az időnek. Még a szabadságomat is feláldoztam, a vasárnapot, mert értem jöttek amikor baj volt. Amikor jött az árvíz, volt minden évben ilyen miniszteri szemle is. A Volánok közül az első helyet nyertem. Első helyezett lettem... nekem jár érte 500 Ft. Sose kaptam meg... Nem nézték a munkámat semmibe. Mocsokba, sárba bujkáltam a busz alatt... hidegtől nem éreztem, annyira fázott. S amikor jött az árvíz tessék elképzelni, még azt se kérdezték tőlem, hogy Te mi bajod van? Nem kell valami segitség? Még ezt se kaptam meg a matészalkaiaktól.

Nem a Volánt hibáztatom, hanem egyes embereket. Nem látták be, hogy az ember milyen körülmények között dolgozik és mégis miket csinál meg, ami nem is egy embernek, hanem három embernek a munkája lenne. Mindig élt bennem a bizonyitás, hogy én meg tudom csinálni és meg is csináltam. Nem kérek segitséget.

A hugom, amikor felkerült Pestre, elment a Duna Cipőgyárba, onnan most ment nyugdijba. A bátyám kormánykitüntetéssel ment nyugdijba, csak én nem kaptam semmit. A sógorom cipész volt, azelőtt rendőr volt. Szakmájára nézve cipész. Becsületes, jó munkások mind. Én jövő ősszel megyek nyugdijba, ha elérem.

A lányom Szekeresre ment férjhez. A férje is nagyon jó ember, rendes ember, ügyes ember, ott van a Volánnál osztályvezető. Van három unoka. ... 76-ban épült egy uj mühely a Volánnál, akkor azt mondták nekem, már a

művezető is, meg mindenki, hogy ... maga már eleget csuszkált, mászkált a kocsik alatt. Van egy korszerű raktár... emelés minden ugyhogy lesz. Legyen raktáros, könnyebb munka lesz. Igy aztán 76-tól raktáros vagyok.

A fiu, ugye kijárta a 8 osztályt, sose felejtem el, hetedikes volt, a kertbe kapáltunk. Azt mondja, Apu még nem is beszéltünk róla, énbelőlem mi lesz, hová fogok menni. Én fiam, azt tudom mondani, ha kedved van, én jónak látnám, ha azt a szakmát választanád, amit én.

A fiam nem azt mondom, néha tetlegesen is kapott, de szóbelileg többet magyaráztam neki. Meg is értette, főleg, amikor a dohányzásra akart rászokni. Megmagyaráztam neki szépen, nem szokott rá! Elment, megpályázta a szakközépiskolát a Kossuthot Nyiregyházán. Mikor elment a felvételire, mondták, hogyha nem tudom hány pontot ér el, akkor a kollégium is biztositva van, ha ennyi pontot, akkor csak az iskola van biztositva. Mondom, fiam, szoritok. Ott voltam, kijött és mondja, hogy a kollégium is biztositva van. A kollégiumban sem volt rá panasz, aktivan, plusz munkában, mindenféle társadalmi munkában benne volt. Csinálta a sportkört... akkor átvette a vasut igy sportalapon. Következett a bevonulás. Mondom fiam a két évedből minden kitelik sokkal jobban jársz, ha lefoglalod magad, mindenben részt veszel, jobban fog menni az idő. Kormánykitüntetést hozott haza, meg háromszoros kiváló katona.

Azt szoktam meg világeletemben, hogy én becsületesen, lelkiismeretesen dolgoztam, és én azt akartam, hogy belőle is az legyen. Mert tudtam azt, hogy abban a világban olyan könnyű volt eltekeregni, rossz irányba térni, hogy ettől féltem, nehogy erre az útra térjen. Azért mondtam neki, hogy fogjad be magad a KISZ-munkába, a társadalmi munkába, csinált, fejlődj. Mert az elveszi a rosszról a figyelmet.

De sose haragudtam azért, ha az iskolában rossz jegyet kapott. Csak azt kapta, amit érdemelt. Ajándékba az nem jó, ha felül licitálják, felül adják a jegyet. Mert később az visszaüt. Az első dolgozatírásnál a középiskolába, akik ötössel mentek oda, az első dolgozatírásnál kivoltak. A lányommal is nagyon meg vagyok elégedve. Nagyon jó anya. Dolgozik is. A TSZ-nek van egy ilyen bedolgozó üzeme, ott dolgozik. Még haza is viszi a munkát, még otthon is dolgozik, éjjel 11-ig. Haza is szállítják neki a munkát. Otthon is csinálhatja. A gyerekeket ellátja. Elmegy reggel dolgozni. A gyerekek önállóan vannak, hetedikes a kislány, a nagy, a két gyerek meg óvódás. Önállóan elkészülnek, elkészíti nekik a reggelit, elkészítik magukat. Elmennek szépen iskolába, óvódába, a lakás bezárják.

N. István

Budapesti vagyok, ott születtem, ott jártam iskolába. Apám is vasas, anyám is vasas volt. A Gyáli uti polgáriba jártam negyedik osztály után, nyolcadik osztályig. Aztán elmentem a Villamosipari Technikumba, de ugy, hogy délelőtt oda jártam, délután meg a Soroksári uton voltam. Volt ott a Tefunak egy javitó üzeme. Csepel dieseleket, Stayer dieseleket csináltam, ott voltam segédmunkás. Pontosan Sztálin születésnapján, december 16-án elmentem az MHT-ba, az Üllői utra. Olyan szakmunkásképzőt kerestem, ahol van munkásszállás. Mondták, hogy van, vájáriskola. Megkérdeztem mi az. Mondták, hogy ők se tudják. Akkor kezdtem, 17-én este érkeztem Nagybátonyba, Nógrád megyébe és vájáriskolás voltam 1952. augusztus 16-ig. Akkor tettem vájár vizsgát. Két évesek voltak az ipari tanuló intézetek. Legjobb volt a jól megfelelt eredmény, ezt értem el. Dolgoztam Nagybátonyban, a Tilibes aknában, régi Rajk akna volt valamikor, meg Szorospatakon. Közben egy bányaomlás volt, leszakadt a kő, 12 cm-es koponyarepedésem volt tőle, nem is tudtam beszélni. Még egyszer meg kellett tanulni beszélni. Akkor elmentem a bányamérnökségre. 1954-ben elhivtak Recskre, az ércbányába. Átvertek, mert az mondták, hogy felmentenek. 54-ben elvittek katonának.
Annakidején kivételes emberek voltak a bányászok. Apám jó martinász volt, és 1.800 Ft körül keresett 1952-ben. Ha én 3.000 Ft-ot kerestem, akkor én azt mondtam, bagóért nem dolgozom. A legdrágább ruha, ami konfekcióban készült, 1.200 Ft volt. Srácok voltunk, 18 éves voltam. Befizettem az egész havi kosztot, kifizettem mindent amit kellett, ami megmaradt,

azt elköltöttük egykettőre. Nem volt érdekes, hiszen ott volt a másik pénz. S ha bementünk vasárnap dolgozni, azért kaptunk külön pénzt, először 60 Ft-ot, majd később felemelték 100 Ft-ra. Persze a fizetésből, amikor elszámolták a vasárnapi müszakot, amit előlegbe adtak, levonták.

Van egy hugom, Csepelen él, s van egy öcsém, 56-ban kiment Kanadába, nem is tudunk róla, nem is irt soha. Van egy másik öcsém, az Miskolcon lakik, ott is dolgozik, nagyon régen találkoztam vele.

Apám 1972-ben halt meg, anyám pedig az idén. Apám érdekes, mert az öreg karpaszományos volt. Az alakulatát kivitték Németországba. Letelepitették az akkori német-jugoszláv határhoz, valami Cs. nevü községben. Ott voltak a magyarok, több százan is voltak. Jugoszláv partizánok kapcsolatot teremtettek a magyarokkal. Kettő lehetett: vagy átállnak vagy likvidálják őket. Hatvanad magával az öreg átállt a jugoszlávokhoz. Haza 45. augusztusában már ugy jött, mint jugoszláv, Tito kitüntetésével.

A M.F-nek lett a párttitkára, majd a L. Kohászati Müvekhez D-be került dolgozni, szintén pártmunkára. Amikor Titoból nem lett Tito, hanem egészen más, akkor behivták és mondták neki, hogy jön ez össze. Az öregem aztán visszaadta a kitüntetést, a rendfokozatot és akkor a Szabad Nép nagy betükkel irt róla. Igen ám, csak aztán megint Tito elvtárs lett. Ugyanaz vonta felelősségre, aki annakidején azt mondta, hogy nem jó ez igy. Az öreg aztán fogta a pártkönyvét odacsapta.

Nem ment ki a kapun, vissza kellett vennie, de nem vállalt több funkciót. Aztán ipari tanulókkal foglalkozott, az üzemben párt alapszervezeti titkár volt, de nem vállalt funkciót. 56-ban meg volt aztán az öreg ijedve. Nem is mert kimozdulni.

Én meg elmentem katonának. Le kellett volna november 16-án szerelni, de aztán jött a nagy felfordulás, s nem tudta senki mi az igazság. Október 30-a táján annál az alakulatnál, ahol voltam, s ami önálló zászlóalj volt, nagyon sok katona egyszerüen hazament. November 6-án jött egy teherautó, azon volt egy magyar nyomozótiszt, későbbi kollégám, és három vagy négy orosz katona meg egy tiszt. A magyar kollégám mondta, hogy ha van még fegyver, adjuk oda neki. Hát ezen ne muljon. Amit igy hirtelen össze tudtunk szedni, feldobáltuk a teherautóra. Aztán mondom ennek a későbbi kollégának, hogy ide figyeljen, hogy tudtak maguk idejönni négyen? Azt mondja - nézzek már oda. Kinéztem, akkor látom, hogy ott van egy harckocsi. Felrakták a fegyvereket.
November 6-án hajnalban szól nekem a volt parancsnokom, politikai tisztem. Te - azt mondja. Megalakult a karhatalom. Megkérdeztem mi az? Ne törődj vele. Mentünk egy páran, ő is karhatalmista lett. December 16-án a járási párttitkár azt mondja, legyünk rendőrök. Ne viccelj, hát mennyit keresnek a rendőrök? Hát - azt mondja, vagy 1.400 Ft körül. Megkérdeztem, egy hétre gondolja? Nem egy hónapra.

Megegyeztünk abban, hogy legalább a következő novembert megvárjuk. Igy kerültem B-re rendőrnek. Voltam vagy őrvezető. De nagyon szép vállap volt, szörnyen tetszett nekem. Igy aztán megint egy évet vállaltunk, végül itt maradtunk egészen 85-ig lényegében, akkor mentem nyugdijba.

Az apám Z. István cégénél volt, gyerekkocsikat készitett. A D. utcában volt egy ilyen pincehelyiség szerüben. Apám aztán a szakmájának megfelelően martinász lett Csepelen. Onnan ment katonának.
Inkább a nagybátyám érdekes. Cipész volt. K-ban, amikor volt az a nagy bombázás, 44. december 24-én, akkor ott halt meg a bombázás alatt. Nagy, magas, vállas fekete ember volt, jó cipész volt. Szerették akkori parancsnokai is, mert még amikor nem ment ki a frontra, a legtöbbet itthon volt és csinálta egyik vagy másiknak a cipőjét. Azután végig harcolt ő is. Másik nagybátyám lakatos volt, kerékpár müszerész. Akkor még maszeknál dolgozott, aztán valahol az Sz. utcában volt egy telephely, ott is volt sokáig, és később a gyárkémény szerelő, ahol a vaskéményeket csinálják, ott volt csoportvezető, vagy brigádvezető, vagy müvezető. Onnan ment nyugdijba. Ő 14-es, hát 74-ben mehetett nyugdijba.

Én 34-es vagyok, március 21-én születtem. Ötvenben álltam munkába, tizenhat évesen. Évvesztes voltam az ostrom miatt. Aztán 45-ben felvettek a gimnáziumba, próbaidőre. Rövid uton ki is tettek.

Én voltam az egyetlen munkásgyerek. Abban az osztályban nem volt más senki. Volt egy Sz. nevü, akinek az apja fogalmazó, vagy főfelügyelő volt a rendőrségen. Soha nem fogom elfelejteni. Próbaidős voltam, hogyha beválok, ott maradhatok. Mikor mentem haza, akkor nem a jobboldalt szálltam fel a Fradi pályánál a villamosra, hanem baloldalt. Tudja, hogy akkor még nem ugy csukódtak a villamosok, mint most, hanem ilyen rács volt, amit alulról felemeltek és beakasztották. Jobboldalt vannak a megállók, ott kell felszállni, balról nem szabad. A gyerekek látták, egy-kettő bemószerolt az osztályfőnökömnek, aki egy pap volt. El is tanácsoltak. Ugy hogy egyszer veszitettem évet azért, mert volt az ostrom, egyszer veszitettem azért évet, mert kirugtak a gimnáziumból. Igy kerültem én a Gyáli uti polgáriba. Polgárista voltam elsőben és másodikban, utána meg hetedikes és nyolcadikos. Én még nem tanultam orosz nyelvet, nálunk még a német nyelvet tanitották, s azt is csináltam én négy éven keresztül. Nem valami jól sikerült, később aztán be kellett hozni.

Nagyon jó helyen laktunk, a B. uton, igazi dzsumbujban, az Illatos utnál. Igazi jó helyen nevelkedtem, ahol szó szerint meg kellett azért küzdeni, hogy legyen valahogy.

V264 !

Szakmát akartam tanulni, ahol van kollégium, igy mondták a vájáriskolát. Otthonról el akartam kerülni. Nagyon szerettem csavarogni annakidején, ma már nem divat.
Meghalt a nagyanyám 48-ban, és én akkor a B. utról anyámékhoz kerültem a B. Gábor utcába. Voltak K. tériek, de én a B. téri srácokhoz verődtem oda. A Városligetben szoktunk linkeskedni. Pénzünk sohase volt.
Énnekem ez szörnyen tetszett, anyámnak nem. Apám nem bántott sose, anyámnak nem tetszett. Én meg azt mondtam, el innen. Igy kerültem a bányához. Lementem, ugy volt, hogy egyik nap dolgoztunk, másik nap iskolába jártunk. 17-én odaérkeztem, 18-án le kellett menni a bányába.

Az első benyomásom az volt, hogy jó lenne, ha kapnánk bőr fejvédőt, mert ezt igy elviselni nem lehet. Ahogy mentünk lefelé, minden második fába beütöttük a fejünket. Ocsmány nagy sár volt és nagyon sokat kellett dolgozni. Nem olyanok voltak a vájáriskolák annakidején, mint mostanában, hogy tanbányák, meg oktatóvájár. Volt egy vájár, volt egy csillés és volt hozzá két vájáriskolás. Hát elképzelhető, hogy hajtott bennünket a két civil. Pénzre ment a játék. Lapátolni, csillézni nagyon könnyen meg lehet tanulni. De az is igaz, hogy dolgozni kellett.

A vájáriskolás pénzt kaptuk. Ha jól emlékszem, első évben a vájár kereset 60%-a, a második év első felében a vájárkereset 70%-át. Jó pénzt kerestünk. Két müszakban dolgoztunk, délelőtt, délután 8 órát. Nem volt olyan, hogy 4 vagy 6 órákat, mint mostanában.

Én nem tudom, hogy mi volt itt 50-56-ig így általában. Tudniillik a bányászok egészen más szinvonalon voltak, magas keresettel. Amikor kezdtem, 50-ben, volt még jegyrendszer is. A jegyrendszerünk is más volt. Nem kaptuk kézhez, mert kollégiumban ettünk, nem is akármilyen kosztot. S rettentően tudták hajtani a népet. Én nem olyan tipus vagyok, hogy most ezt meg kell szépen csinálni, de nagyon szépnek kell lenni. Ezt meg kell csinálni, de minél többet. Én csak a hajrá munkákat szeretem, minél többet. Ugy szoktuk mondani annakidején, a régi bányászok tudják, mit jelent, hogy mindent bele, ami fekete. A föld alatt minden fekete. Aztán belement a fal, hát akkor belement. Ki figyelt oda? Lerobbantottuk a szenet, leomlott, elkezdtünk lapátolni. Volt egy 30-40 cm-es palaréteg alul vagy fölül, vagy éppen középen, azt rárobbantottuk a szénre. Mi volt ebben a fantázia? Az ember elért egy bizonyos eredményt, 260%. Akkor a transzparensre ki volt irva, hogy 61-es csapat 260%. És arra is volt példa, hogy kiszálltunk, mentünk a fürdő felé, ott várt egy csasztuska brigád és énekelte a dicsőségünket és megkináltak egy kis pálinkával. Ki tudták hajtani még a szuszt is az emberből, attól, hogy lelkesedtünk.

Nagyon nagy hajtóerő volt, komolyan. Tessék elképzelni, volt egy pesti gyerek, azzal volt nekem örökké párbajom a százalékkal. Mert az én vájárom b-i ember volt, volt vagy 130 kilós, nem dohányzott, bagózott. Nála mindig az volt, hogy első a munka, utána ráérek szórakozni. Nem szerette, ha bent talál minket valahogy a kocsmában. Ha mégis bent talált, akkor nem szólt egy szót sem, csak másnap. Mit kerestetek - mondja bent a kocsmában? Ha hát akkor volt kedvetek

ugrálni, akkor most legyen kedvetek rakodni. Akkor tudtam, hogy rengeteget kell dolgozni. Lényeg az, hogy voltak ilyen párok, és egymással versenyeztek. Pénzben is számitott, de nem is az volt a fontos. A dicsőség, ahogy elbántak az emberrel. Csináltunk például kulturcsoportot, abban is bent voltam. Rengeteget tanultam,sok verset kellett mondani.
A lényeg az, hogy nem volt a kultur brigádban egyetlen sztahanovista sem. De volt egy K. Pista nevü.
Hát a Pistiből sztahanovistát csinálunk. Voltunk vagy 30-an a kulturcsoportban. Mind lementünk dolgozni egy vasárnap a föld alá, és ami eredmény volt, az mind az övé volt. Egy 30 fős bányász csapat rengeteget összehord. Ezt megcsináltuk háromszor, négyszer és mindjárt volt sztahanovistánk.

A bányavezetést nem érdekelte más csak az, hogy kijöjjön a szén. Ott dolgoztunk abban az üzemben lényegében együtt. Nem mindegy volt? Hát az ő nevén volt rajta. Ha kijöttünk a bányából, akkor rendezte a délutáni vendéglői második félidőt, nagy sörözés ment ilyenkor, mert egy csomó pénzt azért ő is felvett vasárnapi előlegként, hát érthető. Aztán ittuk a sört. Igy lett sztahanovista. Jóval később ezt már nem lehetett megtenni, belőtték ezeket a dolgokat.

Ez azt jelenti, hogy aztán odafigyeltek. Most mi történik? Ha valaki folyamatosan 200%-ot csinál, akkor nem jó a 100%.

Emelik a normát. A normások, azok kivételes emberek voltak. Vannak a szállitó folyosók, szállitó vágatok, vannak ilyen menekülő lyukak, ugy hivják őket. Oda be lehet állni, ha elszabadul a csille. Beálltak a normások igy a menekülő

lyukba, szembe a kereszt vágattal. És akkor stopperral figyelték, hogy hányat fordulnak a munkahelyről és bemérték. Ha a csapat szurta ki a normást, az megnézhette magát, mert akkor sokkal lassubban fordultak, de ha nem figyelték és tényleg ugy nekiálltak dolgozni, akkor érthető, hogy más volt. És akkor azt mondták: no ha ezek egy müszak alatt meg tudnak csinálni 60 csillét és a normájuk 30 csille volt, akkor felemelték érthető módon 60 csillére. Akkor megnézhette magát az ember, mert nehéz volt tulszárnyalni. Az, hogy tizezer százalékok voltak, hát ez hihetetlen. A bányában nemigen volt ilyen, ha csak nem olyan módon, mint ahogy elmeséltem.

Soha nem felejtem el, volt egy m-i bácsi, ugy hivták, hogy B. Nem is tudom a másik nevét. Ha be volt rugva, mindig ugy mondta, hogy B. Hát attól hallottam én, hogy azt mondta, hogy "hát a multban a kamrában minden volt, még disznót is vágtam minden évben, most pedig ha betéved egy templom egere, visitva szalad ki.". Mi ezeket nem értettük, mert nekünk ott a vájáriskolán megvolt a kosztunk. Jót nevettünk rajta. De ő lehet, hogy komolyan értette, ha irónikusan is mondta. De nagy volt a becsülete.
Megkaptuk a vájáriskolás ruhát, az uj bányászruhát. Hazamentünk este, hát nem tudták elképzelni kik vagyunk. Hát ilyet még nem láttak. Akkor volt a sötétkék ruha. Legfeljebb csak a bányász jelvényből vették észre. Csikok voltak rajta, első évesnek egy csik, második évesnek két csik. Fekete volt az ipari tanulók egyenruhája, a miénk kék volt. De mások voltunk

pénzben is. Apám csak csodálkozott. Fiam, loptál, vagy mi az isten, hogy neked ennyi pénzed van. Dolgozni kell - mondtam. Dolgozni? mikor én is dolgozok, de nem megyek semmire? Jó, itt fizettek is - mondtam az öregnek.

N-ben annakidején lenn a faluban volt egy nagy kulturház, és ott minden szombaton, vasárnap volt bál. Volt mozi is különben. De mi a bálokat látogattuk. Később a bányának lett külön kulturháza. Hát azt mi foglaltuk el, a kulturcsoport.. Aztán külön rendeztünk bálokat. Volt saját zenekarunk. Mert a bányába mindenféle ember odakerült. Volt ott költőtől kezdva a színészig mindenki.
19-ben, mikor volt a Tanácsköztársaság, Galetta Ferenc például kijárt a frontra, verseket adott elő. Innen ismert Galetta Ferenc neve. Nemrég halt meg, 72-73-ban. Ő is nagyon sokat lenn volt nálunk.
Nagyon sokat jártunk vidékre, falujárásra. Vájáriskolásokat toboroztunk, különösen Rimóc, Szécsény, Nógrád megyéből. Balassagyarmaton túl, azon a részen voltunk. Az Alföldre alig jártunk. El is jöttek sokan. Olyan is volt, hogy parasztszoknyában volt a néni, kendővel, a szoknya alatt rajta volt a munkásnadrág, a gumicsizma, a fején a kendő, a kendő tetején a kobak. Ilyen is volt, mert nők is voltak.

A nők a szállitásnál dolgoztak. De én ismertem Nagybátonyban vájár nőt is, ő is vájár volt, a fia is.

A kulturára nagyon sok pénze volt a bányának. Maga a kulturház vezetője is hivott meg szinészeket meg költöket. Olyan is volt, hogy rendeztünk előadásokat. Három felvonásost is összehoztunk. Galetta Feri bácsi brigádja egyik ilyen háromfelvonásost csinálta végig, de akkor ő is rendezte.

Ehhez pénz kell. Itt van például a koszt. A koszt jó volt, mert később, amikor megtudtam, hogy a repülősöké hányas norma volt, hát a miénk sem volt kisebb. Reggel, délben, este koszton kivül még vittünk le a bányába is. Volt, hogy ujjnyi vékony szalonna volt, de még azt is kaptuk. A koszt egyébként is olcsó volt, mert először 8.70 Ft egész napra, aztán lett 13 egynéhány Ft. Volt, hogy M-ben megépitették a bányász telepet. Nem tudom, megvannak-e még azok a házak, vagy mikor bontották le, de volt amelyik szabályosan kettétört. Egyszerüen kettétört. Ugy csinálták lenn a föld szinén, hogy megcsináltak ilyen méterszer méteres darabokat, azt felemelték, mint most az elemekből. Azt már aztán nem nézték meg, hogy a talaj mozog-e vagy nem mozog, hogy a bánya ott van-e vagy nincs, ráépitették a házat. Igy épitették az uj vájáriskolát is és egyszerüen kettétört. Ujjnyi rés volt, át lehetett látni. Vagy például volt olyan ház, amelyik megcsuszott, 25-30 cm-rel lejjebb, mint a másik. Azért mondom, hogy nem tudom, hogy egyáltalán megvannak-e még ezek a házak, de gondolom lebontották. Beköltöztek az emberek, komfort volt, de központi fütés nem.

Elkerültem Recskre az ércbányába, ott dolgoztam. Azt hittem felmentenek, de nem mentettek fel. November 16-án vonultam be, a Krisztina körúti kiegészitőbe mentem. Voltunk jó sokan. Először is megkérdezték, kik a bányászok. Voltunk többen, félreálltunk. Behivtak, megmondták hová megyünk. Egy jó század jött össze belőlünk. Először P-re mentünk igy kerültem erre a vidékre. Ott dolgoztunk a p-i bányában, de mint katonák. Volt, aki a börtönbe ment mindjárt, volt akit az egyetemről zavartak el. Sváb község volt, tulságosan sokan nem beszéltek magyarul, nehéz volt megérteni őket. Aki volt a vájáriskolán, néha adott órákat. Az N. megyei Szénbányászati Tröszt főmérnöke, annak idején országgyülési képviselő volt, ő is lejárt. Mikor ide kerültem, 3 vagy 4 nap mulva K. Zoli bácsival találkoztam. Megismertük egymást, illetve én ismertem meg őt, mondtam, hogy onnan ismerem, aztán jó barátság lett, a gyerekeivel is összejártunk.

P-ről elkerültem B-re, a b-i alakulathoz, ott volt egy önálló század. Az egész egy önálló zászlóalj része volt. Ott voltam 56-ig. Nagyon sok katona október 30. táján lelépett. Mentek Pestre is.

Régi katonai mentőket alakitottak át személyszállitó kisbuszokká. Ezeknek a munkásalakulatoknak az országos parancsnoka volt Maléter Pál. Maléter aztán hivta ezeket a bányászkatonákat is az Üllői uti laktanyába. Elmentek onnan dömperestől. Hogy mennyien maradtak meg belőlük, nem lehet tudni. Annyit tudok, hogy többen is jöttek ugy vissza, hogy valamilyen uton-módon igazolni kellett, hogy neki nem volt tevékenysége. Az én politikai tisztem lett később az m. járási munkásőr parancsnoka. Ugy, hogy az igazolás nagyon egyszerü volt.

Én akkor Cs-n voltam, de mindig találkoztunk, ha ilyen volt. Volt köztünk egy nagyon érdekes ember, F. Henriknek hivták. Ez volt az, akit az egyetemről elzavartak, aztán behivták katonának. Azt hiszem állatorvosnak készült. Ő volt a forradalmi katonai tanács elnöke. Semmit nem csinált. Igazolási ügye M-re F. hadnagyhoz került. Igazolni kellene neki, szeretne visszajutni az egyetemre. Beszéltünk telefonon, az volt a közös véleményünk, hogy megérdemli, hogy megadjuk az igazolást. Ő volt az egyik legértelmesebb a p-i alakulatnál. Volt 110-120 katona, abból 96 volt cigány, s abból kb 80 analfabéta. Hát érthető, hogy az F. Henrik volt a legfeljebb. Ő nem ment sehova, nem politizált, azt mondta, hogy maradjunk csendben, ne engedjünk be senkit, ne adjunk ki fegyvereket, bizottságokat se engedjünk be, csináljuk a magunk dolgát.
Olyan is volt, hogy a szén kezdett fogyni, a bányák nem dolgoztak. A k-iak is elmentek B-re, hogy megtermeljék a péksége't, a kórházét meg a járandóságukat. Volt olyan csapat, amelyik nem tudta, hogy a gépet hogyan kell összerakni. Volt, hogy éjjel felkeltettek bennünket, hogy rakjuk össze a gépet, mert nem tudnak termelni. Akinek sokat köszönhetek, az F. családban volt az F. Géza bácsi és az F. Gyula bácsi. Két öreg bolsi, azoknak köszönhetünk mi, akkori fiatalok sokat. Az öreg megmondta, hogy előbb-utóbb ennek meg kell szünnie, ez nem maradhat sokáig. És ő is mondta, hogy menjünk dolgozni. Elsősorban meg kellett védeni magát a bányát és dolgozni kellett. Aki délelőtt dolgozott, az délután vigyázott a bányára, vagy forditva. Lényegében két müszakot csináltunk. De nem volt olyan, hogy komolyabb cirkusz lett volna. Nem akarták felrobbantani a bányát, vagy ilyesmi, volt amikor grünátot dobtak a

bányára, de azt még el lehetett viselni.

Aztán a rendőrségen maradtam. Mondták, hogy legyünk rendőrök. Amikor meghallottam, hogy mit fizetnek, azt mondtam ne viccel-jenek. Egy évig ott maradtam, akkor előléptettek vagy kettőt, aztán megint egy évig, akkor megismerkedtem a feleségemmel. B-n voltam és a feleségem M-i.Volt M-en egy szüreti mulatság. Mondom a havernak, valahogy el kéne menni. Szolgálaton kivül voltam, civilben persze. Motorral elmentünk M-re. Hát ott is-merkedtem meg a feleségemmel. Talán tizszer találkoztunk, mert októberben ismerkedtünk meg, januárban megnősültem. 3 gyerek van, 27, 24 és 14 éves, és 4 lányunoka: 5 éves, 3 éves, 1 éves és 4 hónapos.
Feleségem annakidején a bányában volt kézbesitő. Aztán a TSZ-hez ment dolgozni, akkor már asszony volt. Aratott, kapált, csépelt, mint a többiek. Közben megindult az A. J. Kertészeti Technikum. Levelező hallgatóként elvégezte a technikumot. Akkor még a sütőiparnál volt irodavezető és amikor lekültöz-tünk, felajánlották neki azt a nagy virágboltot, ami itt van a főutcán. Oda ment disznövényesnek, tehát eladónak. Később üzletvezető helyettes volt, de aztán beteg lett. A betegsége olyan volt, hogy nem tudott dolgozni, leszázalékolták. Kicsit nehezen ment a leszázalékolás, mert még a miniszternek is kellett irni.

Egyik lányom a nyomdánál van, nyomdász, a másik a V-nél dolgozik, betanitott munkás, Krisztí az pedig 8. osztályos, mint a gép, ugy tanul. Mindenáron történész akar lenni, én meg közgazdászt akarok belőle csinálni. Ezt magyarázom neki. Én nem tudom, hogy holnap mi lesz velem. Az igaz, hogy a feleségem meg fogja kapni az én nyugdijamat, de nem lehet tudni. Mert ha elvégzi a 4 szakközépiskolát, nincs akadálya annak, hogy elmenjen egyetemre. Bár állitólag a különbség azért óriási, és tegyük hozzá: a szakközépiskola rovására. Ő gimnáziumba akar járni, lényeg az, hogy kiegyeztünk, hogy nem a J. A-ba megy,hanem a T-be, erős a T. nagyon. A J. A-ba akart menni, mert a legtöbb oda jelentkezett a barátnői, osztálytársai közül. Aztán megmagyaráztam neki, hogy aki a tanulmányi versenyeken eredményt elért, zöme a T-ből került ki. Menjen a T-be. Azt mondta, hogy ott nem haladó szintü az angol, hanem kezdő. Hát ha négy évig csinálja tisztességesen, akkor sem jut el alacsony szintre. Beteges is, voltak elmaradásai, de már behozta. Nincs vele probléma. De jóval könnyebb lesz neki a T-ben ilyen értelemben. Nagyon sok tanárt ismerek ott.

Voltam Füreden, nagyon jó volt az eredmény. Tudja, két infarktusom volt. A betegséggel én nem foglalkoztam.
Megvan énneken a tisztességes nyugdijam, én nem megyek el portásnak. Minek menjek el? Legfeljebb olvasok, nagyon sokat olvasok, meg a lányommal foglalkozom. Ugy van ez nálunk, megvan Obádovics matematikája, rengeteg a könyvem. Különben, a pincében is sok könyvem van, megvettem egy csomó segédanyagot.

Délelőtt megtanulom azt én is, amit ő megtanul, kell neki segiteni. Elfoglalom én is magam, kimegyek sétálni, találkozom a barátaimmal. Néha bemegyünk valahova egy kávét meginni, szeszt nem szabad.
Találkozunk, elbeszélgetünk, eltelik az idő. Jobban szeretnék dolgozni, valami értelmes munkát.

Nem kötöm én azt ki, hogy szellemi. Portás, éjjeliőr nem leszek. Én nem nagyon tisztelem azokat, akik ezt csinálják, ha csak rá nem szorulnak. 10.000 Ft-os nyugdij mellé még elmenni 1.000 Ft-ért portásnak? Persze van akinek számit. Rengeteget olvasok és az az igazság, hogy próbálom össze is szedni azokat, amik kellenek nekem a lányon segitéséhez. Kiszedtem egy pár érdekes dolgot, de van amire nincs irodalom. Egyet mondok: hogy halt meg Kun Béla?

H. Gyula

Ez a falu mindig szegény község volt. Munka nem volt, Salgótarján, Gyarmat, Hatvan adott legközelebb munkaalkalmat. A faluban szegény emberek és nagyon sok cigány élt. Ma már a cigányok is elköltöznek. Falunk a mai viszonylatban is nagyon-nagyon gyenge valami. Az 50-es évek előtt itt még parasztság sem volt, csak egy-két nagyobb parasztgazda. A többiek nem tudtak megtelepülni, nem tudtak itt semmit sem termelni. Rossz volt a termés, 6-7 mázsa buza termett átlagban. Az Alfölfdhöz képest ez nulla. Még ma sem terem 10-12 mázsánál több. Pedig mindent megpróbálnak itt az emberek, de ennél több sosem terem.

A Kossuth Lajos tsz van itt, de nem termel a földeken semmit, szarvasmarhákat tart. Olyan szarvasmarhákat, amelyik türi a hideget, a meleget. Kint vannak egész évben a legelőn, igénytelenek, s ezzel kicsit jobban megy a falunak is a sorsa.

Itt éltem, itt születtem. Szegény családból származom, 10-en voltunk testvérek. Apám szegény ember volt, szinte semmink sem volt. Ma már csak 4-en élünk a többi testvérem meghalt.

Szüleim pásztoremberek voltak, nagyapámtól kezdve az egész család pásztorokból állt. Én már lehettem volna más is. Tanulni elég jól tudtam, de mégsem tudtam felsőbb iskolákat végezni. Úgy gondolom, akárminek indultam volna el, a háborut nem tudtam volna így sem, úgy sem megúszni. Mindenképpen félbeszakitotta volna azt, amit csinálok.

Egy évig voltam a fronton, előtte egy évig Hatvanban a laktanyában. Magyarországon estem fogságba, visszavittek oda, onnan elindultunk, Ukrajnába. 1948-ban jöttem csak haza a hadifogságból. 1944. okt. 6-án estem fogságba és 48. juliusának végén jöttem haza. Én a vértanuk napját azóta is megtartom, számomra ez egy fontos dátum.

A háboru előtt Mezőhegyesen dolgoztam az állami méntelepen, onnan is vonultam be katonának.

Nagyon szegény világ volt a háboru után is, ugy mint a háboru előtt. Munka nem volt. Az országban Debrecentől kezdve csak romokat láttam, fel volt minden robbantva. Itt sem volt semmi a faluban. Ami meg volt, az a forint volt, az már akkor is megvolt. 5 forintot kaptam Debrecenben, azzal jöttem haza.

Legelőször fát vágtunk fönt az erdőgazdaságban, aztán bányába mentem dolgozni. Voltam tsz elnök is, de iskolára kellett volna menni, igy aztán abba hagytam az egészet.

Itt van az unokanővérem, aki képviselő volt, 1957-ig. Embert akart belőlem faragni, igy vállalatam el a tsz vezetését. Aztán az anyósommal és apósommal összevesztem, akkor náluk laktunk, s választhattam, vagy a tsz, vagy a családi béke. Unokanővérem kérdezte tőlem, mi akarsz lenni.

Katonatiszt? Rendőr? Én nekem sem a katonaság, sem a rendőrségnem tetszett. Igy aztán inkább tsz elnök lettem.

A bányában először Terenyén kezdtem. 20 forinttal többet adtak Oroszlányban, akkor meg odakerültem. Ott azonban az volt a baj, hogy tele volt Brennbergbányai bányászokkal, akiket mindig jó helyre tettek dolgozni. Bennünket meg olyan helyre, ahol nem lehetett se pénzt keresni, meg nagyon nehéz volt a munka is. Igy aztán a brennbergiek miatt otthagytam az oroszlányi bányát. Azért is ott hagytam volna azt a bányát, mert a mi munkahelyünkön nem ugy mint a svábokén, vödör számra kellett kihordani a vizet a bányából. Nem adtak gumicsizmát, a bakancsom meg egyszerüen tönkrement, ugyhogy nem lehetett azt tovább birni.
Mondtam én a párttitkárnak, hogy hát titkár ur, nem lehet ezt már tovább türni, belemegy a bakancsba a viz, se gumicsizma, semmi. Mondta erre nekem, várjon csak, várjon, majd kerül sor gumicsizmára is. De nem lehetett kivárni, csak nem érkezett meg a gumicsizma. Mentem én a titkárhoz háromszor is, de semmi. Akkor aztán ugy gondoltam eljövök haza, el is jöttem haza. A könyvemet akkor már ugy adták ki, hogy beirták önkényesen jöttem el tőlük, önkényesen kiléptem. Ezért nem helyezkedhettem el csak oda, ahova ők mondták. Később kaptam egy papirt, ha ujból fel akarom venni a munkát, akkor jelentkezzem Petőfibányán. Ott van Tarján környékén. Nem

mentem oda. Erre aztán bekerültem az Acélgyárba Tarjánba. De mivel a könyvem olyan volt, hogy önkényesen kilépett, azért hamarosan kivittek a kőbányára, Somoskőbányára dolgozni. Nem volt ott rossz helyem.

Azt mondta az igazgató: "Gyula, kapunk mi is; figyeljen ide; egy autóbuszt, azzal majd be tud járni, ne menjen el innen máshová dolgozni. Az Acélgyárnak akkor már volt autóbusza, ami körbejárt a vidéken, mindenütt felvette reggel a munkásokat és ugy mentünk be reggel a gyárba. A kőbányának akkor még nem volt autóbusza. Jó helyem volt a bányában, sokat tudtam keresni. Komám volt aki a robbantást csinálta. Mondtam neki, itt van egy nagyobb darab, még robbantsa fel azt is. Fel is szokta robbantani, nekem igy mindig dupla siktám lett mint a többieknek. Jól tudtam keresni. Hétvégén is bent maradtam, akkor is dolgoztam, meg tudtam rakni jó kétszer annyi csillét mint hétközben, igy a pénzem meg volt. De a bányába csak vonattal meg busszal tudtam eljutni, ami nekem nagyon nehéz volt. Aztán a kőbányának lett busza, de a busz nem telt meg. Fél háromkor kellett felkelni, mert körbe ment minden faluban a busz, aztán ugy mentünk a kőbányába. Csak nem telt meg. Elvették a buszt. Na erre aztán otthagytam tényleg a kőbányát. Mondja nekem erre az igazgató: Horváth visszajön maga ide meglátja, visszahozatom magát ide, meglátja. Na én erre voltam büntetve.

Behivattak ide Sz-be, ott volt a bíróság. Azt mondták nekem, vagy a börtönbe megy, vagy visszamegy a kőbányába, s akkor még 10 százalékot le is vonunk a fizetéséből. Nem akartam én a börtönbe menni, sosem voltam még ott. Igy aztán visszamentem a kőbányába, Egy évet letöltöttem becsülettel, tisztességgel. Utána kezembe adták a munkakönyvet, el is jöttem. A végén azt mondta nekem az igazgató, igaza volt, mert busz nélkül tényleg nem lehet a bányába embereket szerezni. Amikor megkaptam a könyvemet, akkor bementem a tüzhelygyárba. A tüzhelygyárban a raktárban voltam vagonrakó, 1610 forintot kerestem. Jó helyem volt a tüzhelygárban, de onnan meg a kölcsönök miatt kellett eljönnöm. Voltak ezek a békekölcsönök/ 500 forintot akartak iratni velem, de én nem irattam csak 300 forintot. Erre aztán átraktak egy másik helyre dolgozni, de az olyan nehéz volt, hogy nem birtam. Igy a tüzhelygyárból is el kellett jönnöm. Nagy volt a meleg, a zománcozó kemence mellett dolgoztunk, tele volt ez a munkahely cigánnyal, ugyhogy én azt nem tudtam vállalni. Igy kerültem aztán a vasuthoz.

Jó erőben voltam akkor még, birtam a munkát. Többet is dolgoztam mint kellett volna,, de ijesztgettek. Többet olvastam akkor egy kicsit, aztán ijesztgettek. Jó brigádba kerültem. A brigádunk mindig első volt. Ha valaki kapott 200 forintot, akkor mindenki kapott 200 forintot. Dolgoztam, de nem sokáig voltam pályamunkás. Beverekedtem magam a kovácsmühelybe a kovács mellé.

Nyelező voltam, lapát, csákány nyeleket tettem be a szerszámokba. Nagyon sokat törtek az emberek. Főleg a katonák törték a szerszámokat. A kovácstól elkerültem a raktárba. Mielőtt a raktárba kerültem, egy évig szakszervezeti elnök voltam.

21 évet dolgoztam a vasutnál. Mindig arra mentem, ahol többet adtak. De a vasutnál 21 évet dolgoztam. A szakszervezeti elnökséget mindig megemlegetem. Közel volt itten a két község, V-halom és H. Krumpli termelő vidék. Náluk korábban érik a krumpli. A nyár végén, nyár közepén már nagyon jó krumpli van. Akkor aztán azok az emberek, akik ott laktak, az istennek sem akartak bejönni dolgozni. Mentek haza krumplit szedni. Többen fegyelmit akartak csinálni, elbocsátani őket, meg mit tudom én mit. Én meg, mint szakszervezeti elnök, azt nem nagyon tudtam elviselni. Mondtam bent, hogy adjunk még nekik lehetőséget. Miért most mindjárt az elején bánjunk el velük, mert mindenki tudja, hogy szükségük van a pénzre, szükségük van a krumpli árára, miért akadályozzuk ezeket az embereket. Épp olyan becsületesek, épp olyan tisztességesek mint mi, csak hát a krumplitermelő vidéken laknak. Sajnáltam őket. Jött aztán a betegellenőr, meg különböző ellenőrző, aki azt mondta, a táppénz alatt nem találta őket otthon. El kell jönniük a táppénzről. De hát én ezt is elleneztem, ezt sem helyeseltem.

Mondok én magának valamit. Ha az ember jót csinál, azért jót ne várjon. Ugyhogy aztán örültem, hogy nem kell tovább ezt a szakszervezetet csinálni. Elkerültem a földmérőkhöz, nagyon jó mérnök volt, jól kijöttünk egymással. Vele dolgoztam elég sokáig. Kitüző voltam akkor a vasutnál, kitüztük a pályát, hidakat. Ott volt a legjobb helyem a vasutnál. Onnan mentem nyugdijba 81-ben.

4945 forint a nyugdijam. Már nyugdij előtt jól kerestem a vasutnál, meg volt a pénzem. Igy elég szép nyugdijam van.

Nyugdijasként a tanácsnál a kőmüvesek mellett segédkezem. Két kőmüves van, az ő kezük alá hordom a maltert és a téglát. Meg hétvégén - itt van mellettünk egy üdülőfalu -, oda járok épitkezni. Multkor is voltam, vakoltunk, egész jól.kerestem. Egy nap 500 forintot is megadnak az embernek. Most már nem birom olyan jól a munkát, 66 éves leszek január 5-én, elfáradok a kőmüvesek mellett, meg hétvégén is a hétvégi házaknál.

A vasutat Hatvantól Somoskőujfaluig - Tarján fölött van - mi csináltuk. Talpfákat cseréltük, korszerüsitést végeztünk, mindent, ami ebben az időben a vasutnál munka volt. De mi csináltuk a jászberényi vonalat is. Akkor ott laktunk, mert az is a Hatvani Igazgatóság területe.

Nagyon keveset voltam itthon. Még a hétvégén is készenlétet vállaltam. Inkább haza sem jöttem, néha az asszony jött el hozzám. Kellett a pénz. Én ezt a falut nem is ismerem. Nem ismerem itt a nagylányokat, a fiatalokat, már nem is tudom ki kicsoda, az az igazság.

Feleségemet fiatal korától kezdve ismertem. Amikor haza jöttem a fogságból, akkor azonnal összeházasodtunk. Megvárt engem hüségesen. 48-ban nősültem, 49-ben meg már meg is volt a fiúnk. Egy fiúnk volt. Éppen most adtam neki a házamat, az ő részét elvitte, el is költözött innen a faluból. A feleségem tavaly meghalt....
Ez a hosszú távollét ez sehogy sem volt jó. Se az embernek, se a feleségének. Ez nem jó. Ő amig nem voltam itthon, hát hogy mondjam, összeállt valakivel, volt neki valakije. Én szerettem az asszonyt, most már meg is értem. Nem voltam itthon, kellett neki a férfi ember. Én őt ezért sose bántottam. Tudtam, hogy van neki valakije, de verekedni nem verekedtem. Ezt az asszonyt, akivel most együtt élek, ezt sem bántom. Neki is meghalt a férje, fiatalon, hát most együtt élünk. Ő az élettársam. Az élettársamnak két gyereke van. Az egyiknek már van 3 családja, ő K-n lakik, a másiknak is van 2 családja. El szoktak jönni a gyerekek, a nyáron is itt voltak. Mi is voltunk lakodalomban náluk, több helyen is, tartjuk a kapcsolatot, de messze vannak.

Harag vagy ilyen, sosem volt a főnökök meg köztem, bár nem mindig volt azért köztünk fenékig tejfel az élet. Mert megmondom őszintén, az igazságért mindig harcoltam, most is harcolok. Ezért volt már kisebb apró-cseprő ügyem. Ha láttam, hogy valami nem jó, akkor mindig megmondtam neki,hogy főnök elvtárs ez igy és igy van. Ahogy mondják, szólj igazat, aztán betörik a fejed. A gyülésen is volt, hogy mindenki beszélt, a párttitkár beszélt utoljára. Aztán mondta, na Horváth elvtárs biztosan van valami mondanivalója. Felálltam, el is mondtam. Megköszönték amit mondtam, de látszott rajtuk, hogy nem nagyon tetszett nekik. Aztán másnap már láttam rajtuk, hogy valami van. Már nem bántak az emberrel rendesen, mint azelőtt. Olyan hátrányom nem volt belőle, de úgy lehetett érezni, hogy már nem olyan mint előtte volt. Pedig én mindig az igazat mondtam a gyülésen is, mindig az igazat mondtam, azt mondtam, ami volt.
Ha valakit pártoltam, vagy valakit védtem, akkor senki nem mondta, hogy nekem igazam van. Senki nem mondta na Horváth, neked igazad van. Nem álltak mellém. Nekem mondták gyülés után, hogy igen igen, lehet igaz amit mondasz, de ott a gyülésen ott csak hallgattak. Én a családban is mindig ilyen igazságkereső voltam. Volt köztünk tanácselnök, párttitkár, képviselő, mindegyikünk meg szerette mondani az igazságot. Dehát ezért több bajom volt már a hadifogságban is.

Ukrajnában végig dolgozni kellett, keményen kellett dolgozni. Kint voltam majdnem 5 évig, megismertem a népet, az ottani embereket. Nem nagyon tudták, hogy ki az a magyar, németnek néztek bennünket, németnek. Tanulhattam volna az orosz nyelvet is, de meg kell őszintén mondanom, aki az orosz nyelvet tudta, azt olyan munkára osztották be, ami nehezebb volt. Igy hát nem tudtam az orosz nyelvet. Én nem akartam tudni, meg ha tudtam is elhallgattam, hogy értek valamit a nyelvükön. Jók voltak hozzám, főleg az ottani nép. Hordtak egy kis mahorkát, én nem dohányoztam, igy be lehetett cserélni élelemért, ezért, azért, úgyhogy lehetett kapni valamit. Állitom,ha nincs az az orosz nép, és igy nem szeretik a magyarokat, akkor senki nem jön haza a frontról.

Nehéz volt a kezdet, nagyon nehéz volt a kezdet. Itt van ugye ez a Rákosi rendszer. Ez is nagyon jól kezdődött, jót akartak, aztán meg mi lett belőle. Én nem vagyok persze történelmi micsoda, de azt le merem fogadni, hogy ennek a rendszernek Rákosi elvtárs az úttörője. Voltak neki bünei, mert mondják voltak bünei, de történelem könyvben van a dicsősége, az egyszer biztos. Hát meg hallottuk felülről is, hogy véreskezü, meg mit tudom én, hogy micsoda, de másképpen nem tudta volna ezt meg csinálni. Nem voltak ők igazából egyek. Ott volt ez a Rajk ügy is, hát nem lehetett tudni, hogy nem ez kellett-e éppen. De állitom, hogy olyan vezetőnk mint

Kádár, olyan több nem lesz nekünk. Meg itt van ez a Gorbacsov elvtárs. Gorbacsov elvtárs meg Kádár elvtárs az igen. Két ilyen vezető kell nekünk. Ez aztán majd rendbe hoz itt mindent. Persze voltak előtte más vezetők is, ott van Hruscsov, Brezsnyev, hát de Hruscsov elvtárs is egyszer jó volt, aztán nem volt jó. De ez a Gorbacsov elvtárs ez igen.

A régiben erőszak volt. Rákosi elvtárs is ugyan, mit csinált. Rákényszeritették. Sokaktól hallom megverték, ha nem állt be a tsz-be. A parasztok nagyon ragaszkodtak a földjeikhez, nem akartak beállni, aztán megverték őket.
Ezek a parasztok különben is nagyon furcsák voltak. Ott lógott 3 oldal szalonna, aztán nem mertek enni. Mentek dolgozni, vittek valamit, de nem ettek. Volt 3 hold földjük, azután csak azon törték a fejüket, hogy lehet minél többet szerezni. Nem esett nekik jól amikor be kellett adni.
Ugy gondolom, hogy ma már nincsen ilyen erőszak. Akkor volt kulák, ez az; ma nincs kulák, nincs cigány, nincs semmi, nincs szegény, ma mindenki egyenlő. Nincs az, hogy te úriember vagy, te paraszt vagy, ma egyenlőség van. Az egyenlőség meg van, hogyha összetartanánk, meg tudnánk védeni a békét is.

Megmondom őszintén, voltam én a pártba is. Amikor haza jöttem, akkor voltam tagjelölt. Azért nem lettem tag, mert olyan szegénységben voltunk, hogy nem tudtam fizetni a tagsági dijat. Igy aztán ki is zártak a pártból.
Annak nem volt hátránya, hogy nem voltam párttag. Lehet, hogy jobb lett volna, nem tudom. De hátrány sose volt emiatt. Nagyon sokan voltak a vasútnál is tagok, de sokaknak csak ott volt a zsebében a könyv. Aztán én, akinek nincs is könyve, sokkal inkább kommunista vagyok náluk. Önekik csak ott a könyv a zsebükben, ők igazán sosem szerették a szegény embereket.
Jobb munkára tették őket, meg aki közelebb van a tüzhöz, az jobban melegszik nem? Aztán voltak itt nagyon furcsa dolgok. Volt olyan párttitkár, aki a nevét sem tudta leirni. Nem tudta leirni a nevét, aztán mégis párttitkár volt.
Nem mertek ezek a nagy párttagok egy szót sem szólni. Voltak gyüléseink, ilyen szakszervezeti, meg mikor milyen gyüléseink, munkáról, meg ilyenekről. A főnök gyülést tartott, de nem nagyon mert ott szólni senki sem. Azt mondták, mit törődöm én ezzel, megkapom a pénzt, megcsinálom a munkát, aztán kész. 56 után aztán tömegesen léptek ki a pártból. Nagyon sokan kiléptek a pártból. Én nem voltam párttag, de mindig munkás érzelmü ember voltam. Nem volt nekem semmi bünöm. Bár hát volt 56-ban is egy nem is olyan kicsi dolog.

Sógorom itt volt a laktanyában, valami hadnagy, talán parancsnok. Az emberek itt hagyták, a fele elment haza, a másik fele itt maradt. Benne volt a Nemzetőrségben, benne voltam én is. Puskát adtak a kezünkbe. Volt itt olyan ember, aki azt mondta, hogy na most aztán vissza a marhákat, van itt csomó gabona, azt vissza az embereknek. Van itt csomó élelem, mindenki vigye amit éppen akar. De erre azután én mondtam, ez a népé, semmit nem adunk oda, ez az államé. Én amig fegyvert fogok a kezembe, nem adok oda semmit. Volt itt olyan ember is, aki a nép gabonáját haza akarta vinni. Pedig nem volt az tiszta ember, kint a fronton gyújtogatott, embereket akasztott az oroszoknál. De mégis szakaszvezető volt, most meg hadnagy, vagy még annál is följebb, ő is haza akarta vinni. Mondtam neki, hogy te már innen nem viszel egy szemet sem. Nekem sem kell, neked meg nem jár. Mondtam neki, ha nagyon akarsz adni, akkor az időseknek adjál, az öregeknek. Azoknak adhatsz, de nekem, neked, azoknak ne adjál. Hát ezek voltak az én büneim. Semmi bajom nem volt belőle. Nem mondtak nekem semmit. Amikor aztán a kormány mondta, hogy adjuk vissza a fegyvereket, mi szépen visszaadtuk a fegyvereket.

Olyan év nem múlt el, hogy ne arattam volna. Arattam én mindenütt. A szabadságot nyáron vettem ki, aratáskor. Akkor adták ki, s ez alatt arattak.
Annyi mindig volt, hogy learassunk. 14 nap szabadság járt,

10 napig tartott az aratás, annál több ideig sosem húzódott el. Volt rá idő. Elvállaltunk mi minden aratási munkát, volt, hogy nyáron két helyen arattunk.
A főnökök tudták, hogy a kenyér az az elsődleges, kenyeret kell adni és elengedtek aratni.
Volt rá eset, hogy jöttem volna haza. Salgótarjánban dolgoztunk, aztán már a kijáratnál mondták, hogy bent kell maradni, beállt egy vagon, meg kell rakni. Máskor meg úgy volt, hogy már a vonaton ültünk, amikor mondták, hogy menjünk vissza, mert készenlét lesz, jön a betonalj, a sin betonaljjal együtt, azt le kell szedni. Akkor aztán hatan az állomásról visszajöttünk. Igaz, hogy 10-12-en kellett volna leszedni a betonaljat, de mi hatan szedtük le. Egymás mellé raktuk föl, mert Hatvanban pl.: nem is volt hely, hova rakni a beton aljját. Egész hétvégén ezt csináltuk.

Olyan nem volt, hogy valamit mond a főnökség, akkor azt mi ne csináljuk meg. Meg kellett csinálni.
Először 4 forintos órabérrel vettek fel, aztán egyre jobb lett. Most már nagyon jó a vasútnál. Hát volt nekem is 4000 forintos fizetésem. A készenléteket persze bele kell számitani. Meg volt nekem a pénzem a vasútnál, erre nem panaszkodom. Aki a gyárakban dolgozott, igaz, hogy minden este idehaza volt, de nem keresett annyit mint én.

A faluból többen voltunk a vasútnál. Innen vagy 10-15 ember járt dolgozni a vasúthoz. Később sokan otthagyták. Volt aki elment Tarjánba, volt aki Terenyére, bányába, volt aki üzembe, gyárakba, volt aki a tsz-be jött vissza. Sok felé mentek, sokan otthagyták, mert nem mindenki birta ezt az állandó távollétet. Aztán volt persze olyan is, aki maradt a vasútnál, csak nem csinálta a pályamunkát tovább. Elment váltókezelőnek, haza jött ide, Vagy elment kalauznak, vagy más munkát végezni. Volt aki gyárakból, vagy máshonnan került a vasúthoz. Ott volt pl.: a Bandi, aki hadnagy volt, templomba esküdött, aztán ott kellett neki hagyni a sereget, ezért a vasútnál kötött ki. Ő aztán elment a vasúttól, később vissza a gyárba, müvezető lett. Még ma sem nyugdijas, dolgozik.

Katonák azok nagyon sokan voltak, azért kellett a honvédség, mert mi civilek nem tudtuk volna felépiteni ezt a vasútvonalat. Nálunk is dolgozott egy zászlóalj katona. Mi a civilek adtuk az előmunkásokat. Külön csoportban voltak az előmunkások, és a kezük alatt dolgozott egy szakasz katona. Tőlük is beiskoláztak, a vasútnál munkavezetőnek képezték őket ki, de igazán mi civilek irányitottuk őket. Mi már ott dolgoztunk évek óta, ezek leszereltek, elmentek, újak jöttek a helyükre, be kellett őket tanitani, úgyhogy mi voltunk ott állandóan. Nem volt akkor civil, nem is csodálom, nehéz munka volt, kevés pénzért. Amikor én ott voltam, akkor néha Ausztriából átjött egy gép, olyan volt mint egy gyár.

Ment elől, felszedte a sineket, megforgatta a kavicsot, hátul meg letette az új sineket, a kész pályára. Nem kellett ott kint krampácsolni, nem kellett külön kézzel a kavicsot felrázni, tömöriteni, villázni, és kicserélni. Ennél a gépnél aztán kiderült minden hiba, az nagyon pontosan dolgozott. Itt nem lehetett tévedni. Persze egy-két előmunkás már nagyon jól, szemmel is tudta a kézi munkát ellenőrizni. Odanéztek az új sinhez, aztán megállapitották, hogy nincsen jól tömöritve, nincsen jól odaverve az ék, akkor vissza kellett menni, aztán újból megcsinálni. Egyedül kelett visszamenni. Nem úgy volt az, hogy a többiek szóltak, hogy menjen javitani. Ha észrevették, mert mindig észrevették, akkor szóltak, hogy menjen kijavitani aki a hibát elkövette. Fárasztó munka volt, és igy már többet kellett dolgozni, mert újra elölről kellett kezdeni. Először 8, később 12 fát kellett egy embernek lerakni. Aztán amikor végeztek ezzel a munkával, akkor jött ugyanazon a sinen egy másik csapat. Szép munka volt ez. Meg lehetett könnyen tanulni. Bele lehetett jönni. Nekem ez nagyon jól ment, úgyhogy jött is egy gyerek, hogy tanitsam már meg. Nem volt megállás, végig csináltuk. Szépen vertük a ritmust, ritmusa volt, mint amikor a kovács pengeti a vasat. Lehetett érezni a hangjából, hogy ezek az emberek most itt együtt dolgoznak. Nemcsak én tanitottam fiatal gyerekeket, hanem én is egy öregtől tanultam. Vele mentem egy hétig, vagy hónapig, már nem tudom, tőle tudtam meglesni azokat a fogásokat, amikkel dolgozni kellett.

Az biztos, nagyon tudtam a kovácsal is cifrázni. Kivertem úgy, hogy a kovács csak az üllőt verte, a ritmust, de ugye én bal kezes vagyok, aztán abba kellett hagynom ezt a kovácsságot, mert bal kézzel nem tudtam a kovácsnak a keze alá dolgozni. Még valahogy amikor vágni kellett a vasat, az ellment, de mást bal kézzel már nem tudtam megcsinálni.
A kovácstól sokmindent tanultam. De aztán már nem sok időm maradt később a tanulásra, mert rengeteg szerszámot kellett nyelezni. Amikor jött a leszerelés, akkor a katonák törték a szerszámokat. Nem törődtek vele, zúzták a lapátokat, odavágták a villákat, Volt úgy, hogy napjában egy ember 5-6 szerszámot is eltört. Mentek volna már haza, nem törődtek ők semmivel. Volt aki a leszerelés után még fogdában is ült emiatt, annyi szerszámot tört el, hogy a parancsnoka is sokallta. De az az igazság, hogy örültek ezek, ha eltörött a lapátnak a nyele, örültek, mert akkor nem kellett dolgozni. Ez nemcsak a leszerelésnél volt. Ez nem volt szép tőlük. Törték, zúzták a lapátot, csákányt, a nyeleket meg mindig égették el.
Volt nekem egy őrnagy barátom, százados barátom, mondtuk nekik mi van, azért is ültették őket le, de ők sem tudtak mit csinálni velük.

A tüzhelygyárba volt a legjobb. Vagonrakó voltam, a sógorral együtt raktuk a vagont. Aztán ilyenformán igy novemberdecember táján jöttek az ország minden részéről a kereskedők,

adjunk nekik leszállitott, csökkent értékü tüzhelyt. Még pénzt is hoztak, bort hoztak, ezt, azt, meg is fizettek bennünket. Hosszú sorban álltak már ilyenkor, tüzelési idénynél. De békekölcsön miatt innen is el kellett jönnöm.

Összesen 42.évet számitottak be a nyugdijba, sikerült összeszedni az éveket, mind ahol dolgoztam. Acélgyárat, tüzhelygyárat, kőbányát, mindent. A végén még kitüntetést is kaptam. Kétszer voltam kiváló dolgozó, a brigádunk pedig a vasútnál aranykoszorús brigád lett.
Ebben a brigádban mi voltunk, akik kint dolgoztunk a pályán, meg akik közvetlenül a főnökeink voltak. Három nagy brigád volt a vasútnál, voltak a főnökök, aztán meg az adminisztrátor lánykák, meg mi. Mienk lett az aranykoszorús szocialista brigád. Kétszer is azok lettünk.
Nem mindig egy brigád kapta meg az aranykoszorút, volt úgy, hogy bronz jutott, volt úgy, hogy ezüst. Bent a központban értékelték a teljesitményt, aztán annak alapján mondták, hogy ki milyen koszorút kap.

Az iskola itt volt Nógrádszakállon. Volt itt egy kántortanitó, meg egy tanitónő. Én 6 osztályt jártam. Elég jó tanuló voltam, számolni még mindig jól tudok. Mindig ki tudtam számolni a teljesitményeket, meg azt, hogy ki mennyit dolgozott a brigádban. Akkor a tanárok sem nagyon akarták, hogy szegény gyerek tanuljon, meg tudjon. Volt itt egy igazgató, aki azt mondta, az iskola az arra jó, hogy annyit megtanuljon, ha esik az eső, beálljon az eresz alá. Ezt szegény ember gyerekének mondta. Én nagyon szerettem volna tovább tanulni, de nem lehetett. Itt volt a faluban egy paraszt embernek a fia, az aztán később hadbiró volt. Most Argentinában él. Ő tovább tanult. Én pedig sokkal jobban tudtam mint ő. Jobban tudtam számolni, mindig én súgtam neki. Aztán mégis ő ment tovább. Amikor bevonultam katonának, odavittek, ahol ő volt már tiszt, mondta is, hogy nekem te pajtás ne tisztelegj, úgyhogy nekem nem kellett neki tisztelegni. Aztán hadbiró volt, csinált valamit, igy aztán neki el kellett menni az országból. Különben én is voltam büntetve, 8 hónapot kellett volna ülnöm, ha vége a háborúnak. Elmentünk felderitőbe, aztán elfogtak bennünket a partizánok. Lelőhettek volna, de nem tették. Mi mindent otthagyva, fegyvert, puskát, mindent, futottunk vissza, a főhadnagy futott elől. Visszatérve feljelentett bennünket, mind a tizenötünket hadbiróság elé állitottak. Én Horthynak köszönhetem az életemet, mert mind a tizenötünket halálra itélték, és a kormányzó kegyelmében részesültünk. Igy aztán a háború után 8 hónapot kaptam volna, de hát szerencsére azt nem kellett leülnöm.

I. János

Erdélyi születésü vagyok. Marosvásárhelytől nem messze egy községben születtem.
Szegény napszámos ember volt az apám.
Édesapám meghalt, mikor én 5 éves voltam. Ín voltam a 6. gyerek. Elég fiatalon meghalt az apám. Tüdőgyulladást kapott. Nem volt akkor még orvostudomány. A legidősebb testvérem lány volt, az csak otthon volt. Utánavaló bátyám, ő cipész-tanuló volt abban az időben. A többiek mind kisebbek voltak.

Amit az édesapám még annak idején dolgozott, abból éltünk. Édesanyám kereskedett. Már ugy kereskedett, hogy összeszedte a faluban a tojást és Marosvásáhelyre - 17 km-re volt tőlünk -, bevitte, ott a piacon árulta.

Hárman vagyunk ma már csak Magyarországon. A bátyám meghalt most december 25-én, és a nővérem, aki Székesfehérváron lakik. A többiek odaát vannak.

14-15 éves voltam, mikor elkerültem cselédnek. Azelőtt már 12 éves koromban is szolgáltam, de 14 évesen végleg cseléd lettem. 7 elemit jártam. Jártam iskolába ugy, hogy cseléd voltam, de az volt az egyezség, hogy iskolába is mehetek. Hajnalban keltem és utána mentem dolgozni, aztán iskolába.

Az iskolát befejeztem Erdélyben. Aztán ittrekedtem. 44-ben visszacsatolták Marosvásárhelyet, így én ittrekedtem. X-nél voltam cseléd, és továbbra is ott maradtam. Mindent megkaptam, koszt, kvártély megvolt. Nagyon jó sorom volt. Mindenféle munkát kellett csinálnom. Voltak lovak, pld. azokat kellett ellátni.

47-48-ban kaptam 4 katasztrális hold földet Nógrádban. Erre aztán bevonultam katonának 48-ban Szentendrére. Ott volt a kiképzés. Utána feljöttünk Pestre. Jártunk a Margit körutra szolgálatba. Őrséget adtunk, voltunk Aszódon, Nógrádverőcén is. Két évet nyomtam le. Jó sorom volt ott is. 49-ben káderoztak. Én nem tudtam, hogy mit csinálnak a Margit körúton. Akkor volt a Tito-láncos kutya ügy. Abban az időben rengeteg fogoly volt.
Hát pihenő alatt behivták az irodába egyiket is, másikat is, elbeszélgettünk. Én nem tudtam, hogy mire megy. Akkor alapitottak - ezt már utána tudtuk meg - egy kémelháritó zászlóaljat, - ami közvetlenül a Minisztériumhoz tartozott. De voltak az ország minden alakulatából - ki voltak szedve az emberek. Az volt a cél, hogy ennek a zászlóaljnak legénységet toborozzanak. Az elképzelés az volt, hogy mind benn fog maradni. Hivatásos katona lehettem volna.

Mondtam, hogy akkor volt a Tito-ügy, akkor volt a Rajk-per. És én ezeket mind végignéztem. És annyira bele-

éltem magam, hogy ezt egy emberrel azért csinálják, mert abban a rendszerben azt csinálta, amit parancsoltak. És ha esetleg valami másik lesz fönt, akkor meg én kerülök ilyen helyzetbe, mert én is azt csináltam, amit mondtak. Ezért váltam ki, és igy szereltem le.

Leszerelés után 4 hónapig itthon maradtam. Gazdálkodtam, s közben bányász is voltam.
Ez volt abban az időben a kétlaki élet.
A plusz kereset miatt mentem a bányába, de sajnos az se jött be. Rossz munkakörülmények közé kerültem, rossz munkahelyet fogtam ki. Gépesités egyáltalán nem volt akkoriban azon a területen. Utána kezdték bevezetni. Föld alatt olyan helyen dolgoztam, el se lehet azt mondani. Nehéz volt, de az ember rákényszerült, hogy ezt is, azt is csinálja. Nem jött be mondom, mert emlékszem rá nagyon jól, hogy 29,-Ft-ot kerestünk egy müszakban.
És olyan helyen dolgoztunk, ahol - a bányász nyelv ugy nevezi, hogy feles fal - tehát ugy 50 cm-es feles fal volt. Olyan vastag szén volt és azt szedtük ki. És erre kerestünk 29,-Ft-ot. Megelégeltük egy páran, és otthagytuk önkényesen. Nem sokáig, ugy fél évig csináltam. Ez azt hiszem 1952-ben volt.

Otthagytuk. Kaptunk egy idézést később - Salgótarjánba - s egyből le is tartóztattak. Nem volt szabad önkényesen otthagyni a bányát. De akkor azt csináltunk amit akartunk, nem hittük el. Végül bevágtak a fogdába, - a bíróság fogdájába.
Megakptuk az idézést, bementünk a járásbíróságra, le is tartóztattak. Nadrágszijat ki, cipőfüzőt le, és a tárgyalásig ott tartottak. Azt sejtettük, miért vagyunk beidézve. De, hogy miért tartóztattak le egyből, hát azt nem, - szóval furcsállottuk a dolgot.
Délután került sor a tárgyalásra. Addig voltunk ott.
Hát ezt olyan megrettentő valaminek lehetett nevezni.
Akkor délután kaptunk 6 hónap javító-nevelő munkát, 10 százalék bércsökkentéssel. Ugyanott a bányában kellett dolgozni. Kötelező volt visszamenni, mert különben bezártak volna. Aztán 6 hónap mulva ott lehetett hagyni a bányát szabadon.
Szereztem orvosi igazolást is, igy jobban elengedtek.

Brigádban dolgoztunk. Három-négy uj - megvoltak a csapatok - meg az öregebb, a dörzsöltebbje.
Az ujakat azokat mindig a rosszabb helyre tették. Mikor 29,-Ft-ot kerestem én, addig a másik megkereste a 100 forintját. Nem lehetett ez ellen tenni, pedig mindenki tudta, hogy ez igazságtalanság. Nem, nem lehetett szólni sehol sem, mert azt a munkát is meg kellett csinálni. És megvolt, hogy ennyit adnak egy csille szénért. Ha tizszer annyit

tudtunk termelni, akkor tizszer annyit kaptunk. De azt nem vették figyelembe, hogy mi 5o cm-es szénfalat kaptunk, és a másik pedig 2 métereset.
Akkor nem mertünk lázadozni. Mikor önkényesen otthagytuk, akkor is rögtön bevágtak a fogdába. Ilyesmi nem lehetett, hogy egy szót is szólunk.

Meg volt határozva minden, szétosztották az embereket - ez ide megy, az oda megy - és akkor az ott volt állandóan. Nem ugy, hogy egy nap ide hordom, a másik nap meg oda.

Nem lehetett segiteni ezen. Nem lehetett, mert meg volt szabva, hogy egy csille szénért ennyit adnak.
A régiek azok olyan helyre mentek, - ugye barátok, meg sógor, koma, meg mit tudom én mi -, ahol tudtak keresni. Megkeresték a 100,-Ft-ot is müszakonként.

Abban az időben bódés munkásjáratok voltak. Munka után vissza, a ház körül a földön még mindig volt csinálni ezt azt. Meg együtt éltünk a gazdával.
A bánya után aztán fuvaroztam, meg a mezőgazdaságban voltam. A 4 hold föld egész addig megvolt, amig 59-ben megalakult a termelőszövetkezet. Akkor beadták a termelőszövetkezetnek.

Az 52-59 közötti idő kiesett az időből, mert hát a földön csak mint magángazdálkodó - vagy hogy lehet ezt

nevezni - dolgoztam. A nyugdijba ez az idő nem számitott be. Nem is fogják soha beleszámitani. Amikor megalakult a termelőszövetkezet, abbahagytam mindent és eljöttem Pestre.

Belemelegedtem, meg volt szokva a paraszti munka. Nem olyan könnyen adja fel az ember. Szerettem is csinálni. De a földet le kellett adni, vagy beállni a termelőszövetkezetbe, szóval meg kellett tőle valamilyen formában szabadulni.
Nem tudtam a fuvarozáshoz takarmányt biztositani.
Nem volt senki aki megtartotta volna a földet.

Ajánlották, hogy; szóval ajánlatos belépni.
Végkielégités . volt, földjáradéknak nevezték. Több éven keresztül fizették ki, ugye előre felbecsülték az értékét a földnek. Jelentéktelen összeget fizettek jó 10 éven keresztül.

A bátyám itt dolgozott a H.P. kórházban. Elmentem én is oda dolgozni. Ott kezdtem, mint kocsikisérő.
Volt egy sofőr és én voltam vele rakodni, meg minden.
Mentünk együtt és ilyen beszerzési dolgokat csináltunk a kórháznak. Megvettük ami ki volt irva, felpakoltuk, hoztuk. Jó, nagyon jó munka volt. Mindig ugyanazzal a sofőrrel jártam.
Akkoriban sok szénszállitás volt - mert még szenes kazánok voltak. Tatabányára küldtek a tüzép telepre - névre szólóan a H. P. kórháznak - 1 vagon vagy 2 vagon. És nagyon sokszor

beszállitottuk a szenet mi éjjel. Akkor jól kerestünk. Könnyebb munka volt ez, mint a földet turni. Itt finomabb dolgokat raktunk fel. Azután bántam meg, hogy miért nem kezdtem hamarébb.

Legényszállón laktam. Meg lehet szokni. Fiatalokkal voltunk együtt, beszélgettünk - ugyhogy eltelt az idő.

A testvérem is ugy kezdte, mint kazánfütő. Utána kiemelt káder lett. Aztán párttitkár. És akkor mikor én odakerültem, a gazdasági igazgató helyettese volt. Gazdasági igazgatóként ment már nyugdijba. Sajnos meghalt tavaly karácsonykor. Jóban voltunk.

Nagyon szép időt lehuztam a kórházban. Lehuztam akkor - hát mondjuk az első kezdet kicsit rövidebb volt, mert közben aztán megnősültem - 60-ban. H-ról nősültem - odavalósi a feleségem.
Először albérletben laktunk. Közben aztán én elvégeztem a gépkocsivezetői tanfolyamot. Feleségem hazakerült, mert őtet a nagyszülei nevelték, és öregek voltak, igy ő elkerült haza. De hát ennek is volt egy előzménye, mert nem akarták, hogy hozzám jöjjön feleségül, tiltották.
Abban az időben - emlékszem - 300,-Ft-ot fizettem az albér-

letre, plusz 10,-Ft villanyköltséget. Villany az volt, viz nem, azért ki kellett járni. A feleségem is dolgozott a H. P-ben.
7-8 hónapig laktunk az albérletben. Mert a nagyszülei nevelték a feleségem és ugy látták, hogy igy nem mehet. Öregek voltak, és a feleségem hazaköltözött, én meg visszakerültem a legénységállóra.
Hetente, kéthetente jártam haza. A feleségem terhes lett, 1962-ben szült. Ím is közelebb mentem. Itt szakadt meg a H. P-ben a munkaviszonyom.

Ezután külszini bányánál dolgoztam, mint gépkocsivezető. Itt az volt, - mert valamikor volt nekem gyomorfekélyem - hogy a rázkódástól éreztem, hogy megint fáj. A fekélyt akkor kaptam, amikor a bányánál dolgoztam. Máig sem tudom, hogy miért. Talán az emelgetéstől lehetett, meg valami megfázástól, idegességtől is. Igy aztán abba kellett hagyjam a gépkocsivezetést. És még az év decemberében visszakerültem a H. P-be. Megint a munkásszállón kötöttem ki.

Akkor már megvolt a gyerek is. Visszakerültem a H.P-be. 1962 decemberében. 1963-ban letettem a fütői vizsgát. Bekerültem a kazánházba és ott dolgoztam 1977-ig. Közben a nagyszülők meghaltak. Az ottani házat eladtuk, itt vettünk V-n egy kisebbet. Innen jártunk dolgozni. Több mint 20 éve itt lakom. Pesten akartunk lakást venni, de nem lehetett. Nem adtak letelepedési engedélyt.

30 perc innen a bejárás. Az ember Pesten még többet is utazhat. Busszal jártunk, mert nem ez a ház volt, az első hanem az országuton tul. A feleségemnek az első házasságából volt egy fia, és az is aztán megnősült, addig ott laktunk együtt. Közben megszületett a második fiunk is - azóta már születtek unokák is - akkor gondoltuk, hogy valami megoldás kell, mert ez igy kellemetlen.
A menyünknek az apja, tehát a fiunk apósa - neki volt telke, azt eladták, és testvéri alapon a felét kifizették nekik. És igy vettük ezt a házat. Mikor ezt megvettük, az kerek 100 ezer Ft volt. És nagy, mert 200 négyszögöles a telek, a házban pedig 4 szoba van. El is fértünk itt, a két család kényelmesen elfért benne. Jó volt. Csak hát ugye megszülettek az unokák - 2 unoka van - ugy hogy valamit megint kellett csinálni. Igy aztán megbontottuk ugy, hogy ezt a házat megvettük.

Hát nekem jó volt a kazánház, mert annyit csináltam, mint most. Automatikus volt, nekem csak figyelni kellett a berendezést. Volt hozzá kisegitő személyzet, aki a salakot kihordta. Könnyü munka volt. 12-36 volt, meg 12-24, de általában 12-es müszak volt. Nappal aludni nem lehetett. Este leálltunk 10-12 órakor, volt egy kis melegtartalék. Akkor 2-3 óra hosszát szundikáltunk. Ketten voltunk a kazánnál. Volt egy segédmunkás meg voltam én. A Bánki Donát Gépipari Technikumnál kellett vizsgát tennem. 6 hónapos tanfolyam

volt. Azért volt kötelező, mert ez egy nagy teljesitményü kazán volt.

Emlékszem rá, mikor kezdtem, hogy 1300,-Ft volt a kereset. Jó volt. Én meg voltam elégedve vele. 77-ben aztán épitettek egy gázkazánt. Akkor arra megint le kellett tenni egy vizsgát, - végigjárni egy tanfolyamot. Ez még előtte volt, előtte szóltak, hogy aki el akarja végezni - én nem akartam.
Eleget tanultam. Én már nem tanulok tovább, ugy döntöttem.

Hazajöttünk 12 órás müszakból, annyi volt, hogy megittam egy kávét, vagy akkoriban megittam egy felest is, a mama bepakolta a reggelit és mentem a határra. Kukorica, szőlő volt, azt kellett müvelni. Részesültem is a termelőszövetkezettől. Ott volt egy darab szőlő is - 440 négyszögöles szőlő - ezt felajánlotta nekem valaki, ő örökölte, de lusta volt csinálni. Felajánlotta nekem, hogy ha akarom, akkor csináljam. Hát csináltam, és jó is volt, mert volt, hogy 20 mázsa szőlőt is megtermeltem egy évben. És ezt mind egyedül kellett csináljam - a feleségem akkor nagyon beteges volt. És ezt csináltam - hazajöttem minden este a müszakból és utána mentem tovább. 10 évig biztos, hogy csináltam. Muszáj volt valamit csinálni, mert amikor ezt a helyet megvettük, nagyon sok tartozás fennmaradt. Kb. 100 ezer Ft. Az be kellett hozni valahol. Erre nem volt elég a fizetés, mert valamiből élni is kellett.

76 karácsonyán itt voltak a sógorék ünnepet köszönteni. Beszélgettünk, és mondja a sógorom, hogy ott a BKV-nál most épül egy gázkazán és baj van, mert nincs emberük aki üzemeltesse. Majdnem vicc formájában vetettem fel, hogy mond meg a főnöknek, hogy ha jól megfizetik, átmegyek. Elteltek az ünnepek, bementek ők is dolgozni. Egyszer csak felhiv telefonon, hogy hivat a főnök, hogy menjek be. Mondom magamban, hogy a komolytalanságból még majd komoly dolog lesz. Mert, hogy azt mondtam, hogy ha jól megfizetnek, akkor átmegyek. Bemegyek - bemutatkozunk egymásnak, aztán rátérünk a tárgyra. Kérdeztem, mit tudnak adni, kérdezik, mit kérek, megint: mit tudnak adni, ajánljanak fel valamit, mit tudnak adni. Hát felajánlottak 400,-Ft-al több alapot, mint ami nekem volt, plusz 10 százalék prémium. És igy kerültem át 77-ben a BKV-hoz.

Sajnáltam a H.P-t, de ezért muszáj volt átmenni. Mert ez jelentett 700,-Ft többletet havonta. És a másik az volt, hogy a BKV-nál 2 müszak volt, minden második szombat szabad volt. Ünnep, vasárnap nem kellett menni. Itt meg ugye a H. P-ben - éjjel, nappal, ünnepeken - mindig ott kellett lenni.

A munkahelyem egy ugynevezett ipari segédüzem volt. Ez a részleg látta el a buszokat gumival - ott volt a vulkanizálás, akkumulátorjavitó, hütőjavitó.

A H. P-ben a pénzre nem tehettek rá, mert voltunk 4-en kazánkezelők. Így is az enyém volt a legmagasabb fizetés. 4 kazánkezelő volt, segédmunkások, köztük volt börtöntöltelléktől kezdve mindenféle. Mindig cserélődtek. Volt 2 vagy 3 aki tovább dolgozott ott, de a többi 1 hétig dolgozott, aztán elment. Nem volt ez probléma. Aki nem tetszett, azt elküldték. Annyi probléma volt, hogy akkor benn kellett maradni valaki másnak, hogy ellássa azt a munkát.

Igy aztán átkerültem a BKV-hoz, ott dolgoztam 77-től és 80 februárjában lebetegedtem. Igazság szerint én beteg voltam már azelőtt 10 évvel. A fekélyem elmult. Elhiztam, és gondolom, hogy bezsirosodott az a valami és beheggedt. Csak másfajta problémák merültek fel - van 8 fajta betegségem. Előjöttek a korai - gyermekkori dolgok is. Amig fiatal volt az ember, ugye addig jobban birta.
Istállóban a hidegben, trágya közt aludtam.

Aztán 54 körül már kezdődött. Mentem a körzeti orvoshoz, mondom doktor ur ez a baj. Vérnyomásom magas volt. Lázam nem volt, tüdőgyulladáson volt vagy tizszer, de mindig láztalan. Az orvos azt mondta, hogy mérje meg a lázát. - Nincs - Mehet tovább. De én éreztem, hogy szur, meg tudtam, hogy mi van.
S közben aztán ideköltöztünk. Itt szemben egy néni járt egy orvoshoz - egy belgyógyász szakorvoshoz - itt körzeti orvos és a néni mondta, hogy menjen el vele a feleségem ehhez az

orvoshoz. Hát elment a mama, és az kezelés alá vette, és lábraállitotta. De én olyan voltam mindig, mint aki a zuhanyzó alól jön ki, akár mit csináltam, abban a pillanatban leizzadtam,naponta 5-6-szor cseréltem magamon ruhát. Egyszer jön a mamához az orvos - akkor volt, hogy a disznókkal foglalkoztam - és akkor barkácsoltam valamit és egyszer csak ránköszön valaki - hát az orvos. Jött a mamához. Azt mondja, mit csinál maga? Mondom cserélem ki ezt a deszkát. Ennyi az egész? Mondom ennyi. És azon kivül mit csinál? Mondom semmit az ég világon. Hát én le voltam izzadva ugy, - azt hiszem télen volt - mint aki gőzben volt, addig, amig azt a darab deszkát kicseréltem. Ha, azt mondja, ha befejezte, jöjjön ide. Bejöttem, megvizsgált, adott beutalót az SZTK-ba - laboratóriumi vizsgálatra. Közben azt mondták, hogy mikor jöjjek az eredményért, bementem, az aki adta volna ki az eredményt, hát azt mondta, hogy a vizsgálatokat nem tudták megcsinálni, rá volt irva pirossal, hogy meg nem állapitható. Igy aztán az orvos itthon fogott. Itthon voltam 11 hónapig betegállományban, aztán leszázalékoltak. 81-ben, azt hiszem. Bekerültem a Szabadság hegyre, a tüdő klinikára és ott állapitották meg, hogy mi van. Van tüdőtágulás, szivkoszoruelmeszesedés, idegszervi zavar, cukor, vérnyomással probléma, epekő, vesekő, magas koleszterin. Tehát 8 fajta betegséggel dolgoztam több éven keresztül.

A meleg időt végképp nem birom. Ilyenkor este kezdek egy kicsit éledni. Ha lehül a levegő egy kicsit, akkor már jobb. Most is járok havonta kétszer kezelésre. Közben aztán átkerültünk a professzor F. János tanár urhoz. Ő bekerült az Ü-i utra, akkor lett ott igazgató. S magával hozta az orvosomat. Volt egy tanárnő - most már tanárnő - az volt a kezelőorvosom akkor. Visszajáró voltam, évente bennt feküdtem kezelésen. Időközönként kellett eljárni kontrollra, evvel a koleszterinnel kapcsolatban. Tehát kaptam mindig gyógyszert, olyan gyógyszert kapok most is, hogy forgalomban egyáltalán nincsen. Most szedem az ötödik 100 db-ot. Na most aztán, hogy bekerültem a kettesbe, - az Ü. utra, igy most oda járok be. Meglehet V. a hármashoz tartozik, de ide ment át a tanárnő.

A BKV-val kapcsolatban nem vagyok megelégedve, holott tapsoltak akkor, amikor odakerültem, mert nem tudtak volna beindulni, mert nem volt emberük, aki a gázkazánt üzemeltesse. Mikor meg leszázalékoltak, akkor azt se mondták nekem, hogy cseréljünk kalapot. Semmit az ég világon, semmit nem mondtak. Énhozzám szakszervezet annyit nem szólt mint maga, idáig nem szólt hozzám.

8 ember tartozott alám. Ahány ember, annyi féle. Volt részeges, volt rendes is. 3 részeges, 2 rendes - igy nézett ki. A részeges az ott feküdte le az egész müszakot a betonon, és nem lehetett hasznát venni. Konfliktusok nem voltak ebből, Mert az ember amit tudott eltitkolt. Mert ő verte a mellit, hogy ő párttag, meg ez, meg az - hát tudtuk, hogy iszik, sőt én vittem oda. Előre bocsátottam, hogy ivászatról szó sincs, mert azelőtt ment el ugyanigy egy párttag, mert ivott. Veszélyes munka, nem lehet inni.
Nem fordult elő robbanás, de veszélyes üzem. És egyszer ugy jött be, hogy ott feküdte végig a müszakot a betonon. Én általában délután jártam, mert délelőtt benn volt a főnökség és akkor mindig volt valaki, aki közéjük nézett. Délután 2-kor, 3-kor, 4-kor ezek a főnökök levonultak. Akkor kellett lenni egy embernek, aki végigvigye az üzemet. Mert sokat dolgoztak, és a kazánnak müködni kellett, különben nem tudtak vulkanizálni. Na aztán volt olyan, hogy mentem be és álltak. Mert lerobbant a kazán és nem tudtak vele mit csinálni.

Előterjesztett ek kiváló dolgozónak. De a rövid munkaviszony miatt nem lehetett. Meg voltak elégedve velem - nagyon is - ahol lehetett, ott támogattak. Azután ez a főnököm elkerült feljebb, akkor jött egy másik, az lett az osztályvezető. Hát nem volt egyáltalán semmi nézeteltérés senkivel. Megbecsültek. A párttitkár az meg főleg.

A H. P-ben nem volt egy se párttag. A BKV-nál ott volt. Egy ember volt párttag, de nem élvezhetett előnyt, mert semmirevaló ember volt - részeges. Ő már elszurta maga körül a dolgokat.
Egyszer vagy kétszer kaptam segélyt a szakszervezettől. De mi nem kérünk soha semmit.

A nővérem Székesfehérváron technikus volt, és főmeós, hát nyugdijas már ő is.
Akik Erdélyben maradtak, ők rosszabbul jártak, mert hallani, hogy mi van ott.
Most halt meg egy nővérem - a legidősebb - 2 hete. Hétfőn volt a temetése - 10-én, ha jól emlékszem.
A bátyám Marosvásárhelyen dolgozott, mig nyugdijba nem ment. Vasutas volt. Vonatvezető, vagy valami ilyesmi volt.
A másik három testvérem azok meg otthon maradtak a faluban. A mezőgazdaságban dolgoztak. Az egyik még mindig dolgozik a termelőszövetkezetben, az ő kezén megy keresztül minden. Az öcsém szintén benn volt, de ő is le van robbanva - le van százalékolva.
A bátyám - az, aki vasutas volt, az szokott ide járni - hát sürün nem, két évenként engedték őket.
Jönnek az unokák, szoktak jönni. Olyan sok unoka azért nincsen. Bátyánnak van egy lánya - 4 gyereke volt neki; 2 fiu, 2 lány. 2 fia, meg az 1 lánya már meghalt. Az utána való bátyámnak nem volt gyereke egyáltalán. A nővéremnek

is 1 lánya van - hát az szokott jönni. Ő jár a férjével együtt. Öcsémnek annak 2 lánya van, azok is voltak itt egyszer.

Az idősebb fiu, az univerzális valaki, több szakmája van neki. Lakatos, hegesztő....
Negyven éves. A H. P-ben dolgozik. Karbantartó a mosodában. Ott jó dolga van, az egy jó munkahely. Övele jól jártak, mert mindenféle munkát el tud végezni.
A kisebbik fiu Kecskeméten járta a Főiskolát, üzemmérnök. A szakmájában van egy számitógép központban.

T. Pál

1924. IX. 13-án születtem Romániában, Hunyad vármegyei községben. Édesapám, édesanyám itt születtek, itt nevelkedtek Magyarországon. Édesapám - nyugodjon békében - már elhalt, és édesanyám is. Én Romániában jártam román és magyar iskolát.

Onnan kerültünk 1940-ben ide Magyarországra.

Heten voltunk testvérek - 3 lány és 4 fiu -, négyen élünk belőle. 3-an itt, de egy visszament 41-ben. 40-ben jöttünk át a határon Békéscsabánál, Lökösházán és ő 41-ben vissza is ment a kedves férjével.

Magyarországon akkoriban sztrájk volt. Szorospatak nevezetü falun volt egy bányatelep, és ott vettük fel édesapámmal a munkát. Mi nem sztrájkoltunk, kénytelenek voltunk munkába állni, mert nekünk kenyér kellett. Az idevalósi nép azt mondta, hogy sztrájktörők vagyunk. De nem hallgattunk rájuk. Édesapám ott is bányász volt már. Amikor átjöttünk Lökösházán, a határon, mindjárt a bányászokat keresték. Apám jelentkezett, mindjárt Szorospatakra jöttünk. 21 család szállt itt le Bátonyban, ment ki Szorospatakra. Csajkával kellett sorbanállni az ételért.

Kaptunk lakást is. De hát volt egy szalmazsák lepedővel, amit hoztunk otthonról, esetleg párnákat. Nem sokat hoztunk, mert nem nagyon eresztették át a határon a románok. Ugyhogy apródonként édesanyám mindent bevásárolt.

Megtörtént ez az incidens a románok meg a magyarok közt, s azt mondták, hogy akinek nincs itt a hazája, annak Magyarországon van. Menjen, telepedjen haza. Nekünk muszáj

volt eljönni. Egy 50 kg-os csomaggal elküldtek bennünket. Minden ottmaradt, a ház, a butorok, minden. A család ebből nem látott viszont semmit. Ki tudja, hogy ki ült bele, ki vette át?

16 éves voltam, mikor 40-ben átjöttem ide Magyarországra. Most a 63-at taposom.
22 évig dolgoztam a bányában. 22 év után elkerültem onnan. Kevés volt a pénz. Elmentünk ide a H-berhez, ott dolgoztam még 10 évig. Onnan pedig rokkantsági nyugdijjal mentem nyugdijba. A gerincemmel rokkantositottak le. A harmadik meg a hatodik csigolya el van kopva, félre van csuszva.

Mikor bekerültem először a bányába, csillés voltam.
Volt az a kis mozdony féle, egyhengeres diesel motor, és annál voltam kapukinyitó, becsukó. Mikor jött, kinyitottam, mikor elment becsuktam. Azután rákerültem a kis motorra, letettem a vizsgát. Ugy dolgoztam, mint mozdonyvezető. Onnan elkerültem édesapámnak a csapatába. Ugy mint segédvájár szereltem le, hagytam ott a bányát.

33 pengőt fizettek akkoriban, mikor átjöttünk ide. 20 pengő előleget szoktam kapni. Ezért három müszakban dolgoztam. Reggel, délután, éjszaka.

Apám csapatában voltak ismerősök, idevalósiak is. De nem sokáig volt édesapám a csapatvezető, mert kiemelkedett a munkája után, megbizták, hogy legyen beszerző. Mert akkoriban nem lehetett kapni kenyeret, és nehezen lehetett kapni még sok mindent. Édesapámat megbizták az élelmiszerek beszerzésével. Elment a szénnel Békéscsabára és onnan élelmet hozott a szénért.

A bányában nézeteltérés egymás közt nem volt, mert egyformma munkát kellett végezni. Nekem mint csillésnek az volt a dolgom, hogy toltam a csillét üresen. Megrakták a csillét a szalag alatt, azt kitoltam, betoltam az üreset. A csapat teljesitménye számitott az elszámolásnál. A vájár kapta a 100%-ot, a segédvájár kapta a 95%-ot, a csillés kapta a 80%-át a keresetnek.

Feleségemmel 1942-ben ismerkedtem meg, még fiatal voltam, 16 éves. Jártam tan ciskolába, ott találkoztam a feleségemmel. Árva volt, nem volt neki apja, csak anyja. Megkérdeztem, elfogadna-e udvarlójának? Aztán hozzájártam 3 évig. Lent a patakparton laktunk, ott volt édesanyjának a lakása. Azt később eladtuk, ugy vettük ezt a lakást. Maradt egy kis hozomány, meg abból a pénzből, amit én keresgettem, félrerakta az asszony, ugy ahogy, és megvettük ezt a házat. Nem ezt a lakást, hanem megvettük a földet előbb, és mi

épitettük a házat 66-ban. Ugyhogy még most is 413,-Ft-ot kell befizetni minden hónapban az OTP-nek.
Megesküdtünk, aztán családot alapitottunk.
Feleségem mozipénztáros volt, onnan ment nyugdijba is.
Egy munkahelye volt. Ő hordta a filmeket, ládában volt a film. Kivettük a ládából, csak a tekercsek maradtak benn.
Segitettem én is neki,mikor birtam. Amikor délutános voltam, akkor nem birtam, mikor éjszakás voltam, akkor birtam.
Három gyerekünk lett, kettő fiu, egy lány.

A lányomnak van a legjobb sora. A férje parasztgazda, szőlővel foglalkozik. Egerben me~~t~~ irányitó, teherautó kiadó.
A fiam most költözött el a mult héten. Tele volt butorral, mindennel. Az enyémet meg kitettem a fészer alá, most aztán vissza kell hordozni. Adtam neki helyet.

Mikor bányászkodtam reggel 5 óra körül fel kellett kelnem. Le kellett menni a Hütőházhoz, ott voltak autók, meg egy kis vicinális, diesel motorral. Azon voltak kocsik, abba beleült az ember, akkor elvitték a munkahelyére. Ott az ember kiszállt, s gyalog kellett menni egész a leszállási helyig. 7-től 3-ig dolgoztunk. 3-kor kijöttünk, hazamentünk, s otthon lemosakodott az ember. Mint fiatal legény, elmentem koncsorogni. Meg otthon segitettem, ami kellett tüzgyujtás, szénhordás.
Akkoriban többet lehetett csinálni mint most, mert akkor

volt egy olvasó, ugy nevezték olvasó, ott volt 3 golyós billiárd asztal, volt könyvtár, volt ping-pong, ezeket lehetett csinálni. De hát az ember nem oda ment, legalábbis én nem oda mentem, hanem koncsorogtam a lányok után.
Ugy ahogy van, megmondom őszintén.

A H[illegible]bernél más volt. Kiadtak egy bizonyos irányt, hogy ezt meg kell csinálni. Azt meg kellett csinálni a 8 órán keresztül, mert ha nem, akkor hozzányultak a pénzhez, kevesebbet kapott az ember.
Szintén délelőtt 6 órakor volt a munkakezdés, délután 2-től és este 10-ig a második müszak. De 10-kor kezdődött a harmadik. Ott három müszakban dolgoztam.
Bementünk a gyárba, van az a lángvágó, megmondták ebből a 200-asból 20-at, a másik kisebb, vékonyabb lemezből 40 db karikát kell csinálni. Szóval ki volt adva, hogy milyen munkát végezzünk. 8 órán keresztül csináltuk. Ha iparkodtunk, jobban birtunk pihenni.
Pénz az nem lett több, ha iparkodtam sem. Egyszer kaptam prémiumot, 56,-Ft-ot, mert jó munkát végeztünk. Nemcsak én, hanem bizonyos összeget kapott az a csoport, ahol én voltam, 56,-Ft jutott nekem is. Igy volt szétosztva.

Munka után szépen hazajöttem, akkor a családdal beszélgettem, vagy hogyha nem, akkor elmentem a mozit nézni. Elszórakoztam. Amikor jöttek aztán a gyerekek, akkor már nem voltam olyan szabad.
A kertem teljesen kinyulik az akácosig, ezt akkor vettük még, mikor az anyósom elhalt. Ez a miénk.
Minden megterem itt, zöldség, gyümölcs, szőlő, szóval minden megterem. Van almánk is. Szilva, barack, meg az asszony szokott ültetni dinnyefélét, kukoricát.

Az asszony müveli most, a feleségem. Most már nyugdijas vagyok, én is belesegitek amit birok. Amit birok csinálgatok, akkor leülök, kifujom magamat, aztán megint nekikezdek. Hát különben mit csináljak?

A szivasztmám 1962-ben kezdődött. 24 éve. Amikor voltam a Nyugdij Intézetnél, a nyugdijt intézni, akkor mondták meg, hogy nekem szivasztmám is van. Vigyázzak. Megkérdezték, hogy mennyit szoktam elfogyasztani a kávéból.
Kettőt, hármat napjában. Cigi 2 dobozzal napjában, most egy sem. Pálinka az nem mondom elmegy, fél deci, egy deci, egy üveg sör, az elmegy, most is. A bor nem.
Én nem vagyok boros. Én mindig pálinkás meg sörös voltam. Ugyhogy amikor kijöttünk a bányából, mindig volt olyan, csoportvezető akinek termett. Akkor egy fél deci 4 pengő, 5 pengő volt, melyiket hogy adta. Bevettük, aztán ballagtunk. Volt olyan, hogy felirta, fizetéskor kifizettük neki.

Kedves feleségem az birja, ő jobban megissza a bort, mint a pálinkát. Ő nem pálinkás, én meg az vagyok.

Őszintén megmondom, nem számoltam ki hány mázsa szenet mozgattam meg. Addig, amig én élek, tudom, hogy kitartana. Nemcsak nekem, hanem nem tudom hány családnak, amennyi szenet megmozgattam.

A H͡ber könnyebb volt. Más volt a levegő. A bányában pedig az ember nem tudta, mikor szakad rá a mennyezet. Volt biztositás, de volt olyan, hogy egyszer csak ropp, leszakadt. Jó,hogy a H͡bernél is könnyen lehet baj, ha nem vigyáz a kezére vagy a lábára vagy a testére, megsérülhet. De a bányában egész más volt. Más volt a levegő is, más volt a munka is.

A H͡bernél az ember látott. A bányában is látott az ember, mert volt lámpa a kezében, hogy lásson és figyeljen, de mégsem volt olyan biztonságos, mint kint. Az ember jobbra-balra nézett, de nem volt biztos, honnan kapja a nyomást. Egyszer roppan és kész, ottmarad az ember. Vagy sikerül kijönni neki, vagy nem sikerül. De a gyárban, ha megy a daru, viszi az anyagot, félrehuzódok, félreállok. Nincs olyan veszély, mint ott lenn a bányában, és világosság van, az a legfontosabb. És még a cigaretta miatt is, mert a bányában nem lehetett cigarettázni 8 órán keresztül, mert sujtóléges bánya volt, itt meg lehet cigarettázni.

Volt olyan, hogy mondjuk bazaltkőben, apokának neveztük mi, kivettük a szenet; nem kivettük, hanem kivették a vájárok. Előrehaladtak, de nem sokat, esetleg fél métert vagy métert, aztán muszáj volt biztositani. Akármilyen kemény-nek nézte az ember azt az apoka követ, nem volt biztos benne. Nem lehetett udni, hogy honnét szakad meg. Volt, hogy ugy nézett ki, mint egy koporsó, leroppant. Viszont volt olyan is, hogy lejött egy darab, utána jött a többi. Ugyhogy az megfelel a valóságnak, hogy elővájást csináltak, egyelőre biztositás nélkül, de utána be kellett biztositani, hogy az embernek az élete maradjon meg.

A nógrádi bányákban kőbe, meg szénbe, meg másba is mentünk. Viz is volt. De viszont kaptak egy ért, aztán abbahagyták azt a részt - nem akarok politizálni - és nekikezdtek egy másiknak. Ott meg vizes volt, csöpögött a viz. Viszont volt olyan munkahely is, hogy csak alsónadrág volt az em-beren, olyan meleg volt. Különböző munkahelyek voltak. Most a jelen pillanatban - igaz, hogy már rég otthagytam - most is hallom, van a meleg meg van a hideg rész. Az volt a jelszó, minél több szenet kell kihoznunk. Szénért min-dent lehetett kapni. Szén, szén és szén minden áron, és mindenek előtt. Édesapám elvitte Békéscsabára a szenet, hozott élelmet a bátonyi népnek.

A bányában nem volt öltöző, idekint volt az öltöző. Voltak lemez szekrények, be lehetett zárni, abba beletette az ember a tiszta ruhát és felvette a piszkosat és mentünk fel a bányába. Mikor kijött, akkor elment a fürdőbe, a zuhanyozóba. Volt hideg-meleg viz. Felöltözött tisztába, aztán ugy jött haza. Viszont volt, aki közel lakott, az otthon felöltözött piszkos ruhába és ugy ment be. Mikor hazament, otthon tisztálkodott.

Mindennap a főaknász kiadta az aknásznak az utasitást, az aknász pedig a csapatvezetőnek, a vájárnak, a vájár pedig tovább. Szóval fentről mindig lefelé haladt az utasitás. Ma ennyit kell rakni, ennyi teljesitményt kell csinálni, ennyit kell előre hajtani méterben, hogy meglegyen az a bizonyos százalék, amit ők mondtak, hogy birjunk pénzt keresni.

Az egyik csapat itt dolgozott, a másik pedig amott dolgozott. Volt olyan, hogy jelentették a munka megkezdése előtt, pl. a 24-es csapatból hányan vannak? 4-en szoktak lenni, azt mondja csak 3-an vagyunk. Akkor másnap megkérdezte, hogy miért nem jöttél, mi baj van? De amugy ma sem tudom, hogy másik munkahelyen mi volt.

Édesapám nagyon szigoru volt. Őtőle megkövetelték a munkát, ki is vitte, amit követeltek, de viszont ő sem hagyta az embereit, ő is követelt. Volt olyan, hogy fizetésnél: Jani bácsi ennyi, meg ennyi a bér differencia. Bementek az aknászhoz, hogy ennek az embernek hogy van az elszámolása. Ennyi pénzt kell kapnia. Jani bácsi jöjjön be holnap, ma nem érünk rá, holnap utánanézünk. Ugyhogy apám olyan ember volt, nem azért, hogy dícsekedjek, bárki aki ismerte, semmi rosszat nem tud mondani róla. Olyan ember volt, bár most is élne, jobb volna nekem is.

Volt bizony szakszervezet is. Én is tag vagyok a jelen pillanatban is. Voltak párttagok, szakszervezeti tagok is. A szakszervezet azért jó volt, mert segitett a sok családoson. Pár forintot tudtak nyujtani azoknak, akiknek sok családja volt. Mikor édesapám meghozta a szenet meg a rongyot, ruhadarabokat, a nagy irodahelyiségben; most tanácsháza; ott megálltak, apám olvasta a névsort; egy inget, vagy gatyát, cipőt, vagy ami volt, adott a nagycsaládosoknak. Aztán a szakszervezet 100 pengővel, vagy 50 pengővel, vagy 20 pengővel kisegitette a nagycsaládosokat. Ezt csinálta a szakszervezet.
A bérezési vitákba nem szólt bele. Külön volt a szakszervezet, ő dirigált a befolyt pénzből, mert fizették a tagsági dijat. Egy bizonyos százalékot leadtak a szakszervezetnek, egy bizonyos százalékot meg forditottak az ilyen szegény családokra.

Volt nálunk rengeteg gyülés. De megmondom őszintén, én fiatal gyerek voltam, engem nem nagyon érdekelt, ugyhogy nem vettem részt bennük. Elég ha édesapám ott volt. Ő aztán vezetőségi tag lett, ő intézkedett, amit ő mondott az volt a jó a többieknek is. Elismert ember volt, a párt által, a szakszervezet által. Kormány-kitüntetésben is részesült, meg élmunkás volt.

Egy időben az volt a vágyam, hogy lángvágónak megyek tanulni. Ez már a H[illegible] bernél volt.
A daru megfogta a 10-15 cm-es lemezt, odahelyezte a tetőre, akkor a géppel odahuztam ilyen karikákat. Megvolt a rajz mellette, ahogy a rajz ment, ugy ment a lángvágó is.

Összevesztem a csoportvezetővel, több pénzt akartam keresni. Kértem, rendeljen be szombaton - akkoriban szabad szombatok voltak - rendeljen be vasárnap is. Elvégzek akármilyen munkát, ott van a takaritás is. Azt mondja, van aki jobban rá van szorulva, mint én. Igen? akkor nem kommunizmus, hanem haverizmus van itten? - kérdeztem. Hogy beszélek én? -kérdi. Mondom ugy, ahogy látom magától. Azt mondja, vegyem tudomásul, hogy be fog engem rendelni a felsőbb szervekhez, a szakszervezethez. Aztán ott is megmondtam. Ezt tapasztaltam, ezt láttam, ezt csinálta a főmüvezető, tessék, adják ki a munkakönyvemet, itt hagyom én Önöket. De viszont nem kellett hál istennek otthagyni, mert közbejött nekem ez a nyugdijazás, a derekammal, ugy-

hogy onnan mentem nyugdijba.

A főmüvezető azt mondta először, hogy szimulálok, nem akarok dolgozni. A háta mögött elmentem az orvoshoz, kértem magam felülvizsgálatra. Elmentem Tarjánba, ott meg kaptam olyan papirt, hogy egyiket adjam oda a főmüvezetőnek, a másikat pedig a körzeti orvosnak. Odaadtam, aztán rá egy hónapra azt mondták, hogy számoljak le mindennel, kalapáccsal stb., amivel dolgoztam, vegyem ki a szabadságot is, mert nekem nyugdijba kell menni. És azután jöttem rá - 2 vagy 3 hét mulva - hogy engem leszázalékoltak, nyugdijba helyeztek.
3.030,-Ft a nyugdijam, pedig a H[illegible] bernél 40,-Ft volt 8 órára.

A bányától a szolgáltatóhoz kerültem, ami hordta akkoriban a szenet nagyobb csillékben az osztályozóra, onnan pedig összekapcsoltuk az üreset, vittük fel. Ott meg kellett ereszteni a csuszdát, a vagont szénnel tele rakni, akkor megint hoztuk le, vittük fel, szóval ez volt a munkám. De ott csak két évet dolgoztam, mert megszünt az a járat. Ugyhogy 3 munkahelyem van, de mind a bányához tartozott, a szolgáltató is, igy 2 munkahelyem van. Nem vagyok vándormadár, nem szeretek vándorolni, életemben sem szerettem. Amit kimondtam, hogy megcsinálom, azt megcsináltam.

A 60-as években itt Terenyén, meg Bátonyban meg errefelé leépitették a bányákat, bezárták őket. Mert rengeteg bányát zártak be az országban.

De a Szorospatak az ma is müködik, nem zárták be, hanem összelyukadt a Szuhával, arra szállitják a szenet. És más bányában nem jártam, nem tudok róla többet.
Akkoriban cserélték az embereket, volt aki elment Tatabányára, volt aki ittmaradt, ilyen népvándorlás volt akkoriban. Akinek nem tetszett, elment, mert azt mondták jobban lehet keresni. Fele nép elment, fele meg ittmaradt. De aztán meggondolták, visszajöttek ide Szorosba. Most is van olyan, aki odavolt, mégis visszajött ide, itt dolgozik.

Édesapám keresett 80-100-120-at. Többet keresett, mint én, őszintén szólva. Meg voltunk elégedve, de mégsem ment. Mert akkor még itt volt a testvérem, aki visszament Erdélybe, viszont többen voltunk otthon, kisebbek voltunk, ugyhogy sok szájnak kellett keresni.
A feleségemnek és nekem, mikor még mind a ketten kerestünk, majdnem 3.000,-Ft jött össze havonta. Ebből szükösen lehetett megélni. Be kellett osztani, hogy jusson is meg maradjon is. Most csak ketten vagyunk, de mégis, be kell osztani. Fizetem a házadót, a földadót, összejön. Én 3,300,-Ft-ot, az asszony pedig 1.600-at kap. Nálam esetleg jobban romlik a pénz, mint máshol, mert én nem tartom meg, hanem elköltöm. Mindig azon voltam és azon vagyok, hogy mindig arra a napra legyen meg, ami kell. Hogy most felment a cigaretta ára, engem nem érdekel. Felemelkedett a kenyér, rizskása, ital ára stb., nem érdekel. Mondtam az asszonynak: nézd fiam,

csak annyi jusson mindig, ami elég egy napra. Nem arról van szó, hogy hübele balázs, nem, be kell osztani. Maholnap vagy én, vagy esetleg az asszony feldobja a talpát, kihez menjünk? Na fiam, adjál pénzt, temessük el anyádat, vagy forditva: temessenek el engem? Nem, be kell osztani, hogy maradjon is.
Nehezebb, egyre nehezebb, de mit csináljunk? Ki kell birni ezt is.

A nagyobbik fiamnak nincsen anyagi gondja, mert ő kőmüves. Magas épitkezésen dolgozik, s mint mester, négyzetméterrre dolgozik. Aki elköltözött innen, a vasutas, az is jól keres a vasutnál, de viszont a felesége nem becsüli meg.
Nemrégen volt a fizetés a fiamnak, s mikor megkaptam a nyugdijat, tőlem kért, hogy segitsek neki. Azt mondja az asszony, most volt fizetésed. Azt mondja, elköltöttem,
De hova?

Mikor volt a földrengés először Romániában, én akkor önkéntes rendőr voltam. Ugyhogy mindjárt bementem a rendőrségre, segitett a rendőrség, mindjárt megcsinálták az utlevelet. Elmentem haza - már igy mondom, mert ott születtem -, ott volt a testvérem.
Kár nem volt, s ők is egészségesek voltak. Leszaladtak az udvarra, onnan nézték mint remegnek a fák.
Bementünk Bukarestbe, a fővárosba, ott már nagyobb károk voltak. Fele se igaz, amit az ujság irt, hogy nem voltak károk; Voltak.

Most is tartjuk a kapcsolatot velük. Másfél hónapja voltak itt. Én mehetek minden évben, de ők csak kétévenként egyszer jöhetnek át ide látogatóba. Meg van szabva, hogy mennyi pénzt válthatnak be, én viszont annyit váltok be, amennyit ereszt a zsebem. Hogyha megy az ember, csak visz valami ajándékot, ők is hoztak nekünk.

Cs. Sándor

Ketten voltunk az első anyámtól testvérek. A mostohától lett még három lány meg egy fiu. Már a mostohámnak kettő volt, amikor összekerültek apámmal, akkor mindjárt négyen lettünk. Aztán még négy született.
Itt éltem gyermekkoromban, ahol most is lakom. Mig bevonultam, addig a családi háznál voltam. Apám gazdálkodott mindig, földek voltak, feleztünk, árendáztunk hun innen hun onnan. Volt két ló, tehén.
Hát, olyan közepes volt a helyzetünk. Szegény módban voltunk, de a legszegényebbe nem.
Disznót hizlaltunk, volt disznóvágás minden évben. A zsir, ilyesmi megvolt, a kenyér meg megtermett.

Az apám volt katona, én meg az öcsém is voltunk. A fronton én voltam apámmal. Elég hosszu ideig voltam bennt: 42-be vonultam be, azt 46. április 12-én szereltek le a Vörös Hadseregből. Mert én átálltam a Vörös Hadseregbe. Gödöllőn voltam a fogolytáborban, eszt fölszólitottak, hogy vasutépitőkhöz ki jelentkezik. Jelentkeztem oda. Az egyik német ruhába, a másik magyar ruhába, a fele civilbe, már csak össze-vissza szedett-vedett ruhák voltak, abba voltunk. Ki mit tudott a fogságban megtartani magánál. Amikor leszereltem, még egy évig itthon voltam apáméknál, akkor kerültünk össze a feleségemmel.

Már asszony volt. A férje meghalt neki, oszt nem volt senkije. Egy fiu volt meg egy lány. És ujak nem lettek.

Feleségem községi szülésznő volt. Több mint 50 éves szolgálata volt. 29-ben szabadult fel a bábaságtul, s attól kezdve mindig itt müködött. Eleiben neki nem fizetése volt,hanem csak tiszteletdija. Még a pengős világba 50 pengőt kapott egy hónapra.

Hát az nem sok. Aztán mikor a demokrácia és a forint begyütt, akkor 700 forint volt a fizetése. Hát azért az igazság az, hogy őnekije sok volt a borravaló. Az pótólta. Ezért hivták fizetés helyett tiszteletdijnak.

Általában minden háznál, ahol szülés volt, kijárt a borravaló. A keresztelőkor mindig összegyült pár száz forint, amit a körösztmama, meg a vendégek nyomtak neki. Fejenként egy huszast, vagy egy ötvenest. Azért abbul már ki lehetett jönni. A nyugdija e miatt kevés. Mert fizetése ölég alacsony volt. Először hatszázzal kezdődött aztán lett 700, de nem is emelkedett. 300 forinttal ment nyugdijba.

48-ban épült a hid itt a közelben. Akkor elmentem először ide a hidhoz, majd az autógyárba dolgozni. Ott aztán nem sokáig voltam, mert nem tetszett, a csőgyárba kerültem. Ott nem birtam a zajt. Inkább megint kimentem az épitkezéshez.

Aztán a 25-ös trószthöz Csepelre kerültem. Dolgoztam mint segédmunkás egy évig, oszt elmentem inasnak. 8 hónapig inas voltam, akkor fölszabadultam.

Az az igazság, volt aki csak azért ment el inasnak, hogy az átlagot megkapja, a pénze igy biztositva volt neki hat vagy nyolc hónapig. De én figyeltem, tanulni akartam. Aztán hat hónap után mondta a mesterem, hogy hármunkat elküld vizsgára. Le is vizsgáztunk mind a hárman. Aztán brigádba kerültünk.

Ács szakmából vizsgáztam. Tetőcsinálás, zsaluzás, mindent tudni kellett, ami az ács szakmába tartozik.
A vizsga után magasabb kategóriába kerültem, magasabb fizetéssel.

Csepelre jártam. Legelső munkám egy nagy raktár volt, majd a csepeli hidhoz mentünk.

Aztán Dunaujvárosba kerültem, de nem sokáig voltam ott, mert nem tetszett. Ez 51-52-ben volt.
Egy héten egyszer tudtam hazajönni Dunaujvárosból.

Ugy helyzetek át Dunaujvárosba. Kölcsönkértek ötünket. Egy hónapra. Mikor letelt az egy hónap, nem akartak visszaengedni. De aztán én addig jártam az épitésvezetőnek a nyakára, mig elengedett. Akkor bementem Csepelre a központba.

Legelőször Dunaujvárosban a kenyérgyárat csináltuk, majd kezdtük a lakásokat is épiteni.

Többet elköltöttem, mint amit kerestem. Akkor ott mind ilyen zülött nép volt, ilyen szedett-vedett. Az összes kuplerájból összeszedték a nőket, meg minden. Mind ilyen volt. Jobban ment a pénz, elzüllöttem volna tisztára. Mondom visszagyüvök onnan, nem maradok ott.

Aztán vissza is helyeztek a Csepelre. Akkor indult meg itt a közelben az autógyár, és az uj lakónegyed. Mikor visszamentem Csepelre, azt mondták, hogy éppen nekem való, mert könnyebb lesz a bejárat, áthelyeznek ide. Ugy, hogy aztán itt dolgoztam.

Ugyanannál a vállalatnál, a 25-ös trösztnél voltam végig. Aztán 55-ben hazajöttem a tsz-be.

Szerettem a szakmámat, megtanultam és meg is lehetett belőle élni. Nem volt rossz. Nem is hagytam volna én ott, csak ott volt a bökkenő, hogy el akartak engem küldeni egy év iskolára. Ilyen bennlakásosba. Lebeszélt róla a feleségem. Valamivel idősebb volt a feleségem, mint én és attul félt, hogy ha én elmegyek egy évig, és főleg hogyha magasabb beosztásba kerülök, majd otthagyom őtet. És lebeszélt, hogy ne menjek el iskolára. Akkor nem mentem el iskolába, hanem otthagytam a vállalatot.

Épitésvezető, vagy müvezető képzés lett volna. Ugy kerültem volna ki az iskolából. A barátom az müvezetőként

került ki. Nem mindegy, nekem van 4500 Ft nyugdijam, neki meg 8000 Ft,
Persze sok volt a prémium, meg minden. Már másképp volt a fizetésük ezeknek a müszakiaknak, mint a dolgozóknak.

Termelési értekezletre, oda elment az ember, de én már ugyan máshova nem mentem. Pártba nem voltam. Beiratkoztam mikor hazakerültem 46-ban, aztán nem tetszett. Nem jártam sehova se, oszt akkor elvették, visszavették a könyvet. Attul kezdve aztán nem is lettem politikai.

Sajnos nem volt kaja. A háboru tönkretett mindent. Itt vonult keresztül a front rajtunk, itt volt a Duna. Kiraboltak, mindenünket elvittek. Egy pár évig elég nehéz esztendők voltak.

Mikor aztán összekerültünk a feleségemmel, ő is dolgozott, én is dolgoztam, hát akkor már meg voltam jobban.

Énnekem volt 1600 négyszögöl földem, abból még eladásra is jutott. Volt olyan év, hogy 40 hektó bor lett. Csak hát leadtam mindig a vállalatnál. Bizonyos részt a magam részére meghagytam, a többit leadtam.
Disznót neveltem, meg baromfit is. Az volt állandóan.

Majd aztán gyütt a Rákosi rendszer. Hát az megint elég volt. Lesöpörték a padlásokat. Mindenhun, ahol volt.
Aztán mikor én már az ötvenes években elkerültem az iparba, ott már könnyebben voltam. Mikor aztán 56, a forradalom volt,

akkor otthagytam az épitőipart. Hazagyüttem a tsz-be.

Az autógyárba 60 után mentem el. Először úgy volt, hogy szóltam én az egyik barátomnak, aki beosztott volt az autógyárba, ilyen magasabb fórumon, hogy nem-e lehetne bemenni az autógyári ácsokhoz. Akkor azt mondta nekem, hogy az ácsoknál pillanatnyilag nincs fölvétel, nincs üresedés. De van egy barátja a mühelybe, oda bemehetek. Egyelőre ideiglenesen bemegyek, aztán majd, ha lesz hely, akkor átmehetek az ácsokhoz. Aztán úgy is volt. Esztergagépre kerültem, esztergáltam. Majd egy év múlva szóltak, hogy átmehetek az ácsokhoz. Akkor meg már nem akart engedni ez a főnök, akinél dolgoztam. Azt kivárta, hogy mennyit adnak az ácsoknál. 7 Ft órabérem volt itt a mühelybe, az ácsoknál meg kaptam volna nyolcat. Mondtam neki, hogy 8 Ft-ot adnak. Azt mondja, hát ő is megadja az egy forintot, maradjak ott, úriembert csinál belőlem. Na mondom, halljam, hogyan. Azt mondja - mert persze tudta, hogy nekem a sok szőlő megvan - járhatsz állandó éjszakára, igy megkapom a 8 Ft-ot plusz rá a 20 százalékot, 10 Ft-os órabérem lesz. Egy jó könnyü gépre tett, de olyan kikötéssel, hogy mivel éjszakára járok, nem lesz beállitóm. Mert azt tudta már, hogy én, mikor átkerültem az eszterga szakmába, megtanultam köszörülni, beállitani, úgy hogy nekem a beállitó nem köllött. Tudta, hogy tudok önállóan dolgozni, nem köll bebeállitó.

Jó dolgom is volt, három és fél évig jártam állandó éjszakára. Meg volt a pénzem is, és sok szabadidőm volt. Ennyi szőlő mellett itthon sok munkám volt. De azért ottan is iparkodtam, limitre dolgoztam, 1 órára - 2 órára megcsináltam a limitet, oszt reggelig aludtam. Persze némileg egy kicsit kipihentem magamat. Reggel nyugodtan elmehettem, egy hordó szert délutánig még kipermetöltem. Délután 4 órakor hazagyüttem, 10 óráig aludtam, oszt 10 órakor meg elmentem be. Ez igy ment három és fél évig.

Három és fél év után megszünt ez az éjszakai müszak, akkor jártam állandó nappalra megint.

70-ben meg lerobbantam. A szivvel volt a baj. Ugy, hogy nem is dolgozhattam volna az ács szakmába, mert magas vérnyomással meg szivbetegséggel nem engedtek magasban dolgozni.

Az autógyárban 73-ban indult meg az új szalag, a buszok gyártása. Akkor átmentem oda. 76-ban százalékoltak le, addig ott dolgoztam.

Akkor jött a cukor, a magas vérnyomás, többféle baj volt, úgy hogy engem egybül leszázalékoltak. Négy évvel előbb, 56 éves koromban mentem nyugdijba. Attul kezdve itthon egy darabig még eljártam egy barátomhoz bütykölni a szakmába, belesegitettem. Órabért fizetett, egy kis nyugdij melletti pótlás volt. Akkor leestem a tetőrül, oszt, többet nem mentem.

Itthon attól kezdve állatokkal foglalkoztam. Disznók állandóan, most is van hat darab hizó, meg 5 darab kicsi malac. Volt egy fene nagy anyadisznóm azt most leadtam. Igy aztán ebbül csürgöm-csavargatom magamat.

Egyszer volt a Rákosi-rendszerben, odakerült egy fiatal épitésvezető, oszt kértem tüle szabadságot. Akkor vették el Pünkösdnek, a másnapját, hogy az nem fizetett ünnep lett. Lakodalomba mentem, kértem rá szabadságot. Volt is, De aszonta, hogy már ilyenről le kell szokni. Fiatal taknyos kölök volt, akkor került ki az iskolábul, akarta adni a nagyot. Nem is volt sokáig ottan, úgy zavarták el, hogy menekülni kellett. Azt hitte, majd ő lesz a Jani. Akkor kaptam érte egy fegyelmit. De jobb lett volna, ha nem szólok semmit, mert akkor észre sem vette volna. A brigádvezetővel el tudtam volna intézni, hogy itthon maradok. De igy már fölfigyelt rá, és hát névsorolvasást tartott. Kihangsúlyozta a nevemet külön, hát persze, hogy nem voltam ott.

Nem adott szabadságot. Be köllött menni, én meg nem mentem be. Oszt akkor Ráckevére kerültem a munkásbiróság elé. Megbüntettek két hónapra, meg 20 százalék fizetés-levonásom volt. Mást nem kaptam ugye. Nem lett belüle semmi se, mert gyüttek a müvezetők tanuskodni és jó benyomást is keltettem. Nem fordult ilyen még elő, nem voltam én fegyelmezetlen soha, a munkámmal 100 százalékig meg vannak elégedve. Igy aztán ezt a büntetést kaptam.

Voltunk igy abban az időben elég sokan. Voltak olyanok is, akik nótórius hiányzók voltak. Mondjuk hétfőn, vasárnap berúgtak, hétfőn nem tudtak begyünni. Általában a hétfő igazolatlan hiányzás volt nekik.

Akkor már fegyelmi járt érte. Voltak többek is, akik aztán hasonló helyzetbe kerültek, és a bíróság döntött fölöttük.

Ez kekeckedés volt. Semmi jelentősége nem volt. Mert olyan mindegy lett volna, hogy kiadta volna azt az egy nap szabadságot, mert volt szabadságom.
Egy napról volt kimondottan szó: a Pünkösd másnapjárul.
Aztán amúgy nem volt nekem soha semmiféle ügyem. Szerettek a munkám után, becsültek mindenhol.

Aztán nagyon jó dolgom volt, bekerültem az autógyárba, az előszereldébe. Előszereltem, előkészitettem a szereléseket.

A hütőket szereltem össze. Amint ment a szalag minden pontján megvolt, hogy mit hol csinálnak.

Nem volt nehéz. Daru volt a szalagon, daruval raktam föl az asztalra.
Voltak gépek, mindenfajta csavarhúzók, automata gépek, kisgépek, kézigépek, aztán ilyen levegőhajtásos is volt.

Mindenhol, ahol voltam, azon voltam, hogy kialakitsam a baráti kört. Mindenhol meg volt a baráti köröm.

Brigádban dolgoztam állandóan és a brigádban mindig jó hangulat volt. Vigkedélyü ember voltam, szerettem viccelni. A munkámat is szerettem pontosan elvégezni. Kezdtem már egy kicsikét több pénzt keresni.

Mikor átkerültem a szerelőkhöz, ott már jó volt. Megvolt az 5-6 ezer átlagban minden hónapban. Sőt még volt amikor hét is. Sok volt a túlóra. Ha bementünk egy szombat-vasárnapra, az 1500 forintot jelentett. Nagyon rendes ember volt a müvezetőnk. Reggel bementünk, aszongyák: Emberek! Máma úgy kell kell dolgozni, hogy eladunk 30 kocsit. Mindegy hogy hány óra lesz, akkor mehetnek haza ha végeznek. Szombatra be lesz irva a 12 óra, vasárnapra a 8 óra száz százalék, és vasárnap már nem köll bejönni. Nagyon rendes volt velünk. Persze, hogy akkor aztán már mindenki úgy dolgozott, hogy 5-6 órára végezzünk szombaton. Elgyüttünk haza, oszt ez legalább 1200-1500 forintot jelentett számunkra, mert ugye szombatra be volt irva a 12 óra túlórával, vasárnapra meg a 100 %-os nyolc óra, ami akkor jelentett 16 órát.

Fölment a pénzem. Az volt a szerencsém. Mert sajnos mikor 71-ben visszakerültem, már akkor le akartak százalékolni. És akkor azt mondta egy főorvos, hogy még sok hátrányom lehet, ha leszázalékolnak. Mert esetleg lehet, hogy három év múlva vissza kell dolgoznom menni, akkor sok mindent elvesztek. Ne hagyjam magamat leszázalékolni. De viszont, ha akkor leszázalékoltak volna, nem lett volna csak 1500 forint nyugdi-

jam. Mert könnyebb munkára tettek a meó-ra, ott meg havi fizetésem 2000-2700-2300 volt. Hát, az gyenge. Azért aztán jelentkeztem ide. Akkor már a fiam itt, mint müszaki vezető dolgozott. A fiam kicsikét egyengette az utamat is. Ugyhogy aztán jó helyre tettek. A fiúm után az összes vezetőkkel jó kapcsolatba kerültem.

A fiam először leérettségizett, utána Ö-ben volt mezőgazdasági gépszerelő szakoktatói iskolán. Majd amikor onnan visszakerült, bekerült a tanmühelybe. Egy darabig ott dolgozott, oszt akkor átment a gyárba. Ott már magasabb beosztásba került, mint müszakvezető. Még most is ott van.

A másik gyerek női fodrász. Itt van helyben az üzlete. Maszek. Önállóan dolgozik. Pesten tanult, majd egy darabig a szövetkezetnél volt.

Egy fiú, egy lány van a fiamnál, a lányomnál mind a kettő kislány. Mind a kettő ott dolgozik az anyjukkal,az egyik már fölszabadult, a másik még most inas.

Azt mondta az anyja, mert pediküröst akart az egyikből, hogy már ne egy szakmába legyenek, de ahhoz nem volt kedve a kislánynak. Nagyon szépen zenél, jár még most is zeneiskolába. Tangóharmónikán játszik. Már most jár bandába.

A fiú unoka gépészmérnökire jár. A kislány meg tanárképzőbe.
T-n laknak. Ott épitettek. Oda nősült a fiam. El szoktak igy szombatonként járni, meglátogatni.

Most egy kicsikét hanyagolják az ünnepeket. Nem olyan nagy cikk, mint kezdetben volt. Kezdetben nagy szó volt május elseje. Ezrével vonultak föl. Most itt is csak egy pár vonul, nagyobb százalékban a kommunisták, akik ilyen beosztásban vannak. Azelőtt ezt a melósok csinálták, azok mentek. Valahogyan abban az időben még szivesebben mentünk. Mondjuk most már nem kötelező annyira, mint kezdetben. Kezdetben megkövetelték, hogy egy fölvonulásnál részt vegyenek. A főnökök is másképp kezelték azokat, akik az ilyenben szivesen vettek részt. Azért mindig jobb munkát adtak nekije, meg azért a pénze is több volt. Mert ugye volt aki állandóan mozgóbérbe dolgozott. Ez kisegitő juttatás volt, nem volt kötelező, nem járt. De azért ha valaki kapott, csak szivesen vette. Mindenkinek jól gyütt az a 5-6 vagy 700 forint.
Voltak olyanok, akik a főnökkel jó viszonyban voltak, azok kaptak újból. De általában azért a munka volt a fő. Aki nem hiányzott, a munkát elvégezte, betartotta amit mondtak, mindig jobban igénybe volt véve mint aki, esetleg hanyagolta a munkát.

Sajnos főleg a kezdetben elég sok volt, akinek csak a pártkönyve volt.
Pénzben is többet kaptak, általában jobb, könnyebb munkát kaptak. Meg magasabb órabért.

Voltak ilyen teljesitményvállalások. 150 százalékra teljesitsük - mondták -, ha volt valamilyen ünnepség, vagy alkalom, május elseje pld. Ezekről mind papirokat adtak.
Azt a munkát hogyha időre elvégezte az ember, amit vállalt, akkor kinevezték, sztahanovista jelvényt kapott, meg oklevelet. Elég sok volt ilyen. Mani is, pénz is járt hozzá, azért az ösztönözte a népet.

Kezdetben nagy dicsőségnek vették. Magába már az, hogyha az ember ezer forinttal többet vihetett haza, már az nagy dicsőség volt.
Egyszer - akkor még az épitőiparban dolgoztam - behivattak, hogy nem akarok-e belépni a pártba. Mondom, én ugyanúgy elvégzem a munkámat, mint egy párttag. Elsősorban időm sincs nekem arra, hogy én az ülésekre járjak. Azután nem szóltak egyszer sem, hogy lépjek be a pártba.
Azért általában, akik vezető pozicióba voltak, azoknak be kellett menni, eleve be kellett lépni, nem igy a munkásoknak. 50 százalékban Csepelen a melósok is párttagok voltak. De már az épitőiparban ott egy sem volt az. Kevés volt a megyőzött kommunista. Nagyobb része érdekbül volt ott. Mondjuk egy müvezető, vagy ilyen hasonló, az már nem lehetett müvezető, hogyha nem lépett be a pártba. Ezekre jellemző volt. Volt aki csak azért volt kommunista, hogy meg tudja tartani az állását, a jobb állását.

Én végig dolgoztam egészen a forradalomig, oszt forradalomkor ott hagytam a munkahelyet. Itthon dolgoztam, gazdálkodtam, vettem kocsit, lovat, oszt egy fél évet itthon voltam. Volt egy pár hold földem.
Mikor én otthagytam a munkahelyemet, már vége volt mindennek. Aztán beléptem a tsz-be. Eladtam a kocsit, lovat.

A munkásember nem nagyon foglalkozott az egésszel. Az ember nem törekedett magasabbra, bele volt nyugodva a sorsába, hogy dolgozni kell.

Mikor Kádár apánk jött, meg is mutatkozott a rendszernél, hogy ott változások vannak. Jobb körülmények gyüttek mindjárt, más lett itt a tsz-be is. Az első évekbe a tsz-be nehéz volt. Fizetés nem volt, csak az évi zárszámadás. Ami földem volt, azt beadtam, meg a szőlőt is.
Mindenkinek hátrányos volt abba az időbe. Na, de az az igazság, hogy akkor harcoltak a földért, máma meg, ha vissza akarnák adni, azért harcolna mindenki, hogy nem kék neki. Mert, hogy őszinte legyek, addig a paraszt csak akkor evett baromfit, ha beteg volt, vagy ő volt beteg, vagy a baromfi. Mert akkor gyüjtötték a földre, mindenki földet akart. Máma meg egy családi házat nem is lehet elképzelni, hogy fürdőszoba ne legyen. Abba az időbe viszont még 90 százaléka itt egy ilyen kis pici ablakos épületekben volt. Máma meg már paloták vannak.

Sajnos ott a baj, hogy nekünk mindig idegen tanácselnökünk volt, aki nem sokat törődött a fejlődéssel. Sokáig föntrül, Pestrül gyütt, de volt olyan, hogy K-lacházáról. Ennek a helynek már régen városnak kék lenni, hogyha olyan vezetői volnának. Amilyen adottságunk van evvel a Dunával kapcsolatban. A fejlődés lassan megy.

Még mindig nem helyiek a vezetők. Azért most már valahogyan jobban mennek a dolgok. A csatornázás megtörtént, megvan a szennycsatorna meg vezetik a gázat be, vezetékes gázat, normális ivóvizünk van. Itt is fúrtak egy termálkutat és onnét kapjuk az ivóvizet. Idáig nálam mondjuk a fürdőszobában csak boylerről nyomattam be a vizet a kútbul.

Amikor a házat épitettem, sajnos akkor is szegényes körülmények között éltünk. A tsz-be dolgoztam kevés pénzzel. És akkor még a tsz-tagok nem is kaptak kölcsönt. 15 ezer forintot kaptam, azt is rövid lejáratra.

A feleségemnek volt egy mostoha fia, meg volt a kettő. Az a régebbi ház a három gyereké volt. Akkor úgy volt először, hogy megváltjuk a gyerekek részét, aztán a házat szétverjük, úgy épitünk. De hát ez nem gyütt össze sehogyan sem. A tszcsétül kaptam én ezt a házhelyet. Mondom: tudod mit, neki fogunk. Akármilyen nehezen megy, majd valahogyan mén. Hát azért valahogyan összehoztuk. Egy év alatt fel is épült. Az a 15 ezer forint már réges rég ki van fizetve.

A régi házban nem volt se viz, se fürdőszoba, semmi. Sőt, egy szoba volt csak padlós, a többi, a konyha is földbül volt. A hátsó szoba meg földes volt, mestergerendával.
A két gyerek, meg mink ketten a feleségemmel laktunk ott. Hát mondjuk, elég volt.

Mióta a feleségem möghalt, most az ősszel halt, bejárok a lányomhoz vasárnaponként ebédelni. Hétköznap hordatom az ebédet.

Még van egy 600 négyszögöl belterület, azt odaadtam a gyeröknek. Az már nem az enyimé, arra már nincs gondom. Mondom, most már csinálj vele amit akarsz. Hát ő meg hétvégi házat akar rá épiteni. Igy én állatokkal foglalkozom.

A testvérek mind széjjel szóródtak. Egy kinn van külföldön, egy lány testvérem, a többiek itthon vannak.
Torontóba ment a lány.
T-ben lakik egy lánytestvérem, a többi itt van a faluban. Egyik öcsém meghalt 31 éves korában. Jóban vagyunk, tartjuk a kapcsolatot. Aztán el is szoktam menni, meglátogatom őket néha. Az öcsém egyik fia kiment, a másik itthon van. Az fuvarral foglalkozik, fuvaros. Zenél. Van neki már jó zenekara. Keresi a sok pénzt. Jár lakodalmakba, bálakba. Az öcsém a háború után a temetkezési vállalathoz került, annak volt a dolgozója, egészen mig nyugdijba nem ment. A felesége meg koszorúkészitéssel foglalkozik.

Mind jobban áll, mint én. Nekem ilyen szegényes házam, lakásom van csak. Hát, van egy öcsém, aki a kastélyba dolgozik, kertész, annak pazar lakása van. Központi fütéssel.

A fiam is épitett egy nagy fene házat. A lányom kétszintes házat épitett.

A vőm a terményforgalminál volt, mint raktáros, sokáig. Most meg aztán vett egy kocsit, fuvarozik. Maszek fuvaros.

Amikor dolgoztam, a szakszervezetbe mindig befizettem, hogyha mód volt elküttem a gyerekeket üdülni. Voltak, kétszer is voltak üdülni. A fiam a Balatonon táborba, meg a lányom is. Hát úgy együtt nem voltunk sehol. Én sajnos csak a háború alatt voltam külföldön.

Én a vallást tartom, templomba járó ember vagyok. Nálam ritkán marad ki a vasárnap, hogy én ne menjek a templomba. Aztán ott is szokott ilyen három napos kirándulás lenni. Ott például minden kiránduláson részt vettem.

Összejártuk már az egész Magyarországot. Mindig úgy csináljuk, hogy van az egyháznak szeretetotthona, oda viszünk egy kis ajándékot. Aztán persze a nagytiszteletes úr mindent megtárgyal már előre. Van úgy, hogy meg is vendégölnek bennünket, meghivnak egy-egy látogatásra.

Először kezdtük Észak-Magyarországon, oszt akkor mentünk Dél-Magyarországra, akkor a Dunántúlon. Mindig egy ilyen körzetet vett, amit bejártunk.

Hosszú ideig bizony, főleg, aki valamilyen beosztásba volt, orvos, vagy tanitók nem mertek gyünni a templomba. Hát most járnak.

Most már például van a községi orvosunk, annak a felesége minden vasárnap ott van a templomban. Van egy ügyvéd, szintén minden vasárnap ott van a templomban, családostul. Elejibe tartózkodtak ezek fajta emberek, akik a tanácsba magasabb pozíciókat töltöttek be. Kerülték, hogy ne lássák őket, vagy elmentek inkább oda, ahol nem ismerték őket.

Én nagyon bolondja vagyok a focinak. Meccs-buzi. Mindig az voltam. Eljárok vidékre is velük. A nemzetközi meccsekre föl szoktam menni Pestre a Népstadionba, vagy amelyik pályán valami nemzetközi esemény van. De szeretem nézni az országost is.

Hát, az az igazság, hogy a feleségem elég nagy beteg volt. Nem jártam sehová, mert nem hagyhattam itten. Mióta a feleségem nincsen, most meg a jószágokkal foglalkozom, azt azoktól nem tudok menni. Pedig ki akarok menni Kanadába, a húgomhoz. Gondolkodok rajta nagyon. Nem tudom mit csináljak. Most küldi a möghivólevelet.

Nem akarok én a cápák gyomrába kerülni, egye meg a fene. olyan zavargások vannak arra kifelé állandóan, repülőket térítenek el, lelünek, meg minden istenharagja.

Kanadában is előfordul. Mondjuk annak jobban mén, aki kinn lakik külföldön. Több pénze van mint nekem. De hát mit csináljak!? Énnekem elég önnyi. Mindig azt mondom, hogy mindennap csak annyi legyen, amire szükségünk van. Nem köll nekem vagyon, minek?

J. Mihály

1930-ban születtem Debrecenben. Az anyám 1936-ban meghalt. 1936-tól az evangélikus egyház elvitt Szarvasra. Szarvason volt az árvaház, ill. az egyháznak egy árvaháza. Ott jártam óvodába, 1-2-3-4., sőt 5-6. osztályba.

Amig az ember járt óvodába, meg első osztályba, addig nem voltak lényeges dolgok. Egyházi nevelésbe részesitettek. Éppen ugy, mint ahogy a katolikusoknál az apácák végezték ezt a nevelőmunkát, nálunk a diakonissza-nővérek. Szarvasra a gyerekek óvodáskoruktól kerültek, de még tanitóképzős koruak is voltak ott. Amikor második osztályosok voltunk, akkor kerültünk libapásztornak, birkapásztornak. Aztán, hogy ezért ki mit kapott, azt mi nem tudtuk. Ezekkel a gyerekekkel az egyház a nyári szünetben nem foglalkozott, nem volt az közvetlen egyházi fennhatóság alatt, hogy igy mondjam. Ez nem nyaralás volt, hanem kiadták őket szolgának - végeredményben. Kisebbeket ennek, a nagyobbakat kanásznak, tehenekre vigyázni. Akiknek voltak szüleik, vagy haza akarták vinni a gyereket, elvihették. Ősszel, amikor kezdődött a tanitás, addigra visszza kellett hozni őket. Arra emlékszek, hogy kijártam a második osztályt, libapásztorkodtam. Amikor ötödik osztályos voltam, akkor már teheneket őriztem, disznókat, meg amit kellett. Csak az volt a rossz az egészben, hogy gyerek létére az embernek a tarlón mezitláb kellett járni. S aki járt nyáron tarlón mezitláb, az tudja, tiszta sebes, véres lesz a lába. S bizony, ha valami kárt tett az a jószág másnak a krumpliföldjébe, akkor még jól el is vertek érte.

Tehát nem volt valami jó. Az élelmezésünk pedig nem azt

mondom, hogy rossz volt, de jobbára csak a maradék. Amit nem lehetett maradéknak számitani az a zsiros kenyér volt. Az ember reggel kapott egy szelet zsiroskenyeret, kétfelé elvágva, uborkát hozzá. Megette vele, ugy ahogy volt. Nem forditottak miránk olyan valami nagy gondot, hogy hüh ha ezt most csak igy, vagy csak ugy. Nem volt semmink, és mégis felnőttünk.

Apám egyszer volt nálam, azt hiszem 40-ben, 1940-ben. Debrecenből jött biciklivel, egy délutánt töltöttem vele, azt hiszem. Nem is emlékszem rá nagyon. Csak azt tudom, hogy ott volt egy délután. Aztán hazabiciklizett és ez volt az egész.

Szarvas környékén sok szlovák lakott. Ezek a szlovákok ezek olyan emberséges és becsületes emberek voltak. Az árvákat is pártfogolták. Hogy ki miért, vallási tekintetre nézve, vagy csak emberségből, vagy felszólitásból azt nem tudom. De elég az hozzá, hogy azokat a gyerekeket, amilyen én is voltam, - mert minket soha nem vittek sehová, s soha el nem mehettünk senkihez - nagyobb vallási ünnepeken, meg karácsonykor, husvétkor kivitték különböző családok. Én is voltam nem is egynél. Először voltam egy orvosnál. A majdnem velem egykoru gyerekével kellett volna játszani. Na ez lett volna a figura. De nem éreztem jól magam. Fene tudja, nem, mint gyerek eljátszottam volna az ő gyerekével. Nem az, hogy nem tetszett nekem az a környezet, vagy valami.

Talán feszélyezve éreztem magam. S nem volt egy önfeledt pillanatom, amikor tényleg azt mondtam volna, hogy most van nekem egy játszótársam, vagy egy pajtásom. Többször össze is vesztünk. Ez a gyerek lekevert egy pofont, én visszaadtam neki és ezzel be is fejeztük. Ez talán a harmadik látogatásomnál volt. Jött a szidás, meg hogy mertem. Pofonütött, én meg visszaadtam, ez természetes dolog. Elsimultak a dolgok.Ekkor jött egy asszony, azt hiszem özvegyasszony volt. Volt neki három gyereke. Ilyen kofaasszony lehetett, mert ha jól emlékszem rá, akkor az udvarában voltak tyukketrecek és ott tyukok voltak. Annál voltam egy karácsonykor, és ott jobban éreztem magam. Ott hozzá volt szabad nyulni mindenhez. Szabad volt játszani mindennel. S nemcsak azt kellett tenni, amit mondanak. Azoknál többször voltam. Valószinü, hogy mikor ujra iskolai szünet lett, engem megint elvittek egy tanyára, s igy maradtunk el egymástól. Nem voltam valami jó tanuló. Olvasni szerettem. De jó tanuló nem voltam, tanulni nem nagyon szerettem. Osztályt nem ismételtem azért, de megvoltam elégedve magammal. Kielégitett az, ha csak olvastam magamnak... Soha nem volt határozott célom, hogy valami legyek. Nem is gondoltam rá. Más gyerek gondolkodik arról már 10-12 éves korában,hogy jó lenne ennek vagy annak lenni. Nem. Nem. Elég az hozzá, hogy azért is megpofoztak bennünket, mert az árvaháznak nem volt kutja pl. Ez egy érdekes figura volt. Volt egy lajtos kocsi, négy kerekü lajtos kocsi, volt rajta egy hordó. A községházára kellett eljárni vizért. Olyan 200 liter hordó lehetett.

Ki volt jelölve, hogy melyik három vagy négy gyerek megy el vele, töltik meg és hozzák el. A községháza előtt volt a hősi emlékmü, és hogyha nem hajtottunk fejet előtte, meg is pofoztak bennünket.

Mikor kitörhetett a háboru, volt a vizsgaelőadásunk a hatodik osztályba. Utána egyszer csak fogtak és felpakoltak a vonatra, a vonatjegy nálam volt, és Debrecenbe kell mennem. Kihez, mihez, hogy mint?
azt mondták ne törődjek vele. Várnak az állomáson. Szarvas-Mezőtur, Mezőtur-Szolnok, Szolnok-Debrecen. Igy utaztam. Csak az volt a baj, hogy én Szolnokon nem tudtam, hogy én gyorsvonatra szállok fel. Ez a vonat megy Debrecenbe? Ez! Én jóformán nem voltam sehol addig. Csak ott, meg a tanyán, bár Szarvas elég nagy község volt már a háboru előtt is. Engem, mint gyereket nem érdekeltek különösen a települések. Arra már nem is emlékszem, hogy ki vitt engem Szarvasra. Szolnokon felszálltam a gyorsvonatra. Jött a kalauz, hogy na kisfiam jegyed van? Van hát, tessék itt van! Nézi, s mondja, ez nem jó. Mondom, hát nem haragudjon, de énnekem ezt a jegyet ugy váltották meg, és mondom a másik vonaton elfogadták, mert ki van lyukasztva. Nem ugy van kisfiam, ez gyorsvonat és pótdijat kell fizetni, ugy lehet felszállni rá. Ahogy ott beszélgettünk, hallgatta ezt egy zászlós. Kérdezte tőlem, hová mész? Mondom, hogy Debrecenbe kell mennem. Hová, mondja nem debreceni vagyok én is? Mondom, én nem tudom azt se, csak annyit tudok, hogy ott fognak várni az állomáson. Kifizette a pótdijamat, s igy nem tettek le

arról a vonatról. Debrecenben tényleg vártak is. Nem tudom, hogy ki volt az. Annyit tudtam meg róla, hogy egy egyetemi tanár volt. Ez volt az én gyámom. Felöltöztetett, vadonat uj ruhába, alsónemüt, cipőt vett, nagykabátot, sálat. Meg kesztyüt, pedig soha életemben nem volt kesztyüm, sapkám, s ő gondoskodott az ellátásomról, és ő gondoskodott a lakbéremről is. Ki voltam adva albérletbe, a Wolfka telepen, ez Debrecenhez 3 km-re a külső perifériára esett. Egy özvegy asszonynál voltam albérletbe, amit szintén a gyámom fizetett, mint a kosztomat, iskoláztatásomat, mindenemet is. De nem tudom a nevét sem. Igy kezdtem járni a hetedik osztályt Debrecenbe a Miklós utcai evangélikus iskolába. Az apámmal többször találkoztam, mert Debrecenben lakott. De arról, hogy összeköltözünk, erről szó se volt soha. Megmondom őszintén, én nem is tudtam beszélni vele.

Apám ilyen ács mester, vagy ácsemberféle lehetett, de abban az időben butorgyárban dolgozott Debrecenben. Ezt tudom. A Borsod i uton lakott egy özvegy asszonynál albérletben. Volt egy nővérem, csak róla nem tudtam, hol van. Ritkán találkoztam az apámmal, megmondom őszintén. Nem is kerestem a társaságát, se a barátságát, se az apai szeretetet. Nem. Nem érdekelt. Mikor találkoztam vele köszöntünk egymásnak, és vége. Ennyiből állt az egész! Észre vettem, hogy az az özvegyasszony, akinél lakott albérletben, az nem szivesen lát engem ott. Az volt a helyzet, hogy amikor mentem iskolába,

meg amikor jöttem haza, mindig ott kellett elmennem a ház előtt. Ha véletlenül behivott az apám, akkor elbeszélgettünk egy kis ideig. De csak kint az udvaron, és ez volt az egész.

Az se volt, hogy mi valaha együvé tartoztunk, hogy most együvé tartozunk. Ez az özvegyasszony akinél laktam, ez egy szoba-konyhás kis házban lakott, a sajátja volt-e azt nem tudom. Ő lakott, az édesanyja, három fia, meg egy lánya, meg én. Ennyien laktunk egy szoba-konyhás lakásba. Hogy menynyit fizettek értem, azt nem tudom. Nem is érdekelt. Nem is kérdeztem soha senkitől sem. Onnan jártam én iskolába a hetedik osztályba. Igy május elején, április vége felé - május elején, egyik napról a másikra azt mondta a tanitónk, hogy gyerekek többet nem kell jönni iskolába. Lefoglalták az iskolát a németek. Se bizonyitvány, se semmi. A tanitás abbamaradt egyik napról a másikra. Többet nem mentem iskolába. Részemről ez be volt fejezve teljesen. De nekem leventébe kellett járnom. Az volt a legrosszabb, hogy én Debrecennek a keleti felén laktam, a levente foglalkozásra meg Debrecen nyugati felére kellett átmenni. Egész Debrecenen keresztül kellett menni ahhoz, hogy eljárjak a foglalkozásra, mert az a Böszörményi uti vásártéren volt. Az se volt egy leányálom, mert ha nekem nem volt pénzem, én senkihez nem mehettem oda, hogy adjon nekem 20 fillért, vagy 1 pengőt. Főleg az özvegyasszonytól nem kérhettem, mert annak is ott volt a sok gyereke. De bizony mikor elkéstem a foglalkozásról, akkor megvertek. S akkor azt mondtam, a rossebb egyen meg benneteket, én ide nem jövök többet!

Az asszonynak a kisebbik fiával, amelyik kb. egyidős volt velem, jó barátok voltunk. Azt mondta nekem, te, ha nem akarsz foglalkozásra menni a leventébe, innen el kell menned, mert ha a csendőrök itt megtalálnak, akkor nagy baj lesz. Tudok egy jó helyet. Gyere elmegyünk Debrecen határába a Szigeti tanyára, és ott majd el lehetsz, vagy ott majd tudnak valamit mondani. Igy mentünk ki oda. Ez az Sz. nevü ember ez azt mondta nekem, nézz ide fiam, ha el akarsz bujni, én ajánlok neked egy jó helyet. Van egy sógorom, K. Jánosnak hivják, M-án lakik. Ez elég messzire volt Debrecenhez, arra emlékszem, hogy a Zsuzsi vonat járt arra ki Debrecenből. Ez egy ilyen fatelepszerü valami volt. De nem csak az volt, mert ott voltak még 6-8 méteres rönk fák is, amiket oda huzott ez a kis vonat az erdőből, és ott fürészelték fel. Fafeldolgozó telep volt.
S azt mondja nekem, K. János erdőben lakik, ott téged senki nem fog háborgatni. Megmagyarázta merre menjek, el is találtam. Meg is találtam ezt az embert. Ennek ha jól emlékszek rá, vagy suszter volt a mestersége, vagy csizmadia. Olyan harminc év körüli lehetett, nem régen nősülhetett. Kb. 3 éves lehetett a kislánya, vagy négy. Kérdeztem tőle, hogy mi lesz nekem itt a dolgom. Volt nekik egy tehenük, meg egy borju. Mondta nekem K. János, mivel hogy ő dolgozik, sokat van a felesége egyedül. Igy legalább nem fog félni. Megetetem a tehenet, legeltetem kint az erdőben, s végül engem ezért kosztolnak. De hogy fizetnek-e vagy sem, erről szó sem volt.

Ott voltam annál a családnál. Akkor már Magyarországon folyt a háboru. Mondtam én egyszer ennek az emberнek, hogy ne haragudjon, de én elmegyek Debrecenbe, s megnézem azt az asszonyt, akinél eddig laktam. Mégis hogy meg mint vannak, élnek-e a barátaim,s tb. Megkerestem őket, s mondtam nekik, hogy itt vagyok, jó helyem van. Mondta a Jancsi gyerek, már kerestek a csendőrök nem is egyszer, de azt mondja, nem érdemes elmenned olyan messzire, mert én egy ismerősömnél találtam egy másik helyet neked. Igy kerültem egy R. nevü emberhez, a tanyájára. Nem az övé volt a tanya, bérlő volt. 6-8 tehene volt, meg borja, azokat őriztem. Fiatal házas volt. Jól is érezten magam ott. Egyszer óriási nagy légitámadás érte Debrecent. Ez igy egy szeptemberi hónapban volt éjjel. Rettenetes volt, vagy tizezer sztálingyertya égett az utcán. Rettenetes nagy bombázás volt. Olyan 5 km-re voltam Debrecenhez. Még ott is rengett a föld, olyan óriási nagy légitámadás volt ez. Másnap én mondtam ennek az embernek, Laci bácsi bemennék a keresztanyámhoz Debrecenbe és megnézném, hogy mi van velük. Élnek-e? Mikor a Miklós utcai iskolába jártam, akkor jelentkeztek a keresztanyámék ott, ahol albérletben laktam. De az nem az én keresztanyám volt végeredményben, hanem a nővéremé. Ezt is csak később tudtam meg. Voltam náluk kétszer előzőleg, látogatóban. Egy fia volt neki, meg egy lánya. A keresztapám meg egy ilyen mindenes volt egy debereceni nagy üzletben K. cégnél. Elmentem oda, és láttam, hogy egy óriási nagy bombatölcsér van a házuk előtt, ami persze nem az övéké volt, hanem vi-

téz Sz. ügyvédé volt, akinek elől volt egy villája,

teniszpálya, park, stb., és hátul meg volt egy ilyen szoba-konyhás kis ház, ahol lakhatott az, aki a villát takaritotta, meg felügyelte.
Egy óriási bombatölcsér. Jó 3-3,5 méter mély volt. Se ajtók, se ablakok a házon. Ilyen repesz darabok mint a tenyerem, senki. Igy magamban, na ezeknek is végük van. Csak később tudtam meg, hogy a légitámadást megelőző nap mentek ki Balmazujvárosra, a keresztapám rokonaihoz. Visszamentem, és kérdezte a L. bácsi, hogy mi van? Mondtam, hogy nem tudom, lehet hogy meghaltak. Ezt láttam!
Ez szeptemberben volt, októberbe jöttek az oroszok, már ott voltak közvetlen Debrecen alatt. Októberben volt az a nagy páncélos csata Debrecennél, vagy novemberben? Mindenki menekült, pakoltak szekerekre, erre arra, ki kézi kocsival. Ennek az embernek a szomszédjában lakott egy tanácsos. Városi tanácsos volt, kisebb kastélyszerüségben. Ennek volt vagy harminc, vagy negyven hizója. Mikor a L. bácsiék elmentek, kocsira pakoltak, én ott maradtam. Azt mondta nekem, maradj itt, nehogy elvigyenek valamit! Jól van, ott maradtam, ennivaló volt, probléma nem volt. Mit tudtam én azt, hogy mi, vagy hogy van.
Azt mondja egyszer a tanácsos gazdatisztje, gyerek ráérsz? Tudnál még két-három embert, aki igy ráér? Mondtam persze, hogy tudok, szegény emberek laknak itt. Azt mondja, nagy jutalom vár arra a négy emberre, aki teljesiti a tanácsos ur kivánságát. Hivjam őket ide. Mindjárt beszéltem két-három emberrel, s mondtam nekik, hogy mit mondott a gazdatiszt.

Arról volt szó, hogy a tanácsosnak volt egy kis tanyája bent a pályi erdőben. De jól bent az erdőben. Ezt a 30 vagy 40 hizót oda kellene hajtani, nehogy az oroszok megtalálják. Ha minden disznó odaér, akkor 50 pengő jutalmat kap mindenki. Ez rettenetes nagy pénz volt abban az időben. 1 pengő 20 volt a napszám. Mit tehettem. Elvállaltam, azok is elvállalták, mert kellett a pénz. Elkezdtük hajtani azt a rengeteg disznót, de volt közöttük talán még 3 mázsás is.
Olyan 6 km-t kellett hajtani. Probléma nem volt velük, mert nem szaladgáltak szét. Mentünk kb. 2 km-t, köves ut mellett, az árokban hajtottuk, és az az ember, aki a vezetőnk volt, az ismerte csak az utat be az erdőn keresztül a tanyába.
A disznók nem tudtak menni. Volt amelyik már az erdőben itt lefeküdt, ott lefeküdt. Mondtam az egyiknek, mert azt jól ismertem, mert a fia, a lánya is barátom volt. R. bácsinak hivták. Mondtam neki, hogy R. bácsi, maga szegény ember, vágja le azt a disznót, nem számolják meg ezt ugysem. Nem lehet fiam! Mondom, ezt ugyis megeszi más, soha az életben nem fogja magán senki se keresni. Legalább lesz mit ennie. Olyan szegény volt, hogy nem volt neki mit enni, tiz deka szalonnája sem volt. A másik is megtehette volna. Még kb. olyan 6-8 hizó maradt el, a nehezebbje, amelyik nem tudott menni. Egyszerüen lefeküdt és nem ment tovább.
A többi szépen odaért. Akkor befogtak a kocsiba, és ugy szedték össze őket. Senki nem számolt meg semmit sem, tehát ha elveszett volna kettő, vagy három belőlük ezt se tudta volna meg senki. Minden disznót behordtak, az oroszok meg mind megették, hiába dugták el őket!.

Ezek kaptak 50-50 pengőt, nekem meg adtak 10 pengőt. ! Hát gyerek, ugye! ennek elég annyi is. Amikor már annyira hallatszott a lövöldözés, gondoltam egyet, a fene se fog itt maradni, innen is elmentek, onnan is, csak a szegény emberek maradtak itt. Mi a fenét csináljak én itt? Fogtam magam, be a hátizsákba a szalonnát, kenyeret, kést, kolbászt. Bementem Debrecenbe, a debreceni Egyetemnek az alagsorába. Ott ért az oroszok bejövetele, azután amikor odaértem, kb. két napra rá. De akkor már ugy lőttek, hogy az nem is mindennapos. Mentem keresztül Debrecenen. Betört kirakatok, kifosztott üzletek. Vitt mindenki, amit csak tudott. Ott ahol én voltam, olyan 30 x 30-as terem lehetett, oszlopok tartották, légó pince volt, több ezren voltak. Lehet, hogy több is volt. Ha volt valakinek paplanja azt leteritette, pokróccal takarózott, és igy feküdtek, igy aludtak, igy voltak éjjel-nappal. Csak arra emlékszem, hogy kibontották egyszer a vasajtót és beszólt valaki - German yes? Mondták, hogy nincs. Megállt ott, szétnézett, fogta magát, elment. Végül rá egy olyan tiz percre, jöttek hárman, négyen, azok már szétnéztek a nép között. Azok is elmentek, és arra rá egy fél órára, akkor már ott volt az egész. Na mehet mindenki amerre lát. Németek nincsenek. Itt vannak az oroszok. Na mi az istent csináljak? Kimentem a tanyára. Hogy ne legyek ott egyedül, elmentem az öreg R.-ékhoz, ők is ott voltak a szomszédban. Mondtam nekik, R. bácsi, ha kell valami..., mert ez ami itt van, ezt én felélni ugy se tudom, adok. Vagy tönkre megy itt minden, elszárad. Ha szükségük van valamire, akkor egész nyugodtan

fogják és vigyék. Szalonnát, tyukot, vagy krumplit, vagy ami van. 6-5 prizmába leprizmázva a krumpli.
Három napra rá előkerültek a L. bácsiék. Hogy hol voltak, mint voltak, én nem is kérdeztem tőlük. Közbe ez a Sz., aki mondta nekem, hogy menjek ki a K-hoz, a sógorához, azt mondta nekem, van neki egy sógora, az Epresen lakik, Debrecennek a tulsó felén. Menjünk hozzá és nézzük meg, mi van ott. Mondtam neki, egyedül nem megyek oda, oda se találok. Mert nem is jártam arra sohasem.
Volt ott két barátom, testvérek voltak, azok ismerték, tudták az utat. Elmentünk hárman. Ez december elején volt. Arra emlékszem, hogy egy darabig a Hajduszoboszló-i ut mellett mentünk, és ott hegyén-hátán a rengeteg ágyu, szekerek, kilőve. Akkor betértünk, mert toronyiránt mentünk, kukoricaföldön, mindenen keresztül. Rengeteg halott, sok harckocsi. Nem mertem lehuzni egyik katonának a lábáról sem a csizmát. Lehet, hogy nem is lett volna jó, de fene tudja, valahogy irtóztam tőlük.
Megtaláltuk a tanyát, de végleges pusztitás nem volt. Találtunk hizott kacsákat, levágtuk. Megsütöttük őket. Felmentünk az istálló padlására, ott meg kb. olyan jó másfél méter magasan napraforgó volt kiöntve. Abban találtunk három vagy négy ilyen nagy kocsi kerék nagyságu kenyeret. Egyet kivettünk belőle, a többi nem kellett, azt ott hagytuk. Ott töltöttünk egy éjszakát, másnap jöttek a lovas katonák. Burzsuj meg ez, meg az... volt köztük egy ilyen

magam formáju gyerek is, kaput, ti burzsuj, mutatott a pisztolyával. Burzsuj az anyád hétszentsége, igy néz ki egy burzsuj mint én? Ilyen voltam, mint az ujjam!
Tiszta veres volt akkor is a lábam, össze volt bökdösve. Hát igy néz ki egy burzsuj. Beterelt bennünket egy nyári konyha szerüségbe, ami 6-8 méterrel arrébb esett. Ha sokáig itt hadonászik, én ugy megcsapom, ... de amig ez ott dumált, meg hadonászott, a többiek kiabáltak ki neki, hogy gyere. Felültek a lóra, és elmentek. Később aztán; valóság vagy nem; az a hir terjedt, hogy orosz ruhába beöltözött garázdák voltak. A halottakat levetkőztették, egy-két szót kornyikáltak oroszul, és ugy próbáltak zabrálni. Ilyen dolgok is voltak. Ha valaki ilyet észlel, azt azonnal jelentse itt és itt. Nem jöttek többet. Igaz, mi még aznap elmentünk onnan és kb. ki is fizetett az öreg Sz. 10-10 pengőt mindegyikünknek. De többet nem vállalkoznék rá, Isten őrizz!
Ki a fene tudta, hogy ezen a tanyán megtalálnak. Azt hitték, hogy vagy ennek, vagy annak a gazdának a fia vagyok. A gyerek nem gondolt erre.

Nem jártam többet iskolába. 1947-ben megtalált a nővéren és 1947-ben velük laktam én is.
Akkor már 17 éves lehettem, ott voltam náluk két vagy három hónapig. Nem dolgoztam semmit sem, csak éppen hogy voltam. Azt hiszem 1948 tavaszán vetődött fel a gondolat, hogy na 18 éves vagy, elmehetsz dolgozni. Akkor épitették a v-i szanatóriumot. Most azt hiszem öregek otthona. Na akkor a munkafelvétel hogy történt? Azt mondja a sógorom, beszélt a munkavezetővel, holnap reggel menj állj munkába, és ezzel el is volt intézve. Reggel jelentkeztem. Hogy hivnak fiam? Felirta, hol laksz? Felirta, anyád neve, ez. El volt boronálva, dolgozhatsz. Ott dolgoztam kb. 3 hónapig, mikor már az épitkezés befejeződött, akkor elkerültünk Miskolcra. Miskolcon akkor épitették a dudujkát. Dudujkának nevezték abban az időben azt a részt, ahol most az egyetemi város van. Meg a hejőcsabai Cement és Mészmüveket is akkor épitették. De előzőleg még a hevesi gépállomást is, ott is dolgoztam, és azt hiszem, hogy a hevesi gépállomás épitkezés vezetője volt szintén a vezetője ennek a hejőcsabainak is. Mi volt az ember dolga? Én, aki semmihez sem értettem, nekem az volt a dolgom, hogy fogjuk ezt a troglót egy másik gyerekkel; annak nevezték; és arra raktunk 15-20 téglát. Megfogtuk vittük fel az állványra, és raktuk a kőmüvesnek a keze alá. Ott volt egy olyan segéd, amelyik rakta a falat. A kőmüves kopogtatta a kalapáccsal és ez volt az ő dolga. Ott dolgoztam én egész nyáron. Nem mondhatom, hogy jól kerestem, de nem is érdekelt engem akkor.

Annyit megkerestem, amennyi ruhára, meg kajára elég volt. A szállást a vállalat fizette, mert volt munkásszállás is, de akik nem fértek el ott, azoknak az albérletüket is fizette.a vállalat. Nem fizettem semmit, csak ott laktam. Ahogy jött az ősz, hüvösre fordult az idő - ez már 49-ben volt -, és nem szeretem a hideget. Volt egy pár barátom, és azt mondták, hogy na gyere, elmegyünk a J. bányára. A bányában lehet dolgozni télen is.

Ott is ugy történt, hogy elmentünk a bányairodára, jelentkeztünk. Kérték a bejelentő lapot. Azt megmutattuk, kérdezték, mi az állandó lakásom, hogy hivnak, és ezzel végeztünk. Ennyi volt az egész. Ez lesz a szállás, ott fogtok lakni. Majd megmutassák hol kell dolgozni. Ekkor láttam életemben bányát először. J. bánya most egy nagy bánya. Abban az időben kis piti bánya volt, volt neki egy függőleges aknája, meg volt neki egy lejtaknája.
Dolgoztam a lejt aknában is, dolgoztam a függőlegesbe is. Valahogy nem tetszett nekem ez. Nem voltam én fizikailag felkészülve erre. Az emlékezetemben másképp élt az,hogy bánya. Ez kb. egy ilyen magas bánya lehetett. Kb. 1 méter magas volt, s ez már magas volt. Ugyhogy ha az ember leült, akkor le kellett hajtania a fejét és ugy kellett csákánnyal dolgozni. Volt egy térdvédő, főleg az öreg bányászoknak, azok letérdeltek, vagy térden állva dolgoztak, ugy csákányozták azt a kevés szenet. Néha megléptünk, hogy egy kicsit lazább legyen. Fene tudja, én nem azt mondom, hogy én nem akartam dolgozni, de fizikailag nem birtam,

képtelen voltam erre. Kb. két hetet dolgoztam, és azt mondtam, hogy nekem ebből elég. S akkor mondtam az aknászomnak, hogy szeretnék elmenni, de én itt nem tudok dolgozni. Hogy féltem-e, vagy nem, ez nekem eszembe se jutott. Nekem az volt az eszembe, hogy sokan dolgozunk itt, baj nem lehet, ahol sokan vannak! Szénfal, mögötte volt, ami hordta a szenet. Csákányoztuk, belapátoltuk, és akkor tovább. Akkor azt mondta nekem a főnök, hogy jó, akkor lemész majd mély szintre. Nem tetszett az sem, hogyha az ember lement azon a lejtaknán, müszak után meg feljönni gyalog rajta. Nekem olyan izomlázam volt, hogy két napig nem birtam még menni sem... Rettenetes volt. Tehát az aki nem volt ilyenbe benne, az sehogyan sem tudja elképzelni, hogy milyen ez. Rettenetes, őskori eszközökkel és gyalog. Na a mélyen müvelési bányában már annyival jobb volt, hogy kas vitte le az embert, kiszállt, rendes boltives folyosó, néha beverte az ember a fejét ebbe-abba, amabba, se védősisak nem volt, se ez, se az. Karbitlámpával jártunk, lehetett dohányozni lent. Már akkor dolgozott nő a bányában. Gépkezelő volt, mert végtelen kötelü szállitás volt, tehát körbe a folyosón, be a gépházba és ugy vissza. Nekem az volt a dolgom, hogy "lakatoljak". A lakatnak ilyen hosszu nyele volt, ha igy fordítottam szétnyilt, ha igy huztam, akkor összezáródott. Ahogy meghuztam, ugy feszült meg a kötél, és huzta a kötél ezt a négy-öt-hat vagy nyolc csillét, vagy amennyi össze volt akasztva. Ezt kellett a földön elszállitani, a fejtésig. Ott meg ki az aknához. Közben görgők voltak, tartottam a kötelet, hogy ne hulljon le a szén, és ott kellett

ügyeskedni. Amikor jött a görgő lerántani a lakatot, és a másik felén rátenni, és tovább. Hát mondjuk nem volt olyan megerőltető munka, de szoktatónak jó volt. Ezt csináltam kb. 6 hónapig. S akkor kértem, tegyenek be a fejtésbe. Én is szerencsét próbálok. Meg aztán kiváncsi is voltam rá. No meg jobban is kerestek, akik ott dolgoztak. Szóval volt több oka. Azt mondta nekem a főnököm, hogy azzal ugy is baj lesz, amig beletanul a kötél szállitásnál, meg hátha baleset lesz, ez lesz, meg az lesz. Ugyhogy nem tett oda, maradtam 1951. nyarán, tavaszán, kb. akkor számoltam le, és hagytam ott ezt a bányát. Arra emlékszem, hogy abba az évbe tették kötelezővé a bányáknak, hogy munkásruhát, csizmát, meg sapkát kell a dolgozóknak adni. Volt aki felvette, elment, el is vitte. Én nem vettem fel. Volt egy kis pénzem is. Nem kellett másról gondoskodnom, csak magamról. Se leszámolás, semmi. Munkakönyvem se volt. Semmi. Fogtam magam, és mondtam az aknászomnak, hogy ne haragudjon de elmegyek, mert szép idő van kint. Lehet, hogy a télen visszajövök. Hát jól van, se leszámolás, semmi. Csak fogtam magam, eljöttem.

Fürdési, tisztálkodási lehetőség nem volt. Az ágynemüket hetente egyszer cserélték. Üzemi konyha nem volt. Mindenki azt ette, amit vett a boltban. Azt megtették, hogy kitakaritották, azt a kis helyiséget, amiben laktunk. Aki kitakaritott, az begyujtott, és végeztünk. Szórakozási lehetőség csak az volt, hogy az a kis vonat, ami J. bányáról

Diósgyőrbe járt és a szenet hordta, azzal lehetett elmenni és Miskolc alatt leszállni, villamossal bemenni Miskolcra. Ez az egyetlen szórakozási lehetőség volt.
Nem jártunk be, mert olyan körülményes volt visszajönni, visszakerülni, hogy nem érte meg. Ha valaki ugy akart magának programot csinálni, hogy ezzel a vonattal bemegyek, és a következő vonattal már megyek vissza, annak kb. megfelelt ez. Nem volt az, hogy moziba járunk, szinházba járunk, vagy könyvtárba járunk, hogy kiállitásra járunk. Abszolut semmi. Az egyedüli szórakozóhely a kocsma.

Körülbelül két aknában dolgoztak százan egy müszakban.
A lejt aknában volt két fejtés, és a függő aknában is volt két fejtés. Kb. 15 fővel lehettek telepitve, meg a kiszolgáló személyzet, meg a munkások. Szóval kb. százan dolgoztak egy-egy müszakban, ahogy én emlékszem. Munkaverseny, vagy piszkáltak volna valakit valamiért, olyan nem volt. Ha ennyi fát valaki elhasznált, utána elment haza, azzal se törődtek. El volt intézve, és megvolt a pénze is neki. Csak a kocsma volt szórakozóhely, meg az étterem. Semmi más.

Jön a nyár ugye, fogom magamat, elegem lett a bányából. Pedig az előző életemhez képest olyan 200%-kal fordult a helyzetem. Kerestem, nem maceráltak, nem büntettek, nem vertek meg. Vehettem olyan ruhát magamnak, amilyen nekem

tetszett, és amilyent a pénzem megengedett. Ehettem azt, amit akartam. Nem volt kiszabva, hogy csak ezt, vagy csak azt. Egészen más volt. Na, fogtam magam és felmentem Pestre Miskolcról, elhelyezkedtem a Szabadkikötőbe. Ez már 51-ben volt. Én marha azt hittem, hogy ott jobb lesz. Mindegy. Felvettek a kikötőbe rakodómunkásnak, és Királyerdőn laktunk. Ott volt a szállás, ott is mindenki saját magát látta el. Ott is elég volt a felvételnél a bejelentőlap, ott se volt munkaruha, semmi. Csak ledolgozza az ember a 8 óráját. Beállitottak egy uszályt, abban volt 80 meg 100 vagon pirit, azt kellett lapátolni. Atyauristen, azt hittem két nap mulva, hogy megszökök. Ugy fájt mind a két kezem, azt hittem, hogy megesz a rossebb, és hát nem tudom hány kiló férhet fel egy hót nagy lapátra. De nagyon nehéz volt. Piszkos. Ahogy igy visszagondolok rá, a gályarabok végezhettek ilyen munkát. Nyáron, amikor kint van 30°C-os hőség, az uszályban van 60°C is, amikor átforrósodik, átizzik. Bauxit, pirit, bauxit, pirit. Ahogy leengedte a daru ezt a nagy mit tudom én micsodát, azt kellett lapátolni, minél hamarabb. Az fel, bele a vagonba és vissza, ameddig engedte. Akkor jött be a forint. Erre is határozottan emlékszem. Ez 51-ben. Ugye 51-ben jött be a forint?

Csakhogy mondjam, elég jól kerestünk, már ahogy egy gyerek ezt felfogja, akinek csak magára van gondja. Dolgoztam három hónapot. Mondtam a brigádvezetőnek S. bácsi ne haragudjon, ezt nem nekem találták ki. Ezt nem birom, megmondom őszintén, én nem birom csinálni. Pedig jó erőben vagy, mondta. Már akkor elkezdték piszkálni az embereket ezzel a munkaversennyel, már akkor elkezdték ezt a hajszolást, hogy igy mondjam. Már akkor ki volt adva, hogy ennek a brigádnak 8 óra alatt ennyi vagont kell megrakni és kész. Három hónap után leszámoltam. Elmentem,dolgoztam a p-i állami gazdaságban. Ott is dolgoztam kb. három hónapot. Nem lett volna rossz, de én mezőgazdaságban nem dolgoztam addig, vagy legalábbis olyan munkát nem végeztem. Nem tudtam én azt felfogni előre, hogy tényleg fizetnek is. Én nem tudtam se kaszálni, se tehenet fejni, amivel tényleg lehetett volna pénzt keresni. Mennyit kereshettem? Kb. 100 forint körül kerestem havonta. Azt mondták, hogy a kocsisnak segits rakd fel a kévéket, vagy szalmát hordani. Ilyen tingli-tangli munka volt tényleg. Mire jöttek a hideg idők, lejöttem Pécsre. Volt vagy 150 forintom, lejöttem vele Pécsre és azon spekuláltam, hogy elmegyek itt a bányába dolgozni. Nagyjából ismerem, megpróbálkozok ezzel. Pécsen aztán szintén állami gazdaságba próbálkoztam. Azt mondták, menjek el x utcába, ott van az állami gazdaságok központja. El is mentem. Mondták, igen szükségünk van munkásra, menjek el a Baranya megyei Állami Gazdaság s-i üzemegységéhez. Hát hol van az? S mondták erre, meg arra. Adtak egy papirt, hogy

felvesznek dolgozni. Mohácsi uton kell menni, és majd megmondják hol van. Fogtam magam elindultam. Szederkény előtt odaérek egy ilyen sorompószerü mit tudom én mihez. Áll ott egy rendőr. Jó napot! Jó napot kivánok! Hova megy? Hát mondom, megyek s-re, az állami gazdaságba. Mondom, itt fogok dolgozni. Azt mondja,csak ugy? Hát csak ugy, Mondom, itt a papir, ezzel. Ezt kaptam az állami gazdaságok Baranya megyei igazgatóságán, igazolvány, bejelentő. Eltette. Beszélgetünk ott, beszélgetünk 10 percig körülbelül. Egyszer csak jött egy teherautó Mohács felől, és azt is megállitotta. Valamit magyarázott, és azt mondta, hogy szálljak fel erre a teherautóra. Hát mondom ez Pécsre megy, én meg amarra megyek. Éppen azért, mert erre nem lehet menni, csak szálljak fel egész nyugodtan és menjek. Majd megmondják mi lesz, hogy lesz. Mondom magamba, most én potyára jöttem ilyen messzire. Mit csináljak? Felszálltam. Kiderült, hogy ez az autó határőröket vitt, valahonnan ide Pécsre. Valahol leváltották egy határőr egységet, most pihenőre jöttek.
A végén ilyen pinceszerü helyen kötöttem ki, egy laktanyának az alagutjában. Fehérre meszelt falak, ablak nincs rajta, egy lámpa égett. Bezártak oda. Te jó Isten! Mi lesz, hogy lesz! De már sötét volt, amikor odakerültem. Azt hallottam, amikor valaki letussolt, mondta az őrnek, adjatok neki vacsorát. Hoztak is ennivalót, megettem. Este ugy 10-11 óra felé kinyitják az ajtót és azt mondják, hogy menjek. Mondták, merre menjek, erre, arra, álljon oda a fal mellé. Szembe a fallal. Álltam ott vagy 10 percig. Nyilik egy ajtó, kijön valaki. Jöjjön be ide.

Bementem egy irodaszerü helyiségbe. Egy asztal, voltak ott egy páran. De nem láttam, hogy kik, mert a lámpa világitott és mögé nem lehet látni. Állok ott, mint szamár a hegyen. Hogy hivják? Mondom. Anyja neve, hol lakik. Mondom ezt is, azt is, amazt is. Hová akart menni? Mondom hová akartak, már annak a rendőrnek megmondtam aki ott annál a sorompónál volt, hogy az s-i állami gazdaságba, stb., stb. De a valóságot mondjam. Hát mondom, a valóságot mondom. Különbe se vagyok itt ismerős, most járok itt életemben először. Na ez nem igy van, mert át akartam szökni Jugoszláviába, mondták. Ne tessék mondani, ott a papir mondom amit a rendőrnek odaadtam, hogy én hová megyek és az igazgatóságot is meg lehet kérdezni, ahol adták nekem azt a papirt. Kiengedtek vagy háromszor, a végén kikötöttem a börtönbe.

Tárgyalás, négy év, tiltott határátlépési kisérlet. Azt a hét szentségit neki! Hogy lehet tiltott határátlépési kisérlet, a határ tilos zónájába se léptem be egy lépést sem. 4 év, nem lehet fellebbezni, megfellebbeztem. De kb. három hónapot lehuztam a Kulich Gyula utcai börtönbe. Amikor fellebbezésre került a sor, utána fogtak szépen elengedtek a megyei birósági tárgyalás után. Mehetsz ahová akarsz és kuss! Pofád befogod, stb.

Ez igy történt, és ezzel igy el is volt intézve minden. Mit csináljak? Ez már 52. januárjában volt. Fogtam magam és bementem a Mecseki Széntröszt központjába, Mária utcába és előadtam a dolgokat, hogy jártam, mint jártam. Most engedtek ki a börtönből stb. Akkor ajánlotta a portás, hogy menjek ki pécsbányára és mondjam azt, hogy felvételre jöttem. Majd csinálnak valamit. Kimentem Pécsbányára gyalog, és felvettek. Felvettek és itt már volt munkakönyvem. Amig a bányajárás tartott, 6 napig, az alatt az idő alatt, amig a tényleges munkára került volna a sor, addigra megjött a munkakönyv. Ott voltam Pécsbányatelepen, aknán dolgoztam. Akkor kezdtem el az ércbányászkodást, 1952. januárjában. 1952. márciusában elaludtam, egy napot hiányoztam. Ezt bumlinak hivták a bányánál, tehát igazolatlan hiánynak. Akkor május elején megint hiányoztam kétszer valami miatt. Ezért bíróság elé állitottak. Négy hónapra elitéltek. Azért, mert háromszor igazolatlanul hiányoztam és nem mentem be dolgozni. Ezért négy hónapi börtönbüntetésre itéltek, amit Komlón a kőbányában, mint rabnak kellett ledolgoznom. Ezért!

Azt mondták, hogy a bánya jelentette a bíróságnak, hogy XY-nak három igazolatlan hiánya van. Valami miatt nem jött be dolgozni. Tehát se beteg nem volt semmi, háromszor nem jött be dolgozni. A bíróság beidézte, négy hónap, hat, meg nyolc hónap. Igy osztották a büntetéseket, ide vitték ingyen munkára, oda vitték. Dolgoztatták az embert, ingyen igy épitették föl azt, amit akartak.

Volt szakszervezet, hát meg minden, de azt nem érdekelték az ügyek. A melósért senki egy árva szót nem szólt. Senki egy árva szót nem szólt érte.

Ha valaki szólt valamit, akkor az ávósok rögtön elvitték, és akit egyszer azok elvittek, az el is volt vive. Na! Tehát ezen belül ugyanigy meg volt a terror az üzemben magában is. Milyen volt ennek a lácolata pld? A minisztérium megszabta lebontva az üzemekre, hogy ennyi száz ezer tonna szenet kell termelni. Ezt az üzemek lebontották csapatokra, hogy ez ennyi, akkor ennek ennyinek kell lenni. De ha a minisztériumba azt mondták a trösztigazgatónak, hogy kell egy évben mondjuk 100 ezer forint szenet termelni, akkor a trösztigazgató, vagy vezérigazgató azt mondta, hogy 110 ezer tonnát kell termelni. Az üzemigazgató erre azt mondta, hogy 120 e. tonnát kell termelni. A közvetlenül beosztott nagyfőnöknél már 130 e. tonnát kell termelni. S ezért gyilkolták és rugták a népet, hogy ezt teljesitse, és nem azt, amit fent kiszabtak, hanem amit ők kiszabtak, csak azért, hogy előbbre tudjanak jutni, magasabb pozicióba tudjanak jutni, több prémiumot kapjanak. Tehát tetszik érteni? Ez igy volt! Le volt bontva mindez üzemekre, csapatokra. A csapatokon belül termelőegyénekre, párokra, csillésekre, szállitókra, tehát mindenkire vonatkozott ez. Mert ha ez nem volt meg, akkor nem kapott a nagyfőnök évente 15-20.000,-Ft prémiumot, ami mégegyszer annyi volt, mint az én egész évi keresetem. Ezek, hogy megszerezzék ezt, mindent elkövettek. Még attól se riadtak vissza, hogy megverték az embereket. Behivatták az irodába, szabályosan megverték. Volt ilyen kinevezett,

ember. Minisztériumból a trösztbe nevezték ki. A tröszt nevezte ki oda, az nevezte ki oda. Ezek a kinevezett emberek végeredményben hajcsárok és fogdmeg emberek voltak. Ezek közt nagyon-nagyon kevés volt, aki bányász volt. Nagyon kevés volt.

Attól függetlenül kinevezték főaknásznak. Szakmailag nem volt rábizva semmi.

De ha brutalitásról volt szó, vagy erőszakról, akár szellemi erőszakról, akár testi erőszakról, ezek voltak mindig akik ezt végrehajtották. A brutalitás az volt, hogy behivatták a szivart az irodába, valamilyen ürüggyel. Itt, vagy ott szabálytalanságot csinált a munkájában, amig ezt letárgyalták, ezek a fogdmegek elverték. Ez volt a brutalitás. A szellemi terror pedig az volt, ha nem találtak az embernek a munkájában kifogást, valamilyen ürüggyel müszak után behivatták az irodába. Menj ide, menj oda. Tehát küldözgették. De nem egy-két esetben, hanem azt lehet mondani, hogy hetekig. Hetekig és ha nem ment, akkor már ez ürügy volt arra, hogy nem kapott egész évben pld. prémiumot.

Hogy ki lesz a kegyelt, az azon mulott, hogy kinek volt a legnagyobb a szája. Ki tudott a munkahelyén a másiknak lekeverni egy nagy pofont. Ki tudott besugó lenni a főnököknek. Ezek voltak a kegyeltek. Ha az kevesebbet is dolgozott, mint a másik, az nem volt baj. Akkor is megkapta ugyanazt a fizetést, sőt még prémiumot is kapott. Akkor

kegyeltek voltak a rokoni kapcsolatok. Sógor-koma-jóbarát. Én ezt nem azért mondom, hogy én pld. bántsan a V-iéket. A V. név pld. itt unicum volt. Az olyan egy valaki volt, hogy bányamüszaki főiskolát végzett a két V-i testvér. Az egyik volt a tröszt igazgató, a másik meg volt Pécs-bányatelepen bányamester. Én ismertem mind a kettőt. Tehát ha ők követeltek is, és ha ők oda is csaptak, ők tudták, hogy miért csinálják, mert nagy szakértői voltak a bányának. Nem olyanok, akik csak követeltek, de halvány fogalmuk se volt róla. Csak ha azt mondták nekik, hogy ennek igy kell lenni, annak ugy kellett lenni. De akkor már ők is a rokonaikat, sógoraikat, ismerőseiket elhelyezték ilyen pozicióba, olyan pozicióba, amolyanba. Ha véletlenül ellenőrzés jön a minisztériumból, leszóltak a nagy főnöknek, tröszt igazgatónak, vezérigazgatónak, hogy ekkor és ekkor jönnek. 5 perc mulva már tudták, hogy vigyázzatok, mert ezek fognak jönni. Tehát igy kell. Ilyen emberekre is szükség volt. Ha valakinek csak ez volt a dolguk semmi más, akkor is kellett, hogy tájékoztassa azokat a vezetőket arról, hogy mi készül, hogy lesz, mint lesz. Mert ha olyan jött le, aki szintén haver volt, akkor nem volt érdekes. De ha egy komolyabb ellenőrzésre számitottak a Bányamüszaki Felügyelőséggel együtt, akkor fel tudtak rá készülni, s már előre meghatározott utvonalon vezették el azt a szivart. Ez ugy is volt, aztán, mint Ferenc Jóska, hogy minden nagyon szép, mindennel meg vagyunk elégedve!

A nehéz időkben a melósok között nem volt szolidalitás. Azért nem volt, mert mindenki a másikba besugót látott. Mindenki a másikba ellenséget keresett. Csak ott volt szolidalitás, ahol nagyon-nagyon komoly baráti szálak füztek valakit össze a másikkal. Tehát pl. volt olyan, akivel 5 éven keresztül együtt laktam a legénységálláson, egy szobába, és én száz százalékig tudtam, hogy ki ez az ember, s én az mellett ki mertem állni, de a másik mellett nem. Megismertem ezt, azt meg nem. Féltünk, mert az előrehaladás utja elsősorban a besugás volt.
Sokan voltak, mert ha valaki vállalkozott besugásra, azt az üzemvezető előléptette. Akkor nem volt vájár, nem kellett neki dolgozni. Csapatvezető volt, aki egész müszak alatt egy kapavágást sem csinált, és nagyobb a keresete neki, mint annak, aki ténylegesen dolgozik.
Tehát ilyen pozicióharc volt a jellemző az egészre.
Nem az volt a lényeg, hogy ki mennyit dolgozik.

A közvetlen főnökökhöz való viszony sokmindentől függött. Pld. én dolgoztam egy olyan elővágási csapaton, ahol a vájárom pártvezetőségi tag volt, de e mellett egy nagyon szigoru ember. Szakmai tekintély volt, és kétkezü munkás is. Na de ilyen nem volt az egész bányánál kettő sem. Két csapatnak felemelték a méter teljesitményét. Az én öregem a trösztbe kiverte a dilit, visszavették, a másiknak nem vették vissza. Tehát van különbség? Van. Amig ez a csapat

keresett 3.500 - 4.000,-Ft-ot, a másik csapat keresett 3, vagy 3.500,-Ft-ot esetleg. 500,-Ft különbség nagy pénz volt abban az időben. A terep mindkét csapatnak egyforma volt, mindenféle szempontból.
Amikor a másik csapatvezető azt mondta a körletvezetőnek, hogy hogy lehet az, hogy Gábor bácsiék se csináltak többet, és mégis többet keresnek. Azt mondta a vezető, ha akarom 80,-Ft-ért veszem át méterét, ha akarom 90,-Ft-ért.
Ezzel el is volt intézve. Ha sokat replikáltok 75,-Ft-ért veszem át.
Amit jogtalanul ettől-attól elvettek, azt másnak juttatták. Olyan valakinek juttatták, aki abszolut egy kapavágást sem tett.

Ebben az időben mit lehetett nevezni pártéletnek? Általában az volt a kétkezü munkásságnak a véleménye, hogy ezeket a besugókat veszik oda is fel. Tehát vagy a besugókat, vagy a szakszervezeti funkcionáriusokat. Annyira kilógott a lóláb, hogy pld. mit mondjak, nem lehetett aknász, aki nem volt bent a pártban.
Nem lehetett csapatvezető az, aki nem volt bent a pártban. Az aknászok között is volt becsületes ember ettől függetlenül. Aki még feljebb akart menni, annak valamilyen más formában kellett ott maradni, ha nem birta szakmailag. Ha másképp nem, fogdmegként.
Aki szakmailag tudott maradni, az tisztességes volt, ugy

beszédben, mint példamutatásban, mint bármiben. Aki nem tudott ottmaradni szakmailag, az csak a brutalitásra maradhatott ott. Ha nem, akkor ujra kiosztották neki a szerszámot, és ment dolgozni.

Akkor volt egy érdekes eset, már akkor vájár voltam. Folytatásos fejtésben dolgoztam. Hát folytatásos fejtés annyi volt, hogy azt mondja fele guritó, ahol volt egy 100x100 méteres szénmező, lefelé volt neki kb. 30-40°-os dőlése, meg volt csinálva a guritó, megfelezve terelődeszkákkal. A szén folyt magától bele a dudorba. Amikor megtelt, odaállt a mozdony. Ott volt a mozdonyvezető, én, meg egy csillés. 80 csille szenet szállitottunk egy müszak alatt. Az három fejtésnek volt majdnem a teljesitménye abban az időben. 80 csille szenet! A mellett nem kellett elhasználni egy darab fát sem, biztositó szerkezetként. Hát ugye ez magától értetődik, hogy az ember nem várhassa azt, hogyha egyszer ki van szabva, hogy egy vájárnak pl. 10 csille szenet kell adni, és azért kap 100,-Ft-ot, akkor a 80 csille szénért kap 800,-Ft-ot. Ez teljesen kizárt valami. De hogy a 100,-Ft helyett, legalább 120-130,-Ft-ot fizetnek, ez elvárható volt. Nem fizettek. Ez a fejtés hónapokig ment, és szállitott. Minden müszakban még hármunk mellé még tiz ember volt odairva.

Akik soha nem voltak tán lent a bányában.

Azt mondta az aknász, hogy megkeresed a pénzed?

Akkor csönd....

Én három és fél évet dolgoztam urasági müszakban, ami annyit jelentett, hogy bárhol dolgoztam, bármennyit dolgoztam, 32,-Ft volt az egész napra eső bérem. Ez volt az urasági müszak. Ha lóvezető voltam, akkor is 32,-Ft volt, ha fejtésbe dolgoztam akkor is 32,-Ft volt. Ha elővágási szakaszban dolgoztam, akkor is 32,-Ft volt. Mindig voltak olyan emberek, akik szét akartak egy csapatot ugratni. Oda volt osztva, egy munkahelyre volt telepitve egy vájár, segédvájár, egy csillés. Ezek hárman, de ezekhez adtak négy urasági embert, akik nem a csapatra voltak irva, hanem abba a 32,-Ft-os müszakba, akik ezeket kiszolgálták. Ha volt 100 egy mező. Pld. egy normális telepnél, ahol 60 cm norma az előrehaladás, hát ezek tudtak 120 cm-t csinálni. Ezek a frankó gyerekek, meg 200%. De az már nem volt leirva, hogy a másik négy ember dolgozik azért, hogy ők ezt megcsinálják. A csapatvezető csak párttag lehetett. Ez a mi emberünk, ki kell tüntetni, meg minden. Én egy szóval se mondom, hogy az az ember nem dolgozott. Ezt egy szóval se állitom. De volt akit meg se emlitenek, és sok száz másik is.

950-1000,-Ft-ot kerestem egy hónapban, 3 és fél éven keresztül. Később azután ez változott. Amikor felvetettem én ezt, választ is alig kaptam. Volt a legénységállásnak vezetője, valami párttitkár féle lehetett az az ember, mert pisztollyal járt. Pisztoly volt mindig a kezében. Mondom neki, F. bácsi, hogy a jóistenbe van, ilyen szegények

vagyunk, hogy csak ennyi. Édes fiam inkább fizessenek ennyit, mintsem, hogy eladósodjon az ország.
Most hol vagyunk?! Ezért dolgoztam három és fél évig 32,-Ft-os uraságí müszakban, hogy 1986-ban nem tudom hány milliárd dollár adóssága legyen az országnak?

1956. januárjában megnősültem. Az asszonynak nem tetszett ez az élet. Addig dumált, addig dumált, leszámoltam és elmentem a b-i állami gazdaságba dolgozni. Majd ő is dolgozik, és akkor... de fene tudja. Valahogy már akkor ugy belémrögződött a bányászság, hogy nem éreztem ott jól magam. Hiába voltam kint szabadon. Nem értettem nagyon hozzá, és nem is tetszett. Dolgoztam kb. két hónapot, akkor azt mondtam, hogy nem fizetés 400,-Ft-ot keresni egy hónapba. Mondom annak a szivarnak, ilyen vezető volt, ne haragudjon, hogy az Istenbe lehet ez? Legalább adjanak reggelit. Azt mondja, fiatalember, kell a disznóknak a tej! Tudja mit, ide figyeljen, akkor dolgozzanak magának a disznók!
No de miért, nem vagyok megelégedve? Más ennyit se keres. Nézzen ide én mással nem törődök. Ha tudomásul veszi ugy is jó, ha nem veszi tudomásul ugy is jó, én már a mai naptól nem is dolgozok. Ez igy elfogadhatatlan. Akkor nem az volt, hogy 8 órát dolgozni. Egy hétig bent volt a munkakönyvem, nem adták ki. Később kiadták, elmentem Sümeg mellé Ny-re a bauxit bányához. Mégis csak bánya, ha nem szénbánya, de mégiscsak bánya. Le a bányába nem engedtek, hanem a

bagerosokhoz osztottak be. Jó sorom volt, hazudnék ha azt mondanám, hogy nem. Jó sorom volt. De a fene tudja, Akkor már ehhez a felszini élethez nem tudtam alkalmazkodni. Akkor már nem tudtam valahogy alkalmazkodni.

Külszini fejtés volt. Óriási nagy bagerok szedték a bauxitot. Akkor kezdték a tárkányi lencsét kint Ny-on, ahhoz vagy 3-4 km-rel kijjebb és ott voltam. Bagarzsirzó voltam. Nem volt megerőltető munkám. Azt nem mondhatom, hogy hajszoltak volna. Amit kellett megcsináltam. A vezetőnek nem kellett ezt csinálni, csak dolgozni azzal a nagy döggel, és amig az dolgozott azzal, addig hol a kisvonattal vittem el a siffert hányóra, hol dömpert vezettem, hol ezt, hol azt, Szóval mondjuk, ha legényember lettem volna, meg is felelt volna.

Kevés volt a pénz. Kb. 2.000-2.200,-Ft-ot ha kerestem abban az időben. 56-ban az elég kevés volt.

Nem fizették meg jól.

Korábban albérletben laktunk a feleségemmel, majd a b-i állami gazdaságban szálláson. Külön volt a nőseknek szállás, külön a nőtleneknek. De Ny-on albérletben laktunk.

Elérkezett 1956.

Nem volt arrafelé felfordulás. Katonai különitmény, pilóta tisztek cirkáltak azon a környéken, mert ott volt a s-i repülőtér közel, és ugye próbálták fenntartani a rendet. Cs. határában meg volt egy orosz tábor. Ezek a fiatal suhanc gyerekek, gyertek elintézzük a ruszkikat meg igy, meg ugy, amugy. Ezek a szerencsétlenek se katonák nem voltak, mit tudtak ezek. Nyitva találták a sorompót, bementek. Még le se szálltak a kocsiról, a katonák már közrekapták őket, be a pincébe. Bent tartották őket 3-4 napig, aztán megmondták, hogy menjenek, vigyázzanak a figurára, mert nemcsak minket lőnek, hanem innen vissza is lőnek. Nem történt végeredményben semmi. Én nem is tudok arról, hogy halálos eset vagy ilyesmi történt volna azon a környéken. A pilótatiszteknek a járőrözése és az orosz katonáknak az előrelátása, ébersége döntő volt. Legalábbis én igy gondolom.

A melósok közt, én megmondom őszintén, azt tapasztaltam, hogy örülnek annak,hogy végre megszabadulnak attól a helyzettől ami akkor állt fönn. Nem mondhatom, hogy ilyen Rákosi-klikk, meg olyan, én sose politizáltam, nem is tudtam. De az igaz, hogy a kényszertől megszabaditottak, meg az ÁVÓ-soktól. És mondjuk volt szobor ledöntés, meg csillagleverés, meg ehhez hasonló is. Fene tudja, nem voltak ezek az emberek bolondok, legalábbis akiket én ismertem. Nem voltak ellenforradalmárok, vagy legalábbis nem hiszem, hogy azok voltak. A pártfunkcionárius a bányaüzemben ugyanugy járhatott, mint a többi, lehetett az a bányaüzem párttitkára, nem bántották azt egy ujjal sem. Se az igazgatót,se a vezető beosztásu embereket, lövöldöztek itt-ott, de nem

emberre. Gyerek puskát kap a kezébe és a villanypóznáról lelövi a porcelánt. Hát elég hülye szórakozás nem mondom, elég félelemkeltő szórakozás, mert mondjuk visszafelé is elsülhet az a puska. De mondom, én abszolut semmit nem tudok arról, hogy bárkinek csak egy karcolása lett volna.

Leállt a termelés, és szólt a mérnök, mivel én bementem hozzá és mondtam, nézze munkatárs - mert én nem mondtam azt sose, hogy elvtárs - az emberek nem dolgoznak. Ennek semmi értelme, hogy itt fagyoskodjunk kint. Azt mondta, rakják be a szerszámokat a bódéba és menjen mindenki haza, a további értesitésig. Ez novemberben volt, november 15-30 között. Decemberben osztottak ki a bányánál sót, krumplit, ezt, azt, amazt. Mindenki kapta a fizetését is.
De azt hiszem, hogy januárba már sztrájk volt, senki nem dolgozott.
Beindult volna az üzem, de akkor már sztrájk volt. Voltak rémhirterjesztők, mert hiresztelték azt, hogy az orosz tankok a diákok közé mentek és agyontapostak ennyit, meg annyit. Duma, na duma! Ezt ugy fogom fel, hogy egy komoly figyelmeztető sztrájk volt, nem kivánták vissza azt az 1956 november 15 előtti időszakot. Ki-ki ellen harcolt, vagy mi ellen harcolt, az öreg isten se tudja.
Nem volt nekem semmim se. Meg nem is érdekelt egyáltalán. Megmondom őszitnén én azért, hogy az a rendszer megmaradjon, ezt a szalmaszálat sem tettem volna arrább. De harcolni se harcoltam ellene.
Januárba - 57-ben - megjelent egy kormányrendelet arról, hogy azok a bányászok, akik szénbányában dolgoztak, menjenek

vissza a munkahelyükre, mert szén kell az országnak. Mondom az asszonynak, te én visszamegyek . Nekem az nem tetszik itt valahogy. Jobb volt ott. Na akkor visszajöttem Pécsbánya-telepre. Bemegyek az irodába, munkástanács. Hüh, az nagyon jó, igy! Bemegyek. Egy barátomat látom ott. Szevasz, szevasz! Mit akarsz? Hát mit, dolgozni jöttem. Azt mondja, téged ide nem vesznek fel. Miért? Mert te leszámoltál, és itt hagytad a bányát. Mondom kezdjük azon, hogy neked ehhez semmi közöd sincs, ki vagy te itt? A munkástanács elnöke. Elmész a fenébe, ne hülyéskedj. Majdnem összeverekedtünk ott az irodájába. S nem vett fel. Mentem az x mérnökhöz, azt mondja, nézze, én nem tehetek semmit. Én itt egy beosztott ember vagyok. Ha ő nem, akkor nem. Elmentem Komlóra, ott felvettek, ott végeztem el a vájár iskolát. Ott meg, amikor voltak ezek az első választások, akkor nem mentem el szavazni. Nem mentem el, és ezért kerestek. Kirugtak fegyelmi uton. Nagy szó volt abba az időbe. Le vagytok ejtve, mit csináljak veletek. Elmentem M-be, volt egy ilyen kordély-vállalat. Ott dolgoztam 3-4 hónapot, csak nem ment a dolog, nem ment. Fogtam magam visszamentem Pécsbányára. A mester 52-től ismert, Igy maradtam Pécsbányán. Itt dolgoztam 23 és fél évet.

Nem tudom mi vonzott. Nem tudom, szerettem. Ha husz éves lennék, én most is odamennék dolgozni.
Nehéz volt a föld alatt, de mindegy. Nem számit. Akkor nem voltam ám ilyen kövér. Csak most nem tudok járni, az a baj. Akkor fél kézzel egy 80 kilós vastámot oda tettem ahová akartam. Sőt az utolsó másfél évben, mielőtt nyugdijba mentem, omlasztó vájár voltam az egyik legveszélyesebb munka a bányában. Összeszakitani a bányát. Nekem tetszett. Nem tudom miért, de tetszett.

A 40-es évek végén nem piszkálták az embert, nem zargatták, hogy vállaljon, lépje, vagy nevezzen be munkaversenyre, termeljen többet, mint tegnap. Ezt egy olyan találta ki, aki nem is dolgozott. Mert pofázni én is tudok. Meg jelszavakat kitalálni, és közbe én sem csinálok semmit. Ém tudom, hogy mit csinálnak a csapatvezetők. Járják a fejtést és piszkálják az embert, hogy gyorsabban, többet. Tehát ezért fizetik és ő 10%-kal ezért kap több pénzt is. Prémiumot is kap, mert a lényeg az, hogyha egy csapatra előirányozzák, hogy 100 csille szenet termeljen, és az 110-120 csille szenet termel, nekem abból nem lesz több a fizetésem, hanem a frontmester kap több prémiumot, meg az aknász, meg fölfelé. Tehát nem, hanem azok, akik engem bökdösnek. Mert az, hogy volt a Sztahanov, és ezer nem tudom hány százalékot teljesitett, ez duma!
Olyan albérleti duma, hogy nem is jó beszélni róla.

Közvetlenül 56 után egész 60-ig, nem piszkálták az embert, hagyták élni. Hagyták keresni, hagyták boldogulni. De azután már mindig csiptek le a fizetésekből, mindig kevesebb lett, mondjuk 62 után. De ha énnekem az 50-es évek végén 10 csille szenet kellett termelni, már 62-63-64-ben már 14 csillét kellett, kevesebb pénzért. Volt olyan korszak, hogy azért is csinálták direkt, hogy menjenek el az emberek, mert leépitik a bányákat. S akkor nagyon sokan el is mentek. Olyan emberek mentek el, akik már 15-20 évet ledolgoztak ott. Nagy volt az elkeseredés. Sehogyan sem tudtuk védeni magunkat. Az embereknek csak ahhoz volt joguk, hogy a fejtés bizalminak elmondják az elégedetlenségüket, mert ha másnak mondták el följebb, az már lázitás volt. Munka megtagadásra való felbujtás volt.

Ha valaki hangosabban szólt, akkor rosszabb munkahelyre tették, kevesebbet keresett. Nem volt olyan kemény ez, mint 56 előtt, hogy börtön járt volna érte. Nem. De akkor is kiszurtak vele, olyan szépen, finoman. Dolgozhatott, annyit mint az állat, akkor sem kereste meg azt a pénzt, mint a másik. Nem a fizetéscsökkenés itt a fő baj, hanem ez a ráhatás, kényszeritės. Szép finoman. Pld. hogyha elő volt irányozva, hogy egy lónak a bányában 12 üres csillét volt szabad elhuzni, és 10 telit, 20-at huzattak vele azért, hogy 10 csillével több szenet tudjanak adni,mint amennyi elő van irányozva. S ha megdöglött, hoztak helyette egy másikat, el van intézve. A lényeg az,hogy ki volt tüzve, ebben az évben 101%-ot kell elérni, a másikban 102, 103, már 110%, és legalább 108%-ra kell aztán fölmenni.

Ez mindig igy lesz. Az államnak teljesen mindegy hogy folyik ki az a szén a bányából, csak sok jöjjön ki. Erre térek vissza, az én vőm az idén februárban halt meg V-n, a nagy bányaomlásban. Ott voltam a lányomnál, amikor kijöttek a bányától. Megmondtam nekik, nézzenek ide, tudják melyik a felelős ezért? Hogy merek én ilyet állitani, azt be is kell bizonyitani. Egy héttel ezelőtt kint voltam V-n. Láttam a vőmet, két órakor van a kiszállás, 4 óráig ott vártam, 1/4 5-kor szállt ki, mert mozgott a fejtés. Mi a teendő ilyenkor? Maga a főmérnök, magának tudni kell, hogy mi a teendő ilyenkor. Nem végig rakatni a fejtésbe, hogy egyik a másikat érje. Amig meg nem állapodik, nem szabad beengedni oda az embert! Legalábbis mondom, amikor én még bányász voltam, ez igy volt. Azért van ez a 11 halott.

A biztonság abból javult, hogy korszerübb szerkezetekre cserélték ki a régi szerkezeteket. Most th gyürük biztositanak gázkitöréses telepet is. Abban az időben fával voltak kiácsolva, és ha a fakapu olyan vastag volt, mint a derekam, és jött egy gázkitörés, azt ugy szétvágta, mint ahogy az ember egy vajat kettévág. Még meg sem szálkásodott a fa. De akkor durrant, mint egy ágyu.
Abban az időben is sok volt a szerencsétlenség. Volt olyan negyedévünk, hogy 8-9 ember halt meg.
Rákényszeritették az embereket arra, hogy megmajmozzák a fejtést. Ez azt jelenti, hogy szabálytalan munkára kénysze-

ritették. No de a sok talpnyalót nem is kellett kényszeriteni. Bement vasárnapi müszakba fejtésbe egy vájár, egy, meg négy csillés és 80 csille szenet kiadtak, anélkül, hogy egy támfát bevertek volna. Hétfőn a leszálló müszaknál 9 órakor, amikor rakták a fát lefelé, összement a fejtés, s négyen meghaltak.

Vagy geológiai zavargások, mindig jöhet a bányába valami. Ezt nem tudták megérteni sohasem a főnökök. Nem tudták?! Nem is akarták! Gázkitöréses telepbe nem lehet ugy dolgozni, ahogy akarok. Tehát nem lehet kiszabni, hogy két métert kell előre haladni egy müszakba. Mert. Mert ha ugy közeliti meg azt a gázfészket, kitör, ottmaradnak mindnyájan. Nem számit, holnapután megy oda három másik, s dolgozik tovább.

Beszélni beszélt a biztonságról mindegyik, a szabálytalan munkát ennek ellenére mindegyik elnézte. Ha lejött a munkára, nem azt mondta, hogy nézd öregem ez szabálytalan, hanem azt kérdezte mindig, hány csille szén van.
Ez volt mindig az első. Hogyha délfelé azt mondta az ember, hogy mondjuk 200 csille volt a norma, és volt 150 csillénk, hát ez nagyon szép, de még ide kellene ez, meg az, meg amaz. Beirta a könyvbe is, nert ha nem volt beirva semmi, az se számitott, csak még az a másik 50 csille meglegyen, az volt a lényeg. Ő fedezve volt, igen láttam, beirtam a könyvbe, a vájár aláirta. De ha azokat a feszkéket bevertem volna, akkor nincs másik 50 csille szén.
Hazárdiroztunk a saját életünkre, életünkkel.

Elég sok a temetés ahhoz, hogy tanuljunk, de mindegy, másképp nem lehet teljesiteni a tervet, csak igy.

Éjszakás müszakban voltam, elbambultam. Toltam a csillét ki, a váltóra és egy kis lejtő volt. Akartam visszafelé fogni és nem vettem észre, hogy nincs puffer az ütközőn, a két csille összecsapta az ujjamat. Kb. 3 hétig voltam betegállományban, levették, összevarták. Még tiszta sebes volt, már kiirt az orvos dolgozni. Akkor kivettem egy hét szabadságot, otthon voltam 1 hétig. Megpróbáltam, nem ment. Akkor szóltam a főnöknek, hogy tegyen el lóvezetőnek. S akkor fogtam a lámpát és jártam a ló előtt. El volt intézve. Ez 60-ban volt.
Nagyon érzékeny volt eztán a kezem. Kesztyüben dolgoztam, utána már kötelező volt a védőkesztyü. Fogtam ezt a csonka részt visszahajtottam, idetettem. Nehogy valamibe beleakadjon. Adtak erre abban az időben 3.500,-Ft-ot, mert biztositva voltam. Azt mondták, hogy majd a rokkantsági nyugdijba beszámit. 20 évem volt a föld alatt, vegyes munkahelyen. 20 év után kértem a szilikózis megállapitását. S nem azt mondták, hogy magának nincs szilikózisa, vagy van. Fölmentem a tüdőszanatóriumba, azt mondta a H. főorvos, mennyi a keresete? Mondom főorvos ur én nem keresetellenőrzésre jöttem, én szilikózis megállapitásra. Barátocskám, itt én kérdezek! Mennyi a keresete? Mondom olyan 6-7000,-Ft. Ez volt 70-ben. Van ugy, hogy 8000,-Ft is. De ha 31 nap van

egy hónapban, akkor nekem van 33 müszakom, azt is számitsa. Mindegy, nincs szilikózis, magas a keresete. Majd ha a 8000,-Ft helyett legalább 6000,-Ft lesz a keresete, akkor jöjjön. Ugyanakkor voltam K. Bélával szilikózis-vizsgálaton, aki amióta ismertem, 20 éve, a szakszervezeti titkár volt, annak 29/39 szig. tehát 39-49%-ig. Annyit állapitottak meg neki, aki csak az irodában volt. És akkor még van bőr a képükön a tv-ben kinyilatkozni azt, hogy ha valaki olyan munkahelyen van, ahol szilikátpor van, és olyan helyen dolgozik három évet, abba már örök nyomot hagy a szilikát belélegzése.

Én most is érzem, hogy van. Fulladásban érzem. Már a szilikát ugy roncsolja mindig a tüdőt, ahogy én lélegzek. Tühegyni kis szilikát porszemcse a tüdő hólyagocskáit szurkálja kifelé, ahogy lélegzik az ember és jár a tüdeje, ez ugy hatol tovább-tovább. Ugy tesz tönkre.

Az óragyárnak a targoncája, a gyár előtt 1973-ban elütött. Azóta egyszer volt nálam a szakszervezet a kórházban. Aztán senki, se az üzemtől, sehonnan. Igaz nem is fizetek szakszervezeti tagsági dijat, semmit sem. Voltam többször szakszervezeti tag, voltam pld. Komlón is. Akkor már három gyerek volt, megigértek, hogy lakást kapok. Ki is voltam irva a táblára, még se én kaptam meg, hanem valamelyik haver. Akkor összekaptam a könyvem, odacsaptam. Itt van, nem érdekeltek.

A 73-as baleset óta nem is dolgozom. 42 évesen mentem rokkantnyugdijba.
Mivel vétlen balesetet szenvedett voltam, kártéritést kapok a Zs. Gyártól a nyugdij és a keresetem kiegészitésére. 10-én megyek tárgyalásra megint. 60-éves koromig kell pereskednem azért, mert nem fizetnek csak jogerős birói itéletre. Még arra se. A Nyugdijintézet fizet. Mondom, sok ember nem potyára jár egyetemre! Itt is megvan a figura. Mert a Zs. gyár fizet nekem 5000,-Ft kártéritést havonta, annak a 10 évre szóló összegét megfizeti a nyugdijintézetnek, annak a kamataiból a Nyugdijintézet kifizet engem. Na, van ész. De ehhez végeredményben semmi közöm. De miért nem nekem adja 10 évre előre? Nem a kezembe, hanem egy bankszámlára. Nehogy nekem 10 fillérnyi hasznom legyen ebből. Holott köztudott, hogy egy ilyen sulyosan sérült, rokkant embernek az élete legalább 40%-kal többe kerül, mint az egészségeseké. 1973-1980-ig, mint a rab, ugy éltem. Amikor kikerültem a kórházból egy fél évig kéthetente jöttek értem a mentők és hordtak ellenőrző vizsgálatra vissza. Volt, hogy bent voltam a kórházba egy hétre, három napra, 3 hónapra, mikor hogy. 1979-ben operáltak utoljára, 73-tól.
Akkor azt mondtam legyen igy, én többet nem megyek. Akkor havonta kellett jelentkeznem, aztán egy vagy két évig félévenként. Most már csak évenként egyszer kell jelentkeznem. Megnéznek, s el van intézve az ügy. Ha tél van, ki se tudok menni az udvarba kisérő nélkül. Nem mozog a bokám. Teljesen el van sorvadva a lábam. Annak a veszélye is fennáll, hogy-

ha véletlenül elcsuszok, eltörik a lábam, le is vágják.

Csak a saját felelősségemre utazhatok tömegközlekedési eszközökön. 1980-ban megkaptam ezt a rokkant autót, ez a zöld, ami itt kint áll. Mondjuk igy, azóta megszünt a rabságom. Addig csak néztem kifelé az ablakon. Hiába volt jó idő, és szép idő, elsétálgattam erre egy kicsit, arra egy kicsit, fel kellett öltöznöm. Megizzadtam, ledobtam magamról a sok göncöt, megcsapott a hideg, megfáztam, feküdnöm kellett. Tehát mindenhogy baj volt. Mostmár azért, amióta megvan ez a rokkant autó, azóta valamivel jobb, de most meg állandóan ez a rohadt pereskedés. S akkor még 60 éves koromig.

1952-ben bevonultam katonának, 54-ben szereltem le. Olyan sorom volt ott, hogy az anyám hasában se volt jobb! És az se tetszett, vissza a bányába. Ilyen hülyét! Na! Énnekem kiképző tiszthelyettesi képesitésem volt. Főszakács iskolát végeztem. Ott is volt egy-két olyan figura, meg 10 nap szigoru, meg ilyesmi. Mert nem tudtam magamban tartani azt, ami bennem volt. Hiába, nem tudtam. Pl. el volt rendelve, hogy laktanyában, ha ott volt a tiszt, attól függetlenül, hogy én tiszthelyettes voltam, vigyázmenetbe, tisztelegve kellett elmenni előtte. Én ezt nem csináltam. Mert ezt én megalázónak tartottam. Ha az nem elég neki, hogy tisztelgek, ennyi tisztelet után, akkor még azt se csinálom. Voltunk egy páran, szintén tiszt-

helyettesi iskolások, akik nem voltunk hajlandók erre. Semmilyen körülmények között sem. Mit törődök én vele, hamarabb leszerelek. Nem zavartatom én magam ezzel.
Voltak még egyéb surlódások, visszaélések. Jaj, jaj. Énvelem nem tudtak ugy kifogni, végeredményben, annyira mint mással. Mert pld. másfél éves katona voltam, amikor azt mondta a főnököm, hogy most pedig itt a szabadságos levél és kirugott a laktanyából. Nem érdekel hová mész, de elmész! Na de hová, kihez? Nincs nekem senkim.

Kaptam 120,-Ft zsoldot abba az időbe, illetményt, nem zsoldot. Nem ittam, nem dohányoztam, de azért nem volt pénzem. A fene tudja, hogy volt ez. Nekem arra kellett mennem, hogy ha leszerelek gyüjtsek össze annyi pénzt, hogy fel tudjak öltözni. Mikor bevonultunk, összeszedték a civilruháinkat, összekötözték, becsomagolták. Kérdezték, hogy az enyimet hová küldjék? Mondtam, hogy küldjék a legénységszállásra, ahol laktam a barátom cimére. Voltunk aratni, mint katonák. Ott is kerestünk egy kis pénzt, bár soha életemben még nem volt kasza se a kezembe, de mindegy, nem számitott.

Lehet, hogy olyan körülmények közé kerülhettem volna, akik fegyveresen harcolnak ez ellen a rendszer ellen, és nagyon könnyen kerülhettem volna ide, mert én is épp ugy el voltam keseredve, mint a többi, és engem is annyi méltánytalanság ért, meg minden. De mondjuk voltak azért olyan barátaim is, a tisztek közt is, meg a továbbszolgáló tiszthelyettesek közt is, akik **máma** is barátaim. Ha azok közé

keveredtem volna, akkor nem lett volna semmi baj. De lehet, hogy vagy ide sodródok, vagy oda. Ezt nem lehet tudni előre.

Megnősültem 56-ban, én a feleségemet két hétig ismertem. Két hét után összeházasodtunk, ennek harminc éve. Azzal kezdtük az életünket, hogy elmentünk albérletbe. Volt egy nagy szájharmónikám. Az eladtam, annak az árából vettünk egy hizót. A bányánál kaptam porciófát, meg mint nős embernek akkor járt az illetményszén 40 mázsa szén egy évbe. Tehát ezzel kezdtük az életünket. Akkor megkaptam az 500,-Ft nősülési segélyt.
Feleségem falusi lány volt és nem dolgozott az mellettem sosem. Csak a háztartás vezette. Valahogy ugy tartottam, hogy szégyellje magát az az ember, aki nem tudja eltartani a családját. Én legalábbis azt mondtam, ha az asszony a gyerekeket neveli, lakásával, háztartásával, férjével törődik, annak megvan a munkája azzal. Akkor inkább mindig többletmunkát vállaltam. Ez annyit jelentett, hogy bementem vasárnapi müszakra. Vasárnapi müszakra kifizették a felét 50,-Ft-ot müszak után, a másik 50,-Ft-ot meg kifizették a rendes munkabérrel. Tehát azért igy mindig volt pénzünk is. Csak azt sérelmeztem a legjobban, amikor az embert állandóan piszkálták, vietnami müszakot vállalni, kommunista müszakot vállalni, KISZ müszakot vállalni, kongresszusi müszakot vállalni, akkor szakszervezeti müszakot vállalni, akkor kötelező másfél müszakot vállalni.

Ami abból állt, hogyha én reggeles voltam, reggel 6-kor leszálltam, nem szóltak ám semmit sem, csak délbe hozták le a bányába a lámpákat, hogy a kimerülteket, amik nem világitanak elvigyék, tehát nem engedtek kiszállni. Egyszerüen nem engedték az embert kiszállni.

Attól függetlenül, hogy párttag voltam-e, vagy KISZ tag mondhattam azt, hogy nem megyek. Mondhattam. De ha nem mentem be olyan vizes munkahelyre tettek ahol egész hónapokig az embernek csurgott a nyakába a viz, és felét se keresett, mint más munkahelyen.
Ez éppen olyan volt, mint amikor azt mondja a századparancsnok, amikor katona voltam,hogy kulturterembe KISZ gyülés. Mondom én nem vagyok KISZ tag, nekem semmi közöm hozzá. Jól van édes fiam, kefét, vödröt, rongyot, addig suroljátok a WC-t amig azok ott vannak bent. Inkább azt csinálom! De nem megyek, azért se! Nem!
Valahogy ilyenformán ment ez is. Azt mondja, hogy lett hat gyerek! Egy meghalt, 5 él belőle.

A gyerekek bányászok lettek. Három fiu, két lány. A feleségem el akart menni dolgozni, ezen járt az esze neki, én mindig kivettem a munkakönyvét. Nem engedtem. Aki egy ilyen nagy családdal törődik, az ne dolgozzon máshol! Éppen elég, amit itt dolgozik. Volt, hogy megcsináltam 32 müszakot egy hónapban. Még akkor is, ha 30 napos volt a hónap. Három vasárnap volt hat müszakom. Reggel, éjjel, reggel, éjjel. Vasárnap.

Ha az ember valamire akar jutni, muszáj dolgozni. Mert ha én megelégedtem azzal, hogy csak azzal, hogy amiben járnak a gyerekeim, meg a mindennapi betevő falatjuk, akkor elég lett volna, ha csak 24 müszak van. De én szerettem volna venni egy motort is. Vettem is, megvettem rá az oldalkocsit is. Meg szerettem ezt is, meg amazt is, és munka nélkül nem lehetett. Nem tudtam készpénzért megvenni, megvettem részletre. Volt ugy, hogy a feleségen egy lemezjátszós rádiónak, meg egy tv-nek a részletét törlesztette az én külön munkámból, ugyhogy a kerestből nem érezték meg.

Engem a gyerekeim se munkakerülőnek nem ismertek meg, részegen, vagy ittasan még soha nem láttak. Amennyire igyekezett az ember rendet és fegyelmet tartani ilyen társaságban, néha közéjük csaptam, mikor hogy sikerült.
De az, hogy összeverni, összerugdosni valakit. Szó se lehet róla. Sőt! Amikor a nagyobbik fiam egyszer megverte a feleségét, akkor megmondtam neki, hogyha ezt mégegyszer megteszed, kinyomom mind a két szemedet.
Nem akarok beleszólni a családi életedbe, de te ezt éntőlem nem láttad, és nem türöm el. S akkor azt mondta a marha, hogy jóba vagyok a menyemmel. Na! Mérgibe mondta, hát egyen meg a rossebb, nem érdekes.

Elég nehezen tanultak a gyerekek. Csak ugy tudom viszonyitani, hogy első-második osztályt én kijártam egy palatáblával, meg egy palavesszővel. Füzetem nem volt, csak a harmadik osztályban. Addig ez a kisebbik gyerek már első

osztályban olyan cuccot visz magával, hogy hordárt kellett majdnem fogadni neki. Én is megtanultam irni, olvasni, számolni, és ő se fog többet megtanulni. Mert ha két-három-négy cuccot fog vinni magával akkor se.

Mindegyik kijárta a nyolc osztályt. A legkisebbik az most jár ötödik osztályba. Hogy aztán bányász lesz-e belőle, vagy mi lesz, nem tudom megmondani.
A vőm is bányász volt, A másik nem akar férjhez menni.

A legkisebb lányom itt dolgozik P. pusztán. 500 méterre van hozzánk egy müanyag üzem. Gyártósoron dolgozik, nem nehéz munka. Neki való, fiatalnak való munka, mert ügyeskedni kell. Tiszta helyen van, fürdési lehetőség van. Nem szólok bele a dolgába. Ha férjhez megy férjhez megy, ha nem, nem. Amikor férjhez ment a nagyobb lányom, a vőmnek azt mondtam - mert szegény gyerek -, semmi mást nem kérek tőled csak azt, ha ittas vagy ne gyere hozzánk. Egyszer be volt jól sziva, bejött hozzánk. Cirkuszt nem csináltam. Szóltam a nagyobbik fiamnak fogd meg, hivtak egy taxit, kihozta a Kertvárosba, mert ott laktak. Másnap jött és mondta, hogy bocsánatot kérek, többet nem fog előfordulni. Mondtam nem történt semmi, mert cirkuszt nem csináltál, semmi. De ne gyere hozzánk ittasan, mert nem szeretem az ittas embert.

Komlón laktunk először önkényesen elfoglalt lakásba, később utaltak ki egy szoba, konyhát. Ott laktunk, de amikor engem elbocsátottak a bányától, elvették. Egy barakkba beköltöztettek három gyerekkel, egy szoba volt az egész. Abban laktunk két-három évig, vagy négyig, nem tudom biztosan megmondani. Amikor visszakerültem Pécsbányatelepre dolgozni, akkor elhoztam a családot, és gyárváros on lakott velem együtt albérletbe. Igy laktunk albérletbe, ahol eltartási szerződést kötöttünk egy idős házaspárral. Az Á. ut fölött, onnan sikerült lelépéssel venni egy szintén szoba-konyhás lakást. Ezt lebontották, és igy kaptam tanácsi lakást egy szoba-konyhát a Zs. utcában. Akkor a Zs. utcai lakást azt elcseréltük egy n-i falusi családi házra. De még mielőtt a szerződést aláirtuk volna, az öregasszony, akivel szerződtünk, kiment Angliába a lányához, nem is jött vissza. Akkor azt a n-i lakást elcseréltük erre a lakásra. Nem szerettem városban lakni. Most se szeretek Pécsen lakni, nem szeretnék. Bent nem szeretnék. Mert amig kint laktam Pécs-bányatelepen, annak idején is, amikor legényszálláson laktam, az olyan kertváros jellegü volt. Ha el akartam menni moziba, vagy valami, felültem a buszra, bementem, utána kijöttem és kész. De fene tudja. Valahogy rengeteget beszélnek ma kulturáról, meg erről, meg arról. Én el is hiszem. Ez nem hülyeség ám, ez igaz. Hogy megy a brigád a szinházba, meg ide, meg oda, csak összeszedik a jegyet. Igaz. Mert ugy le vannak hajtva az emberek, hogy azért menjünk el a szinházba, hogy szégyen szemre elaludjunk? Őszintén, felesleges. Teljesen felesleges.

Annyira ki van dolgozva az ember. Pl. én olyan piszkos élethez szoktattam magamat. 15 éven keresztül állandó éjszakás voltam. Este 1/2 8-kor megvacsoráztam, reggel mig haza nem mentem se nem ettem, se nem ittam. Semmit.

Azok az emberek, akik hozzá voltak szokva vagy ahhoz, szoktak hozzá, azok megittak ám egy 5 literes kulacsot egy müszakon. Meg megettek ám két ilyen karéj kenyeret vagy zsirosan, vagy szendvicsnek megcsinálva, vagy szalámival, vagy ezzel, vagy azzal. De nem tudta megenni a munkahelyén a szerencsétlen, hanem amint jött kifelé munka után, vagy amig ment befelé a munkahelyre, addig ette meg. Mert a munkahelyén nem lehetett megenni. Nem engedték meg. Elővágásban dolgoztam, provokálás után, vagy robbantás volt a füstvárási idő. De ha én megvárom azt, hogy a füstöt kihuzza a szellőztető a munkahelyemről, nem tudom a normát teljesiteni. Igy volt az ember terrorizálva, kényszeritve arra, hogy szabálytalanul dolgozzon az egészsége kárára.

Volt békekölcsön-jegyzés. Rádió, ujság, önként, meg ez, meg az. Nem igaz! Ez is hazugság! Békekölcsön-jegyzés ideje alatt 4-5 ávós volt kint mindig az üzemben. Mindig. Nem azt mondom, hogy nem akartam jegyezni, nem azt mondom. Lent a munkahelyen addig izélték az ember, amig nem jegyzett. Lent a munkahelyen! Megmondtam, mi az, hogy kell! Szó se lehet róla! Hát mondom, a rossebb egye 500,-Ft-ot megjegyeztem. Mennyit keresel? Mondom 3.000,-Ft-ot.

Annyit jegyzel. Na mondom, abból maga nem eszik. Itt mindenki egy hónapi keresetét jegyezte. Hát mondom akkor csak jegyezze, én nem jegyzem. Nem!
Mi lett belőle? Eltettek arról a csapatról dolgozni. Akár hol dolgoztam, minden müszak után be kellett mennem az igazgatóhoz, az irodába. Addig ugy sem hagyunk békét - mondta - amig meg nem jegyzed az egy hónapit, utána visszsza mehetsz dolgozni a munkahelyedre. Nem, nem, nem!
3 nap után nem engedtek leszállni. Elküldtek haza és azt mondták igazolatlan müszak. Ezt megcsinálták háromszor. Megmondtam, most már azért sem jegyzek. Azért se jegyzek. Igen, igy csinálták. Ha a munkakönyvem ide adják, most azonnal, akkor jegyzek.
Ha máshová mész dolgozni, fel sem vesznek addig, amig nem jegyzel békekölcsönt. Beláttam, hogy igaza van, és akkor annyit mondtam, amennyit először fölajánlottam, 500 forintot. Igy lett belőle 600,-Ft.

Ha csinálnak valamit a jövőben, csak azt kérem kényszeritás nélkül csinálják. Mellőzzék még a lelki terrort is. Mert szerintem legalábbis az önkéntesség a fontos. Ha a tanácsnál kitesznek két ládát, ide teszitek a kötelezőt, ide teszitek amit felajánlottatok, amennyit akartok, nem néz oda senki. Annyit dobtok bele, amennyit akartok. Ez az önkéntesség. De azt, hogy addig járok valakinek a nyakára, amig rá nem kényszeritem, rá nem agitálom, ez nem az.

De mindig lesznek olyan vezetők, akik szeretnének kiemelkedni a többi közül, és amig ezek lesznek, addig olyan emberek is lesznek, akik végrehajtják ezeket az utasitásokat, amiket ezek kiadnak. Mégha törvénytelen akkor is. Lesznek, ezután is lesznek. Ugy ahogy volt 40-től kezdve idági 80-ig, 80-tól 120-ig is lesz. Ugyanugy.
Csak mondjuk azért most már mindig burkoltabb formában és más-más elnevezéssel. Más-más elnevezéssel és burkoltabb formában.

Én csak ahhoz tudom hasonlitani az egészet, mint a MERKUR. Akar az ember magának egy autót 160.000,-Ft-ért, befizetek 80.000,-Ft-ot és mondjuk 4 év mulva megkapom. A Merkur fizet kamatokat, mondjuk 8%-ot, Csak igy mondom. Amire ezt a 8% kamatot kellene, hogy kifizesse, addigra mindig felmegy az autónak az ára.

Én mást nem tudok mondani, csak ezt. Sok mindent láttam, sok mindent hallottam, illetve mindenütt ott voltam. Mindenben én magam is benne voltam, és én átéltem mindent. Ez egy nyers valóság, semmi más. Semmi szépitès nem volt.

A mostani dolgok, ahogy olvasom az ujságokban, ezek éppen olyanok, mintha az 50-es évekbe mennénk vissza, csak finomabb formában. Jöttek, hogy területfejlesztési hozzájárulás! Na jött a községi párttitkár. Mondom neki, ide figyeljen, ha valaha is adott nekem ez a társadalom ingyen

valamit, nagyon szivesen. De amig neken nem kellett adni, nekem meg kellet érte küzdeni, és elég komolyan, addig én meggondolom azt, hogy kinek, meg hogy adok. Az adómat, ami rám van mérve, ezt kifizetem. De mondom én hozzá nem járulok tiz fillérrel sem.

Nemcsak keserüség meg harc, meg a mindennapi megélhetés volt. Nemcsak ez volt. Amikor hagyták az embert élni, akkor tellett arra, hogy megvegyem az oldalkocsit. A két gyerek benn az oldalkocsiban, az asszony hátul, és felmentünk Pestre az Ipari Vásárt megnézni. Elmentünk erre, elmentünk arra. Ez is volt, amikor hagyták az embert, és nem volt rákényszeritve arra, hogy különmunkát vállaljon a megélhetéséért.

Tisztelt Szociológiai Intézet!

Tisztelt Gyekiczky Tamás!

Levelükre válaszolva nálunk az a helyzet, hogy nekem kényelmesebb lenne egy kedélyes beszélgetés, de sajnos én beteg vagyok, most is kórházban, igy nem tudjuk a legjobb akarattal sem fogadni. De, ha megfelel, én mindenről be tudok számolni és publikálni is lehet, mert nincs olyan, amit titkolni, takargatni kellene. Tehát kezdem azzal, hogy az én férjem megúszta a háborút és alkalmas időben teljes harci készültségben, puskával a vállán, körül tüzdelve gránátokkal, elsősegélyben részesitett kötésen átütött, véres kézzel, beállitott. Hogy őt nem érdekli a háború, 5 fiú testvér volt egyszerre oda a 6-ból. Igy bújkált mig eljött december 17-e, amikor ideértek a szovjetek. Azután eljött a tavasz. Anyósomnak volt másfél holdnyi proletár földje az első háborúból és földosztáskor kapott hozzá egy hold juttatott földet és volt még egy 200 négyszögöl szőlője. Ezeken dolgozott. Hát az a tejüzem, ahol bevonulás előtt dolgozott, nem indult meg. Igy bizony maradt az édes semmittevés és olyan volt a fizetés is. Nekünk azért nem adtak, mert igényléskor még nőtlen volt. 46-ban kapott egy darab földet, amit az aki kapta, ott hagyott pongornak. Mert a bizottság a jó földeket elsősorban maguk és rokonaik között osztotta fel. De ez kevés volt és az alig csurranó alkalmi munka, elment a cséplőgéphez nyáron, hogy legalább kenyeret keressen és onnan az első komolynak látszó munkahely a vasút lett. Ennek aztán nem is soká örülhettünk, mert karácsonyra szélnek eresztették az egész társaságot, a hidegre való tekintettel. Igy újra az utcán volt, ekkor elment a

bányákhoz, mig végre sikerült a nagybátonyi szén tárón munkát kapni. Itt meg alacsony volt a szénfal és még akkor kézierővel dolgoztak, fejtették, csákányozták a szenet, úgy, hogy behasaltak a szénfal alá. Ezt nem birta a sebesült térde és kénytelen volt leszámolni. Megint munka nélkül. Ekkor már létezgetett, nagyon kezdetlegesen a volt grófi kastélyban egy traktorállomás. Pár körmös traktor és cséplőgép volt a tulajdonuk. Az jó lett volna, de miért menjen simán. A bátyja dolgozott ott, mint traktoros. Férjemnek ez azért volt jó, mert a honvédségnél gépkocsizó osztálynál volt, ahol megtanulta a járművezetést. A testvére maga mellé vette segédvezetőnek, ami azért teljes munkát követelt. 2 gépen szántottak egyszerre és a drága sógorom az össz teljesitményt a saját lapjára irta, szinte semmit a segédvezetőére. Ez aztán ki is jött az elszámoláskor. Mig ő kapott 600 Ft-ot, a férjem 90-et. Az is rossz volt még, hogy a parasztság nem váltott hivatalos nyugtát, amin a szántásdijat befizették. Ezzel szemben hordták a demizson borokat és nem akarták megérteni, miért nem szántanak nekik. Hát innen is el kellett köszönni. De már föllendült az acélgyár, oda ment dolgozni, csak ott meg nem akarták elengedni fizetetlen szabadságra a cséplőgéphez 2 hétre. Régen szokás volt, hogy jólmenő iparosok elmentek vidéken megkeresni azt a valahány mázsa búzát, árpát, igy beosztva már a kenyér, tészta stb-nek valót, a hizónak az árpát. Ezzel biztositva a téli ennivalót, vagy legalább is egy részét. Viszont engedély nélkül volt a gépnél. Kéreckedett, de azt mondta az üzemvezető, ha elmegy, önkényes távozásnak tekinti. Különben a munka jó lett volna, szerette, beletanult. Csak a közlekedés nem volt

jó, a gyár korán kezdett, 6 órakor, és ha a vonatot el akarta érni, fél háromkor kelt minden reggel és hazaért 5 órára és akkor futás kapálni. Igyekezni kellett azon felül, hogy a gyerekek is nőttek, iskoláztak, a kicsi föld után nagy volt a beadás. Igaz, ez nem a beilleszkedés az iparba, de szorosan hozzá tartozott az életünkhöz. Még akkor a baromfi nevelés is nehezebb volt. Nem volt előnevelt baromfi, magunk keltettünk és vagy sikerült, vagy nem. Visszatérve a cséplésre, az üzemvezető beváltotta a fenyegetését, tényleg elbocsátotta önkényes bejegyzéssel. Ami azzal járt, hogy bíróságra került az ügy. Sokan voltak az ilyenek. Jó csomót tárgyaltak egyszerre, azokat vissza irányitották javító-nevelő munkára. A mi esetünkben a bíróság méltányolta a T. Ferenc által előadott mentséget, hogy csakis szükségből tette, mert még akkor sok mindent nem lehetett kapni, élelmiszert. Azért ment a géphez, igy a büntetás elmaradt. Azután új munkahelyet kellett keresni, nagyon soká tartott, mivel hol volt munkásfelvétel, hol nem. Nagy nehezen megtalálta Nógrád megyében Tordasaknát, ide felvették bányamélyépitéshez csillésnek, majd iskola vájár lett. Itt már nem kellett térdelve dolgozni, olyan magas falakat épitettek, sineket fektettek, de legfőképpen falaztak, előregyártott kő vagyis beton idomokat raktak fel falnak, mindig lelkesedéssel beszélt, hogy ha látnánk milyen gyönyörü. Ide busszal utaztak, a vállalat inditott a munkásaiért külön buszt. Szivesen ment, de jött az 56. Eleinte csak menegettek dolgozni, de kezdtek az ellenforradalmárok befurakodni és müködni. Mire mentek a siktába, tele volt szórva az akna szája röpcédulával, hogy ha leszállnak, elvágják az akna kötelét és soha

többé ne tudjanak visszajönni. Megfélemlitették őket addig-addig, hogy nem mentek le dolgozni, majd lassan elérték, hogy a busz sem jött értük. Ő sajnos viszont ment azért dolgozni, csak nem ért oda, mert nem jött változatlanul a busz. A rendőrök, hogy kinjában sétált le s föl az utcán, gyanús egyénnek tekintették, mig meg nem magyarázta nekik, igaz mérgesen. Ezen túl lettünk végre. Lehetett tovább dolgozni. Közben eltelt egy pár év és jött egy omlás, kiszakadt a kőfal, rá a jobb keze fejére, törést, inszakadást okozva, két gyerek felsőfokú intézmény növendéke. A fiam az egri Tanárképző, a lányom a Zeneművészeti Főiskola hallgatója. Sajnos mit mondjak, ideig nem kaptunk pénzt a betegállomány miatt, sokára aztán folyósitottak bizonyos összeget. Amig a nyár tartott, kezelgették a kezét, küldték gyógytornára és minden alkalommal vitt a kertből valamilyen gyümölcsöt, de eljött a tél és nem tudott vinni semmit, rászálltak, hogy ezzel már dolgozni is lehetne, Nyilt sebbel!! Le is százalékolták úgy, hogy az akkori 1900 Ft most 3000, azzal az évi emelkedésekkel. A mostaniak meg elmennek 10.000 - 12.000-el és nincsenek megelégedve. Nálunk erre a pénzre jut egy beteg feleség, aki mindig kórházban van, ami a legszerényebben is nagy többletköltséget jelent. Sőt, amitől pesszegek, elő vagyok jegyezve a Szegedi Szivsebészetre mütétre.

Kissé hosszúra nyúlt, ezért bocsánatot kérek, ami jó, hát használják.

Szeretettel köszöntöm Önöket.

P. 1986. szeptember 13.

T. Ferencné

T. Ferenc

III.Zárszó helyett...

1. Az interjukészitás meneténck szociológiája

Az interjukészitésre kiválasztott 1000 fős minta névsorának kiirásakor beiktattunk egy szürőt. Csak az 1923 után születetteket vettük figyelembe. Mivel a várható élettartam 65 év, ugy gondolom helyesen jártunk el. Kb. a minta 1/5-e kiesett a szürőn. Utána csak azokat vettük figyelembe, akiknek az adatait a birőságok ugy regisztrálták, hogy a népességnyilvántartásból lakcimük visszakereshető. Maradt 425 fő. És most jöttek a meglepetések.

1986-ban ebből a 425 főből mindössze 130 fő adata volt meg a nyilvántartásban. A többi vagy kivándorolt, vagy/és inkább ez a valószinü, meghalt. Miért ez a valószinü? Mert akikkel interjut forgattunk, azok közül is nagyon soknak - olyan 80%-nak - sulyos egészségi panaszai vannak, betegségeik száma többszörösen meghaladja a még elviselhetőt.

A 130 főnek levelet küldtünk, ahol leirtam, milyen tipusu interjut akarunk velük készitcni. Azt nem irhattam, hogy az elitélésükre vagyok kiváncsi. Nem irhattam, mivel jogilag ők már büntetlen előéletünek számitottak, de nem is irtam, mivel azt, hogy mi történt 1952-ben, a levéltárból ugyis kideritettük. Igy azt a megoldást választottuk, aki akart beszélt meghurcoltatásáról, aki akart nem.
Körülbelül 40 levél jött vissza. Igy interjuinkban főleg azok szerepelnek, akik vállalták a beszélgetést. Azért főleg, mert munkacsoportunk megkockáztatta azt is, hogy elment olyan dolgozókhoz, akik nem irtak vissza. Itt sem csalódott. A visszajelzés elmaradása annak volt köszönhető, hogy a levelet a szokásos értelmiségi kódrendszerben fogalmaztam. Mentségemre legyen szólva - és ez csak később derült ki - előre én sem

hogy néhol a pokol bugyraiba kell leszállnunk.

Miután kirajzolódott azoknak a köre, akikkel interjut csinálunk, a már ismert interjukérdések rögzitése volt hátra. Abban állapodtunk meg, hogy az életutra, családi körülményekre, gyerekekre, a gyerekek sorsára, a család társadalomba való részvételére vagyunk egyrészt kiváncsiak. Másfelől a munkán belül szerzett tapasztalatokra, a munkatársakhoz való viszonyra, a politikai-társadalmi életben játszott szerepre, a munkás életut állomásaira kérdezünk rá. Megállapodtunk abban is, hogy az interjukhoz mellékelünk egy jegyzőkönyvet, amelyben leirjuk mindazokat ami a tárgyi világban, öltözködésben, lakókörülményekben számukra lényeges lehet.

Az interjukészitás folyamán az első szembeötlő tapasztalat a fogadtatás volt. Szivélyesen, sőt néhol igazi magyar vendégszeretettel fogadtak bennünket. Szavakba öltötték e fogadtatás okát is, mondták, őket még soha senki nem kérdezte meg arról amit átéltek. Persze a fogadtatás a Pestről jött /urak? elvtársak?/ ismeretlen nevü és kiejtésü szakma képviselőinek is szólt.

Második tapasztalat a kommunikációképességekben való egyenlőtlenség volt. Találkoztunk olyan interjualannyal, akinek a szavait nem lehetett megérteni, olyannal aki egyszerüen nem tudta tapasztalatait fogalmi szinten megfogalmazni, de olyannal is aki készült és igazi profiként ült a mikrofon előtt.

Sok helyen az interjuból csoportinterju lett. Nem is bántuk, mivel az asszony, a férj jelenléte, akivel az elmult harminc év keserüségeiben osztoztak, kisegitette interjualanyainkat a

zavarból, s megnyugtató volt számukra. Találkoztunk természetesen ellenkező példával is.

A külsőségekhez tartozott a kiöltözött, ünneplő ruhát öltött interjualany megjelenése, a család, néhol az unokák bemutatása.

Ennek ellenére az interjuk kevéstől eltekintve - 1-2 óra hosszuságuak lettek. Nem azért, mert a szerepjátszás után az őszinte kitárulkozás elől takarodót fujtak volna. Inkább arról volt szó, ennyi ideig tartott a mondanivaló.

Nem is lehetett nagyon egy-két óra mulva miről faggatni interjualanyainkat. Önmaguk előtt is kitárulkozó nyomoruságuk miatt elcsukló, zokogó, siró emberi hang nyomait is őrzi magnetofonunk. Megakadtunk.

Lassan szoktunk hozzá ahhoz a társadalmi körhöz, ahol interjualanyaink éltek. Először még a város, falu közepén kerestük házaikat. Aztán már a cigánysoron, vagy azon tul is kezdtük az érdeklődést. Ekkor már kialakult szterotipiánk is arra az esetre, amikor a lakáshelyzetre, keresetre, nyugdijra, tanácsra vonatkozó, visszatérő panaszokat hallgattuk. Talán még soha nem értettük meg igazán mit is takar a szociálpolitika hiánya, a leszakadt periféria léte, mint az interjuk közben.

Az élmények e sorok irása közben ujra felidéződnek. A kutató racionális hüvössége örül persze, hipotézise beigazolódott, előfeltevése helyes volt. Az Ember érzelmi és racionális értékvilága azt szerette volna, ha a Kutató veszit, és nem azt találjuk, amit találtunk.

2. A személyi körülményekről

Interjualanyaink közel voltak a nyugdijkorhatárhoz. Ez persze nem azt jelentette, hogy mindnyája aktivan dolgoztak, mivel többségük rokkantnyugdijasként évekkel előbb abbahagyta a munkát. Ma már csak egy elenyésző kisebbség dolgozik. A "rendes" nyugdijba menők is még csak 1-2 éve élvezik a társadalombiztositás jótéteményét.

Betegségeik listáján minden megtalálható. A bányászok között talán legtöbb a baj, de a nők, az asszonyok is százfajta betegségre panaszkodnak. Kórházi zárójelentések kerültek elő, kórtörténeteket hallgattunk végig, és ez szinte valamennyi interjualanyunknál lejátszódott.

Akadt persze olyan hely is, ahol az alkohol okozott komoly gondokat. Találkoztunk régi és még mindig aktiv alkoholistákkal, de olyanokkal is akik lemondtak az italról. Nagyon kevesen vallottak őszintén az italról. A messziről jött ember előtt a szégyenérzet - ami a társadalmi kampányokból is táplálkozott - erősebb volt, mint az őszinteség. Elmondásaikból az derült ki, hogy az alkohol, az ital hozzátartozott egyfelől a munkájukhoz - egyszerüen nem birták volna másképpen azt a hajtást, melyben részük volt -, másrészt ahhoz a társadalmi környezethez, melyben éltek.
Talán nem is lett volna férfiember az, aki nem nyul a pohárhoz.

Nemcsak interjualanyaink, de élettársuk, feleségük, férjük egészsége is megrokkant az elmult évek terhei alatt. Találkoztunk olyan cigány emberrel aki 10 éve fekszik az ágyban fél vesével, s a decemberi interjunk alatt sem kelt

ki az ágyból, mert nem fütöttek a konyhának is használt szobában.
Az élettársak összetartoztak. Nemcsak társadalmi sorsuk volt hasonló, hanem még az emberi-biológiai történetük is.
A két ember hasonult egymáshoz, bár ez az együttélés nem jelentett mindenütt megértést. Hiányoztak néhol ehhez a közös célok is - nem mindenki épitett házat -, másfelől a környezet nem a monogám család eszménynek megfelelő házastársi együttélésre késztette a feleket.

3. Ahol a történet kezdődik

Ahol a történet kezdődik, az a történelem. A háboru, a nagy világégés, a nagy földindulás. Nemcsak az egészségre kiható következményei voltak a háborunak, hanem legtöbben olyan élettapasztalatot szereztek ekkor, amely máig elkisérte őket. A háboruban megtanulták a tulélés stratégiáját.

Volt persze aki nem vett részt a háboruban. Számára az ötvenes évek - és a saját perének tapasztalatai - szolgáltatták ugyanezeket a tapasztalatokat.

A háborut "legkiélezettebben" megéltek a katonaviseltek voltak. Nemcsak a front borzalmai, hanem a katonaságon belül észlelt és átélt hierarchia élményei is elkisérték őket egy életre. Mások a 45 utáni kitelepitések - németek vagy szlovákiai magyarok - tanulságait raktározták el örökre. A háboru "minden megtörténhet velem" léttapasztalata, a saját sorsa feletti rendelkezés elvesztése köszön vissza a későbbi életvezetési stratégiákban.

A háboru után öntudatra ébredők - kb. a 33 után születettek - már nem ezeket az értékeket tanulták meg a történelemből.

A munkaalkalmak bőségét, a stabil foglalkoztatás igényét, biztonságát emelik ki a történelemből. Ebben az apák nemzedékének tapasztalata is hasonló. A beköszöntő uj társadalmi rend máig legmagasabbra értékelt eleme, hogy van munka. Nem kell alkalmi munkából, cselédként szolgálva összekuporgatni a megélhetésre valót.

És a fiatalabbaknak a katonaság, az ötvenes évek hadserege volt a pozitiv élmény. Ez a hierarchia, és ez a normarendszer ismerős volt számukra, a világ elrendezett és egyértelmüen müködött, sőt az előbbrejutás és karrier lehetősége is fel-fel villant életükben. Mégsem maradtak a seregben, van aki tul magasnak találta a követelményeket,volt akit szülei nem engedtek továbbszolgálni, mivel a földet azt mindenáron meg kellett müvelni.

Másik élményforrás 1956. Érteni tulajdonképpen senki nem értette mi történt ekkor. Elitélteink - és ezt ki is hangsulyozták - nem vettek részt az októberi eseményekben. Féltették a munkájukat, vagy az eseményekben aktiv szerepet vállaló csoporthoz képest is periférián voltak? Ki tudja? Retorzió persze megint érte őket, de ez nagyon szórványos volt. Például aki szenet hozott a sztrájkoló vasutasoknak, megverte a rendőrség, de más nem történt vele.

A történelmi-politikai emlékezet itt véget is ért. Ezután már csak a fizetés, a munka, a gyerekek számitottak. Az egész

korszak egybemosódott, és a fizetések emelkedése miatt pozitiv szinezetet kapott. Ezt visszavetitették az 1956 előtti időkre is. Ezen a ponton találkoztunk egy hallatlanul nagy és éles történelmi tudatzavarral. Saját elitélésük korszakát sem tudták egyértelmüen megitélni - talán nem is lehet - de az értékzavar nem itt tetőzött. Abban,hogy a korszak történelmi személyiségeit nem tudták a helyükre tenni, a korszak intézkedéseit - tsz szervezések - valamiféleképpen beilleszteni a saját maguk által kialakitott történelemképbe, abban bukkant felszinre a világlátás törése. Kiforratlan, meg nem érlelt, meg nem gondolt szavak tódultak ajkukra, néha félve véleményüktől, vagy annak a kimondásától is ami ma már párthatározatokban is benne van.

És a történelemből még valami megmaradt - a félelem reflexe. Kevés interjualany nyilatkozott a politikáról élesen, kritikusan. Inkább a loyalitást mutatták ki. Volt aki a szakszervezetről még olyan kérdésekben sem nyilatkozott, ami a pár éve otthagyott munkahely balesetoktatására vonatkozott.

Néhol a kritika is ugy fejeződött be, hogy ma milyen jó, vagy sohasem volt ilyen jó. Mondhatnánk persze, hogy ez a vélemény a pesti idegennek is szólt. Mi mégis ugy gondoljuk, több van ebben a véleményben, mint alakoskodás. Talán az apák sorsához képest nekik már tényleg jobb. Mert van állandó munkahelyük. Volt munkájuk.

4. A család

A cimet többesszámban kellett volna irnunk, mivel családokról van szó. A szülői családról, a saját családról s végül a gyerekek - az unokák - családjáról.

A szülői család körvonalait elnyelte mára az idő. Az apa vagy anya legtöbbször szegény, nyomorban - de igy elitéltjeink - tisztességben neveli a gyerekeket. Általános tapasztalat, hogy - főleg az első világháboru miatt - legtöbbször a szülő egyedül van. Egyedül, és megesik, hogy távol a szülőföldtől, Erdélytől vagy a Felvidéktől. Interjualanyaink egy jelentős részének szülei korán elhalnak, s a két világháboru között működő szociálpolitikai intézményrendszerre és a magányra ~~bizva~~ hagyva gyermekeit.

A testvérek - akik között aztán a második világháboru kaszása vágja a nagy rendet - szép számmal vannak egy-egy családon belül. 8-10 gyerek, de van ugy hogy 12 él a nyomor sorsközösségében.

A család elsődleges nevelő otthona a gyerekeknek, még ha otthonokról a szó jelentése szerint nem is lehet beszélni. Az apa vagy anya alakját az állandó munka, az örök tevékenység jellemzi. Ez még akkor is igy van, ha a szülők szakmunkások, vagy jobb állások birtokosai.

A testvérek sorsa hasonló interjualanyainkhoz. Munkában, családban, egészségben mintha lekopirozták volna őket. Mindenesetre a család fogalmába a testvérek családjai is beletartoznak, pontosan nyomon kisérik a testvérek gyerekeinek, unokáinak sorsát. A kapcsolat a szülőkkel, a kapcsolat a testvérekkel,

ez az ami interjualanyaink életében a sors természetadta kényszerében az állandó és szilárd. Olyannyira az, hogy nemegyszer a testvérek elbeszélései, értékelései inditják el őket a választott munkahely felé, vagy ellenkezőleg, hatásukra mennek egy-egy jobban fizető munkahelyre.

A család azonban - legalábbis a szülői - szétszóródott. Csak kevés helyen találtunk mára már olyan helyzetet, amikor a testvér - vagy annak gyereke-- a közelben lakik, karnyujtásnyira, vagy könnyen elérhető helyen.

A saját család kulcsalakja - természetesen - az életházastárs. Kulcsfigura abban a családban, ahol az életközösség ma is fennáll, de kulcsfigura ott is ahol nem. A házastárs inkább küzdő, vagy küszködő társat jelent. A közösen vállalt küzdelem bélyege nyomja rá jegyét a házasságokra, vagy együttélésekre. A közös küzdelem még azokban a cigánycsaládokban is dominál, ahol a hütlenkedés az esetleges félrelépések az életbe be vannak kalkulálva. A család az élet-társ köré szerveződő érték. Érték, mert az interjualanyok szinte kivétel nélkül vallották, hogy küzdelmeik, munkahelyek közötti szlalomozásaik célja mindig a család jobb megélhetésének biztositása volt. Még ott is érték ahol a vándorlásra, a távollétre "ráment" a kapcsolat, ahol válás vagy korai halál vetett véget az együttlétnek.

A családon belül a szerepek - lehet mondani - tradicionálisan felosztottak. A férfi, aki a betevő falatot biztositja; a konyha, a gyereknevelés, a ház - de nem a ház körüli kert - gondjai az asszonyé. Persze,hogy igy alakult,ez, mivel a férfi mindig többet keresett a munkahelyén, mindig több pénzt tudott

a családnak adni, mint az asszony.

Az asszony a szociálpolitikai intézményrendszer kiépülésének kezdetekor szülte első gyerekét. Nem találkoztunk olyan családdal ahol ne mondták volna azt el, hogy az ötvenes években és a hatvanas évek elején milyen nehézségeket jelentett a kisgyerek ellátása, a bölcsöde és óvoda hiány miatt milyen gondot okozott a kicsi elhelyezése. Az asszony éppen e miatt inkább a családhoz, a lakáshoz közelebb is vállalt munkát - s néha mindegy milyent.

A gyerekek száma - ha nem is olyan magas mint a szülői családban - még mindig magasabb az átlagosnál. 3-4 gyerek, de van ahol már csak egy.

A gyereknevelés mellett a közös cél, a közösen vállalt feladat a házépités. Élményeik és emlékeik közös vágyaik és álmaik füződnek a HÁZ-hoz. Pedig - erről lesz szó - a házak mai szemmel és szakértő szemmel figyelve, "éppenhogycsak" lakóhelyek. Fényesebb porta kivételes, tisztes szegényes ház az átlagos. Van ahol persze putri, vagy istállóból átalakitott lakás a lakóhely. Alvóhely. De nem kell a gyerekeiknek 10-12-en aludni a szobában, a földön, mint nekik egykor. És ebben a vonatkozásban is a szülői családhoz való viszony a meghatározó. Ha ennél valamivel jobb, az már jó.

A saját család céljai és értelmei - a gyerekek olyan korán kirepültek a szülői házból, hogy a küszködés eredményét már nem lehet élvezni. Azért sem, mert a nyugdij felé közeledve a bajok és betegségek kerültek az élet középpontjába. Az élettársból ápoló lesz, vagy beteg-társ.

A gyerekek a szülőkkel ma már csak a nagyobb cigány családoknál éltek együtt. Ott sem mindegyik. Főleg a lányok, vagy az elvált gyerekek az unokákkal. Mert a gyerekek házassága sem fenékig tejfel. Brutális alkoholista férjek, kicsapongó feleségek, válások és különélések közepette születnek az unokák. Akikre interjualanyaink természetesen nagyon büszkék.

Ahol lányok voltak, ott a gyerekek a férjnél laknak, ahol fiuk, ott a messzi lakótelepen élnek. Ahol több fiu volt, ott a fiuk vagyoni helyzete még ma is rossz. Ahol lányok, ott a férj státusza szabja meg a lányok ázsióját. Kivétel a cigány családoknál tapasztalható, ahol nemre való tekintet nélkül segitenek a bajbajutottnak. Már pedig ilyen van bőven.

A gyerek éppoly távoli számukra mint a saját szüleik. A harminc év küzdelmében a gyerekekre - ugy tapasztaltuk - nem maradt idő. És most megfordult a világ, a gyerekeknek sincs ma a szüleikre ideje. Vasárnapi látogatások, s a ritka alkalomszerü együttlétek fényképei a megmondhatói ennek. A saját gyerekkel és a testvér gyerekeivel való találkozás egyaránt "eseményszerü". Az empátia hiánya, amely a házastársak-élettársak egymáshoz való viszonyát is jellemezte, kiterjed a gyerekek és szülők kapcsolatára.

A gyerek ha nagyon kiugrott, szakmát tanult. Vagy most valahol maszek fuvaros, esetleg GMK tag. Erényei keresetében mérendőek. De a legtöbb nem nagyon ugrott ki. Foglalkozása inkább betanitott munka, de már nem a segéd- és alkalmi munka. A legtöbbnek lakása van. Révbe ért.

Nem egy családban a legkisebb még otthon van. Mert van ahol igy jöttek a gyerekek. Talán elvégzik 14 éves korukra

az általánost, de ma már a szülők is kiégtek. A testvérek otthon tanult mintái sem egyformák.

Az unokák, a nagy ismeretlenek. Még csak pár évesek. Nagyszüleiknek tárgyak, kiállitási kellékek, akiket el lehet halmozni minden jóval. Azt nem mondták sehol, hogy az életükből vajon mit mesélnek nekik?

Megkérdeztük azt is, hogy ma a családban ki segit kit? Megállapithatatlan volt. A gyerekek nemzedéke anyagiakban, pénzben, lakberendezési tárgyak megvásárlásában segitségre szorul. De van ahol a nagyszülő hordja-viszi az unkokákat a bölcsödébe, óvodába. Interjualanyaink a mozgásképtelenségig vivő betegségtől rettegnek, nemcsak amiatt, hogy a gyerekeken nem tudnak segiteni, hanem amiatt is, hogy a gyerekek nem tudnak rajtuk segiteni. Mert ők is dolgoznak látástól vakulásig.

Itt kell megválaszolni azt az elodázhatatlan kérdést, van-e kitörés a perifériából? Tapasztalataink szerint az interjualanyok gyerekeiknél csak véletlenszerüen, esetlegesen sikerült. Mert ha anyagilag meg is tudtak valahol kapaszkodni - bár ezek száma csekély - még mindig visszahuzta őket a szakma hiánya, a nyolc osztályos végzettség, vagy egész egyszerüen a cigány lét.

A legnehezebb helyzetben a cigányok gyerekei és unokái vannak. Hiába dolgoznak, fizetésük ma már nemcsak a családfenntartás, de saját maguk igényeit sem fedezi. Ezért alkalmi munkára kényszerülnek, vagy homályos üzletekbe keverednek. Egy cigány fiuval találkoztunk, aki még külföldre is eljutott, de az apja kiméletlen nevelési módszereinek és önhajszoló életnód-mintájának köszönhető.

Interjualanyaink érzik a nyugdijas létből fakadó, s a falusi és vidéki környezet hatására felerősödő létbizonytalanságot. Ma még annyira azért meg vannak egészségben, életkedvben és életösztönben, hogy valahogy gondoskodnak magukról. De mi lesz velük? Mondjuk egy évtized mulva?

5. A munka

Interjunkban ez a rész kapta a legnagyobb teret. Ennek indoka egyfelől a kutatás jellege, másrészt a munkában töltött évek tapasztalatai köré süritettük az életutakat jellemző más sajátosságokat is. /életmód például/

A munkával kapcsolatos első élmények szervezője a gyerekkor. Ahol van, ott a gyerekkori család, ahol ilyen nincs, a menhely az az intézmény, mely korán a munkavégzés felé ösztökéli a kisgyereket. A család szegény, s igy a gyerekek nyári munkája, alkalmi és idénymunkája, vagy rendszeres munkavégzése nagy segitséget jelent. A menhelyi gyerekeket pedig kiadják gazdákhoz, vagy polgári családokhoz, ahol a munkájuk ellenértékeként ellakhatnak, enni kapnak, és alapvető ruházkodási szükségletüket is ki tudják elégiteni. Azok a korosztályok, melyek 1945 után kisgyerekek, ebből a szempontból már előnyösebb helyzetben vannak, ők viszont a szülők példáin látják az állandó munkálkodás társadalmi értékét, s szükségét.

A gyerekkori munka az ég-világon minden munkavégzést felölel. Kukorica cimerezés, szöcskeirtás, gyári udvarseprés, szemetelés, még leirni is sok amit ezek a gyerekek csináltak.

A gyerekmunka az első társadalmi tapasztalatszerzések ideje és helyszine is. Van aki egy életre gyülöli a magángazdálkodó parasztot, amiért valamelyik gazda éhesen legeltette vele annak idején a disznait, van aki antiszemitizmusát ekkor /harmincas években vagyunk/ szedte fel, van aki a "kötött" munkával szembeni ellenállását vezeti vissza ezekre az évekre. A társadalmi strukturakép, a társadalmi valóságélmények megszerzése mellett ebben az időszakban sajátitanak el interjualanyaink egy olyan értéket, amely munkahelyeik sorozatában is állandó és örök vonatkoztatási pont marad, ez az érték pe-

dig a mindenáron való munkavégzés, a bármilyen feladat bármikori elvégzése, az önkizsákmányoló munkavégzés "természeti" szükségszerüsége.

Az a tapasztalat, hogy a megélhetésnek nincs más utja, csak az adott feladatok elvégzése, vagy a bármilyen tipusu munka vállalása, az a felismerés, hogy az embernek bármi áron dolgozni kell, ezekben az években körvonalazódik. A mai fiatalsággal szembeni előitéletük is ebből fakad, de ebből fakad az a távolságtartás és meg ne(m)értés is, ami a fiuk, lányok generációjával szemben feszül.

A korán elkezdett munka rányomja a bélyegét az egész életutra. Nem csak az egészség nagyfoku megromlása, hanem a szakmatanulás elmaradása, az egyik munkahelyről a másikra hányódás mögött is ott áll a bizonytalan életkezdés, a véletlenszerü, de a kenyérkeresetben nagyon is kényszerjellegü munkakezdés.

Az apa és az anya alakja köré is ugyanez a munkarend fonódik, mint az interjualanyaink köré. A családok legnagyobb része egyszerüen nem volt abban a társadalmi helyzetben, hogy a munkavégzés kényszerén kivül bármi útravalót is adott volna a gyerekeknek.

Az iparositás az interjualanyainkat nem egyformán érinti. Van aki csak akkor munkaképes, tehát ipari munkába állása egyidős a magyar iparositással. Van aki a korban a munkaalkalmak hiányának végét látva oda megy ahol munkát kap, és csak későn döbben rá arra, mit is vállalt. És van aki választ, bár nagyfoku tudat(ossá)ról itt sem beszélhetünk.

Az a generáció, amely a háboru poklát megjárta a munka-

alkalom után vándorolva megy és hányódik ide-oda az országban. Épitőipar, bányászat, gépgyártás, kohászat, közben alkalmi munkák, vagy vasutépitkezés. Budapest, a nagyobb városok mind megtalálhatók vándorlásaik állomásain. Vándorlásaikat két fontos tényező befolyásolja, a bér és a család. Nem igaz, hogy 100-200 Ft-os többletért mi mindent vállaltak. Ugyanakkor a családfenntartás nyomasztó kényszere miatt vállalni kellett. Érdekes nagyon sok férfi interjualany ugy nyilatkozott, hogy a férfi kötelessége a család fenntartása, és neki kell a keresetet erre előteremteni. Önmaguk értékét kérdőjelezték volna meg, ha a az asszonyt dolgozni hagyták volna. Igaz a munkaalkalmak léte ebben az időben falun olyan gyér volt, hogy az asszony nem is nagyon tudott volna mást csinálni, mint gyereket nevelni.

A nők aztán főleg a hatvanas években állnak munkába, amikor a gyerekek már nagyok és önállóak bizonyos mértékben. Az ötvenes években persze óvoda, bölcsöde sincsen, igy kényszerü az otthonmaradás. Azok akik mégis dolgoztak, állandó flusztrációról, és aggódásról számoltak be, mivel a gyerekek miatt munkahelyükön örökös félelemben éltek. Nem történik-e velük valami, jaj mi lesz otthon ha hazamegyek, ez járt a munka közben eszükben. Nem is tudtak nagyon a munkájukra koncentrálni.

Az ipari munkahelyek skálája nagyon változó. A már leirtak mellett jártak tsz-be, állami gazdaságba, sőt különböző iparilag szervezett alkalmi munkába is. Például hidépitések egy-egy környéken mindig munkalehetőséget jelentettek. A jellemző itt az, hogy sohasem a centrális iparágazatokban helyezkedtek el, vagy ha iparilag kiemelt ágazatokban kaptak munkát, ott nagyon-nagyon perifériális tevékenységet üztek.

Szénválogatók, csillések, segédvájárok a bányában, malterhordók az épitőiparban, anyagmozgatók a gépgyártásban.

Az ipar bármelyik helyén dolgoztak azonban, magatartásuk és viselkedésük hallatlanul összetett. Egyfelől a legjobb munkahelyeket is otthagyták ha a kereset vagy a család ugy követelte, másfelől elvégeztek minden munkát amit rájuk szabtak. Nem zokszó nélkül, bár ha szóltak a müvezetőnek, vagy az üzemvezetőnek valamiért, ha nemtetszésüket, egyet nem értésüket fejezték ki valami miatt, akkor hamarosan jöttek a retorziók. Bár az interjuk során kiemelték, hogy a főnökökkel és a munkatársaikkal jó kapcsolatban voltak, véleményük és elbeszéléseik ezen a ponton - ugy itéljük - hiteltelenek. E hiteltelenséget megerősiti az interjuk sok más részlete. Ugy gondoljuk, a munkahelyi vezetéssel akkor és ott jöttek ki jól, ha a munkahelyi vezetés szempontjából lényeges volt a csoportjukkal való megegyezés - egy kőbányában pld. a termelés mennyiségi alakulása igencsak függött a kemény, kvalifikálatlan fizikai munkát végzők hozzáállásától -, de ott és amikor ez nem volt az üzemvezetés számára fontos, e csoport sem érdekeinek elismerését, sem képviseletét nem várhatta a munkahelyek vezetésétől.
A munkatársak más eset. Itt egyfelől a munkásszolidalitás ingadozó állapota, másfelől a végzett munka jellege befolyásolta a munkatársakkal kialakitott viszonyt. Pld. az interjualanyok a kapcsolatok jó és megfelelő voltának kihangsulyozása mellett elszigeteltségre és a szolidalitás hiányára

panaszkodtak, vagy bányában kifejezetten az ellenséges viszonyokat emelték ki.

Ugyanakkor a munkahelyeken belüli hierarchiákat nagyon jól látták. Látták, hogy az ötvenes években pld. hogyan kapcsolódott össze a politikai és gazdasági hierarchia egészen a munkafolyamat szintjéig lebontva, vagy a sztahanovista mozgalomban milyen manipulativ erők játszottak közre.

Azok akik ki-kifogtak maguknak egy olyan müvezetőt, vájárt, brigádvezetőt, aki az üzem, munkahely centrumához tartozott, életük nagy szerencséjének tartották ezt, olyan valamilyen nagy dolognak, amiért még fizetésük egy részéről is hajlandók voltak lemondani. /békekölcsönjegyzéshez/

Egyértelmüen és egységesen itélik meg a szakszervezet munkáját. Mivel a beutalók és lakáskiutalások nem őket érintették, a szakszervezet elitélése egységes, sőt néhányan a munkásérdekek általános kifejezésére is alkalmatlannak találják. Van aki még ma is óvatosan és mellébeszélve közelitett a témához, de az itéletben ő is karakánul nemet mondott. Egy interjualannyal találkoztunk, aki szakszervezeti elnök volt, azonban egy konfliktusban a dolgozóknak adott igazat, igy tevékenysége mindössze egy évig tartott. /A konfliktus a következő volt. A vasutnál dolgozók egy része kiváló krumplitermő vidéken lakik. Már juliusban - sőt néha előbb is - terem itt krumpli. A dolgozók otthon dolgoztak a földjeiken, s közben táppénzre iratták ki magukat. Elkapta őket a betegellenőr és fegyelmit akartak ellenük inditani. Interjualanyunk, mint szakszervezeti elnök ezt akadályozta meg./

Az interjualanyok sohasem kerültek be azok körébe, akik a vállalat-üzem gazdálkodásában, életében számitottak valamit, vagy akikkel a kapcsolat az anyagi megbecsülésben, a jutalmakban is kézzelfoghatóvá vált volna.

Az ötvenes években indult a vesszőfutás és a nyugdijjal, leszázalékolással ért véget. Nagyon kevés interjualanyunk volt, aki a munkás éveit egy vállalatnál töltötte volna egyhuzamban, vagy az ötvenes évek végén meg tudott volna telepedni egy-egy üzemnél.

Azt hiszem a vándormadarak elleni harc is őket érintette, vagy őket célozták azok a jogszabályok, amelyek a sok munkahelyet bejárt dolgozók megfegyelmezésére a hatvanas-hetvenes években születtek. Nem mondható, hogy a fizetésük olyan sok lett a mozgásokkal, hogy nem tudtak vele mit kezdeni, vagy vándorlásaik során pozicióemelkedésen estek volna keresztül. Kvalifikálatlan nyers munkaerejüket vitték mindig oda, ahol valamiféle előnyt véltek a maguk számára találni. Igy mondanom sem kell, őket érintette a bányabezárási kampány, a racionalizálás hol erősödő, hol lanyhulni látszó hullámverése is.

De egy száz forint most is kellett, hiszen a család nőtt, ház kellett, lakás; a gyerekek nősültek, férjhez mentek, unokák jöttek. A feleség is munkába állt a hatvanas években, de az asszony keresete a férjnek felét-harmadát sohasem tette ki.

Az ötvenes évektől kezdve - aki birja mind a mai napig - interjualanyaink az ipari- vagy szervezetben végzett-munka mellett nem hagytak fel az alkalmi-kisegitő munkával sem.

Cséplés, aratás, majd üdülőház épités, Alfölfre járás, Budapestre járás, még felsorolni is sok, mi mindent csináltak és végeztek ez alatt az idő alatt. Szabadidő tevékenységről, szabadidő eltöltésről, müvelődésről és kulturafogyasztásról ezért nem is beszélhetünk. Egy életut a munkának alárendelve. Ez az amit tapasztaltunk, láttunk és hallottunk.

Bár konfliktusaikról nyiltan nem mindig esett szó, azért kibontakozott ezek főiránya is. Egyrészt a vállalati-üzemi szervezetekkel - amelyek a vállalati funkcionális osztályok voltak - másfelől a társadalombiztositási, nyugdijfolyósitó intézményekkel. Jogtalannak érzik azokat a nyugdijösszegeket, melyeket kapnak, s a tanácsi és egyéb szervek ugyancsak ritkán igazolják vissza munkában eltöltött éveiket. Sok vállalat megszünt azóta ahol dolgoztak, munkakönyvek teltek be, vesztek el, égtek el, igy az idő igazolása ugyancsak nagy nehézségbe ütközik. Igazságérzetüket bántja az az összeg, amit nyugdij cimén kapnak. Pedig ezek a szerencsésebbek. Interjualanyaink fele ugyanis rokkantsági nyugdijat kapott, igy az ő jövedelmük a létminimumot sem nagyon éri el.

A pénzek mellett a másik sérelem a tanácsok jelenlegi szociálpolitikai gyakorlata. Cigányemberek biztosan nem kapnak semmit - mondja az egyik nyomorban élő interjualanyunk 5 gyerekkel.

A másik összedőlő penészes házban várja, hogy valaki megszánja. Még a gyerekeikre sem számithatnak. Igazi elkeseredés, keserüség és tehetetlen düh tört elő belőlük.

Életük értelmének és a társadalom megtett utjának megkérdőjelezése maradt a magnószalagon.

Munkában töltött idejük tapasztalatai nagyon vegyesek. Van aki igyekezett elfelejteni minél előbb az összes bajt, az összes emléket, munkatársakat és vezetőket. Volt aki szidta az egész műhelyt, de nyugdijasként be-bejár dolgozni. Azt [illegible], hogy az elmult negyven év csak megerősitette bennük azokat a benyomásokat, melyeket a gyerekkorban a szegény szülőktől, vagy a munkahelyen, vagy az utcákon szereztek. Ez a tapasztalatok a világ eleve rossz mentének megváltoztathatatlanságára, a remény nélküliségre, a szegénység elleni örökös, hiábavaló küzdelem kényszerére, a csalárd, s nem "igazi" világ fennállásának örökkévalóságára vonatkoznak. Gyermekeik mit kaptak mindebből, s mi marad az unokákra? Ez bizonyára egy külön vizsgálat tárgya lenne. A szüntelen munkálkodás kényszere mindenesetre már a gyerekeken is mérhető. Igaz őket a nyolcvanas évek mélypontjai szoritják, sarkalják e felismerésre. Talán ők többre mennek, nemcsak a ház; a tv, a kocsi is néhol már életükhöz tartozik. De azok az értékek, melyek az emberi létet teljessé teszik, már nem biztos, hogy életük részeivé válhatnak. Szüleiktől ezt nem kapták örökségül.

A munkahelyek közötti áramlások mindig lényeges információn alapultak. A lényeges információ sok esetben a keresetről szólt, de sohasem a munkafeltételekről és munkai körülményekről. Az információk gyüjtője, hozója és terjesztője a barát, a rokon, a testvér, a sógor. Nagyon sok esetben a munkahely-

változtatás védekezés az ipari munka izoláló hatása ellen, így interjualanyaink oda mennek dolgozni, ahol az ismerős, a koma, a testvér dolgozik, hogy legyen ismerős, akivel meg lehet beszélni a dolgokat, s meg lehet vitatni a történteket. Védekezésképpen tehát a nem-ipari viszonyok kovácsolta kapcsolatok lépnek elő elsődleges fontosságuvá. Falvak indulnak igy utnak, utcasorok lépnek be brigádként épitkezésekbe, barátok mennek Sztálinvárosba, majd később egy-egy uj üzembe.

De mit is jelent az ipari munka, avagy pontosan a nem alkalmi mezőgazdasági munka?

Nagyon korán kelést. Van aki 3-kor felkel, hogy a munkába vivő busz érkezésére már készen legyen. Van aki 4-kor kel, mert közelebb lakik a bányához, üzemhez. Van aki 5 - 1/2 6-kor, mert lakókocsija éppen a munkahelyének területén áll.

Az asszonnyal, a gyerekekkel reggel már nem találkozik. Este talán megvan erre az esély, de a délutánt a ház körüli munka, saját, esetleg a szomszéd vagy idegen gazda földjén való munka tölti ki. Nyáron pedig a harmadik, negyedik, ki tudja hányadik munkában való részvétel.

A táskába az időszakoktól függően kerül be valami. Volt akinél csak a hatvanas években került be a zsiros kenyér, volt aki az üzemi konyhán evett már a kezdetekbe/ s volt aki a munkába még a végén sem vitt semmit. Inkább

végigdolgozta az ebédidőt, hogy így is több legyen a pénze.

Aki távol lakik a családtól, rá van utalva a szállás közelében lévő boltra, de leginkább csak a kocsmára. Oda este is be lehet nézni, végülis nincs más.

Egy-egy üzem környékén van kulturház. Interjualanyaink között vannak akik részt vesznek a szinjátszócsoport, énekkar, tánccsoport próbáin és fellépésein. Találkoztunk olyan munkással is aki későbbi zenészéveinek alapjait az amatőr zenekarban töltött órákkal alapozza meg./lásd Karrier/

Az asszonyok, nők, lányok számára a müszak után a gyerekek, a mosás, főzés, takaritás vár, nem ritkán a nagybeteg szülő ellátása. De volt aki a testvéreire felügyelt, vagy később a testvérek gyerekeire.

Nagyon szegény ház az, ahol nem tartottak disznót, tyukot, kacsát, baromfit. Interjualanyaink nagy része ide tartozik, hiszen a böllért is meg kellett fizetni, a nyulaknak takarmányról kell gondoskodni. Itt a lehető legnagyobb egyenetlenségeket tapasztaltuk. Nem volt ebből a szempontból annak jelentősége, hogy valaki falun lakott-e avagy városon, mivel a városi kertes házban éppugy találkoztunk disznóval, mint ahogy tanyán a nagy szegénység képeivel. Pedig az otthoni állatállomány és a kert gyümölcsei-zöldségei nagyban befolyásolják a családok életszinvonalát.

Interjualanyaink fiatalon léptek az éppen kiépülő iparba. Azt gondolhatnánk, hogy a fiatal munkaerő szakmát tanul, és elsajátitja az iparositás során alkalmazott

technológiák kezelését. Nem ez történt. Sem szakmát nem tanult, vagy ha igen főleg épitőiparit, sem a technológiai folyamatok irányitásához nem ért. Életutjának folyamán - mint ezt emlitettük - valóban a nyers fizikai munkaerejét bocsájtotta a munkaerőpiacon áruba.

Természetesen mint minden összefüggés, ez sem általános. Mert vannak akik megtanultak bizonyos gépek kezelését, ügyesebbek, és értenek valamilyen technikai eszközhöz. Azonban ezek a gépek hallatlanul primitivek - fürészgép pld. az erdőgazdaságban -, vagy egyszerüen kezelhetőek - darugép -. Azok számára mindezek ellenére, akik az egyszerü gépi müveletek kezelését megtanulták, pusztán ez a tény mégis jelent valamit, valami kiugrásfélét, valami többletet az előző munkájához képest, vagy a többiekhez viszonyitva. A darus a munkafolyamaton belül szerveződő együttmüködésben fontosabb szerepet kap, mint a mühelytakarító, vagy nagyobb figyelemmel tüntetik ki társai, mint amig nem volt darus.

Interjualanyaink munkahelyeiken - erre is utaltunk - szüntelen konfliktussorozatban éltek. Az a benyomásunk alakult ki, hogy ők a tipikus konfliktusvállalók közé tartoznak. Konfliktushelyzetüket nyilván befolyásolta munkájuk tartalma, illetve a munkafolyamat során létrejövő együttmüködésben elfoglalt poziciójuk. Konfliktusnak értelmezzük azokat a szituációkat is, mikor a bér elégtelensége miatt nem a bérezési feltételek befolyásolására törekedtek, hanem uj munkát és kedvezőbb bért keresve kiléptek. És a dolgok

paradoxona, hogy éppen ezért nem kaptak soha sehol több bért, és kedvezőbb munkát. Állandóan cserélve munkahelyeiket, mindig ujra kezdték, de a fontosabb pozicióváltás előtt már továbbálltak. Magatartásuk oka ugy gondolom röviden az, hogy amit nem tudnak társadalmi-kulturális gyökereik miatt, az az érdekérvényesitás képessége, ezen belül is az intézmények és szervezetek befolyásolásának képessége. Hiányoznak azok az emberi normák, melyek a konszenzusképességet, a vezetéssel szembeni együttmüködést - s nem a puszta adaptációt - vezérelni tudnák.
Ezen a ponton a zárt, és örök egyéni küzdelemre alapozott munka és életfelfogás szenved vereséget. A kiszolgáltatottság, és a periférialét szülői családjaiban, menhelyeiben olyan etikai értékeket tanulnak meg, melyek az önkizsákmányoló munkát még lehetővé teszik, de a konszenzussorozatra épülő racionálisan kalkulativ életvezetést már nem. Az életfelfogás elég a magányosan megvivott küzdelem lefolytatásához, de eredményességéhez kevés.

Természetesen nem akarjuk az "objektiv" helyzetet, a munkaerőpiac müködését, a hatalmi mechanizmusok hatását áttolni az etikai-viselkedési normák területére. De itt és most interjuk tapasztalatait elemezzük, mikor is a magatartásokat vezérlő értékekkel szükségképpen többet foglalkozunk.

6. Karrierek

Nagyon nehéz annak tisztázása, mit is nevezhetünk karriernek. Mert az olvasó joggal kérdőjelezi meg, vajon a két infarktussal bajlódó interjualanyunkat karriert befutott embernek kell-e tartanunk? Fontos tehát annak meghatározása, mihez képest tekintjük sikeresnek a sorsokat, illetve sikertelennek az életeket.

Nagyon nagy általánosan fogalmazva, azt az interjualanyt tekintettük sikeresnek, aki a perifériahelyzetből kitört. Kikerült a nyomor és a szegénység szoritásából, munkájában, életében a társadalmi felemelkedés pályájára állt.

Inkább csak sodródott. Mert a karrierek elemzésének első lépcsőjében el kell mondanunk, a véletlen müve az egész. Véletlen, hogy ki jutott előbbre de véletlen az is, hogy hogyan. Mert véletlennek kell tekintenünk valakinek a származását, /ebből a szempontból/ vagy azt, hogy éppen pályájának döntő szakaszában tört ki az 1956-os őszi válság.

A véletlenségen kivül van még valami közös ezekben a sorsokban. A rugalmasság. Nem pusztán a mobilitás - ez mindenkiben megvan, hanem a reagálóképesség, az ujra /talán a változásokra/ adott gyors válasz.

Még egy közös jellemzője van a karriereknek. A karriert befutott embernek támogatója, barátja van, aki nem pusztán olyan akivel "jóba van" hanem akivel - vagy akikkel - együttmüködik, kölcsönösen támogatják egymást, egymás sorsában résztvesznek.

1. A maszek

Lassan lett azzá aki. Dolgozott sok cégnél, sok vállalatnál, de a faluból sohasem ment el. A faluban volt a munkák között választási lehetősége, és ő sohasem kötötte le magát. Vigyázott a mozgékonyságra, már a hatvanas években olyan munkahelyen találjuk, ahol maga osztotta be a munkaidejét. A felszabaduló időben igy plusz munkát tudott végezni. Szüleitől a munkavégzés természeti szükségszerüségén kivül mást is örökölt. A munkavégzés során szükséges mérlegelés és kalkuláció képességét. Mert sváb faluban nőtt fel, és sváb környezetben él mind a mai napig. Mondhatnánk "okosan" dolgozott, mert mobil munkahelyei révén nemcsak a faluban lett ismerős, hanem a járás, a község vezetői előtt is, s ez a tény a német nemzetiséggel szembeni hátrányos megkülönböztetések eltörlése után perdöntőnek bizonyult számára. Kőmüves lett - oly sok munka után -, s megrendeléseit az államtól kapta, ami szilárd munkát, piacot és keresetet jelentett számára. Idővel a község egyik vezető személyisége lett, végül a község vezetői között vett magának szőlőt, amit nyugdijasként egyedül müvel meg. Egyedül.

Egyedül, mivel egyetlen gyermeke - egy lány - az NSZK-ba ment férjhez. E tény - és a falu kitelepitetteivel kiépitett jó kapcsolata anyagi helyzetét alapvetően befolyásolja. Minden évben többször is jár kint, rokonok látogatnak haza, közben alkalma és lehetősége nyilott olyan anyagi javak beszerzésére, melyekre még az itthoni maszek kőmüves életvitel mellett sem lett volna lehetősége. A karrier vége:

a félelem. Az egyedülléttől, a magára maradástól. S nem alaptalanul.

2. A vendégmunkás

Munkássorsa majdnem a hetvenes évek közepéig hasonlóan alakul mint interjualanyaink nagy többségének. Sokfelé vállal munkát, főleg kisegitő munkát. A hatvanas években hazatér falujába. A faluban éppen egy később - virágzó - termelőszövetkezet kezdi kibontakoztatni szárnyait, mikor beáll ebbe a szövetkezetbe. Épitéseken dolgozik segédmunkásként, majd megtanulja a tsz kazánjainak kezelését. A kezelésből előbb-utóbb szakmunkásbizonyitvány lesz, aztán komplex kazánépitési szakma. Innen kerül ki - a tsz különböző gazdasági ügyeskedése révén - Algériába, mezőgazdasági üzemet épiteni. Az itt kapott pénzből, illetve a hazatérés után átváltott jövedelemből valósul meg a nagy "kiugrás", az anyagi háttér rendezése. Gyakorlatilag sikerült mindazt elérni, amit a magyar viszonyok közepette aligha sikerült volna. Megvan a ház tatarozása, átépitése, Lada 1300-as uj gépkocsi, szines tv. Nyugdij előtt még gondol egyet, és kimegy az NSZK-ba dolgozni, de ez az akció sem neki, sem a tsz-nek nem üt ki valami fényesen. Mindenesetre azért csődöt nem jelent számára ez a kis kiruccanás.

Véletlenek sorozata alakitotta itt is anyagi kiugrásának minden elemét. Olyannyira, hogy a kinti tartózkodások sikeressége sem tőle függött, hanem az ottani munka-

erőpiaci helyzettől, illetve a már megkötött államközi egyezményektől. Ami az előny, az az életében a hátrány, az olcsó munkaereje. Tulajdonképpen külföldre is ezért került ki - főleg másodszor - és kint döbben arra rá, hogy szaktudásának piaci értéke valójában milyen értéktelen.

3. A rendőr

Amennyiben nem tünne abszurdnak, azt mondhatnánk, őt a büntetés még idejében érte el. Arra gondolunk, hogy még ipari tanulóként kapott elmarasztaló büntetőitéletet, s igy életének későbbi korszaka tulajdonképpen e ténytől függetlenül zajlott. Családja a büntetés időpontjába még nincs, ahogy mondani szokás előtte áll az egész élet. De milyen?

Éppen katona, mondanom sem kell a bányában, mivel ez a szakképzettsége, mikor kitör az októberi vihar. Nincs hova mennie, igy marad több társával együtt. Sem Pestre nem megy - ahova Maléter hivja a bányászokat - sem nyugatra. Vigyázzák a bányát, le nem szerelnek, sőt termelnek tovább, és elvégzik a szükséges javitásokat is. Bányászok jórészt, a vérükben van a bánya iránti megbecsülés. November 4-től kezdődően itt marad, majd decemberben beáll a karhatalom kötelékébe. Innen rendőrnek áll, és a rendőrségtől megy nyugdijba a második infarktusa után. Életvédelmi nyomozó /gyilkosságok, öngyilkosságok/, tehát nem éppen szélárnyékos területen dolgozik.

Munkáját a rendőrségen is az jellemzi, ami talán felszabadulása után a bányában jellemezte, a pénz, a fizetés

központba állitása, és az önkizsákmányoló munka. Mindez azt jelenti, hogy kitüntetések, előléptetések helyett a béremelést választja - igy most elég szép nyugdija van, de azt is jelenti, hogy ha kell napokig nem alszik, nem eszik, mig a nyomozócsoportjuk az ügyet meg nem oldja. Életvezetésében, életmódjában tehát ismét csak hasonlit arra a sok ezer társára, akik ha rendőrök nem is lettek, mégis ugyanugy cselekedtek sokezernyi munkahelyükön.

Kiugrása - ami az anyagi sikerben, a munka viszonylagos "kényelmességében" jelentkezik - egyéni, sem a gyerekek, sem a feleség nem járta végig ugyanazt az utat. Viszont a gyerekek felé - igaz három lány gyerek van, és a vejek családja is besegit - biztositani tudta a sikeres életkezdéshez szükséges anyagi hátteret.

Nagy árat fizetett a felemelkedésért. Mondatainak fele sohasem az életnek szól ., hanem a harmadik infarktusban kopogtató halálnak.

4. A bőgős

Aki a cigányságot kicsit is ismeri tudja, hogy a muzsikus cigány a sajátos társadalmi-etnikai hierarchia csucsán foglal helyet. A hierarchia csucsára jutni nemcsak képesség kell, pld. hogy valaki szépen bőgőzzön, hanem kitartás, nem mindennapi akarat, ahogy ezt interjualanyunk esete is példázza. Fiatalon, szakma nélkül munkába áll. Szakmát ha akar, akkor sem tud tanulni, hiszen öt testvérével együtt árvasorsra

ítéltetett. Apjától, akit ő még mint legidősebb testvér meglehetősen jól ismer, rá marad a muzsika szeretete, és a muzsikálni tudás. De egyelőre nem tud vele mit kezdeni. Dolgozik tizenkét évesen.

A felszabadulás után is segédmunkát végez, Acélgyár, Üveggyár, sorra jönnek a munkahelyek, de aztán megmarad az Üveggyárban. Katonaság, ahol csak arra vigyáz, ki ne tünjön valamivel, majd ismét segédmunka. Közben az ötvenes évek kulturszervezői terentenek számára egy kiváló szereplési lehetőséget, a kulturcsoport zenekarának aktiv tagja lesz. Ahogy oldódnak a fékek, másodállása lesz a város valamelyik vendéglőjében játszó zenekarban. Innen hosszu és kitartó munka - majd tizenöt év - kell ahhoz, hogy hivatásos zenész legyen. Még ma is az, de már tánczenekarban, basszusgitárosként zenél.

A zene valóban az élete volt. A gyárban szemináriumra, továbbképzésre nem járt, mivel zenélni ment. Igy fizetésemeléseket sem igen kapott. De ő türt mindent. Türni is kellett, mert neki hét gyereke lett. A zene az élete volt, de a mentőöv is, mivel csak ezzel tudott lakást szerezni a családjának, - hiszen a tanács kidobta -, butort vásárolni a férjhez menő lányainak, és hozományt adni a fiainak.

Kitört a cigányéletből. De gyerekei, és a gyerekek botrányos házasságai miatt ma is egy ólszerü tákolmányban lakik. Betegen - az idegei az éjszakázástól tönkre mentek - családi konfliktusok közepette jár zenélni. A sok-sok hallgatás, a sok év türés mostanában megszólal benne, s mivel

az éjszakai mulatókból sokféle vezetőt ismer, közéleti szereplést vállalat. Nem nagyot, nem funkciót, hanem utat akarnak építeni a cigánykolóniára, azt akarják, hogy a szemeteskukát el is vigyék, ne csak letegyék a ház elé.

Ők voltak a sikeres emberek. A tények értékeléséről vélekedjen minden olvasó a maga tudása és felfogása szerint. A kutató feladata tények leirása volt. Ugy gondoljuk ez sem kevés.